

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Юридичний факультет
Кафедра історії держави, права та політико-правових учень

**МІСЦЕ І РОЛЬ ВИДАТНИХ ВИПУСКНИКІВ
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ**

**Збірник матеріалів
Всеукраїнської наукової конференції**

25 квітня 2024 р.
м. Львів

Випуск 4

Львів – 2024

*Рекомендовано до друку кафедрою історії, держави та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
Протокол №11 від 24 квітня 2024 р.*

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст публікації, точність наведених фактів, інших відомостей покладено на авторів. Наведені авторами думки і висновки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.

Редколегія випуску:

- Бойко Ігор Йосипович**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка;
- Кобилецький Микола Мар'янович**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка;
- Тищик Борис Йосипович**, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, заслужений юрист України;
- Кольбенко Андрій Володимирович**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка
- Шевчук Ліліана Едуардівна**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
- Моряк-Протопопова Христина Миколаївна**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

М 47

«Місце і роль видатних випускників юридичного факультету Львівського університету в національній та європейській історії»: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 25 квітня 2024 р.) / І. Й. Бойко (голова редколегії), Ю. В. Олійник (відп. секр.). – Львів, 2024. – Вип. 4. – 332 с.

У збірнику представлено стислий виклад наукових статей, які доповідалися на Міжнародній науковій конференції «Місце і роль видатних випускників юридичного факультету Львівського університету в національній та європейській історії».

Для науковців, аспірантів, студентів, усіх тих, хто цікавиться історією держави і права України.

УДК 378.4.063.016:34|(477.83-25)

- © Кафедра історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2024
- © Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2024
- © Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ ВИДАТНИХ ВИПУСКНИКІВ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ	5
---	---

НАУКОВІ СТАТТІ

<i>Тищик Б.</i> АНДРІЙ ЧАЙКОВСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ, ДОКТОР ПРАВА, АДВОКАТ, ПИСЬМЕННИК.....	14
<i>Бойко І.</i> ІВАН КОБИЛЕЦЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ АДВОКАТ ТА ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ У ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ. 22	
<i>Зозуля Є.</i> ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА І ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ РОМАНА ДАШКЕВИЧА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗБУДОВИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	31
<i>Кобилецький М.</i> ЛОНГІН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ – АДВОКАТ, ГРОМАДСЬКИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ, ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР ВНУТРІШНІХ СПРАВ ТА ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ЗУНР	37
<i>Serban I.</i> THE PHILOSOPHY OF JAN IGNAĆ HANUŠ AT LVIV AND THE CONTEXT OF THE VORMÄRZ (1838-1847) (ФІЛОСОФІЯ ЯНА ІГНАЦА ГАНУША У ЛЬВОВІ ТА В КОНТЕКСТІ ДОБЕРЕЗНЕВОГО ПЕРІОДУ (1838-1847)).....	42
<i>Єфремова Н.</i> ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ КИЇВСЬКОЇ ТА ЛЬВІВСЬКОЇ ПРАВНИЧИХ ШКІЛ У СПРАВУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У 60-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.....	44
<i>Кравчук М.</i> ПРОФЕСОР ВОЛОДИМИР КУЛЬЧИЦЬКИЙ – ВИДАТНИЙ ВИПУСКНИК ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА... 52	
<i>Хома І.</i> ЗМІСТ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ФАКУЛЬТЕТУ ПРАВА І ПОЛІТИЧНИХ ЗНАТЬ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ КРИЗЬ ПРИЗМУ НАВЧАННЯ С. КОНОВАЛЬЦЯ	58
<i>Земан І.</i> ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ РАФАЛА ЛЕМКІНА НА СУЧАСНУ БОРТЬБУ УКРАЇНЦІВ ЗА СВОЄ ІСНУВАННЯ.....	62
<i>Ковальчук І.</i> АЛОЇЗА САВИЦЬКА – ЯСКРАВА ПРЕДСТАВНИЦЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ЦИВІЛІСТИЧНО-ПРАВОВОЇ ШКОЛИ.....	68
<i>Кольбенко А.</i> ЮЛІАН БАЧІНСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ І ГРО- МАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ПУБЛІЦИСТ, ДИПЛОМАТ, ЖЕРТВА РАДЯНСЬКОГО КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ	74
<i>Кахнич В.</i> ВНЕСОК У РОЗВИТОК ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ЮЛІАНА ЛАВРІВСЬКОГО	80
<i>Олійник Ю.</i> УКРАЇНОЦЕНТРИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В ЄВРОПІ.....	86
<i>Шевчук Л.</i> ВИЗНАЧНІ НОТАРІУСИ – ВИПУСКНИКИ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ	98
<i>Ригіна О.</i> ГЕРШ ЛАУТЕРПАХТ – ВІДОМИЙ ВИПУСКНИК ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	108

<i>Липитчук О.</i> СИДІР ГОЛУБОВИЧ – АДВОКАТ, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ У ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	111
<i>Савуляк Р.</i> ПРОФЕСІЙНА І НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО ВИПУСКНИКА ТА ЦИВІЛІСТА ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЕРНЕСТА ТІЛЛЯ.....	123
<i>Гутів Б.</i> АКАДЕМІК СТАНІСЛАВ ДНІСТРЯНСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ ПРАВНИК ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ. АВТОР ПРОЕКТУ КОНСТИТУЦІЇ ЗУНР.....	134
<i>Заяць О.</i> ПРОФЕСОР ВОЛОДИМИР КУЛЬЧИЦЬКИЙ – ВІДОМИЙ ДОСЛІДНИК КОДИФІКАЦІЇ ПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	143
<i>Мельник А.</i> ВНЕСОК ЛЬВІВСЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ У ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В ГАЛИЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918-1939).....	153
<i>Борис І.</i> СТЕПАН ФЕДАК – ОРГАНІЗАТОР БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ У ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	157
<i>Пирій Н.</i> ЛЕВ РЕБЕТ – УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ, ПУБЛІЦИСТ, АДВОКАТ, ОДИН ІЗ ЛІДЕРІВ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.....	165
ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО	
<i>Алексєєва В.</i> СТЕПАН БАРАН – УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР ЗЕМЕЛЬНИХ СПРАВ ЗУНР.....	172
<i>Танаскова А.</i> КИРИЛО ЙОСИФОВИЧ ТРИЛЬОВСЬКИЙ – ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АДВОКАТ, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ У ГАЛИЧИНІ.....	178
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАУКОВИХ ШКІЛ НА ЮРИДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ	
<i>Тицик Б., Бойко І., Кахнич В.</i> ІСТОРИКО-ПРАВОВА НАУКОВА ШКОЛА.....	182
<i>Бойко І., Федущак-Паславська Г., Кахнич В.</i> НАУКОВА ШКОЛА РИМСЬКОГО ПРАВА.....	200
<i>Косович В., Бойко І., Кольбенко А., Липитчук О.</i> НАУКОВА ШКОЛА ТЕОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА.....	216
<i>Гураль П., Бойко І., Олійник Ю.</i> НАУКОВА ШКОЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО (ДЕРЖАВНОГО) ПРАВА.....	228
<i>Кобилецький М., Бойко І., Школик А., Олійник Ю.</i> НАУКОВА ШКОЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА.....	243
<i>Пилипенко П.</i> НАУКОВА ШКОЛА СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА.....	253
<i>Коссак В., Шевчук Л.</i> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА НАУКОВА ШКОЛА.....	268
<i>Бурдін В., Бойко І., Маркін В.</i> НАУКОВА ШКОЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І КРИМІНОЛОГІЇ.....	280
<i>Нор В.</i> НАУКОВА ШКОЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ І КРИМІНАЛІСТИКИ.....	292
<i>Бойко І., Кахнич В., Ригіна О., Олійник Ю.</i> НАУКОВА ШКОЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	304
<i>Шевчук Л.</i> ДЕКАНИ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ.....	314

ВСТУПНЕ СЛОВО

ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ ВИДАТНИХ ВИПУСКНИКІВ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ

У сучасних умовах війни росії проти України спостерігається підвищений інтерес вчених-правознавців до проблематики історії національного державотворення. Особливе значення в цьому контексті має вивчення місця і ролі видатних випускників юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в історії українського державотворення, якій присвячена Всеукраїнська наукова конференція «Місце і роль видатних випускників юридичного факультету Львівського університету в національній та європейській історії». Ця конференція є надзвичайно актуальною, адже вона має на меті проаналізувати внесок видатних випускників юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в історію українського державотворення, визначити їхню роль в національній та європейській історії, їхню активну громадську, політичну та державну діяльність, боротьбу за правду, свободу, за свою державу, яка триває в Україні до сьогодні. Професійна та державотворча діяльність видатних випускників юридичного факультету Львівського університету, їх високого рівня свідомий патріотизм, загострене почуття справедливості, відповідальності за долю рідного народу є зразком, своєрідним еталоном для сучасного покоління українців, особливо для студентів нашого та інших юридичних факультетів вищих навчальних закладів України. Своїм життєвим чином видатні випускники юридичного факультету Львівського університету заслужили на глибоку повагу та добру пам'ять, адже все своє життя вони присвятили

активній громадсько-політичній і культурній діяльності, яка була спрямована на національне відродження України та створення національної держави. Сьогодні їх життєвий і професійний шлях, їхня професійна діяльність і громадянська позиція є взірцем для сучасних українських юристів.

Важливість наукової конференції «Місце і роль видатних випускників юридичного факультету Львівського університету в національній та європейській історії» визначається тим фактом, що вона відбувається в умовах війни росії проти України. Вже третій рік, як російський агресор розпочав злочинне повномасштабне вторгнення в Україну. Цей напад став кульмінацією загарбницької війни, яку російська федерація розпочала десять років тому з окупації Криму. Відтоді Україна та її народ героїчно відстоює своє право на державну незалежність, на власний європейський вектор розвитку та мирне майбутнє. В своїй боротьбі український народ ціною життя своїх синів і дочок платить за свободу і незалежність як власної держави, так і за безпеку світового співтовариства. Сьогодні, ми низько схиляємо голови перед подвигом наших патріотів і дякуємо кожному захиснику та захисниці, які виконують бойові завдання та щоденно, крок за кроком, наближають нашу перемогу.

Всеукраїнська наукова конференція організована і проведена 25 квітня 2024 р. з ініціативи кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Вона є непересічною подією у науковому середовищі українських вчених-правників та має надзвичайно важливе значення, оскільки у різні історичні періоди видатні випускники юридичного факультету Львівського університету брали активну участь в українському державотворенні, зокрема боролися за національну свободу і національну державу. Тривалий час, перебуваючи під потужним геополітичним впливом сусідніх держав й ведучи важку боротьбу за свою державну незалежність, зокрема видатні випускники юридичного факультету Львівського університету упродовж ХХ ст. активно долучалися до унікального історичного шансу втілити у життя мрії про створення самостійної України.

Всеукраїнська наукова конференція є також важливим кроком до Перемоги над ворогом. Її метою є вшанування пам'яті видатних випускників юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та визначення їхнього місця в національній та європейській історії.

Видатні українські випускники юридичного факультету Львівського університету в різні історичні періоди внесли вагомий внесок у національну історію, зокрема у боротьбу за українську державу, мову, популяризацію української культури, закріплення у свідомості багатьох поколінь української ідентичності та національної ідеї. Вони розуміли, що українська мова є фундаментом, на якому будується суверенна Українська Держава, невтомно утверджували окремішність української мови, літератури, історії та культури. Вони завжди прагнули до освітнього, наукового та професійного поступу, всупереч усім історичним викликам і задля успішного майбутнього української нації. Сьогодні про це варто донести до європейського інтелектуального простору, показати тяглість українців до сповідування європейських цінностей.

Видатні українські випускники юридичного факультету Львівського університету популяризували українську національну ідею, були активними учасниками громадського, державного і культурного життя.

Значно активізувалася громадська та політична діяльність видатних українських випускників юридичного факультету Львівського університету в австрійський період (1784-1918). У той час вони як представники нової генерації усвідомлювали відповідальність за долю свого народу, взялися за захист прав українців та за розвиток українського суспільства. Завдяки видатним українським випускникам юридичного факультету Львівського університету серед західноукраїнського населення відбулося поширення і утвердження ідей про гідність людини, про можливість захисту її прав в суді за допомогою закону. Вони видавали різні журнали, писали наукові та професійні статті, публічно виступали і пояснювали, як підвищити правові знання та правову культуру серед людей. Їх обирали послами (депутатами) австрійського пар-

лементу та Галицького крайового сейму. Відтак вони сприяли підвищенню рівня національної свідомості, формуванню національної єдності, соборності, пошуку порозуміння між західноукраїнським населенням та Надніпрянською Україною, пошук порозуміння з поляками, румунами, угоцями, вели боротьбу з поширенням москвофільських ідей у Галичині.

Видатні українські випускники юридичного факультету Львівського університету відкривали народні читальні «Просвіти», безкоштовно захищали права українців, зокрема селян. Так, наприклад О. Коссак безкоштовно захищав права священників УГКЦ, звинувачених у використанні української мови, відстоював право на використання української мови в судівництві, захищав права та інтереси українських освітніх, культурних і господарських установ, здійснював захист у суді прав коломийської «Рідної Школи», завдяки чому вдавалося уникати закриття польською адміністрацією українських шкіл. Адвокат О. Коссак захищав під час політичних процесів у судах активістів національно-патріотичних організацій («Пласту», УНДО, УВО та ОУН).

Інший відомий випускник юридичного факультету Львівського університету І. Макух в австрійський період активно захищав права українців в судах, а на політичних процесах був безоплатним захисником українських патріотів. Примітним було те, що в адвокатській канцелярії І. Макуха документація та листування з австрійськими державними, судовими й іншими органами велися виключно українською мовою. Брав активну участь в організації осередків товариства «Січ» і читалень товариства «Просвіта» на Товмаччині.

Юридичний факультет Львівського університету прославили відомі адвокати ХІХ ст., які мали можливість вільно висловлювати свої думки, підвищувати рівень національної свідомості серед населення, наполегливо захищали права рідного народу в умовах чужоземного панування. Це була так звана адвокатська доба в розвитку галицького українства, коли кожен з адвокатів на своєму місці закладав свою цеглину в відродження України. Це проявлялося у служінні насамперед своєму народу через на-

лежне виконання професійних обов'язків. Адвокати намагалися творити нову правову і національно-політичну реальність, роз'яснювали зміст австрійського законодавства, які відкривали легальні можливості для розвитку національного руху. Можна стверджувати про значний вплив адвокатів на розвиток політично-правової культури. Адвокати були серед засновників політичних партій, депутатами Галицького крайового сейму та австрійського парламенту. Вони використовували фахові знання і досвід для організації українського представництва в цих інституціях. Найбільш відомими адвокатами другої половини ХІХ – початку ХХ ст., які навчалися на юридичному факультеті Львівського університету, є К. Левицький, Є. Петрушевич, С. Федак, С. Голубович, Є. Олесницький, І. Макух, К. Трильовський, Л. Ганкевич, М. Лагодинський, О. Коссак, Р. Домбачевський, А. Чайковський, О. Надрага, М. Глушкевич, О. Марітчак, В. Старосольський, С. Шухевич та ін. Більшість з них були серед засновників і членів Союзу українських адвокатів.

Випускники юридичного факультету Львівського університету були активними учасниками творення Українських Січових Стрільців, Української Галицької Армії, Української військової організації, Українського національно-демократичного об'єднання та інших політичних партій, Організації Українських Націоналістів, Української Повстанської Армії (Ю. Бачинський, С. Базилевич, В. Вергановський, Д. Вітовський, Є. Коновалець, Л. Ребет, Ю. Панейко та ін.).

Особливо важливу роль відіграли випускники юридичного факультету Львівського університету в творенні та розбудові ЗахідноУкраїнської Народної Республіки, яка була проголошена 1 листопада 1918 р. у Львові. Це була знакова подія у тисячолітній історії національного державотворення, яка свідчила про реалізацію українським народом західних земель України свого права на політичне самовизначення і відповідала тогочасним європейським й світовим стандартам та традиціям, які визнавали право народу на самовизначення. В епіцентрі Листопадового чину перебувало головне місто Галичини – Львів і, зокрема, юридичний

факультет Львівського університету. І не лише тому, що Львівський університет знаходився поблизу урядових установ ЗУНР, а й тому, що значна частина його викладачів, випускників, студентів стали активними учасниками Листопадового чину, керівниками інститутів державної влади ЗУНР, створених у процесі її розбудови. Ми пишаємося випускником юридичного факультету Львівського університету Євгеном Петрушевичем, зусиллями якого у 1918 р. понад сто років було проголошено ЗУНР, і він став її президентом, інший випускник юридичного факультету Кость Левицький став главою уряду – Прем'єр-Міністром ЗУНР. Лише серед членів Української Національної Ради та Державного Секретаріату ЗУНР значна частина – це колишні випускники юридичного факультету Львівського університету, вже не говорячи про президента ЗУНР Євгена Петрушевича та першого прем'єр-міністра ЗУНР Костя Левицького. Серед інших славних випускників юридичного факультету Львівського університету, які брали активну участь у діяльності ЗУНР, варто згадати Степана Барана – міністра земельних справ в першому уряді ЗУНР, Лонгіна Цегельського – міністра внутрішніх справ та міністра закордонних справ урядів ЗУНР, Степана Федака – міністра продовольства уряду ЗУНР, Івана Макуха – міністра відбудови та міністра внутрішніх справ ЗУНР, Сидора Голубовича – міністра судівництва та другого прем'єр-міністра ЗУНР, Володимира Бачинського – члена Української Національної Ради, Володимира Старосольського – члена Українського генерального військового комітету, який підготував Листопадове повстання 1918 р. та інших. Багато з них після поразки ЗУНР змушені були емігрувати за кордон, а ще більше – потрапило у жорна сталінських репресій. Разом з тим, великим позитивом було й те, що видатні випускники юридичного факультету Львівського університету, як і українці в цілому у той час, заявили про себе всьому світові як окрема нація, яка має право на власну державу; значно підвищився рівень національної свідомості тогочасного українського народу; українці здобули досвід державотворення, який міцно вкоренився в історичну пам'ять і став надбанням наступних поколінь борців за Українсь-

ку державу, в тому числі і в сьогоднішніх умовах війни росії проти України.

Видатні українські випускники юридичного факультету Львівського університету в різні історичні періоди внесли вагомий внесок у європейську історію. Так, одним з відомих випускників юридичного факультету Львівського університету є Рафал Лемкін (24 червня 1900 – 28 серпня 1959) – автор терміну геноцид; перший із фахівців міжнародного права, який визначив злочини сталінського комуністичного режиму проти українців як геноцид. Завдяки винятковим зусиллям відомого випускника школи права Львівського університету Рафала Лемкіна, розробника концепції геноциду, в 1948 р. світ побачила Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Саме він запропонував кваліфікувати Голодомор 1932-33 років як геноцид Українського народу.

Відомим випускником юридичного факультету Львівського університету є Герш Лаутерпахт (16 серпня 1897 – 8 травня 1960) – австрійський, а згодом англійський юрист, спеціаліст з міжнародного права. У 1946-1947 рр. був членом Британської комісії у справах військових злочинців і зробив значний внесок у розробку законодавства в галузі військових злочинів та у формулювання статуту Нюрнберзького міжнародного суду над головними нацистськими військовими злочинцями. Основною ідеєю його творчості було перетворення норм міжнародного права в основу тодішніх відносин між країнами. Г. Лаутерпахт був одним з авторів концепції прав людини як норми міжнародного права. Він був ініціатором внесення до Статуту ООН пункту про дотримання прав людини як однієї з цілей цієї організації. Герш Лаутерпахт у своїх працях «Джерела міжнародного приватного права» (1927) та «Функції права у міжнародному співтоваристві» (1933) вперше висунув тезу про недопустимість протиставлення «інтересів» «правам» у відносинах між державами. Провідна ідея Лаутерпахта – перетворення норм міжнародного права в основу відносин між країнами і дотримання державами тих принципів і моралі, котрі обов'язкові і для окремих особистостей. У праці «Визнання

у міжнародному праві» (1947) він, зокрема, стверджував, що визнання одної держави іншою повинне бути правовим, а не політичним актом. Вчений був одним з авторів концепції прав людини як норми міжнародного права – «Міжнародний біль прав людини» (1945), «Міжнародне право і права людини» (1950), «Розвиток міжнародного права Міжнародним судом ООН» (1958).

Відомі випускники юридичного факультету Львівського університету були серед засновників і вчених Українського вільного університету (УВУ) – приватного українського університету, першого вищого навчального закладу і другої наукової установи української еміграції за кордоном, єдиного у світі вищого навчального закладу поза межами України з українською мовою навчання. Університет був заснований 17 січня 1921 р. у Відні, столиці Австрії, з ініціативи українських інтелектуальних діячів у складі двох факультетів – філософського та права і суспільних наук. Серед засновників був випускник юридичного факультету Львівського університету В. Старосольський. Восени 1921 р. УВУ переїхав до Праги, а із завершенням Другої світової війни – до Мюнхена. З діяльністю закладу пов'язані імена багатьох видатних випускників юридичного факультету Львівського університету. Зокрема, в празький період діяльності УВУ в ньому працювали такі випускники юридичного факультету Львівського університету як Ю. Панейко, Я. Падох, Ю. Старосольський, Л. Ребет та ін.

Сьогодні юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка – це одна з провідних правничих шкіл в Україні, яка міцно утримує лідерські позиції в галузі юридичної освіти і науки, забезпечує функціонування та інноваційний розвиток освіти, підвищення її якості та доступності, інтеграції до європейського освітнього простору зі збереженням національних досягнень і традицій. Уже понад 360 років юридичний факультет Львівського університету готує спеціалістів у галузі права для органів державної влади, місцевого самоврядування, судових і правоохоронних органів, інших сфер юридичної практики.

У сучасних умовах юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка продовжує ті славні традиції, якими відзначався Університет впродовж декількох століть. У ньому завжди панував дух академічних прав і свобод, студентських ініціатив та натхненної праці. Головними завданнями сучасної юридичної освіти професорсько-викладацький склад юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка вбачає у підготовці висококваліфікованих спеціалістів у галузі права, які наділені зрілістю розуму, незалежністю суджень і сповнені відповідальністю як перед суспільством, так і власним сумлінням. Професори і доценти юридичного факультету намагаються сформувати у випускників почуття національної гідності, патріотизму, порядності, справедливості та невпинного прагнення до нових знань. Саме це й і визначає зміст і характер навчального процесу, спрямованість студентської наукової роботи. Це дає змогу виховувати фахівців, які відповідають вимогам сьогодення та в майбутньому складатимуть славу Франковому університету й Україні.

У цьому сенсі Всеукраїнська наукова конференція має практичне значення. Вона дає можливість спрогнозувати, в якому напрямі сьогодні повинні розвиватися національне державотворення; дозволяє відповісти на питання, якими сьогодні нерідко спекулюють: чи маємо ми, українці, власний багатовіковий державотворчий досвід, політико-правові основи, сталі правові традиції державотворення, чи існує неперервність українського державотворчого процесу. Ця наукова конференція зорієнтована на те, щоб допомогти, насамперед студентам юридичного та інших факультетів вищих навчальних закладів України зайняти міцну громадянську і державницьку позицію у розбудові демократичної та правової держави. І звернення до історичного досвіду видатних випускників юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка є запорукою гідного майбутнього України.

Ігор Бойко

Голова редакційної колегії

НАУКОВІ СТАТТІ

АНДРІЙ ЧАЙКОВСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ, ДОКТОР ПРАВА, АДВОКАТ, ПИСЬМЕННИК

Борис Тищик

*кандидат юридичних наук, професор
кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: borys.tyshchuk@lnu.edu.ua*

У 2024 р. виповнюється 167 років від дня народження і 89 років від дня смерті Андрія Чайковського – відомого випускника юридичного факультету Львівського університету. За життя він став популярним письменником, адвокатом, відомим громадським та державно-політичним діячем.

Народився А. Чайковський 15 травня 1857 р. у м. Самборі у родині дрібного австро-угорського урядовця, українця за національністю. Батьки його швидко померли і Андрій виховувався у своїх родичів у с. Гординя біля Самбора. Початкову освіту здобував удома, а опісля у 1869 р. А. Чайковський поступив до Самбірської гімназії (польськомовної), яку закінчив у 1877 р. Це були часи, коли у Східній Галичині розгортався український патріотичний рух, зокрема серед гімназійної та університетської молоді, вивчалася українська історія та література (нелегально), поширювалися твори Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, М. Драгоманова. Активним учасником цього руху серед гімназійної молоді був А. Чайковський. Його улюбленими предметами були українська мова і література, які у гімназії викладалися офіційно, але належали

до «необов'язкових». У гімназійні роки А. Чайковський пише свої перші оповідання, нариси [1, с. 7]. У той час він познайомився з І. Франком, який був на рік старший за нього і вчився у Дрогобицькій гімназії. Дружні відносини та переписка між ними тривали довгі роки [7, с. 81]. Закінчивши у 1877 р. гімназію, А. Чайковський поступив на філософський факультет Львівського університету, де була кафедра української словесності, яку очолював професор Омелян Огоновський. Але платня за навчання була для рідних А. Чайковського надто високою, отож він вступив на військову службу, де отримав звання молодшого офіцера та прослужив цілий рік. Опісля він звільнився і поступив на правничий факультет Львівського університету. Це був 1878-й рік. Разом з А. Чайковським на цьому факультеті тоді вчилися майбутні провідні українські та державно-політичні діячі Антон Горбачевський, Кость Левицький, Євген Олесницький, Степан Федак, Теофіл Окуневський та ін. [7, с. 81]. Матеріальні нестатки змусили А. Чайковського не покидаючи навчання влаштуватися на посаду урядовця у товаристві «Просвіта». На факультеті А. Чайковський з друзями організували студентський «Кружок правників», опікуном якого був професор О. Огоновський. Гуртківці оголошували доповіді, дискутували, зібрали чимало бібліотеку.

У 1882 р., коли у Боснії вибухнуло антиавстрійське повстання, А. Чайковського, як офіцера запасу добрано до війська та послано до Боснії. Правда у боях він участі не брав [5, с. 30]. Повернувшись до Львова, у Львівській газеті «Діло» він опублікував свій перший літературний твір «Спогади», який позитивно оцінив І. Франко.

У 1883 р. А. Чайковський закінчив юридичний факультет, склавши відповідні державні іспити, пройшов однорічну судову практику у Самбірському окружному суді, потім почав адвокатську практику. У тому ж 1883 р. він одружився (з донькою священника з Хирова з Наталею Гладилевич). Під час проходження адвокатської А. Чайковський чимало їздив по території країни, близько знайомився з життям і побутом людей різного соціального положення, їхніми проблемами, що дало йому багатий матеріал не

лише для професії, а й для написання кількох аналітичних статей, оповідань, знову ж там високо оцінених І. Франком [5, с. 30].

Адвокатська практика тривала 6 років. Після перших трьох років практики практиканти (конципієнти) мали право скласти перший адвокатський іспит і допускатися до самостійних виступів у суді, по нескладних кримінальних і цивільних справах. Далі належало ще три роки стажуватися, здати ще кілька іспитів по різних галузях права та процесу, тоді університет присвоював практикантові вчений ступінь «доктора права» (без захисту дисертації) [7, с. 82]. Під час проходження адвокатської практики А. Чайковський спеціалізувався по карних (кримінальних) справах. У 1886 р. він закінчив проходження практики у канцелярії Ф. Яцьковського і переїхав для подальшого її проходження у м. Бережани (нині –Тернопільської області) у канцелярії адвоката (поляка) І. Маєвського, де теж багато їздив (по справах) по різних містечках і селах. Закінчивши адвокатську практику А. Чайковський склав іспит і отримав звання адвоката, підтвердив своє звання доктора права і у березні 1890 року відкрив у тих же Бережанах свою власну адвокатську канцелярію (мав тоді 36 років). Бережани у той час були «невеличким тихим містечком», де майже не було «ніякого українського національного життя, а й взагалі культерне життя було розвинене дуже слабо». Серед урядовців міста було всього кілька українців, а саме суддів – один [1, с. 221].

Отже, молодий адвокат енергійно взявся до праці – професійної і національно-патріотичної. Грунтовно готуючись до виступів у судах, здібний правник і непоганий промовець А. Чайковський відразу висунувся на чільне місце серед місцевих юристів, отримавши серед населення титул «народного адвоката», оскільки бідних селян часто захищав безплатно.

Успішно захищав він на т. зв. «політичних процесях» українських громадсько-політичних діячів, яким іноді загрожували доволі тяжкі покарання [1, с. 223]. Вперше у Бережанах А. Чайковський почав добиватись уведення української мови у врядуванні і судівництві. Коли у 1893 р. до Бережан на посаду дирек-

тора повітової фінансової палати прибув В. Яворський (приятель Чайковського ще з гімназії) то вони удвох, а потім і інші «запалили» на Бережанщині справжнє вогнище національно-патріотичного руху [7, с. 83]. Активно включився А. Чайковський і в організацію на Бережанщині національно-патріотичних товариств «Січ», які започаткував у Галичині К. Трильовський. А. Чайковського обрали невдовзі повітовим кошовим отаманом бережанських «Січей».

Разом з суддею Д. Савчаком Чайковський став об'їздити села повіту з метою організації «Просвіт» і «Січей» та активізації національно-патріотичної свідомості селянства. Його сучасники згадують: « Сам– селянська дитина, при тому добрий промовець і незрівнянний оповідач, він скоро здобув повне довір'я серед селян, і Бережанщина в короткий час перетворилася із москвофільської у народовецьку», тобто українську, а читальні імені Качковського (тобто-москвофільські-автор) поступилися читальням «Просвіти» [1, с. 278]. При підтримці А. Чайковського, який на власні кошти збудував зал для глядачів, у Бережанах у 1896 р. з великим успіхом гастрював український театр «Руська бесіда», у якому виступало чимало видатних акторів і співаків того часу.

У 1898 р. з нагоди святкування 100-річчя виходу «Енеїди» І. Котляревського у Бережанах (знову ж таки при активній організаторській участі А. Чайковського відбувся великий концерт, в якому взяла участь славетна співачка Соломія Крушельницька. Тоді ж відбувся ювілейний спектакль «Наталка Полтавка», у якому роль возного грав сам А. Чайковський, роль Петра–Богдан Лепкий, Наталки– дочка проф. Бачинського Галя.

Словом, А. Чайковський став у Бережанах і всьому повіті стержнем і організатором всього українського національно-патріотичного руху. По навколишніх селах він часто виступав з нагоди різних свят з доповідями з історії України, дат відомих українських діячів, гетьманів тощо [7, с. 84].

Як згадує настарший син Андрія Микола (згодом – професор математики у Львівському університеті) «у батьківському домі (де було восьмеро дітей – автор) Шевченко зазнав особливої по-

шани..., а батько ще як учень гімназії вивчив на пам'ять чи не цілого «Кобзаря» [7, с. 85]. Коли у 1886 р. у Бережанах утворився філіал (комітет) Народно-демократичної партії, то А. Чайковського було обрано головою цього комітету. Про авторитет А. Чайковського на Бережанщині може свідчити і те, що у 1890 р. його висунули кандидатом на виборах посла до Галицького крайового сейму від української громади повіту.

Поруч з професійною та громадсько-політичною діяльністю А. Чайковський не полишав і літературної – писав і публікував статті, дослідження, оповідання на історичні та актуальні соціально-політичні теми. Заохочений І. Франком та О. Маковеєм, у «бережанський» період А. Чайковський пише такі історичні твори, як повість «Олюнька», «У чужому гнізді», «Бразилійський гаразд», «За сестрою», «Віддячився». Його любимою темою була козаччина. Пише він і на важливі соціально-політичні теми, зокрема на свій кошт видав брошуру «Що треба знати про загальне, рівне, пряме і тайне право голосування» (1905). У ній у формі запитань і відповідей пояснюється населенню, що таке конституція, парламент, галицький сейм, їх повноваження, суть куріальних виборів, засади виборчого права і що належить робити, аби обирати «людей чесних і певних». Автор закликає українців-виборців згуртуватися і показати світові нашу силу [1, с. 424-431].

У інших статтях і брошурах А. Чайковський коротко й доступно пояснює простому населенню суть важливих державно-правових проблем, популяризує важливість їх розуміння, закликає народ до боротьби з гнітом та несправедливістю. Він також застерігає проти пиятики, зрадництва, проти поширюваної тоді в Галичині серед селян думки про доцільність еміграції до Бразилії, радить як боротися з лихварями, як покращити тяжке економічне і соціальне становище народу, підвищити рівень національної свідомості, знань, освіти.

Про популярність та вплив А. Чайковського серед населення, особливо – селянства, яке вважало його своїм, «хлопським» адвокатом свідчить і такий факт: у 1901 р. У Австрії (і в тому числі у Галичині) відбувалися вибори до австрійського парламенту.

Від Бережанського виборчого округу, до якого входили повіті Бережанський, Рогатинський і Підгаєцький, претендував польський кандидат місцевий поміщик. Від українського населення група поміркованих народовців висунула кандидатом Ю. Романчука, який вів помірковано – угодовську політику («нова ера»).

А. Чайковський з одностумцями повів у повіті активну агітацію за обрання послом до нижньої палати парламенту більш радикального В. Яворського. Його й було обрано послом [7, с. 87].

А. Чайковський мав в Бережанах і недоброзичливців. Це була група місцевих священників-москвофілів та спольщений греко-католицький декан-священник Т. Кордуба. Безкінечні конфлікти з ними призвели до того що у 1904 р. А. Чайковський вирішив покинути Бережани і переселився до м. Скольного (Стрийського повіту). Швидко і тут він завоював серед населення авторитет і довір'я. Двері його адвокатської канцелярії були для простого народу завжди відкриті. Невдовзі його обрали послом до складу Стрийської повітової ради. Оскільки Андрій Чайковський був людиною активною дієвою, а Сколівський регіон був тихим, місцевий суд розглядав переважно дрібні справи – отож через 2 роки Андрій Чайковський переїхав до Рогатина, а невдовзі повернувся до Бережан (у 1906).

У ті роки в Австрії особливої інтенсивності набрала боротьба за демократизацію виборного права. У 1907р. прийнято новий виборчий закон, яким встановлено загальне виборче право, відмінено куріальну систему та ін. (але не отримали права голосу жінки, військовослужбовці та молодь віком до 24 років). На виборах до парламенту українські націонал-демократи, до яких належав і Андрій Чайковський здобули 25 місць. У 1908р. пройшли вибори і до Галицького сейму, у передвиборчій боротьбі приймав участь і він сам. У 1913 р. на виборах до Галицького сейму А. Чайковського навіть висунули кандидатом від Бережанського округу, але він зняв свою кандидатуру. Зате продовжував свою активну діяльність у «Просвіті», яка обрала його своїм почесним членом.

У 1911 р. А. Чайковський організував в Бережанах з'їзд «Січей» і «Соколів» з кількох повітів Галичини. Відбувся парад

біля 10.000 січовиків, приїхали почесні гості – К. Трильовський, К. Левицький, С.Голубович та інші [1, с. 444].

У 1914 р. А. Чайковський переїхав до Самбора, де народився і де тепер зустрів Першу світову війну та прийняв активну участь у наборі добровольців до українського легіону УСС-ів.

Настали події 1918-го р. Закінчилася Перша світова війна. У Львові проголошено Західно-Українську Народну Республіку, належало у всьому краї утворити управлінські органи влади і управління, судову систему, збройні сили.

Повітовим громадським комісаром у Самборі населення обрало Андрія Чайковського. Розпочалася його державотворча діяльність, яку він згодом описав у спогадах «Чорні рядки». Працював він на посаді комісара дуже самовіддано, бо створення Української держави було здійсненням його заповітних мрій [1, с. 207]. На новій роботі Андрію Чайковському доводилося важко: бракувало коштів, кваліфікованих урядовців для усіх повітових служб, почалася війна з поляками і Самбірщина незабаром стала прифронтовою зоною. Належало допомагати сотням голодних і хворих російських воїнів, які поверталися з полону додому, в Росію. За допомогою А. Чайковський часто мусив їздити до тодішньої столиці ЗУНР – міста Станіслава (нині – Івано-Франківськ).

Після поразки ЗУНР А. Чайковський, який остерігався репресій з боку польських властей, виїхав сім'єю у м. Коломию, де, однак його спочатку прийняли негостинно [1, с. 278].

З рештою, Коломию, як і все Покуття спочатку зайняли румуни, потім поляки. Коли війна закінчилася, А. Чайковський відкрив у Коломиї, де вся його сім'я оселилася на постійно, свою адвокатську канцелярію. Крім адвокатської роботи він активно зайнявся письменництвом. У Коломиї він написав основні свої історичні повісті, які принесли йому всеукраїнську славу: «На уходах» (1921), «Олексій Корнієнко» (1924), «Сонце заходить» (1930), «До слави» (1929) та шеститомну повість «Сагайдачний»(1930-1932).

У Коломиї А. Чайковський став невдовзі головою місцевої філії «Рідної школи», належав до організаторів «Товариства укра-

їнських письменників і журналістів» у Львові, був його першим головою.

Взимку 1928 р. це товариство влаштувала у Львові гучне святкування з нагоди 40-річчя громадської і письменницької діяльності Андрія Чайковського. Ювіляр отримав сотні вітальних телеграм з України та інших країн (США, Канади, Німеччини, Чехословаччини, Румунії та ін). А. Чайковський і далі займався професійною і письменницькою діяльністю, став одним із засновників «Союзу українських адвокатів» у Львові (який тоді як і вся Галичина належав до Польщі), був головою його Коломийської філії.

Останні роки життя А. Чайковський далі писав, але часто і хворів. 2 червня 1935 р. він помер, (у віці 78 років). На його похорон зібралося кілька тисяч людей, багато відомих політичних діячів [1, с. 282]. Поховано Андрія Чайковського у Коломиї. Згодом йому поставлено пам'ятники – у Бережанах, Самборі, а у незалежній Україні видано збірку його творів у 8-ми томах (на початку 90-х років ХХ ст.).

Література:

1. Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. голов. ред. Б. Якимович. Т. 3. Львів, 2002.
2. Чайковський М.. Матеріали для біографії Андрія Чайковського. Львів, 1994
3. Андрусак Т. Правові погляди Андрія Чайковського *Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження*. Т. 3. С. 309
4. Бемко В. Андрій Чайковський. *Андрій Чайковський. – відомий юрист і письменник*. Львів.
5. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ, 1986. Т.50.
6. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.
7. Тищик Б. Й Андрій Чайковський – відомий випускник юридичного факультету Львівського університету. *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. 2011. Вип. 53. С. 80–91.

ІВАН КОБИЛЕЦЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ АДВОКАТ ТА ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ У ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Ігор Бойко

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави, права
та політико-правових учень*

*Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: igor.boiko@lnu.edu.ua*

В історії української юриспруденції є чимало маловідомих особистостей, які свого часу відіграли важливу роль в громадсько-політичному житті України. Однією з таких маловідомих постатей є Іван Кобилецький (1873-1945) – український правник, адвокат, історик-джерелознавець, збирач народних прислів'їв і приказок, мемуарист, публіцист, редактор часописів, активний громадсько-політичний діяч у Галичині. Особливу увагу привертають його відносини з Іваном Франком. Цілковиту рацію мають Євген Нахлік і Оксана Нахлік в тому, що «з'ясування суспільних і приватних зв'язків цих діячів дає змогу кинути жмут світла на різні грані Франкової біографії, діяльності й творчості та загалом рецепції письменника в Галичині наприкінці ХІХ – першої половини ХХ ст.» [1].

Іван Кобилецький народився 28 червня 1873 р. в селі Ясениці-Сільній (тепер Дрогобицького району Львівської обл.) в родині Василя Кобилецького (1845-1923) і Юлії з Городиських (1853-1928). Походив зі шляхетського роду Кобилецьких (герб Годземба, Годземба, Godziemba, яким користувався рід, був поширеним родовим гербом польської, української, литовської та білоруської шляхти). Закінчив чотири класи Дрогобицької гімназії та гімназію в Перемишлі (1899) [2].

З дитинства в Івана Кобилецького формувалася тяглість до справедливості. Крім цього, наприкінці ХІХ ст. у Галичині загострилися соціально-політичні, економічні та національні протиріччя,

що сприяло зростанню попиту на юридичні послуги. Галицькі селяни часто судитися із сусідами «за межу» або ж вирішувати справи про «образу гонору» [2]. У 1899 р. І. Кобилецький вступив на юридичний факультет Львівського університету, який належав до «дешевих» факультетів, оскільки його студенти могли навчатися вдома, а в університеті лише складали іспити. Крім того, на юридичному факультеті Львівського університету умови навчання були легші, порівняно з іншими факультетами. Тому його студенти могли водночас і заробляти на своє утримання. І. Кобилецький під час навчання на юридичному факультеті Львівського університету, не маючи достатньої матеріальної підтримки, допомагав собі репетиторством.

На початку ХХ ст. за кількістю юристів Галичина займала перше місце серед провінцій Австро-Угорщини. Юридична освіта відчиняла двері до адвокатури, нотаріату чи судочинства. Випускник юридичного факультету університету також міг сподіватися на успішну урядову кар'єру. Упродовж 1876-1911 рр. кількість студентів на юридичному факультеті у Львівському університеті зросла вп'ятеро. Там навчалосся понад 60 % усіх студентів університету [4].

Громадсько-політичну діяльність І. Кобилецький розпочав ще в студентські роки. Під час навчання на юридичному факультеті Львівського університету І. Кобилецький був офіційним відповідальним редактором львівського студентського місячника «Молода Україна: часопись української молодіжи» (1900. Ч. 8, 9/10), який мав державницьке й соціалістичне спрямування. На титульних сторінках цих чисел зазначено львівську адресу Кобилецького: «За редакцію відповідає: Іван Кобилецький, вул. Домбровського, ч. 6» (тепер – вул. Івана Рутковича); на останній 341-й сторінці числа 9/10 – підпис: «Відвічальний редактор Іван Кобилецький». На думку найбільш відомих дослідників постаті Івана Кобилецького Євгена Нахліка і Оксани Нахлік, Івана Кобилецький був членом неформальної, а тому нелегальної галицької молодіжної організації «Молода Україна», утвореної 1899 р. з головним комітетом у Львові [1]. Унаслідок так званої сецесії, тобто масового виходу

студентів-українців зі Львівського університету в грудні 1901 р. на знак протесту проти порушень національних прав українців, І. Кобилецький перевівся у січні 1902 р. до Ягеллонського університету в Краків, навчався там до 1903 р., а через рік перевівся на юридичний факультет університету в австрійському місті Граці (земля Штирія), який закінчив у 1905 р. [1].

Після здобуття вищої юридичної освіти І. Кобилецький повернувся у Галичину. Його увагу привернула адвокатура. Місія українського адвоката сприймалася, насамперед, як натхненного оборонця національних прав рідного народу, що було цілком закономірною відповіддю на тогочасні вимоги суспільства. І. Кобилецький почав працювати у Самборі в адвокатській канцелярії як конципієнт (помічник адвоката). Кандидати в адвокати (конципієнти) не отримували високих заробітних плат, однак відкриття власної канцелярії вже забезпечувало гідний рівень життя. Доходи залежали від уміння привабити клієнтів та активно вести справи, від кількості успішно вирішених справ в судах, рівня заможності клієнтів та особистих даних адвоката (його популярності та досягнень у громадській діяльності). Щоб стати адвокатом, випускники проходили рік безплатної судової практики в окружному чи крайовому суді, потім шість років самостійної адвокатської практики під патронатом адвоката, який працював у власному адвокатському бюро не менше п'яти років. Після цього можна було готуватися до складення адвокатського іспиту [3, с. 571]. Екзамен складали у два етапи: на першому (усному) оцінювався рівень теоретичної підготовки, а на другому (письмовому) – вміння складати процесуальні документи. Оцінку виставляли за підсумком двох етапів. Перескладати іспит дозволялося тільки двічі. В разі провалу обох спроб кандидат назавжди втрачав право бути адвокатом [1; 3, с. 571-573]. У 1910 р. І. Кобилецький склав іспит на адвоката й доктора прав, завдяки чому відкрив у Дрогобичі 1912 р. власну адвокатську канцелярію. Відкриваючи канцелярію, адвокати враховували кількість населення у місті та повіті, досвід попередників. Дехто з них не хотів створювати конкуренцію колегам-українцям. Багато українських адвокатів, зокрема

Андрій Чайковський, Іван Макух, Кость Левицький та інші, захищали українців у політичних справах безкоштовно. Станом на 1914 р. у Галичині практикували 70 адвокатів-українців. Але при цьому українці значно поступалися кількістю полякам та євреям і становили близько 5 % адвокатського загалу. 20 % усіх галицьких адвокатів працювали у Львові. Більшість із них зосереджувалися на вулиці Коперника у м. Львові, яка мала славу «адвокатської» вулиці. Українські адвокати відіграли дуже важливу роль для відродження українства у Галичині в складі Австро-Угорщини. Тому більшість дослідників справедливо називають цей період у Галичині «адвокатською добою» [1].

І. Кобилецький як і більшість галицьких адвокатів, насамперед, надавав юридичну допомогу населенню, а, як представник інтелігенції, брав активну участь у громадсько-політичному житті Галичини. Самостійна адвокатська практика гарантувала юристам фінансову і певну соціально-правову незалежність. На відміну від суддів і нотаріусів, які належали до державних службовців, адвокати мали право обиратися як послы до Галицького крайового сейму чи австрійського парламенту, де займалися законотворчою діяльністю, а також брати участь у суспільно-політичних та культурних процесах [5].

Особливу увагу привертають тісні зв'язки Івана Кобилецького з Іваном Франком. Вони підтримували товариське спілкування, листувалися, разом брали участь у політичних і громадсько-культурних заходах. І. Кобилецький постачав І. Франку фольклорні записи, історичні документи, писемні пам'ятки й стародруки, а після смерті І. Франка дбав про вшанування пам'яті письменника й популяризацію його творчості, публікував мемуарні й меморіальні франкознавчі статті [1].

Наукові дослідження Євгена Нахліка і Оксани Нахлік засвідчують, що уперше І. Кобилецький побачив І. Франка й познайомився з ним у Дрогобичі, будучи учнем четвертого класу гімназії. Є. Нахлік і О. Нахлік зазначають «тоді наприкінці шкільного року І. Франко повернувся «просто з Відня», приїхав до міста «дрогобицьким фіякром», біля церкви св. Трійці його зустріла дружина

з дітьми, які дібралися фурую з Нагуєвич. Коли збентежений Кобилецький підійшов до них, Франко, мабуть, з подібности хлопця до батька, якого знав ще з Ясениці, запитав, чи він не син Кобилецького, а на ствердну відповідь почав його розпитувати. Урешті сказав, що буде «цілі вакації в Нагуєвичах», і запросив прийти до нього, щоб разом піти «по гриби та рибу ловити». Не відважившись самому відвідати Франка, Кобилецький вибрався до нього щойно наприкінці вакацій разом із Василем Стефаником, коли той приїхав до Дрогобицької гімназії (навчався в ній у 1890-1892 рр.)» [1].

І. Кобилецький брав активну участь у політичних і громадсько-культурних заходах Галичини. Заслуговує на схвалення ініціатива і організація І. Кобилецького та його однодумців відкрити народну читальню «Просвіти» в рідному селі Ясениці-Сільній наприкінці 1900-го або на початку 1901 р. На відкриття І. Кобилецький запросив І. Франка й урядника з Городка, адвоката Михайла Кобилецького. Сучасні дослідники Є. Нахлік і О. Нахлік відзначають, що під час відкриття читальні в Ясениці-Сільній несподівано трапився «інцидент». І. Франко привіз для читальні «цілу купу книжок, так що читальня в Ясениці мала найкращу бібліотеку в Дрогобиччині», і пояснив, «як їх треба читати і розуміти». Однак присутні на зборах не відгукнулись оплесками. Зате коли адвокат М. Кобилецький поклав у дарунок читальні 20 корон, присутні кричали «славно» і «плескали в долоні, що аж вікна бряжчали». Тож і Франко, відповідно до ситуації, витягнув із кишені теж 20 корон для читальні, й «аж тоді присутні вшанували його гучними оплесками». Цим спогадом Кобилецький показував, що тодішні селяни не розуміли І. Франка, а І. Франко не знав селян – їхніх насутишних потреб, рівня бажань, горизонту очікувань. За спогадами М. Кобилецького, на відкритті читальні «з молодшої генерації» був «студент прав Кобилецький». У 1900-1902 рр. співпраця І. Кобилецького з І. Франком продовжувалася. І. Кобилецький надсилав І. Франку «різні матеріяли» і він їх «почасти оголошував» у «Записках НТШ» та «Матеріялах до культурної історії Галицької Руси» [1].

І. Кобилецький за своїми політичними переконаннями був соціал-демократом. Він активно віддавався соціально-політичній роботі: організовував робітничі гуртки, надавав правову допомогу щодо захисту прав та інтересів робітників, створював народні читальні «Просвіти» у галицьких селах, зокрема і у своєму рідному селі, де на відкриття запросив І. Франка. Як писав д-р З. Нижанковський, І. Кобилецький «мав вдачу одверту, правдомовну і якщо «бракувало» йому чогось, то хіба дипломатичного хисту «обвивати в бавовну» свою думку. Ця щирість і правдомовність не раз спричиняли йому труднощі в приватному і професійному житті, про що сл. п. д-р. І. Кобилецький не дуже дбав. За це цінили його високо всі ті, що ближче його знали» [3, с. 577].

Під час Першої світової війни І. Кобилецький служив аудитором польових судів (у званні поручника) в австрійській армії на російському фронті, працював у воєнних судах у Радомі (тепер повітове місто Мазовецького воєводства Республіка Польща) і Перемишлі, де причинився до порятунку українських селян від смертної кари [2].

У 1918 р. повернувся до своєї адвокатської канцелярії у Дрогобичі. З проголошенням Західно-Української Народної Республіки І. Кобилецького призначено військовим прокурором в Українській Галицькій Армії. Після поразки ЗУНР І. Кобилецький був заарештований польською владою у Перемишлі, утримувався у дрогобицькій тюрмі [2]. Згодом був звільнений з ув'язнення, відновив адвокатську канцелярію. Від 1927 до 1933 рр. провадив адвокатську канцелярію в містечку Скольому (тепер м. Сколе Стрийського району Львівської обл.), відтак переїхав до Стрия, а 1935 р. повернувся до Дрогобича.

Як переконаний і послідовний соціал-демократ, І. Кобилецький у 1900-1930-х – активний член Української соціал-демократичної партії у Галичині (УСДП). Ще за життя І. Франка, а згодом у 1920-1930-х рр. І. Кобилецький дбав про вшанування пам'яті видатного краянину та популяризацію його творчості. Перед українською громадськістю він висловив ініціативу: взятися за видавання «всіх творів» І. Франка, для чого вимагав «негаймо

створити комітет зі знавців і товаришів І. Франка для редакції всіх його творів, а передусім його публіцистики, листів, наукових творів. Про І. Франка І. Кобилецький написав низку мемуарних франкознавчих статей [6]. Іншою важливою справою на думку І. Кобилецького було будівництво в Нагуєвичих на родинному місці І. Франка «оселі для дітей робітників і селян». Зусиллями І. Кобилецького і його однодумців, місцевих діячів УСДП було відкрито у Дрогобичі «Бібліотеку ім. Івана Франка» й вулицю «імени д-ра Івана Франка» (1913), утворено в цьому місті повітовий кооператив «Паперовий Базар ім. Івана Франка» (1921), культурно-освітнє товариство «Робітнича Громада ім. І. Франка в Дрогобичі» (1926), товариство «Діточа оселя для робітничих і селянських дітей ім. Івана Франка» (1939) та ін. Ініціатива місцевих діячів УСДП з ушанування пам'яті І. Франка мала політичне значення. Її метою було заручитися підтримкою, насамперед українських робітників, на яких вони, відповідно до соціал-демократичної ідеології, прагнули спиратися та показати І. Франка як соціального й навіть соціалістичного письменника та громадсько-політичного діяча. Цілком справедливо зауважують авторитетні дослідники Є. Нахлік і О. Нахлік, що «при цьому вони нехтували Франковою еволюцією, різко негативним ставленням його як зрілого (вершинного) й пізнього мислителя до соціал-демократичної ідеології та політики» [1].

У середовищі галицьких соціал-демократів 1920-1930-х рр. І. Кобилецький, як і його колега Володимир Старосольський, належали до правого крила УСДП, яке критично ставилося до соціалістичних експериментів у Радянському Союзі, до репресивного комуністичного режиму й його пропаганди, зокрема до згорання українізації, посилення російського шовінізму. І. Кобилецький не сприймав радянського трактування творчості І. Франка, а залишався щирим його шанувальником, виокремлюючи у його літературній спадщині ранні твори на бориславсько-робітничу й соціально-революційну тематику [1]. І. Кобилецький прагнув організувати видання всієї творчої спадщини свого знаменитого земляка.

Під час німецької окупації І. Кобилецький знову провадив у Дрогобичі свою адвокатську канцелярію від серпня 1941 р. Водночас був відповідальним редактором антибільшовицької та антирадянської газети «Вільне Слово», яка виходила в Дрогобичі від 5 липня 1941 р., а за редакторства Кобилецького – від № 73 за 25 грудня 1941 р. до № 29 за 9 березня 1942 р. Мала різні підзаголовки: «Українське видавництво часописів і журналів для дистрикту Галичина», «Часопис для Дрогобиччини і Самбірщини», «Часопис для Бойківщини», «Часопис для Підкарпаття». Від ч. 11 за 26 січня 1942 р. на газеті, побіч відповідального редактора Кобилецького, зазначений також головний редактор – Кость Кузик. Був відповідальним редактором тижневика «Підкарпатські вісті» [1].

У липні 1944 р. І. Кобилецький з родиною емігрував до Відня. Помер 21 січня 1945 р. Його дружина померла в Чикаго 30 липня 1956 р.

Отже, постать І. Кобилецького належить до плеяди яскравих особистостей в українській історії. Активна громадська діяльність І. Кобилецького – галицького інтелігента, адвоката, патріота мала важливе значення для відродження України. Його професійна та громадська діяльність була спрямована на захист прав рідного народу, на збереження та популяризацію творчості І. Франка, пам'яті про славні традиції минулого, а також для підвищення рівня національної свідомості та національного духу своїх сучасників. Займаючи активну громадянську позицію, здійснюючи культурно-просвітницьку, публіцистичну та правозахисну діяльність, І. Кобилецький став виразником реалізації української національної ідеї та багатолітніх прагнень українського народу до незалежності, що свідчило про його глибоку любов і відданість своїй Батьківщині. Професійна діяльність і громадянська позиція І. Кобилецького є прикладом наслідування для сучасних юристів України.

Література:

1. Нахлік Є., Нахлік О. Франків товариш, кореспондент і шанувальник. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/116519> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Кобилецький Іван. *Енциклопедія Сучасної України ЕСУ*. URL: <https://esu.com.ua/article-8845> (дата звернення: 12.04.2024).
3. Нижанковський З. Суд і адвокати Дрогобича. *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1973. Т. 1. С. 103.
4. Дрогобицька О. Адвокатська доба. Чому в Галичині було найбільше юристів серед провінцій Австро-Угорщини. «Репортер». URL: <https://report.if.ua/istoriya/advokatska-doba-chomu-v-galychyni-bulo-najbilshe-yurystiv-sered-provincij-avstro-ugorshchynu/> (дата звернення: 12.04.2024).
5. Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці XIX – на початку XX століття: національна ідентифікація і професійна діяльність. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2012. № 5. С. 26–37. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40745/04-Mysak.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Кобилецький І. Дещо про Франка. *Іван Франко : збірник* / ред.: І. Лакиз, П. Филипович, П. Кияниці. Київ, 1926. С. 295-303; Кобилецький І. Мої спомини про Івана Франка. *Світ: ілюстрований журнал*. 1926. № 11/12. С. 13–15; Кобилецький І. Життєва трагедія Івана Франка та 85-літня річниця його народження. *Вільне Слово: Орган Українського Комітету в Дрогобичі*. 1941. № 17. С. 3–4; Кобилецький І. Культ Івана Франка серед робітництва Дрогобича. *Вільне Слово: Часопис для Дрогобиччини і Самбірщини*. 1942. № 3/4. С. 4; Кобилецький І. Заклик до українського громадянства в справі вшанування пам'яті І. Франка. *Вільне Слово: Часопис для Дрогобиччини і Самбірщини*. 1942. № 7. С. 2.

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА І ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ РОМАНА ДАШКЕВИЧА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗБУДОВИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Євген Зозуля

*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін
факультету №1 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
e-mail: ezoz@ukr.net*

На сучасному етапі, в умовах, коли український народ веде героїчну боротьбу проти російської агресії, надзвичайно важливим науковим завданням є звернення до історії вітчизняного державотворення і діяльності тих представників української нації, які внесли великий внесок в її розбудову. Сьогодні особливу увагу привертають ті історичні постаті, які зіграли важливу роль у військовому будівництві, і яких можна вважати засновниками окремих родів сучасних Збройних Сил України.

Одним з таких видатних громадсько-політичних і військових діячів є випускник юридичного факультету Львівського університету, галицький український політичний і військовий діяч, полковник армії УНР (генерал-хорунжий в еміграції), правник, один із засновників української артилерії Роман-Микола Іванович Дашкевич (далі Роман Дашкевич).

Як відомо, Роман Дашкевич народився 6 грудня 1892 р. в с. Тустановичі на Львівщині. Принагідно зазначимо, що майбутній засновник української артилерії походить з роду, представники якого з давніх-давен захищали українську землю. Зокрема, один з його пращурів – Остафій Дашкевич був одним із перших козацьків гетьманів та організаторів запорозького козацтва [1].

Роман Дашкевич до початку своєї військової служби у 1911-1914 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету, однак закінчити його зміг вже у 1921 році. У наступному році у стінах Львівського університету здобув ступінь доктора права.

Зазначимо, що ще в юнацькому віці він утвердився у своїх переконаннях щодо необхідності боротьби за незалежну Українську державу. Підтвердженням цього є те, що в студентські роки він брав активну участь в українському громадському та освітньому русі в Галичині, був членом управи Української Академічної Громади, Головної ради Українського студентського союзу (голова культурно-освітньої комісії). До того ж, був одним з організаторів і діячів товариства Січових Стрільців у Галичині. Зокрема, приймав активну участь в організації спортивно-протипожежних товариств «Січ», яке згодом стало осередком для військового вишколу та розбудови військових формацій українців, що боролися за створення Української держави. Підтвердженням авторитету Романа Дашкевича у цій шляхетній справі стало його обрання у березні 1913 року кошовим «Повітової Січі» у Львові, яка при ньому розгорнула, крім культосвітньої, активну січово-стрілецьку роботу не тільки у Львові, але й у Львівському повіті. З 1914 року Роман Дашкевич – кошовий воєнізованого товариства «Українські Січові Стрільці II» [2], організовував військовий вишкіл молоді. При цьому необхідно відмітити, що у підпорядкуванні кошового було понад 300 стрільців, які склали присягу й отримали відзнаку «Воля або смерть!». Знаковою подією цього періоду його діяльності є початок його довголітньої співпраці з Євгеном Коновальцем, з яким при філії львівської «Просвіти» заснували просвітній гурток [3, с. 111-112].

Становлення Романа Дашкевича як військового діяча почалося з початком першої світової війни, коли не маючи змоги вступити до Легіону Українських Січових Стрільців, він був мобілізований до австрійської армії. В лавах австрійської армії він пройшов вишкіл як майбутній фахівець з артилерійської справи, зокрема отримав призначення у вишкільну гарматну частину в Угорщині, де через півроку отримав офіцерське звання. Надалі він був скерований на карпатський фронт, де вже у перших боях відзначився як вдалий командир і був підвищений у посаді до командира батареї [4, с. 14].

Після Лютневої революції в Росії і утворення Центральної Ради в Україні зумів втекти з російського полону в якому знаходився з літа 1916 року, повернувся до Києва і активно долучився до військово-політичної діяльності. Зокрема, восени 1917 р. спільно з Євгеном Коновальцем, Іваном Чмолою, Григорієм Лисенком, Федором Черником, працюючи у Галицько-Буковинському Комітеті розгорнув активну діяльність щодо створення Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців у Києві – найбільш боєздатного та дисциплінованого військового підрозділу Української Центральної Ради.

Безперечно, основним внеском Романа Дашкевича у формування армії Української Народної Республіки (далі УНР) є його діяльність щодо розбудови артилерії як роду військ в період Української революції 1917-1921 рр. В історію національних збройних змагань він увійшов як «батько української артилерії». Поскільки військово-політична діяльність Романа Дашкевича ґрунтовно досліджена у численних наукових розвідках вітчизняних істориків і правознавців, спогадах військових і громадсько-політичних діячів цього періоду, архівних джерелах, це дає можливість узагальнити його внесок у розбудову армії УНР та перш за все її артилерійських підрозділів.

Зокрема, Роман Дашкевич, будучи обраним на початку січня 1918 р. до складу Стрілецької ради очолив гарматну батарею першого куреня Січових Стрільців, яка стала першим артилерійським підрозділом доби національно-визвольних змагань. Завдяки професійним здібностям і військовому таланту Романа Дашкевича, надалі були сформовані потужні артилерійські підрозділи і з'єднання, які відзначилися у боях проти більшовицьких і денікінських військ, з гетьманцями у ході повстання Директорії УНР на різних етапах національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Основними віхами на цьому шляху були розгортання на початку березня 1918 р. першої гарматної батареї у дивізіон, формування на початку грудня 1918 р. гарматного полку у складі новоствореного Осадного корпусу Січових Стрільців. Крім того,

за його участю формувалися гарматні полки Запорізького корпусу, дивізії Сирожупанників, та Чорноморського Кошу [4, с. 15]. Найбільшим потужним артилерійським з'єднанням сформованим у лютому 1919 року Романом Дашкевичем стала Гарматна бригада Окремого корпусу Січових Стрільців, до складу якої входило шість гарматних полків. Кожний полк мав по три батареї. За спогадами історика стрілецтва, адвоката і публіциста Степана Ріпецького «Гарматна бригада мала 76 гармат, 120 старшин, 480 підстаршин, 3250 стрільців-гармашів і 1900 коней. Вона мала також величезні запаси амуніції та артилерійського майна» [5, с. 283-284]

До того ж, формуючи артилерійські підрозділи Роман Дашкевич велику увагу приділяв організації вишколу гармашів. Підтвердження цього є той факт, що після звільнення від більшовиків 2 березня 1918 р. Києва ним була заснована старшинська і підстаршинська школа. В них він особисто проводить заняття з курсантами, керує вишколом артилерійських командирів [4, с. 14]. До того ж, переважна більшість старшин і гармашів були наддніпрянці, колишні активні старшини російської армії, які були досвідченими фахівцями артилерійської техніки.

Одночасно Роман Дашкевич постійно вдосконалював військово-тактичний потенціал підпорядкованих артилерійських підрозділів, відзначався вмінням приймати стратегічні рішення як в оборонних боях, так і наступальних операціях. Одним з таких прикладів, який характеризує вміння батька української артилерії використовувати нестандартні підходи при застосуванні артилерійських підрозділів була тактика ведення бойових дій на залізниці. Сам Роман Дашкевич так описав цю тактику: «Поїзд мав під'їздити до станції, оскільки на станції був опір, гармата мала відкрити вогонь, а піхота мала вискочити з поїзда і здобувати станцію. Також і поза залізничними станціями упрямою цим способом воювати з большевиками» [6, с. 23]. Відтак, можна повною мірою стверджувати, що завдяки його військовому таланту артилерія являла собою найкращу бойову формування української армії.

Разом з тим, відмітною рисою його військового хисту було те, що він особливу увагу приділяв підтриманню суворої дисципліни

і порядку, належного морально-психологічного клімату, проведенню національно-патріотичного виховання вояків в українських артилерійських підрозділах. Як наслідок, за свідченням Степана Ріпецького: «Гарматна бригада була була зразковою частиною Корпусу СС. Її знаменита організація, здисциплінованість та бойова постава були гордощами Січового Стрілецтва» [5, с. 284]

Після поразки Української революції Роман Дашкевич, перебуваючи в еміграції, продовжив активну громадсько-політичну діяльність. Зокрема, У 1920 р. в Празі разом із Євгеном Коновальцем заснував Українську військову організацію, що стала одним з чільних загонів українського народу в боротьбі за незалежність Української держави. У 1921-1922 роках відновив діяльність спортивно-протипожежних товариств «Січ» у Львові, постійно вишукував нові організаційні форми патріотичного виховання української молоді. У подальшому, 1925 р. Роман Дашкевич організовує товариства «Луг», які нараховували в 1930-х рр. у Галичині понад сто осередків і близько 50 тис. членів.

В повоєнний час продовжував приймати активну участь у національно-патриотичному вихованні української молоді, організував серед емігрантів релігійно-культурне товариство, читав лекції [7, с. 71] у школі табору біженців у Куфштайні (Австрія). В цей період активно займається літературною і дослідницькою діяльністю [2], підтримуючи тісні зв'язки з урядом УНР в екзилі.

Діяльність Романа Дашкевича як талановитого військового діяча і патріота своєї держави має надзвичайно важливе значення для розбудови Збройних Сил України (далі ЗСУ) і національно-патриотичного виховання української молоді. Військова спадщина Романа Дашкевича у розбудові артилерії, як роду військ в період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., і сьогодні використовується для удосконалення діяльності ракетних військ та артилерії ЗСУ, які стали одним з найважливіших чинників бойових дій проти російських загарбників. Левову частку втрат, що протягом вже більше двох років несе армія російських загарбників, їй завдають українські гармати.

Починаючи з 2017 р., в українському війську було відновлено традицію присвоювати військовим частинам імена визначних воїнів і полководців нашої історії. Відтак, закономірно, що одній із артилерійських бригад Збройних Сил України згідно з Указом Президента від 6 травня 2019 р. присвоєно почесне найменування – «26 артилерійська бригада імені генерал-хорунжого Романа Дашкевича» та вручено стрічку до бойового знамена з почесною назвою [8].

Військовики бригади приймають активну участь у дослідженні постаті Романа Дашкевича й історії української артилерії ХХ-го століття. За підсумками цієї діяльності у 1920 році було презентовано перший у світі документальний фільм про видатну постать в історії українського війська. Назва фільму: ULTIMA RATIO, що в перекладі «останній аргумент». Цей напис нині на шевронах підрозділу, адже останнім аргументом у війні вважалася артилерія.

Література:

1. Щербак В.О. Дашкевич Остафій. *Енциклопедія історії України*. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history>. (дата звернення: 09.04.2024).
2. Роман Дашкевич. *Історична довідка*. URL: <https://boryslavrada.gov.ua/roman-dashkevych-2> (дата звернення: 09.04.2024).
3. Петрів М. Й. Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Кн. 1. = Ukrainian advocates: state, socio-political, cultural and educational activists of the late XIX - first half of the XX century. – Vol. 1. – Київ : Вид-во «ЮСТШАН», 2014. 544 с.
4. Ткачук П.П. Участь Романа Дашкевича у зміцненні артилерійських підрозділів армії УНР. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/892ed938-abd9-492b-9313-6c4c054ef44f/content> (дата звернення: 09.04.2024).
5. Степан Ріпецький. Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. Видавництво «Червона калина». Нью-Йорк. 1956. 360 с.
6. Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота. Нью-Йорк. 1965. Київ. 1994. 205 с.
7. Заславський В. Батько української арти : Історія генерал-хорунжого Романа Дашкевича. Історичний нарис. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2020. 80 с.

8. Про присвоєння почесних найменувань військовим частинам Збройних Сил України: Указ Президента України від 6 травня 2019 р. № 192/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1922019-26710> (дата звернення: 09.04.2024).

ЛОНГИН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ – АДВОКАТ, ГРОМАДСЬКИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ, ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР ВНУТРІШНІХ СПРАВ ТА ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ЗУНР

Микола Кобилецький

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: mykola.kobyletsky@lnu.edu.ua*

За свою історію юридичний факультет Львівського університету виховав цілу плеяду видатних випускників. Серед них відомі державні і політичні діячі, адвокати, прокурори, судді, нотаріуси, вчені-правники. Одним з відомих випускників юридичного факультету Львівського університету є Лонгин Цегельський. Він народився у Кам'янці-Струмиловій (нині Кам'янка-Бузька Львівської області). Походив з двох давніх священничих родів Цегельських та Дзеровичів. син священника Михайла Цегельського і Анізії Дзерович. Початкову освіту майбутній державний діяч здобув у Кам'янці. З 1886 р. Лонгин Цегельський навчався у Першій державній академічній гімназії у Львові,

Упродовж 1894–1898 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. У 1898 р. проходив правничо-адміністративну практику при Міністерстві закордонних справ Австро-Угорщини у Відні, а потім при австро-угорському посольстві в Стокгольмі. Вчене звання доктора права в галузі міжнародних відносин отримав у Львівському університеті. З молодих років Лонгин Цегельський відстоював ідею незалежності України. Він

був одним із найактивніших членів таємного проводу української молоді у Львові й одним із редакторів його щомісячного журналу «Молода Україна», який почав виходити у січні 1900 р. Цей провід започаткував боротьбу за український університет і висунув гасло боротьби за Українську самостійну державу. На студентському віці у Львові 14 липня 1900 р. Цегельський закликав: «Залишається одне – створити свій власний державний організм, свою власну незалежну самостійну українську національну державу в етнографічних границях по всій території, заселеній українським народом... Через кордон подають собі руки українці з обох боків Збруча... національна держава – це обов'язкова форма і перша підвалина добробуту й культури нації, запорука її подальшого розвитку без національної держави всі змагання поневолених націй стати в рівень з іншими будуть неможливими». Підтримуючи зв'язки з Миколою Міхновським, Лонгин Цегельський видав від імені Револуційної української партії (РУП) брошуру «Самостійна Україна» (Львів, 1900). На студентському конгресі у Великобританії 1901р. коментуючи виступ одного з учасників що Галичина має належати Російській імперії він образив московського царя і за що був депортований за межі держави. В Австро-Угорщині до кримінальної відповідальності не притягувався, оскільки захищав цілісність держави. У 1901 р. у Львові вийшла друком брошура Лонгина Цегельського під назвою «Русь-Україна і Московщина-Росія». Друге видання було суттєво доповнене та перероблене на замовлення «Союзу визволення України» й видане у 1916 р. в Стамбулі. Книга вийшла друком під дещо зміненою назвою: «Русь-Україна а Московщина-Росія. Історично-політична розвідка Лонгина Цегельського». Дана праця мала антиімперське спрямування і менше значення надавалось соціальним питанням а більше ідеї будівництва незалежної держави. Вона в основному розповсюджувалась серед полонених українців у таборах Німеччини та Австро-Угорщини. Пізніше у своїх спогадах Лонгин Цегельський писав про цю працю: «Ще 25-літнім юнаком написав я цю розвідку за несповна одну добу... Після її написання я передав її Костеві Паньківському

(співдиректорові Краєвого Союзу Кредитового), до якого ми, молоді, мали довіря, та який відносився до мене дуже прихильно. Кость Паньківський, прочитавши, заніс мій рукопис на найближче засідання Головної Управи «Просвіти» і так гаряче захвалив її, що її віддали д-рові Іванові Франкові, референтові видань «Просвіти» в той час (1900), на рецензію. Франко найшов її «вїймковою» і тому вона появилася як книжечка «Просвіти»... Вона мала в собі одну ясну ідею, проведену логічною червоною ниткою через усі її сторінки, а саме – ідею державної самостійності України...» [1].

У 1908 р. Л. Цегельський був обраний заступником депутата нижньої палати австрійського Рейхсрату (Державна рада) – палати депутатів, єврейського адвоката доктора Генріха Габля, а після його смерті у 1909 р. стає депутатом австрійського парламенту. В Австрії діяла виборча система, за якою до австрійського парламенту земельних парламентів (Ландтагів) та на виборах депутатів органів місцевого самоврядування після втрати мандату або смерті депутатів обиралися їх заступники [4, с.447].

На виборах до Рейхстагу 1911 р. Л. Цегельський переміг на Ярославському (тепер Республіка Польща) виборчому окрузі і стає депутатом палати депутатів австрійського парламенту. В австрійському парламенті він став секретарем української парламентської репрезентації, активно працював у комісії закордонних справ. Як член цієї комісії їздив з дипломатичними місіями, зокрема в 1914 р. був у складі австро-угорської дипломатичної місії в Стамбулі, Софії, Бухаресті. У 1913 р. його одночасно обрали послом до Галицького крайового сейму. У 1914–1918 рр. був членом усіх провідних українських громадських організацій у Галичині, та належав до Української національної демократичної партії, був членом НТШ, Головної Української Ради, Загальної Української Ради, Бойової управи УСС, Союзу Визволення України. В 1914 р. в Стокгольмі вийшла його книга «Ukraina sveriges beriglobnda bundsforvani» («Україна – колишня шведська союзниця», 180 сторінок), а в 1915 р. у Берліні – праця «Die grossen politischen Aufgaben des Krieges im Osten und die ukrainische Frage» [3, с. 108].

Перед захопленням у вересні 1914 р. російською армією Львова Лонгин Цегельський разом з сім'єю виїжджає до Відня, де розпочинає активну українську громадсько-політичне життя. Він допомагає українським біженцям, вдовам і сиротам. Найбільшу увагу Лонгин Цегельський надає роботі у Бойовій у праві Українських січових стрільців. У складі делегації Головної Української Ради веде переговори з урядом Болгарії і Османської імперії щодо підтримки утворення незалежної Української держави 18 жовтня 1918 р. увійшов до складу Української Національної Ради ЗУНР і очолив Державний Секретаріат внутрішніх справ. Брав активну участь у підготовці і організації першолистопадового зриву 1918 р. у Львові. В момент утворення першого західноукраїнського уряду 9 листопада 1918 р. д-р Л. Цегельський стає Державним секретарем (міністром) внутрішніх справ ЗУНР [2]. Після відставки голови уряду Костя Левицького, на цю посаду Українська Національна Рада призначила Сидора Голубовича, якому доручили сформувати новий уряд. З 4 січня 1919 р. Лонгин Цегельський у новому уряді обіймає посаду керівника Секретаріату закордонних справ ЗУНР. 30 листопада 1918 до Фастова прибула делегація ЗУНР на чолі з Л. Цегельським, яка провела переговори із діячами Директорії. Було підписано протокол про об'єднання УНР і ЗУНР, також угоду про допомогу Українській Галицькій Армії матеріалами і озброєнням. 1 грудня 1918 р. разом з Д. Левицьким підписав у Фастові від імені Української Національної Ради ЗУНР-ЗОУНР передвступний договір з Директорією УНР про об'єднання ЗУНР і УНР в єдину Українську державу [5, с.765]. Автором тексту цього договору був Лонгин Цегельський. У складі делегації брав участь в урочистому проголошенні злуки ЗУНР з УНР та в роботі Трудового конгресу України. 22 січня 1919 р. призначений заступником міністра зовнішніх справ Української Народної Республіки. Того ж дня Лонгин Цегельський зачитав та передав грамоту Національної Ради «Про об'єднання Західноукраїнської Народної Республіки з Великою Східною Україною» голові Директорії Володимирі Винниченку, під час урочистого проголошення Злуки на Софіївській площі у Києві.

Завдяки знанням іноземних мов і досвіду дипломатичної діяльності Лонгин Цегельський очолював переговори з усіма місіями і представниками з-за кордону [6, с. 347]. Однією з найважливіших місій була місія від Мирної конференції на чолі з французьким генералом, маркізом де Бертелемі. Переговори не увінчалися успіхом, оскільки Українська Національна Рада не прийняла умов перемир'я, запропонованих генералом Бертелемі. Л.Цегельський, який вважав за потрібне прийняти умови перемир'я, щоб забезпечити суверенітет хоч над якоюсь територією і отримати визнання держав Антанти, виступив із різкою незгодою і тому 13 лютого 1919 р. подав у відставку [7, с. 301].

Після поразки ЗУНР у польсько-українській війні упродовж 1920-1921 рр. був представником уряду ЗУНР у США. У Нью-Йорку Л. Цегельський редагував часопис «Український Вістник», а потім переїхав до Філадельфії, де працював спочатку редактором часопису «Шлях», а в 1943-1950 рр. редактором популярного часопису «Америка». У Філадельфії в 1937 р. він видав монографію під заголовком «Митрополит Андрей Шептицький». Спричинився до створення Українського Конгресового Комітету Америки, З'єдиненого Українсько-Американського Допомогового Комітету, Літературно-Мистецького Клубу в Філадельфії.

Помер 13 грудня 1950 року у Філадельфії у своєму робочому кабінеті. Похований на цвинтарі Факс-Чейз (США) [8, с. 322].

Література:

1. «Русь – це Україна». Лонгин Цегельський (1875–1950) – будівничий української державності // <https://www.radiosvoboda.org/a/rus-tse-ukrayina-lonhyn-tshelsky/31430941.html>.
2. Цегельський Лонгин Михайлович // <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Дацків І., Полич М. Лонгин Цегельський в історії української дипломатії (до 140-річчя з дня народження) // Український історичний журнал. – К., 2015. – № 3 (522) за травень-червень. – С. 108.
4. Осташко Т. С. Цегельський Лонгин Михайлович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2013. – Т. 10 : Т – Я. – С. 447.

5. Красівський О. Цегельський Лонгин Михайлович // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С.765.
6. Цегельський // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – Т. 6 : Т – Я. – 768 с.
7. Цегельський Л. Від легенд до правди. Львів. 2003. – 336 с.
8. Патер І. Лонгин Цегельський Західно-Українська Народна Республіка. Уряди. Постагі. Львів 2009 – С. 307–322.

THE PHILOSOPHY OF JAN IGNÁC HANUŠ AT LVIV AND THE CONTEXT OF THE VORMÄRZ (1838-1847)

ФІЛОСОФІЯ ЯНА ІГНАЦА ГАНУША У ЛЬВОВІ ТА В КОНТЕКСТІ ДОБЕРЕЗНЕВОГО ПЕРІОДУ (1838-1847)

Ivo Cerman

*PhD in Czech and intellectual history, Associate Professor
Institute of History, University of South Bohemia (Czech Republic)
(доктор філософії у галузі історії, доцент Інституту історії
Університету Південної Богемії (Чехія))
e-mail: ivo.cerman@email.cz*

Тези доповіді англійською мовою

In the history of the Habsburg monarchy, the Vormärz was a period of restricted liberties. Emperor Francis I allied with the Catholic church, censorship was renewed, liberty of research at universities was restricted especially in the realms of public and natural law, and moral philosophy. Czech-speaking scholars were not allowed to hold positions at university chairs of these politically sensitive disciplines. This is perhaps, why the Czech Ignaz Johann Hanusch (aka Ignác Jan Hanuš) was given a position at the far-away University of Lviv and not to a university in the Bohemian lands. On the other hand, the promotion to Lviv was still a success, for it was a university and it was given at a time when Czechs were excluded from such positions.

Hanuš took up his position in 1838 and since his Ukrainian students did not understand the German language of the prescribed textbooks, he began to publish his own simplified versions. He used his time in Lviv to publish a couple of highly interesting philosophical handbooks – *Erfahrungs-Seelenlehre* (1842), *Denklehre* (1843), *Metaphysik* (1845), *Ethik* (1846) and *Geschichte der Philosophie* (1849). Before then, he captured the minds of his Ukrainian students by his own work *Die Wissenschaft des slawischen Mythus* (1842), in which he discussed the origin of Slavs. Finally, his textbook of metaphysics was found faulty and he was charged for spreading irreligious ideas. Hanuš was removed from his position, but he drafted an apology of his writings. Whereas earlier Marxist historians were focused on the issue, whether he was a Hegelian, I would like to discuss his textbook of Ethics and see which conception he advanced. Aside from other topics, Hanuš discussed here also the term «legalität» and the foundations of law.

Переклад тез доповіді українською мовою

В історії Габсбурзької монархії Доберезневий періоду був періодом обмежених свобод. Імператор Франциск I об'єднався з католицькою церквою, цензура була відновлена, свобода досліджень в університетах була обмежена особливо в сферах публічного і природного права, а також моральної філософії. Чеськомовним науковцям не дозволялося обіймати посади на університетських кафедрах цих політично чутливих дисциплін. Можливо, тому чех Ігнац Йоганн Гануш (він же Ігнац Ян Гануш) отримав посаду в далекому Львівському університеті, а не в університеті в Богемії. З іншого боку, перехід до Львова все ж таки вдався, бо це був університет, який був доступний, в той час, коли чехи були виключені з відповідних посад. Гануш обійняв свою посаду в 1838 р. і, оскільки його українські учні не розуміли німецької мови написаних підручників, він почав видавати власні спрощені версії. Він використав свій час у Львові, щоб опублікувати кілька надзвичайно цікавих філософських посібників – *Erfahrungs-Seelenlehre* (переклад з німецької – Досвід – душевне вчення)

(1842), Denklehre (переклад з німецької – Теорія думки) (1843), Metaphysik (переклад з німецької – Метафізика) (1845), Ethik (переклад з німецької – Етика) (1846) та Geschichte der Philosophie (переклад з німецької – Історія філософії) (1849). До того ж він захопив увагу своїх українських учнів власною працею Die Wissenschaft des slawischen Mythos (переклад з німецької – Наука про слов'янський міф) (1842), в якій обговорював походження слов'ян. Зрештою, його підручник метафізики був визнаний хибним, і його звинуватили в поширенні певних ідей. Гануша звільнили з посади, але він склав вибачення щодо своїх творів. Якщо раніше історики-марксистки зосереджувалися на питанні, чи був він гегельянцем, я хотів би обговорити його підручник етики та побачити, яку концепцію він висунув. Окрім інших тем, Гануш обговорював тут також термін «законність» та основи права.

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ КИЇВСЬКОЇ ТА ЛЬВІВСЬКОЇ ПРАВНИЧИХ ШКІЛ У СПРАВУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У 60-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Наталя Єфремова

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри історії держави і права

Національного університету «Одеська юридична академія»

e-mail: efremova_natalia1970@ukr.net

У 2023 році, юридична спільнота святкувала 55 річчя з дня проведення Міжнародної конференції з прав людини у Тегерані (1968). Тоді, попри існуючі розбіжності між учасниками, було ухвалено спільну декларацію та 29 резолюцій, які, зокрема, стосувалися расової дискримінації, самовизначення народів і прав людини у збройних конфліктах та було оголошено, що гуманні принципи повинні посідати чільне місце під час збройних конфліктів. У документах цієї конференції відобразилась наполег-

лива праця правників та політиків багатьох країн, у тому рахунку і Україна. Участь українських фахівців у роботі конференції навіть сьогодні вивчена поверхове і ще потребує на додаткове дослідження, але сьогодні ми пропануємо згадати про внесок наших співвітчизників у розвиток прав людини у збройних конфліктах та боротьби з расовою дискримінацією.

Напередодні цієї конференції, яку було заплановано провести у Тегерані, окремі її учасники не демонстрували особливого оптимізму щодо можливості реального реформування ситуації із дотримання прав людини у світі [1, р. 92-93]. Але доцільність розгляду цього питання підтримали усі країни. Тут важливо зазначити, що у другій половині ХХ ст., процес розуміння прав людини поступово отримував своє закріплення саме в міжнародно-правових документах. Умовно, цю систему документів з регламентації прав і свобод людини, як і міжнародно-правові документи про права людини загалом, можна розділити на дві основні групи – універсальні та регіональні міжнародно-правові акти [2].

Своєю чергою, універсальні міжнародно-правові документи, що закріплюють системний комплекс прав і свобод людини, також можна розділити на міжнародно-правові акти ООН про права і свободи людини, які мають рекомендаційний характер (Загальна декларація про права людини 1948 р.) та конвенційні документи ООН про права і свободи людини (усі інші міжнародні договірні акти що підписали держави-учасники і взяли по них на себе міжнародні правові зобов'язання щодо їх запозичення в свої національно-правові системи та виконання на своїх теренах. – Є.Н.).

До міжнародно-правових актів ООН про права і свободи людини рекомендаційного характеру належать декларації, резолюції, мінімальні стандарти, а також документи, прийняті під егідою спеціалізованих установ ООН (ВООЗ, ЮНЕСКО та ін.), в яких закріплені основоположні принципи міжнародного співтовариства у сфері забезпечення і захисту особистих прав та свобод людини (так зване «м'яке право» – soft law).

Зазначені документи послужили базою для розробки і прийняття системо-утворювальних конвенційних документів про права людини (норми «м'якого права» перетворилися в норми «твердого права», тобто, в договірні норми міжнародного права, що володіють обов'язковістю до їх виконання державами-учасниками міжнародних угод. – Є.Н.). Не деталізуючи структури і змісту зазначених актів, відзначимо, що саме в них вперше було апробовано принципи та норми про права і свободи людини, які стали основою міжнародних стандартів ООН «Загальної декларації прав людини» від 10 грудня 1948 р. (містить загальний кадастр прав людини, але без вказівки на обов'язковість їх виконання державами-підписантами), Декларації «Про права дитини» від 20 листопада 1959 р., «Про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» від 20 листопада 1963 р., «Про ліквідацію дискримінації щодо жінок» від 7 листопада 1967 р. та ін. (містять конкретний перелік порушень прав людини та склади таких порушень з метою перспективної регламентації норм що містяться в цих документах та мають декларативний характер у майбутніх нормах міжнародного договірного права).

У вказаних документах було закріплено і права людини загалом, і особисті права і свободи людини зокрема. Наприклад, у деклараціях ООН були закріплені такі основні особисті права і свободи людини: право на життя, визнання правосуб'єктності, справедливий судовий процес, захист особистого і сімейного життя, недоторканність, чи недискримінація, рівність, гідність; свободи від рабства, від тортур, пересування і вибору місця проживання. Враховую це, вважаємо доцільним розглянути окремі епізоди з роботи Міжнародної конференції в Тегерані 1968 р. за участі українців.

Міжнародна конференція з прав людини відбулася в новій будівлі Меджлісу в Тегерані (Іран) з 22 квітня по 13 травня 1968 р. 22 квітня 1968 р. в присутності Його Імператорської Величності Мохаммеда Реза Пехлеві Аріямехра Шахіншаха Ірану і Її Імператорської Величності Фарах Пехлеві Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй У Тан оголосив Конференцію відкри-

тою, а Його Імператорська Величність Шахіншах виступив з промовою на відкритті [3, р.1]. Генеральний секретар виступив з промовою з нагоди двадцятої річниці прийняття Загальної декларації прав людини, яка разом з тим стала його особливим посланням з нагоди Міжнародного року прав людини.

На конференції були представлені уряди наступних 84 країн [3, р.1] та прийнято проєкт порядку денного (A/CONF.32/1) складений Підготовчим комітетом конференції та взятого до відома Генеральної Асамблеєю в резолюції 2339 (XXII) з додаванням пункту «Повага і здійснення прав людини на окупованих територіях», який був запропонований в записці, адресованій Голові делегаціями Йорданії, Сирійської Арабської Республіки та Об'єднаної Арабської Республіки A/CONF.32/L.15).

Радянські представники наполягали на «практичних діях» у напрямку реалізації «невідкладної ратифікації країнами-членами ООН усіх конвенцій, що регулювали права людини і забезпечення у такий спосіб цілковитої поваги до прав людини» [4, с. 19]. На тлі таких заяв виникали гучні звинувачення на адресу СРСР про порушення конституційних прав його громадян. Зібрані українцями Канади матеріали про політичні репресії та культурні утиски українців в УРСР могли стати вагомим аргументом у роботі конференції.

Таким чином, у роботі Міжнародної конференції з прав людини 1968 року з'явилась нестандартна ситуація. Від України намагались працювати дві делегації: офіційна від УРСР і неофіційна, від української діаспори зорганізована під егідою Світового Конгресу вільних українців. Але остання, хоч і збрала вагомі матеріали про порушення прав людини в УРСР не мала офіційного статусу і навіть не значилась у списках спостерігачів.

Офіційна делегація УРСР на Міжнародній конференції складалася з трьох представників: професора Київського державного університету імені Тараса Шевченка, постійного представника УРСР в Комісії з прав людини ООН Петра Недбайла (голова делегації), Володимира Сокурєнка декана юридичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка та співпрацівника

відділу міжнародних організацій Міністерства закордонних справ УРСР Юхима Качуренка і мала свої задачі [3, р. 29].

23 квітня 1968 р. голова делегації УРСР Петро Омелянович Недбайло виступив з промовою, в якій торкнувся питання ролі держави у гарантуванні прав людини та практичного втілення принципів Загальної декларації та зазначив: «...ідеал Вільної людської особистості може бути досягнутий тільки тоді, коли будуть створені такі передумови, при яких кожен зможе користуватися без дискримінації своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само, як і своїми громадянськими та політичними правами» [5, с. 544]. Сам факт такої промови в умовах панування тоталітарної системи в СРСР вже свідчив про започаткування нових поглядів в радянському праві.

Але враховуючи політичні реалії П. Недбайло розгорнув полеміку навколо проблем «расової дискримінації, сегрегації, політиці і практиці апартеїду» що мали місце поза межами держави, бо офіційна делегація від УРСР не могла собі дозволити відступити від спільних настанов для учасників з боку СРСР.

Другим членом делегації був Володимир Гаврилович Сокурєнко – учень професора П. Недбайла, який активно займався вивченням питань захисту прав людини в УРСР. У 1953 році Володимир Гаврилович захистив кандидатську дисертацію і був зарахований на посаду старшого викладача тієї ж кафедри, а у червні наступного року – на посаду доцента. Наукова діяльність молодого вченого була активною. У червні 1955 р. отримав науковий ступінь кандидата юридичних наук. 28 березня 1962 р. його було обрано деканом юридичного факультету, де він пропрацював до кінця 1967 р. [6, с. 199]. У серпні 1966 р. доцент В. Сокурєнко був скерований як стипендіат ООН від України на наукове стажування до США, Канади й Англії. Воно тривало півроку, після чого вчений почав працювати над книгою «Прогрессивные политические идеи на Украине».

У цій роботі вже були відчутні питання, пов'язані з визначенням та осмисленням достатньо нової на той час проблеми «прав людини та способів їхнього захисту». Цей напрямок набирив

своєї популярності у світі, свідченням чому наприклад стала Всесвітня асамблея з прав людини, яка відбулась в університеті Монреалю наприкінці березня 1967 року. Її завданням, між іншим, організатори визначили у практичній підготовці до участі у майбутній Міжнародній конференції ООН з прав людини у Тегерані. На нашу думку, цілком обгрунтованим вбачається припущення, що звернення В. Сокурєнка до таких дефініцій як «свобода» та «права людини» у теорії держави і права в 60-х роках ХХ століття було не випадковим.

Як відомо, після ухвалення Організацією Об'єднаних Націй Загальної декларації прав людини 1948 року, категорія прав людини перейшла зі сфери винятково національного законодавства на новий, міждержавний рівень, ставши предметом міжнародного права. У той же час політичне протистояння між комуністичним та капіталістичним світами сприяло ускладненню процесу активізації позитивного вирішення цієї проблеми у праві у 1950-х роках. У свою чергу це гальмувало і вироблення нових стандартів прав людини і їхнього захисту. Але однозначно, що ця тема набирала нового звучання і в СРСР, де уряд відважився на впровадження політики десталінізації, обравши курс на «відлигу».

Отже, перебуваючи у закордонному науковому стажуванні В. Сокурєнка не міг не чути обговорення процесу підготовки до цієї події, але навряд чи він міг уявити, що невдовзі буде приймати особисту участь у цій конференції. Третім учасником делегації від УРСР був випускник Київського державного університету (1963), Юхим Каленикович Качурєнко – співробітник відділу міжнародних організацій Міністерства закордонних справ УРСР (1964–1979). Пізніше, з 1979 по 1983 рр. він стане першим секретарем Постійного представництва УРСР при ООН (Нью-Йорк) [7].

Делегація від УРСР демонструвала досить активну роботу. Так, наприклад, вона внесла письмову резолюцію (A/CONF32/C2/L33) стосовно методів діяльності ООН та рекомендувала «фокусувати свою увагу на фундаментальних проблемах, пов'язаних з грубими і систематичними порушеннями прав людини» [3]. Надаючи оцінку роботи делегації від УРСР доцільно також згадати і про під-

готовану нею разом з делегатами від Польщі проекту важливої резолюції (A/CONF.52/C.2/L.39).

Члени делегації від УРСР приділяли значну увагу проблемі апартеїду, боротьбі з неписьменністю та порушенням прав жінок [3, р. 88]. 13 травня 1968 р. учасники Міжнародної конференції з прав людини одногосно ухвалили спільну декларацію та 29 резолюцій, які, зокрема, стосувалися расової дискримінації, самовизначення народів і прав людини у збройних конфліктах. Тексти прокламацій і резолюцій, прийнятих на Конференції, були включені в Заключний акт Міжнародної конференції з прав людини і передані Генеральній Асамблеї для подальшого розгляду [3].

19 грудня 1968 р. ГА ООН оформила напрацювання Міжнародної конференції з прав людини у вигляді підсумкової резолюції 2442 (XXIII) [3]. Підсумовуючи наведене вище, можна констатувати, що оцінка підсумків та значення цієї конференції досі викликає суперечливі дискусії між науковцями. Історики права, як і фахівці з міжнародного права нечасто згадують про цю подію, висловлюючи подекуди полярні точки зору. Але саме тегеранська конференція підсумувала двадцятирічний період становлення та удосконалення міжнародних норм і принципів щодо забезпечення прав людини.

З часу її проведення було започатковано новий етап – моніторингу за дотриманням прав людини, апогеєм якого став гельсінський процес 1970-х рр. Отже, 1968 р. – Міжнародний рік прав людини став вирішальним моментом переосмислення місця і значення прав людини у житті як СРСР так і інших держав – членів міжнародної спільноти шляхом перегляду та позитивного відношення до прав людини.

Фактично, спільні заходи Міжнародного року прав людини сприяли створенню наприкінці 60-х рр. XX ст., інституційної опори для подальшої інтеграції Східного блоку у міжнародну систему прав людини, а також заклали основу для переходу від абстрактної риторики до поступового оформлення нової моделі визначення стандартів прав людини у міжнародній юридичній практиці. І хоча у 1968 р. державним лідерам країн соціалістичного табору

здавалось, що справа про права людини і соціалізм є спорідненими дефініціями, наслідки популяризації цього питання отримали там прогресивні результати.

Світовою спільнотою також було високо оцінено і особистий внесок у справу захисту прав людини активістів та фахівців різних країн. Так, 10 грудня 1968 р., з ініціативи ГА ООН, Премією ООН у галузі прав людини уперше було нагороджено шістьох осіб серед яких був і українець – Петро Недбайло. Отже, внесок українських радянських правників до справи подальшого розвитку прав людини все ж таки було визнано офіційно і з позитивного боку.

Література:

1. Thompson A. S. Tehran 1968 and Reform of the UN Human Rights System. *Journal of Human Rights*. 2015. 14:1. P. 84-100.
2. Ліщина І. Міжнародні механізми захисту прав людини URL: <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/lischyna.htm> (дата звернення: 08.04.2024).
3. Final Act of the International Conference on Human Rights, Teheran, 22 April to 13 May 1968 / United Nations. New York, 1968. 61 p. /1. Organization of the Conference. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_Tehran_Conf.pdf (дата звернення: 08.04.2024).
4. Донеллі Дж. Права людини у міжнародній політиці /Джек Донеллі. Пер. з англ. Тараса Завалія. Львів: Кальварія, 2004. 280 с.
5. Сосновський, М. Між оптимізмом і песимізмом. *Between optimism and pessimism* : вибр. статті і есеї, 1968-1975; Наукове Товариство ім. Шевченка; обгортка мистця Я. Гніздовського. Нью-Йорк; Торонто : Trident International, 1979. 735 с. (Б-ка Українознавства. т. 47).
6. Тищик Б. Кафедра історії держави, права та політико-правових учень і її завідувачі (до 230-річчя утворення і діяльності кафедри). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 190–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2015_61_25 (дата звернення: 08.04.2024).
7. Шевченко І.Д. Качуренко Юхим Каленикович. *Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] /ред. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. Т. 12. URL: <https://esu.com.ua/article-11430> (дата звернення: 08.04.2024).*

**ПРОФЕСОР ВОЛОДИМИР КУЛЬЧИЦЬКИЙ –
ВИДАТНИЙ ВИПУСКНИК ЛЬВІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Микола Кравчук

*кандидат юридичних наук, професор кафедри теорії права
та конституціоналізму Західноукраїнського національного
університету, академік Академії політико-правових наук,
Заслужений юрист України,
доктор права Українського вільного університету
e-mail: mykvlad25@gmail.com*

Львівський національний університет імені Івана Франка – це класичний вищий навчальний заклад з потужними науковими школами, давніми традиціями та сучасними інноваційними підходами. Львівський університет як один з найдавніших закладів вищої освіти України, слугує українській нації більш як 360 років. Університет славетний саме своїми випускниками і професорами. Тому велич і авторитет університету цілком залежить від заслуг і досягнень вказаних категорій. Серед видатних випускників Львівського національного університету є багато професорів-правознавців. Однак, я хочу зупинитись на одному із найвідоміших, найповажніших, і це Володимир Семенович Кульчицький, який є легендою юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Зростання і становлення Володимира Кульчицького як вченого правознавця відбувалося в період складних соціально-політичних процесів, оскільки землі Західної України перебували під експансією різних держав: Польщі, СРСР, Німеччини. Між Польщею, Німеччиною, Радянським Союзом відбувалася війна. Попри складні умови життя він не втратив національну гідність, свідомість та самобутню ідентичність. Його постать була зразком галицької інтелігентності, надзвичайної комунікабельності, а життя і суспільно-громадська та професійна діяльність прикладом у служінні

українській справі [10; 16]. Життєпис дає можливість на основі фактичних даних простежити процес формування людини з урахуванням суспільних умов певної історичної епохи. Вивчення життєписів видатних людей, діячів науки й мистецтва має велике наукове й виховне значення [6]. Тому *мета нашої публікації* висвітлити основні етапи, події, факти життя, професійної діяльності видатного випускника Львівського національного університету ім. Івана Франка професора Володимира Семеновича Кульчицького. Його становленню і діяльності присвячено низку наукових публікацій. Так, бібліографічні відомості про вченого знайшли висвітлення у працях таких вчених: І. Й. Бойка, Л. В. Бориславського, А. Ф. Ковалю, А. В. Кольбенка, М. В. Кравчука, Б. Й. Тищика, Г. М. Федущак-Паславської, О. Я. Паславської та ін.

Викладення основного матеріалу. Так, за спогадами учнів, колег, друзів, «професор Володимир Кульчицький працював на благо юридичної науки, рідного факультету і кафедри; він був талановитим педагогом вищої професійної школи. Його ім'я увійшло до золотого фонду не лише юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, а й усієї української юридичної науки». Окрім того, яскраві фахові риси видатного вченого всемірно доповнювалися глибоким патріотизмом, безмежною любов'ю до всього українського, родинного, до козаччини, до багатьох героїчних сторінок української історії, особливо в полі його підвищеного інтересу були події першої чверті ХХ ст. Такі якості професора підтверджені зацікавленістю, частим відвідуванням та енциклопедичними знаннями історії визначних пам'яток України (Православний монастир «Скит Манявський», Музей заповідник «Козацькі могили» на Волині, Національний заповідник «Давній Галич» та інші).

Свою любов до рідної землі, держави, мови і традицій професор В. С. Кульчицький з гідністю передавав своїм учням. Його природний інтелект і глибокі знання поєднувалися водночас з доброзичливістю, простотою, переконливістю та ненав'язливістю. Практично до останніх хвилин свого життя у нього зберігався чистий, проникливий і розважливий розум. Він умів бачити і співчувати

проблемам інших людей та знаходити відповідні слова підтримки. Проживши тяжке життя, Володимир Семенович завжди залишався високо інтелігентною і шляхетною людиною.

Доречно підкреслити такі його риси, як загострене відчуття й прагнення соціальної і національної справедливості, співчуття всім без винятку знедоленим та пригніченим народам, готовність допомогти будь-якій людині, глибинний патріотизм, вболівання за чистоту української мови, пропаганда всього українського.

В. С. Кульчицький вмів подати навчальний матеріал хоч коротко, але доступно, зрозуміло, гарною українською мовою. Відверто признаюся, що здати іспит у професора Кульчицького було дуже важко, і між нами, студентами, вважалося великим щастям отримати бодай оцінку «3». Пам'ятаю свою першу курсову роботу «Історія XII Таблиць» – мудрі поради професора стосовно виконання цієї роботи, його толерантність. Єдине, чим можна було «купити» професора В. С. Кульчицького – знаннями. Він тішився, коли студенти вчили історію держави і права України, цікавилися нею.

У Володимира Семеновича чітко сформувалася активна громадянська позиція, почуття палкого патріотизму і вболівання за долю нашої Вітчизни. Так, маючи доступ до студентської аудиторії, він ще до проголошення сучасної незалежності України, часто відверто ризикуючи своєю кар'єрою, а отже й долею, ніс до молодих сердець правду про українську історію, правову культуру та українську мрію-ідею, тим самим утверджуючи державницьку свідомість і власне глибинний патріотизм [2, с.347-363].

І ще одна деталь, презентуючи свій науковий доробок біля 500 публікацій (основні праці подано у Списку [11; 12; 13; 14; 15]), доречно підкреслити, Володимир Семенович більше 25 своїх праць опублікував у польському щорічному періодичному виданні українців «Український Календар» і це надавало можливість подавати правдиву інформацію. попри заборону радянського режиму. За твердженням синів Ярослава і Богдана від цих публікацій він «радів, що таким чином правда про українську історію, державу і право шириться світом [2, с.349].

На формування світогляду Володимира Кульчицького, безсумнівно, найбільше вплинула сім'я Кульчицьких. Військове лихоліття він перебував у с. Кульчиці (нині Самбірського району на Львівщині) з батьками, допомагаючи їм у веденні домашнього господарства, де й народився 28 грудня 1919 р. в селянській багатодітній сім'ї (мав три брата – Дмитра, Омеляна, Мар'яна і сестру – Ганну). Його батько Семен Кульчицький був успішним трудолюбивим хліборобом, користувався заслуженим авторитетом у селі, за що односельчани обрали сільським війтом, про, що згадував професор В.С. Кульчицький під час екскурсії до с. Кульчиць у 1983 р.

Також на формування світогляду вплинуло знання свого генеалогічного дерева. Адже український шляхетський рід Кульчицьких – це прямі нащадки короля Данила Галицького, гетьманів Петра Сагайдачного [7], Марка Жмайла [3], героя оборони Відня 1683 р. та засновника першої у Європі кав'ярні Юрія Кульчицького [5], мати Івана Франка – Марія Кульчицька і цей перелік можна продовжувати [2, с.347].

На думку І. Бойка, з якою ми цілковито погоджуємося: «Володимир Кульчицький належить до видатних постатей не тільки в юридичній науці й освіті, а й у громадсько-політичному житті України ХХ ст. Його наукова спадщина – невід'ємна складова української історико-правової науки і культури. Вона потребує сучасного вивчення, а висловлені ним ідеї – втілення в життя й подальшого розвитку. В. С. Кульчицький був не лише вченим-правознавцем України, який написав понад 500 наукових праць. Він був великим гуманістом, патріотом рідної землі. Його ім'я вписане золотими літерами в історію української юриспруденції. Володимир Семенович Кульчицький належить до тієї категорії вчених-правознавців, які своїми науковими працями закладали основу української історико-правової науки. Людина наполегливої праці та непересічного духу талановитого дослідника, вихований як учений на кращих традиціях академічної історико-правової школи Львівського університету, він фактично став фундатором її у Франковому університеті після проголошення державної

незалежності України у 1991 р. Відновлена ним і стараннями його учнів, ця школа стала загальновизнаною в Україні та за її межами, вона успішно продовжує творити і сучасну історико-правову науку [1, с. 24].

Отже, вищевикладене підтверджує, що професор Володимир Семенович Кульчицький є визнаний авторитет вченого-правознавця, видатного керівника львівської школи українського права, українського патріота-державника, неперевершеного педагога. Людини, ім'я якої навечно увійшло в спадщину української історико-правової науки.

Література:

1. Бойко І. Й. Професор Володимир Семенович Кульчицький – корифей української історико-правової науки. Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження / Редколегія: І. Й. Бойко (голова), Б. Й. Тищик, М. М. Кобилецький, А. В. Кольбенко, Г. М. Федущак-Пославська, Л. Е. Шевчук. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. С.24–51.
2. Спогади учнів, колег, друзів про В.С.Кульчицького. Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження / Редколегія: І. Й. Бойко (голова), Б. Й. Тищик, М. М. Кобилецький, А. В. Кольбенко, Г. М. Федущак-Пославська, Л. Е. Шевчук. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. С.347-363.
3. Гетьман війська запорозького Марк Жмайло. // URL. <https://osvita.ua/vnz/reports/history/4041/>(дата звернення 31 березня 2023 р.).
4. Коваль А. Ф. Науково-педагогічна діяльність професора Кульчицького В. С. як основа формування правового світогляду студентів-юристів львівської правничої школи // Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження / Редколегія: І. Й. Бойко (голова), Б. Й. Тищик, М. М. Кобилецький, А. В. Кольбенко, Г. М. Федущак-Пославська, Л. Е. Шевчук. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. С. 52–62.
5. Лук'янюк Володимир. Цей день в історії. 1686. Віденська кава Юрія Кульчицького. URL. <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/tm.pl?Year=1686> (дата звернення 21 березня 2023 р.).

6. Попик В. І. Біографістика. URL. <http://biography.nbu.gov.ua/index.php/biografistika-j-in/biografika/59-biografistika> (дата звернення 21 березня 2023 р.).
7. Петро Конашевич Сагайдачний 1582– 1622 pp. URL. <https://www.museumsun.org/person/30/>(дата звернення 21 березня 2023 р.)
8. Тищик Б. Й. Професор В. С. Кульчицький – видатний історик права України // Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження / Редколегія: І. Й. Бойко (голова), Б. Й. Тищик, М. М. Кобилецький, А. В. Кольбенко, Г. М. Федущак-Пославська, Л. Е. Шевчук. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. С.12-24.
9. Федущак-Пославська Г. М. Основні політико-правові ідеї Володимира Старосольського у «DasMajoritatsprinzip». // Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження / Редколегія: І. Й. Бойко (голова), Б. Й. Тищик, М. М. Кобилецький, А. В. Кольбенко, Г. М. Федущак-Пославська, Л. Е. Шевчук: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. С. 186–195.
10. Кравчук М. В. Тематика Українського війська у науковій спадщині професора В.С. Кульчицького // *Публічне право*. 2011. №3. С. 253–261.
11. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. З історії української державності. Львів : Світ, 1994. 88 с.
12. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Історія держави і права України : [навч. посібн.]. Львів: Світ, 1996. 296 с.
13. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України : навч. посібн. Л. : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2000. 400 с.
14. Кульчицький В. С. Причини падіння Західноукраїнської Народної Республіки. // Матер. міжнар. наук. конф., присвяченої 75-річчю ЗУНР. Івано-Франківськ, 1993. С. 33–34.
15. Кульчицький В. С. До історії військового будівництва в Україні 1914–1993 pp. // Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914–1993 pp. (Орг., структура, штати): Іст.-правове дослідження Івано-Франківськ-Коломия: Вид. «Плай»; Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1997. С. 3–4.
16. Кравчук М.В. Професор Володимир Семенович Кульчицький – видатний вчений-юрист. // *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. №2. С. 14–20.

ЗМІСТ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ФАКУЛЬТЕТУ ПРАВА І ПОЛІТИЧНИХ ЗНАНЬ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ НАВЧАННЯ Є. КОНОВАЛЬЦЯ

Іван Хома

*кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії,
музеєзнавства та культурної спадщини Національного
університету «Львівська політехніка»
e-mail: khomaivan@ukr.net*

Цікавою та маловивченою постаттю історії України першої половини ХХ ст. є Євген Коновалець (1891-1938) – український державний, військовий та політичний діяч, полковник Армії УНР, командир Січових Стрільців, член Стрілецької Ради, комендант УВО, голова Проводу українських націоналістів (1927), засновник та перший голова ОУН (з 1929 до 1938), один із ідеологів українського націоналізму. Без сумніву, ключову роль у формуванні його світогляду, організаційних здібностей, здатності формувати команди та структури для виконання громадських, військових та політичних завдань відіграв факультет права і політичних знань (таку назву мав юридичний факультет в австрійський період) Львівського університету. На цьому факультеті він навчався з 1909 р. до 1914 р. Вступив після завершення в червні 1909 р. української академічної гімназії у Львові. Саме тут заклав базові основи фундаментальних знань. Навчальний план, перелік викладачів розкриває свідectво про закінчення навчального закладу (абсольвент), який Євген Коновалець отримав у березні 1921 р.

У першому семестрі 1909/1910 н. р. Є. Коновалець прослухав: «Історію римського права і цивільного процесу» в професора М. Хламтача (6 годин у тиждень); «Загальне матеріальне право» в професора І. Кошембара-Лисковського (5 годин у тиждень), який у 1908/1909 н. р. був деканом факультету, а в 1909/1910 н. р. продеканом; «Джерела до історії публічного та міського права» в професора А. Яновіча (5 годин у тиждень); «Історію устрою Польщі» в професора О. Бальцера (5 годин у тиждень), який в

1926 р. був номінований на Нобелівську премію миру; «Головні напрямки наукової етики» в професора К. Твардовського (4 години в тиждень) [1, арк. 349].

У другому семестрі першого курсу Є. Коновалець прослухав курси: «Сімейне і спадкове право» І. Кошембара-Лисковського (5 годин у тиждень); «Історію і систему приватного німецького права» у професора А. Віняжа (5 годин); «Право католицького костелу» Ч.І у професора В. Абрагама (3 години); «Історію устрою Австрії» професор О. Бальцер (5 годин). Окрім цих предметів, Є. Коновалець прослухав ще два курси, що мабуть були вибірковими. Йдеться про курс професора Б. Дембінського «Другий поділ Польщі на тлі європейської політики» (1 година) та в професора Л. Фінкеля «Нарис загальної історії» (1 година) [1, арк. 349].

До оголошення результату університетського розслідування, в першому семестрі 1910/1911 н. р., Є. Коновалець прослухав такі курси: «Право католицького костелу» Ч. 2 (4 години) та «Право католицького костелу та право маєтностей» Ч.3 (1 година) у професора В. Абрагама; «Історія філософії права» професор Г. Рошковський (4 години), «Про голос і мовлення» (1 година) А. Юраш, «Колоквіум з економіки» професор С. Грабський (2 години) [1, арк. 349].

У другому семестрі другого курсу Є. Коновалець прослухав такі курси: «Загальне право про зобов'язання» у професора М. Хламтача (5 годин), «Канонічне право костелу» у професора В. Абрагама (3 години), «Загальна та австрійська статистика» у професора Т. Пілата (4 години), «Обов'язкове польське право» у професора П. Домбковського (2 години) та «Природа бджіл» у професора Цегельського (1 година) [1, арк. 349; 2, арк. 546].

У двох семестрах третього курсу, 1911/1912 н. р., Є. Коновалець прослухав тільки дві дисципліни – «Право католицького костелу та право маєтностей» Ч.3. (1 година) у професора В. Абрагама та «Про кодифікацію національного права» у професора Г. Рошковський (1 година). У свідоцтві про закінчення навчального закладу (абсолювент), записано, що курс «Право католицького костелу та право маєтностей» Ч.3 не зарахований. Це єдиний курс за 5 років

навчання, що незарахований. У «карті вписовій» на другий семестр Є. Коновалець записав, що він проживав на вулиці Потоцького, 25 (сучасна вулиця Генерала Чупринки) [1, арк. 349; 3, арк. 213].

У першому семестрі четвертого курсу (1912/1913 н.р.) вивчав такі дисципліни: «Приватне австрійське право» (9 годин) та «Кримінальне австрійське право» (5 годин) в професора П. Стебельського, «Народне господарство» професор С. Грабський (5 години) та «Біологія рослин» у професора Цегельського (1 година) [1, арк. 349].

У другому семестрі прослухав два курси П. Стебельського «Приватне австрійське право» (9 годин) і «Кримінальний австрійський процес» (5 годин) та курс С. Грабського «Політична економіка» (5 годин). У професора Я. Пруса вивчав «Загальну патологію нервових хвороб» (1 година). Прослухав курс професора М. Грушевського «Вибрані питання з історії Східної Європи» (1 година) [1, арк. 349]. У «карті вписовій для деканату» Євген записав ще курс «Іпатій Потій і його літературна творчість», що читав професор К. Студинтський, однак цей курс закреслений і відсутній в абсолювенті [4, арк. 169].

У першому семестрі останнього року навчання вивчав такі предмети: «Процедура цивільна» в доктора права, українця В. Вергановського (6 годин у тиждень); «Загальне і австрійське політичне право» в професора, ректора університету в 1913/1914 н.р. С. Старжинського (5 годин у тиждень); професора О. Долинського «Австрійське торгове право» (4 години в тиждень); професора Й. Бузека «Адміністративну науку» (6 годин у тиждень); М. Грушевського «Вибрані питання з історії Східної Європи» (1 година в тиждень) [1, арк. 349].

В останньому семестрі навчання в університеті Є. Коновалець відвідав такі курси: «Процедура цивільна» у В. Вергановського (6 годин у тиждень); «Наука про державні фінанси» в С. Глабінського (6 годин у тиждень); «Австрійське вексельне право» в О. Долинського (3 години в тиждень); «Устрій Австро-Угорщини» С. Томашівського (3 години в тиждень); «Семінар економічний» в С. Грабського (2 години в тиждень); «Семінар криміналістичний»

у П. Стебельського (2 години в тиждень); «Вибрані питання з історії Східної Європи» в М. Грушевського (1 година в тиждень) [5, арк. 350].

У червні 1914 р. Є. Коновалець завершив навчання в Львівському університеті. З початком Першої світової війни в перші дні серпня був мобілізований до лав австрійської армії. Тільки в березні 1921 р. отримав абсолювент про те, що він пройшов весь навчальний процес. Упродовж 1921 – 1922 р. Є. Коновалець працював над захистом наукової роботи, яка дала б можливість стати доктором права. Однак, з політичної точки зору йому не вдалось це зробити. Йдеться про те, що після окупації Польщі ЗУНР, українська молодь у Львові проводила активну діяльність з вимогою відкрити український університет у місті. Відповідно Є. Коновалець не міг собі дозволити захищати наукову роботу в Львівському університеті польською мовою. Надіявся, що рано чи пізно Український таємний університет буде легалізовано і він зможе в ньому захистити наукову роботу рідною мовою.

Отже, з даного змісту освітньої програми факультету права та політичних знань Львівського університету випливає, що студенти мали змогу отримувати ґрунтовні знання з права та політології, а також вільно вибирати курси для поглиблення знань в інших потрібних для життя сферах діяльності. Серед тих курсів, які обирав Є. Коновалець, як і багато українців, були націєтворчі курси.

Література:

1. *Львів. облас. держ. архів.* Ф. 26. Оп. 15. Спр. 456. Арк. 349.
2. *Львів. облас. держ. архів.* Ф. 26. Оп. 15. Спр. 136. Арк. 546.
3. *Львів. облас. держ. архів.* Ф. 26. Оп. 15. Спр. 146. Арк. 213.
4. *Львів. облас. держ. архів.* Ф. 26. Оп. 15. Спр. 155. Арк. 169.
5. *Львів. облас. держ. архів.* Ф. 26. Оп. 15. Спр. 456. Арк. 350.

ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ РАФАЛА ЛЕМКІНА НА СУЧАСНУ БОРТЬБУ УКРАЇНЦІВ ЗА СВОЄ ІСНУВАННЯ

Ігор Земан

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: izeman@ukr.net*

Історія науки міжнародного права Львівського університету початку ХХ століття відома багатьма видатними науковцями, особливу роль серед яких займає нині всесвітньо відомий юрист-міжнародник Рафал Лемкін.

Проте дуже часто геніальні особистості залишаються мало-відомими та непоміченими впродовж їхнього життя, а визнання і слава приходять лише після їхньої смерті. Схожа доля спіткала і розробника концепції геноциду та співторця «Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» Р. Лемкіна [2, с. 31].

Як зазначив Адам Ротфельд «сьогодні ми так часто використовуємо термін «геноцид», що нам важко уявити, що протягом століть, а може навіть з самого початку людства, ми обходилися без нього. І лише не так давно це поняття ввів у вжиток Р. Лемкін» [6, с. 123].

Вплив Університету. У 1919 р. Р. Лемкін переїхав до Кракова і вступив на факультет права та адміністрації Ягеллонського університету. Проте в нього був нелегкий студентський період в Кракові. З 1919 р. від кандидатів на навчання в польських університетах вимагали підтвердження служби в польському війську. Р. Лемкін подав свідоцтво про службу в санітарному підрозділі у прифронтовій зоні, а також інформацію про те, що працював у канцелярії польового суду командування Другої армії у Волковську. Згодом виявилося, що інформація про службу в польовому суді недостовірна, що спричинило порушення дисциплінарного

провадження проти Р. Лемкіна та залишення ним Ягеллонського університету [5, с. 68].

Невдача у Кракові привела Р. Лемкіна до Львівського університету, де він зумів здобути якісну освіту і сформувати базові світоглядні позиції, які вплинули на його майбутню діяльність та особливу історичну місію.

Восени 1921 р. Р. Лемкін вступив до Львівського університету на 2-й курс. Йому зарахували пройдене навчання упродовж першого курсу у Ягеллонському університеті. Серед його викладачів були авторитетні вчені з ключових галузей права, а саме Юліуш Макаревіч (кримінальне право), Роман Льоншан де Бер'є, Каміл Стефко (цивільне право), Освальд Бальцер (історія права), Станіслав Стажинський (політичне право), Людвік Ерліх (міжнародне право) [2, с. 32].

Після закінчення юридичного факультету Р. Лемкін також здобув у Львівському університеті науковий ступінь доктора права, проте не шляхом написання і захисту дисертаційного дослідження, як це припускали багато дослідників його біографії, а через складання спеціальних докторських екзаменів – ригороз.

Свій перший докторський екзамен з цивільного права та процесу і кримінального права та процесу Р. Лемкін склав 22 квітня 1925 р., другий іспит з політичного права, політичної економіки та права народів відбувся 27 квітня 1926 р., а третій іспит з римського права, права каролінгського і давнього польського права Р. Лемкін склав 3 червня 1926 р. [2, с. 34].

Ще як студент Р. Лемкін брав участь у семінарах з польського кримінального права у Ю. Макаревіча та В. Маковського, що згодом стимулювало його до провадження наукових досліджень з порівняльного кримінального права.

В 1927 р. Р. Лемкін видав переклад нового кримінального кодексу радянської Росії з передмовою проф. В. Маковського, а в 1929 р. опрацювання фашистського кримінального кодексу – також з передмовою В. Маковського [8, с. 221].

Опрацювання названих кримінальних кодексів напевне послужили підвалинами, які згодом стимулювали у молодого науковця

зростаючий інтерес до розробки правових засобів відповідальності держав за звірства, вчинені проти їхніх власних громадян.

Варто згадати і про напівлегенду щодо дискусії Р. Лемкіна в його студентські роки з професором Львівського університету щодо оцінки факту масового знищення вірмен в Османській імперії. В розмові зі своїм викладачем Р. Лемкін висловив здивування, чому турецькі високопосадовці не несуть відповідальності за наказ про знищення. Викладач відповів, що немає жодного права, за яким вони мають нести покарання. Тоді Р. Лемкін запитав, яка доля тих, хто винний у масових вбивствах. Відповідь була наступною «уявімо, що господар володіє курчатами. Він їх вбиває. Чому ні? Це не наша справа, бо якщо ви втрутитеся, це буде порушенням». Ця суперечка була одним з ключових моментів у формуванні Р. Лемкіном поглядів на проблему геноциду. Він вважав, що суверенітет не може надавати право вбивати мільйони невинних людей [9, с. 748].

Формування концепції «геноциду». У 1933 р. Р. Лемкін підготував реферат доповіді на V конференцію міжнародного бюро щодо уніфікації кримінального права у Мадриді на тему «Злочини, які полягають у виділенні міжнародної небезпеки як делікту *sui generis*». Там він сформулював визначення злочину «варварства». Це дії проти життя, недоторканості, свободи, гідності чи основ економічного існування людини через ненависть за расовою ознакою, віросповіданням чи належністю до соціальної групи вчинений з метою знищення згаданих груп [1, с. 15].

Після цього Р. Лемкіну знадобилось ще понад 10 років для створення концепції злочину геноциду. У 30-их роках ХХ ст. Р. Лемкін активно працював як науковець, письменник, адвокат [5, с. 76].

У 1944 р. Р. Лемкін сформував у Розділі IX своєї книги «Правила вісі зла в окупованій Європі» детальне визначення терміна «геноцид», як знищення нації чи етнічної групи. Цей термін складається з грецького слова *genos* (раса, плем'я) та латинського *cide* (вбивство). Термін подає визначення скоординованого плану дій, спрямованих на знищення базових основ життя національних груп з метою знищення цих груп. Такі дії можуть

вчинялись шляхом дезінтеграції політичних та соціальних інституцій, культури, мови, національної ідентичності, релігії та економічних засад існування таких груп, позбавлення особистої безпеки, свободи, здоров'я, гідності та навіть життя індивіда, який належить до таких груп [1, с. 15].

Закріплене у ст. 2 «Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» у великій мірі використовує концепцію Р. Лемкіна щодо визначення злочину геноциду. Водночас конвенційне визначення цього злочину не в повній мірі охопило розроблені Р. Лемкіном критерії. Згідно конвенції під геноцидом розуміються наступні дії, чинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- a) убивство членів такої групи;
- b) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи;
- c) навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове фізичне знищення її;
- d) міри, розраховані на запобігання дітородіння в середовищі такої групи;
- e) насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу.

Більше того згідно ст. 3 Конвенції 1948 р. карними діями вважаються крім самого акту геноциду також змова з метою здійснення геноциду; пряме і публічне підбурювання до здійснення геноциду; замах на здійснення геноциду; співучасть у геноциді [3]. Ст. 6 Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 1998 року повністю запозичила визначення цього терміну з Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього.

Боротьба українців за право на існування. Р. Лемкін вперше привернув увагу до радянського винищення українського народу в своїй статті «Радянський геноцид в Україні».

Вчений писав «класичний приклад радянського геноциду, його найдовший і найширший експеримент русифікації – винищення

української нації. Доки Україна зберігає свою національну єдність, доки її народ продовжує думати про себе як про українців і домагається незалежності, доти вона становить серйозну загрозу для самої суті советизму» [4, с. 37].

Р. Лемкін виділив чотири основні кроки національного винищення українців, при чому підкреслював, що цей наступ набрав систематичності для протистояння новим спалахам національного духу. Перший удар був спрямований на інтелігенцію – мозок нації, – щоб паралізувати решту організму. Разом із цим ударом по інтелігенції ішов наступ на Церкви, священників і вище духовенство – «душу» України. Третє вістря радянської атаки було спрямовано на хліборобів – велику кількість селян-одноосібників, хранителів традицій, фольклору і музики, національної мови та літератури, національного духу України. Четвертим кроком у тому процесі стала фрагментація українського народу шляхом поселення в Україні чужинців і водночас розпорошення українців по цілій Східній Європі [4, с. 38, 39, 40].

Врешті вчений дійшов висновку, що «радянська національна єдність твориться не об'єднанням ідей і культур, але цілковитим знищенням усіх культур і всіх ідей, за винятком однієї – радянської». Вважаємо дану тезу цілком актуальним контраргументом проти сьогоднішнього нарративу роспропаганди про «триєдиний народ».

«Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» послужила підставою звернення України до Міжнародного суду ООН в доволі неочікуваний спосіб. Згідно ст. 9 Конвенції 1948 р. у випадку суперечок між договірними сторонами по питанню тлумачення чи застосування виконання даної Конвенції, держави звертаються до Суду. Одним з обґрунтувань РФ свого вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року було звинувачення України у вчиненні геноциду на Донбасі. Україна у позові до Міжнародного суду ООН апелювала до спотвореного тлумачення та використання цієї Конвенції як підстави для вторгнення та агресії проти України.

У своєму рішенні про тимчасові заходи від 16 березня 2022 р. Міжнародний Суд постановив, що «РФ повинна негайно припи-

нити воєнні дії, які вона розпочала 24 лютого 2022 р. на території України» [7].

Концепція злочину геноциду Р. Лемкіна повинна бути використана також у роботі Міжнародного кримінального суду щодо притягнення до відповідальності росіян винних у намірі та актах здійснення міжнародного злочину геноциду проти України та українського народу. Попри те, що Україна досі не ратифікувала Римський статут МКС, спеціальними заявами Верховна Рада України визнала юрисдикцію МКС щодо розслідування міжнародних злочинів скоєних на її території. Станом на квітень 2024 року вже видано 4 ордери на арешт російських високопосадовців підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів на території України.

Важливим завданням української влади, юристів-міжнародників у співпраці з їхніми закордонними колегами є обґрунтування актів вчинення та намірів вчинення геноциду проти українців впродовж повномасштабної війни РФ проти України та притягнення винних до відповідальності.

Література:

1. Земан І. Геноцид. Сучасна дипломатія. *Термінологічний словник* / П. С. Кузик, К. В. Поліщук, Н. М. Шаленна та ін. ; за ред. М. З. Мальського, Ю. М. Мороза, І. І. Іжніна. Львів-Дрогобич, Коло, 2021. С. 15.
2. Земан І. Студентський період життя та перші наукові кроки Рафаеля Лемкіна. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Вип. 37. Ч. 2. С. 31-38.
3. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 р. : Конвенція Ген. Асамблеї ООН від 09.12.1948 р. № 260 А (III). URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf (дата звернення: 15.04.2024).
4. Лемкін Р. Радянський геноцид в Україні. Радянський геноцид в Україні-ні (стаття 28 мовами). / ред. Р. Сербин, упор. О. Стасюк. Київ: Майстерня книги, 2009. 208 с.
5. Редзік А. Рафал Лемкін (1900-1959), один із творців міжнародного кримінального права. Коротка біографія. *Głos Prawa*. 2022. t. 5. nr 1 (9). poz. 5. S. 66–86.

6. Ротфельд А. Геноцид в концепції Рафала Лемкіна. *Civilians in contemporary armed conflicts: Rafal Lemkin's heritage*; pod red. nauk. Agnieszki Bienczyk-Missala. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2017. S. 123.
7. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation), Provisional Measures, Order of 16 March 2022, I.C.J. Reports 2022, p. 211. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20220316-ord-01-00-en.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).
8. Redzik A. Poczet Jurystów i Ekonomistów (2). Rafał Lemkin (1900–1959) – Patron «Głosu Prawa» 2019. *Głos Prawa*. 2019. t. 2. nr 1 (3). poz. 17. S. 217–229.
9. Sands P. The Memory of Justice: The Unexpected Place of Lviv in International Law – A Personal History. Case *Western Reserve Journal of International Law*. 2011. Vol. 43. P. 739–758.

АЛОЇЗА САВИЦЬКА – ЯСКРАВА ПРЕДСТАВНИЦЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ЦИВІЛІСТИЧНО-ПРАВОВОЇ ШКОЛИ

Іван Ковальчук

доктор філософії у галузі права, старший викладач

кафедри суспільно-політичних наук

Вінницького національного технічного університету

e-mail: ivankovalchuk@vntu.edu.ua

Серед відомих українських цивілістів важливе місце займає Алоїза Миколаївна Савицька, яка визнана науковою спільнотою яскравою представницею Львівської цивілістично-правової школи.

Савицька Алоїза Миколаївна народилася 17 лютого 1924 р. у селищі Жванець Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. У 1945 р. вступила до юридичного інституту в Алма-Аті, а згодом перевелася на 4-й курс юридичного факультету Львівського університету, який 1950 р. закінчила з відзнакою. З 1950 р. навчалася в аспірантурі при Всесоюзному науково-дослідному інституті радянського законодавства у Москві. Тема її

дисертаційного дослідження на той час (початок 50-х років ХХ ст.) була не лише непростюю, а й, до певної міри, небезпечною, адже йшлося про цивільну відповідальність службових осіб. У 1953 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему, яка вважалася революційною на той час: «Майнова відповідальність державних органів за шкоду, завдану їхніми службовими особами». З 1953 р. і до останнього дня Савицька А. М. – доцент кафедри цивільного права і процесу Львівського університету імені Івана Франка [1, с. 41].

У 1960 р. в державі розпочалася робота з опрацювання проекту Основ цивільного законодавства Союзу РСР та союзних республік. А. М. Савицька активно включилася в законотворчий процес, надсилала свої зауваження, брала участь у наукових конференціях, присвячених обговоренню проекту, після його схвалення пропагувала новели до нього. Вагомим був внесок А. Савицької у загальну теорію юридичної відповідальності. Вона, зокрема, досліджувала поняття, підстави та функції відповідальності. Теоретичні здобутки науковця знайшли відображення у виданні «Поняття протиправності та її форми за радянським цивільним правом» (1974).

З 1963 р. Алоїза Миколаївна почала досліджувати тему договору поставки, правового регулювання матеріально-технічного постачання і навіть підготувала навчальний посібник на цю тему, який, однак, не був опублікований.

Савицька А. М. все своє професійне життя присвятила кафедрі цивільного права і процесу Львівського університету імені Івана Франка, читала курс цивільного права, впроваджуючи передові традиції викладання цивільного права на юридичному факультеті. З спогадів колег Алоїза Миколаївна завжди гуртувала навколо себе студентів, аспірантів та усіх колег по роботі. А. М. Савицька, хоч і не отримала вчене звання професора, для студентів вона була справжнім професором і академіком. Алоїза Миколаївна Савицька була науковцем, вченою з Великої Букви! Їй були притаманні такі чесноти як висока інтелігентність, великодушність, справедливість, відданість своєму покликанню, своїй місії, демократичні засади співпраці та спілкування з студентами, гуманне ставлення

до них, доброзичливість, порядність, людяність, щирість та відкритість у спілкуванні, готовність завжди допомогти. Про її цікаве та насичене життя свідчать її науково-педагогічні, громадські та практичні доробки. Її лекції завжди відзначалися змістовністю, були вичерпні, а головне – подані доступно, зрозуміло, ясно. Елегантна, інтелігентна, мудра, завжди з привітною і щирою усмішкою. Лекції читала без зайвого теоретизування, пояснення матеріалу починала з аналізу конкретної життєвої ситуації, що стала предметом судового розгляду. І так, на прикладі розплутувала складний клубок протиправності, безпосереднього причинного зв'язку, вини та інші складні юридичні матерії. На практичних заняттях ніколи розв'язок задачі не можна починати, що згідно норми такої-то Закону такого-то має бути так. Починайте з питання, тоді шукайте відповідь, тоді наступне питання – відповідь на нього, а тоді вже – висновок. Зразкове аналітичне мислення, чудове знання матеріалу, його виклад! Не дивлячись на складність курсу «Цивільне право», завдяки Алоїзі Миколаївні, його любили всі студенти. Надзвичайно цікавим був студентський науковий гурток, який вела Алоїза Миколаївна. На ньому аналізували ті питання, які не могли розглянути на лекціях, в рамках програми курсу. З часом забулися деталі, теми, але назавжди залишилося піднесення і радість від пізнання нового.

Сфера наукових інтересів Савицької Алоїзи Миколаївни була надзвичайно цікавою та широкою. Її багаторічна наукова діяльність була зосереджена на актуальних проблемах цивільного, речового, зобов'язального права. У 1959 р. була видана монографія «Майнова відповідальність державних органів за шкоду, завдану їхніми службовими особами», що не втратила своєї актуальності і зараз.

Як вище зазначалося, вагомим внеском у загальну теорію юридичної відповідальності були і праці цивіліста А. М. Савицької. Нею досліджувалися поняття, підстави та функції відповідальності. У списку наукових публікацій з проблем відповідальності варто насамперед виділити книгу «Поняття протиправності та її форми за радянським цивільним правом» (Львів, 1974), у якій

автор наголосила на необхідності вироблення чіткої наукової позиції щодо протиправності, суть якої – невиконання юридичного обов'язку. А тому і форми протиправності (протиправна дія та протиправна бездіяльність) залежить від змісту порушеного обов'язку вчинити певну дію або утриматися від її вчинення [2, с.7].

Вагому наукову цінність мають наукові погляди, висловлені у книзі «Юридична відповідальність» (Цивілістичні аспекти), Алоїза Миколаївна була автором двох розділів. У ній, на підставі аналізу законодавства, наукових джерел А. М. Савицька обґрунтувала думку про те, що для цивільної відповідальності, як і для юридичної в цілому, характерним є те, що вона (відповідальність) виступає як обтяження для правопорушника у формі покладання на нього нового обов'язку. Низка нових аргументів приведено нею для обґрунтування можливості застосувати інститут позадоговірної відповідальності при порушенні права громадян на сприятливе навколишнє середовище. Принципова позиція автора в цьому питанні є дуже актуальною в сучасних умовах, коли екологічна обстановка на Україні катастрофічно погіршується.

Юридична громадськість схвально зустріла видану 1981 р. у співавторстві з чоловіком, професором В. Г. Сокуреном, монографію «Право. Свобода. Равенство». У ній проаналізована роль права в реалізації та розвитку особи, значення зв'язку свободи з правом для розширення принципу рівноправності та посилення юридичних гарантій прав і свобод громадян. І хоча ця робота позначена наявністю властивих тогочасній літературі ідеологічних штампів (інакше вона не побачила б світу), висновки авторів щодо розширення кола суб'єктивних прав і свобод людини та посилення їх захисту з боку держави, зокрема щодо посилення судового захисту, не втратили актуальності й понині [2, с. 7].

Новаторською була наукова праця А. М. Савицької «Відшкодування шкоди, завданої неналежним лікуванням» (1982), яка була однією з перших в Україні [3]. Монографія А. М. Савицької «Відшкодування шкоди, завданої неналежним лікуванням», видана 1982 р. у Львові, стала прогресивним явищем у тогочасній радянській правничій науці. Цілком справедливо наголошує

І. Я. Сенюта про те, що у науковому доробку А. Савицької правові питання взаємовідносин «лікар – пацієнт – заклад охорони здоров'я» посідають особливе місце: вона досліджувала правову природу лікарської помилки, особливості юридичної відповідальності за шкоду, завдану здоров'ю внаслідок неналежного виконання професійних обов'язків медичним працівником тощо [4, с. 77]. У вже згаданій монографії «Відшкодування шкоди, завданої неналежним наданням медичної допомоги», опублікованій у Львові 1982 р., обґрунтувала свою позицію про те, що відносини між закладом охорони здоров'я і пацієнтом мають договірну основу, а, відтак, є цивільно-правовими за природою. Такого висновку А. Савицька дійшла, проаналізувавши особливості здійснення права на охорону здоров'я як особистого немайнового права та дослідивши одне з основних нематеріальних благ – здоров'я як об'єкт права на охорону здоров'я. Серед ключових висновків А. Савицької, варто виокремити, насамперед, такі: 1) правостворювальним юридичним фактом при виникненні правовідносин щодо надання медичної допомоги є вільне волевиявлення громадянина, а відсутність такого волевиявлення перешкоджає виникненню цих відносин; 2) об'єктом права на охорону здоров'я є охорона здоров'я як нематеріальне благо. Право на охорону здоров'я є абсолютним і невідчужуваним від носія такого права; 3) право на охорону здоров'я не обумовлене жодними майновими інтересами носія прав [4, с. 46]. Як для комуністичного режиму, така постановка питання Л. Савицькою, була сміливою, до певної міри революційною. Деякі висновки, запропоновані А. М. Савицькою, викликають дискусію. Зокрема, як зазначає І. Я. Сенюта, все ж важко погодитись із її висновком про те, що відсутність вільного волевиявлення перешкоджає виникненню правовідносини з надання медичної допомоги [4, с. 46], адже медична допомога надається пацієнтові не тільки за наявності його вільного волевиявлення, а й у випадках, коли пацієнт перебуває, наприклад, у комі або коли існують ознаки прямої загрози життю людини. Попри те, що за таких обставин пацієнт позбавлений можливості висловити свою волю, дати

згоду на медичне втручання чи відмовитись від нього, такі відносини виникають і регламентуються насамперед актами цивільного законодавства. У подібних випадках, на нашу думку, для виникнення правовідносин існує інша підстава, а саме такі відносини виникають безпосередньо з актів цивільного законодавства. Нормативне підтвердження окресленої позиції передбачене в п. 3 ст. 11 Цивільного кодексу України, де закріплено, що цивільні права й обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства [4, с. 78]. Проте, монографія А. М. Савицької «Відшкодування шкоди, завданої неналежним наданням медичної допомоги» була значним науковим досягненням вченої та Львівської цивілістично-правової школи. Завдяки цій праці ім'я науковця А. М. Савицької стало відоме за кордоном. Схвальна рецензія з'явилася навіть в одному з американських журналів, що на той час було справжньою сенсацією. Це стало непересічною подією, визнанням вагомості результатів наукового дослідження! Саме Алоїза Миколаївна започаткувала цей важливий напрям наукових досліджень, в якому з цього часу написано чимало статей, монографій, дисертацій, але саме її обґрунтовані висновки, напрацювання були першими, новаторськими, вагомими і не втратили таких характеристик до сьогодні.

На жаль, дуже рано відійшла у засвіти Алоїза Миколаївна, 26 жовтня 1991 р., на шістдесят восьмому році життя. Високий авторитет науковця, педагога, мудрої людини, теплі спогади про Алоїзу Миколаївну живуть у серцях її учнів!

Література:

1. Яворська О. С. Світлій пам'яті вчителів – корифеїв української цивілістики Володимира Васильовича Луця та Алоїзи Миколаївни Савицької. Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення : зб. матеріалів міжнар. наукової конф., м. Львів, 24 бер. 2023 р. / І. Й. Бойко (голова редколегії), Ю. В. Олійник (відп. секр.). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2023. Вип. 3. С. 38–42.

2. Пам'яті А. М. Савицької – вченого, педагога, людини (до 80 – річчя від дня народження). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2004. Вип. 39. С. 3-8.
3. Персоналії. Алоїза Миколаївна Савицька. *Медичне право*. 2008. № 1. С. 142–144.
4. Сенюта І. Я. Генеза вітчизняної цивілістичної думки щодо правовідносин у сфері надання медичної допомоги та її сучасний стан. *Медичне право*. 2016 № 2(18). С.74–92.
5. Савицкая А. Н. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием. Львов: Выща школа, 1982. 196 с.

ЮЛІАН БАЧИНСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ПУБЛІЦИСТ, ДИПЛОМАТ, ЖЕРТВА РАДЯНСЬКОГО КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ

Андрій Кольбенко

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: andriy.kolbenko@lnu.edu.ua*

Юліан Олександрович Бачинський народився у с. Новосілка (присілок Куть; нині Тернопільський район Тернопільської області) у родинні священника УГКЦ. Початкову освіту одержав вдома. Його батько, Олександр, був священником у цьому селі. За своїми політичними поглядами він був народовцем, але намагався знайти порозуміння з москвофілами. Через це носив псевдонім «миролюб» або «правдолюб». Батько Юліана відіграв важливу роль у формуванні та утвердженні тогочасного інтелектуального середовища в Галичині. Особливо у діяльності товариства «Просвіта» та НТШ. Мати померла, коли Юліану було кілька років і він виховувався у дідуся по материнській лінії в місті Гусятині.

Навчався у Львівській гімназії з німецькою мовою викладання (1880-1882), Дрогобицькій реальній гімназії ім. Франца Йосифа

(1882–1883), Академічній гімназії у Львові (українській, 1890). Під час навчання в гімназіях Ю. Бачинський захопився ідеями марксизму та увійшов до керівного складу Української радикальної партії, що виникла в Галичині у 1890 р. Засновниками і лідерами партії були І. Франко та М. Павлик. Її соціалістичне крило очолив Ю. Бачинський. Великий вплив на формування ідеології партії мав М. Драгоманов. У своїй діяльності вона поєднувала відстоювання соціальних інтересів українських селян Галичини з захистом національних прав українського народу.

Упродовж 1890–1894 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. У 1894 р. змушений був перервати навчання через однорічну військову службу, яку відбував у містах Їглаві та Пешті. Юридичні знання поглиблював у Берлінському університеті, який закінчив у 1896 р. Після здобуття вищої юридичної освіти працював помічником адвоката в різних адвокатських конторах Львова.

Ю. Бачинський брав активну участь в політичному та громадському житті ще з студентських часів. У 1890–1897 рр. – член Русько-української радикальної партії в Галичині, очолював її соціалістичне крило, підтримував концепцію «молодших» радикалів, визначальною рисою якої було обстоювання самостійності України. У той час він познайомився з І. Франком і М. Павликом. Ідею Соборної української держави Ю. Бачинський вперше в історії української суспільно-політичної думки виклав 1895 р. у книзі «Україна ingredienta («Україна уярмлена»), де вперше обґрунтував потребу здобуття політичної незалежності України як головної передумови її дальшого соціально-економічного та культурного розвитку під девізом: «Вільна, велика, політично самостійна Україна, одна, нероздільна від Сяну по Кавказ!». Ця теза увійшла і до програми партії. «Україна ingredienta» була досить важливою на той час працею, деякі аспекти якої є актуальними і сьогодні. В ній він пояснив, чому Україна повинна стати незалежною державою. На його думку, боротьба економічна переходить рівнозначно у боротьбу національну. «Право на політичну самостійність – право бути своїм паном, в своїй власній хаті». Юліан Бачинський розумів,

що ця ідея не може втілитись моментально, тому він говорив, що «попри боротьбу з російським абсолютизмом, потреба вже тепер почати тій малій горстці свідомих уже українців будити серед української спільноти в Росії, наскільки се лише можливо, і думки про політичну самостійність України. Справа та і так, скоріше думки поширяться серед української спільноти, тим легшою буде боротьба за неї. Ціла та робота в цьому напрямку не повинна опиратися тільки на простому поширенню між українською спільнотою ідеї національної відокремленості українського народу, потрібно вказувати на суперечності економічні, які є між Україною і Росією. В такій формі вестися пропаганда думки про політичну самостійність України між українською спільнотою. Тоді і сама ідея національної держави представиться в іншому світлі в очах кожного українця, і він інакше почне на неї дивитися. Ідея українська набере тоді якийсь вже реальний зміст». Тому, не на національну, а на економічну окремішність, на думку Юліана Бачинського, треба наголошувати. Далше він говорив, що без політичної самостійності України неможливе здійснення програми Русько-української радикальної партії, яку він у той час представляв. Пізніше його захопили соціалістичні ідеї, котрі переважали в тогочасній Наддніпрянській Україні та в багатьох європейських країнах. Як наслідок 17.09.1899 р. у місті Львові були проведені установчі збори, на яких утворено Українську соціал-демократичну партію Галичини і Буковини. Юліан Бачинський серед засновників Української соціал-демократичної партії, яку він очолював до 1914 р.

Тривалий час перебував у Австрії, Угорщині, Італії, Англії, Швейцарії, Франції. Упродовж 1905-1906 рр. перебував у США, Канаді. У грудні 1906 р. повернувся до Львова. Три роки займався адвокатською практикою. У 1914 р. опублікував книгу «Українсь-ка імміграція в З'єднаних Державах Америки та «Українська еміграція в Канаді». Публікував низку статей на політичні теми, активно займався громадською роботою та адвокатською практикою. Член Загальної української ради від 5 травня 1915 р.

З початком Першої світової війни, будучи у віці 45 років був призваний до Австро-Угорської армії на посаду офіцера (1915–1918).

Ю. Бачинський був активним учасником української революції 1917–1923 рр. З утворенням Західно-Української Народної Республіки у 1918 р. він входив до складу Української Національної Ради – вищого законодавчого органу ЗУНР, який було створено у Львові як Конституційні збори українського народу. Досвід, набутий під час попереднього проживання за кордоном, а також володіння, крім української, англійською, німецькою, польською та російською мовами дали йому можливість виконувати обов'язки Голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у м. Вашингтоні. Це сталося після злуки на Софійській площі УНР та ЗУНР у 1919 р.

Після двохрічної роботи в США з 1921 р. проживав у Відні, а потім у Берліні. Тут співпрацював з редакцією часопису «Український прапор». У 20-х рр. ХХ ст. активно співпрацював з українськими соціал-демократами Наддністрянської і Наддніпрянської України, які ставили перед собою завдання відновити Українську державу на усіх українських етнічних землях. Тоді ж в нього, як і в інших західноукраїнських політиків, визріло бажання виїхати в УРСР і там продовжити українську справу. З цікавістю і насторожено спостерігав за тим, як в Україні розвиваються події після більшовицького перевороту в Росії і перші роки радянської влади. Зокрема він повірив політиці українізації у 20-30-х рр., яка була спрямована на нейтралізацію національно-визвольних прагнень українського народу та зміцнення більшовицької влади в УРСР. Вона передбачала використання національних кадрів у радянських партійних і громадських установах, розширення ідеологічного впливу комуністичних партій на українське суспільство засобами використання української мови та сприяння «пролетарським елементам» у національній культурі. Основними провідниками цієї політики в УРСР були Олександр Шумський і Микола Скрипник. Деякі діячі УНР та ЗУНР повірили ніби то справжність цим

позитивним намірам і пішли на співпрацю з більшовиками. Серед них опинився і Ю. Бачинський.

У 1925–1927 рр. Ю. Бачинський опублікував 6 великих історично-публіцистичних статей і згодом видав їх окремою книгою під назвою «Большевицька революція і українці», де проаналізував справжній зміст та значення тогочасних подій. Зокрема, він у своїй праці писав: «Остаточною ціллю кожного народу є не держава, а його можливо найкращий культурний розвиток. Держава, се лише наймогутніший засіб для цього, і саме як таким засобом всі народи так дорожать нею - коли вони вже організовані в своїх національних державах, а народи недержавні, але національно освідомлені, змагають найбільшими зусиллями й пожертвою до своєї державної організованості. Тим стають вони незалежними і, як господар на своїй господарстві нормують своє життя по своїй волі – своє господарське життя, як основу свого існування у світі хосен, приспособоюючи тим найбільші можливості своєму фізичному й духовному розвитку – своїй культурі».

Дальше Ю. Бачинський, беручи до уваги державницькі змагання українців у попередньому періоді, приходять до висновку: «нема чого скидати вину за невдачі визвольних змагань української інтелігенції соціалістичної і буржуазної на «московський національний імперіалізм» большевиків. Виною усіх тих невдач є в першій мірі якраз – сам український нарід, його нікчемність, яка була виною невдач визвольних змагань української інтелігенції і в часах перед революцію, і в часах російського царського режиму». В цій праці він у певній мірі почав виправдовувати большевиків. Певно цьому сприяла соціалістична сутність його політичних поглядів. «Нема що винуватити свідомі національні круги, що вони, змагаючись даліше за незалежність України, обороняли її перед большевицьким наїздом з півночі, звідки все йшла недоля України, і не порозумілися з большевиками, хоч які вони були – правда, що й не знали сего одні одним близькі. Нема що звинувачувати тепер і большевиків, що большевицька революція звернулася проти визвольних змагань тих кругів, коли вони не пішли разом у парі з нею, – навпаки, з'явилися проти неї. Тут

ходило о щось більше, тут йшла боротьба за новий світ, що мав принести щастя всім».

У 1931 р. Ю. Бачинський польською владою був заарештований і відбув покарання у вигляді позбавлення волі один рік у Львівській в'язниці. Після звільнення проживав у Празі.

Повіривши радянській пропаганді, Ю. Бачинський у розпал Голодомору восени 1933 р. з донькою Оленою прибув до тодішньої столиці радянської України міста Харкова і почав співпрацювати з радянською владою. Він влаштувався на роботу в «Українську радянську енциклопедію» і уклав угоду з видавництвом «Український робітник» про підготовку книги «16 років Радянської України». Але вже в листопаді 1937 р. був заарештований органами НКВС. Його було звинувачено в тому, що він прибув у радянську Україну як активний член ОУН для об'єднання контрреволюційного руху, формування терористичних груп для підготовки і здійснення терактів щодо керівників радянського уряду і компартій, організації саботажу і шкідництва на окремих підприємствах і установах УРСР. Обвинувальним вироком його було засуджено до позбавлення волі на десять років з конфіскацією майна. Йому було в той час вже 67 років. Покарання відбував у Біломор-Балтійському таборі в м. Медвеж'єгорську Карело-Фінській радянській соціалістичній республіці, яка від 1940 до 1956 рр. була однією з 16 республік СРСР (нині – районний центр Республіки Карелія, РФ).

Помер 6 червня 1940 р. у Біломоро-Балтійському таборі при нез'ясованих обставинах. 19 жовтня 1957 р. помертно реабілітований.

Література:

1. Андрусак Т. Г., Римаренко Ю. І. Бачинський. *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 1 : А – Г. С. 203.
2. Гуцал П., Мукомела М. Бачинський Юліан Олександрович. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1 : А – Й. С. 92–93.

3. Ониськів М. Бачинський Олександр Гаврилович. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1 : А – Й. С. 91–92.
4. Шкраб'юк П. В. Бачинський Юліян Олександрович. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 1 : А – В. С. 209.
5. Бачинський Юліан [Текст]. *Визначні постаті Тернопілля* : біогр. зб. / уклад. О. Бенч, В. Троян. Київ: Дніпро, 2003.
6. Бачинський Ю. *Українська еміграція в Сполучених Штатах Америки* [Текст] / Ю. Бачинський; ред. В. Маркуся. Київ: Інтел, 1995. 340 с.

ВНЕСОК У РОЗВИТОК ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ЮЛІАНА ЛАВРІВСЬКОГО

Володимир Кахнич

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: volodymyr.kakhnych@lnu.edu.ua*

Одним із визначних випускників юридичного факультету Львівського університету першої половини ХІХ століття є Юліан Лаврівський (27 серпня 1819 – 5 травня 1873 рр.). Це непересічна особистість, адже завдяки ньому було розпочато національне відродження на західноукраїнських землях та закладено підвалини для творення української ідентичності в певних умовах.

У 1861, 1867 рр. Ю. Лаврівський обраний послом Галицького крайового сейму від ІV курії округу Самбір–Старе Місто–Стара Сіль, входив до складу «Руського клубу», був віце-маршалком, членом Крайової управи Галицького сейму (з 1869), заступником члена Крайової управи (1867-1868). У 1870 р. обраний послом Галицького крайового сейму від ІІІ курії округу Стрий–Сколе, з 1870 р. був його віце-маршалком [10]. Довіра до Ю. Лаврівського,

його громадянська позиція та досягнення в очах колег і близьких людей сформували заслужений авторитет, яка могла на законодавчому рівні вносити певні пропозиції для покращення життя громадян, які його делегували і покладали на нього свої надії.

Як відомо, Галицький крайовий сейм (сойм) – представницький орган (ландтаг) австрійської провінції Королівства Галичини та Володимирії з Великим князівством Краківським, князівством Освенцімським і князівством Заторським. Діяв у 1861–1918 рр. (реально працював до 1914, формально ліквідований 1918). Будинок Галицького сейму нині є головним корпусом Львівського національного університету імені Івана Франка [5].

«Весна народів», яка прокотилася Австрійською імперією в 1848–1849 рр., спричинила створення нових конституцій для народів, які жили на території Австрійської монархії. У австрійських конституціях 1849, 1867 рр. були статті про скликання провінційних сеймів на засадах виборчого права, проте цісарський патент від 31 грудня 1851 р. призупинив чинність конституції 1850 р. для Галичини [13].

Унаслідок поразки Австрії у війні з П'ємонтом і Францією 1859 р. було втрачено більшість володінь у північній Італії, ця подія похитнула авторитет монарха Франца-Йосифа I як усередині імперії, так і за її межами. Щоб задобрити опозицію та національні рухи всередині держави імператор Франц-Йосиф I своїм дипломом від 20 жовтня 1860 р. оголосив про відновлення конституції, скликання загальнодержавного парламенту та провінційних сеймів. У неугорській частині імперії права на власні сейми отримали 17 земель. Серед українських територій, окрім Галичини, власний сейм отримала Буковина. 26 лютого 1861 р. цісар санкціонував новий проєкт конституції, відомий під назвою «лютневого патенту», який надавав сеймам ще ширші повноваження, ніж попередній проєкт. Правові підстави функціонування Галицького сейму регулював додаток до лютневого патенту № II, літера «о» [12, с. 10]. Сейм налічував 150 послів (за законом 1900 р. їхню кількість збільшили до 161). 9 послів отримували мандати автоматично. Серед них так звані «вірилісти»:

єпископат усіх 3 обрядів (римо-католицького, греко-католицького та вірменсько-католицького), обидва єпископи перемишльські, єпископ тарнівський, єпископ станіславівський (цесар наказав створити Станіславівську єпархію Греко-Католицької Церкви ще 1850 р., але першого станіславівського єпископа висвячено лише 1885 року); ректори Львівського та Краківського університетів, Львівської політехніки та Українського університету, який мав постати в Галичині [14]. Як виглядає з вище переліченого, автоматичні мандати – це не було принципом самовираження народу, а лише давало можливість здійснювати управління сеймом у «ручному режимі». Депутатів Галицького крайового сейму обирали за куріальною системою терміном на 6 років, при тому виборці не мали права відкликати депутата. Курій було 4 (з 1897 – 5). Обирали 141 посла: 44 – з курії великої земельної власності; 3 – від торгово-промислових палат (у Бродах, Кракові та Львові); 20 – з міської курії; 74 – з курії малої земельної власності (сільської). Після підтвердження повноважень більшістю Сейму посол був зобов'язаний присягнути на вірність цесареві, також обіцяв дотримуватися законності та сумлінно виконувати свої обов'язки. Текст присяги: «Я, як крайовий посол для Королівства Галичини й Володимирії разом з Великим князівством Краківським присягаю його цесарсько-королівській Апостольській Милості Цесареві на вірність, послух, дотримуватися законності і сумлінно виконувати свої обов'язки. Так мені, Боже, допоможи!». Після присяги посол подавав маршалкові (маршалові) руку. Спочатку текст читали виключно польською, з 1895 р. українці домоглися права присягати українською мовою [5]. Можна додати, що боротьба за визнання української мови була та залишається одним із основних моментів за боротьбу українського народу за самовизначення і незалежність. Тому Ю. Лаврівський як один із представників у сеймі багато робив для становлення та розвитку України. Щорічні сесії відбувалися у Львові, здебільшого упродовж місяця. Керували роботою сейму маршалок (спікер, зазвичай із польських аристократів) і віце-маршалок – як правило, українець. Їх призначав імператор. Часто віце-маршалком був галицький греко-

католицький митрополит. У перервах між сесіями постійно діяв Крайовий виділ (комітет). Для підготовки законопроектів створювалися галузеві комісії [7]. Робота парламенту як у ХІХ, так і в ХХІ ст. була та залишається відповідальною. Тому те, що Ю. Лаврівський був обраний до парламенту (Сейму), означає, що він був особою, яка могла давати законодавчі ініціативи і відстоювати інтереси українців.

Більшість у сеймі мали польські консерватори. Першими руськими (українськими) депутатами Галицького крайового сейму 1861 року стали 49 осіб [12]. У 1870-х рр. кількість українських депутатів різко скоротилася. Згідно з виборчим законом, русини (українці) могли здобути до третини місць (щонайбільше 50). Але в середньому обирали від 15 до 30 українських послів. Така кількість українських посів свідчила про те, що тоді не було багато охочих серед поляків йти працювати в парламент. Для українців це був шанс відстояти свої права та інтереси. На виборах у Галицький сейм, що відбулися 8 липня 1913 р., кількість українських депутатів збільшилася майже вдвічі (з 16 до 31). У лютому 1914 р. система виборів до Галицького сейму була ще раз реформована: згідно з новим законом українці мали право на 60 мандатів у сеймі [6]. Законодавча компетенція сейму відкривала можливості для розвитку національних культур, упорядкування соціально-економічних відносин і системи місцевого самоврядування, узгодження інтересів різних суспільних груп. Політичне значення сейму перевищувало його компетенцію: він обговорював усі актуальні питання державного та крайового життя, був головною ареною формування українсько-польських взаємин, сприяв утвердженню парламентаризму.

З 1869 р. в порозумінні з першим маршалком Галицького сейму князем Леоном Людвиком Сапегою (з ним зблизився під час польського повстання 1863 р. Ю. Лаврівський) та міністром закордонних справ графом Фрідріхом Фердинандом Байстом (основний інспіратор акції, обраний до Галицького сейму Торгово-промисловою палатою Бродів) виступив у Сеймі з резонансною промовою про польсько-українську співпрацю на основі католицької

духовності. Сейм обрав спеціальну комісію в справі польсько-українського порозуміння, але акція зазнала краху на цій сесії; закінчилася скандальним обговоренням рубрики крайового бюджету про 3 000 золотих римських для театру «Руської бесіди». 1870 р. Юліан Лаврівський опинився в ізоляції. Прихильник угодовської політики з поляками [7]. Відстоював інтереси українців, їхня допомога та підтримка давали Ю. Лаврівському силу для реалізації планів і задумів для розвитку України. Ці зусилля Ю. Лаврівського не завжди подобалися членам Сейму. Через що йому доводилося шукати нові способи вирішення тих чи інших випадків, до яких його залучали.

У політиці Ю. Лаврівський був ідеалістом та романтиком, уважав, що все і всіх можна примирити. Наполегливо прагнув до узгодження інтересів австрійської влади в Галичині з інтересами українців та поляків. Гостро критикував проросійські тенденції в українському національному русі, але до кінця мав контакти з представниками так званої «староруської партії». Як віце-маршалок намагався використати польсько-українську цивілізаційно-культурну єдність (яка, на думку Ю. Лаврівського, була закорінена в спільній історії) для модернізації українського суспільства в Галичині. Але його ініціатива польсько-українського порозуміння у 1869 р. провалилася. Від самого Ю. Лаврівського почали сторонитися усі політичні сили і тільки передчасна смерть врятувала його від цілковитого забуття. Так писали діячі та особи, які знали Ю. Лаврівського в той період.

Важливе місце в політичних поглядах Ю. Лаврівського відіграло його одруження з полькою. Дружина Каміла з Малецьких була молодшою від чоловіка на сім років, вінчання відбулося 1848 р., точна дата церемонії невідома. У сімейних взаєминах пара намагалася дотримуватися гармонії між українською (греко-католицькою) та польською (римо-католицькою) ідентичностями. Таку модель Ю. Лаврівський намагався реалізувати і в політиці. Подружжя Лаврівських померло від тифу майже одночасно: першою Каміла в неділю 22 квітня 1873 р., а вже наступного дня, так і не довідавшись про смерть дружини, Юліан. Ховали їх разом на

Личаківському кладовищі у родинному гробівці дружини. Тоді й стали зрозумілими слова Ю. Лаврівського, які прозвучали під час обґрунтування українсько-польського проєкту 1869 р.: «і смерть сама не розлучає, бо і гроби у нас спільні» [10].

Отже, робота у парламенті була складною, але давала надію на прийняття тих норм та законів, що покращували життя українців, перебуваючи у складі Речі Посполитої. Ю. Лаврівський був одним із 49 українців, яким у 1861 р. вдалося стати членом австрійського парламенту. Це показувало, що Ю. Лаврівський – надійний співрозмовник, комунікабельний та лаконічний у своїх висловлюваннях. Визначний вплив на формування особистості Ю. Лаврівського мала його дружина, яка завжди підтримувала свого чоловіка та допомагала йому правильно розставляти пріоритети.

Література

1. Гнатюк В. Національне відродження галицьких українців в 1772–1880. Відень, 1917. С. 63–64.
2. Життя після смерті – Статті ZAXID.NET. *Wayback Machine*. URL: https://web.archive.org/web/20120407194420/http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?zhittya_pislya_smerti&objectId=1251982 (дата звернення: 15.04.2024).
3. Зрада Є., Лавровський Ю. [у:] Польський біографічний словник, т. XVIII, Вроцлав–Варшава–Краків–Гданськ, 1973. С. 282.
4. Кахнич В. Юридична наука у Львівському університеті в персоналіях: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 200 с.
5. Кахнич В. С. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661–1939): монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 320 с.
6. Лаврівський Ю. Ілюстрований календар товариства «Просвіта» на 1892 рік. Львів, 1891. Т. 15. С. 116.
7. Учасники проєктів Вікімедіа. Лаврівський Юліан Григорович – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Лаврівський_Юліан_Григорович (дата звернення: 15.04.2024).
8. Мудрий М. М. Лаврівський Юліан Григорович. *Енциклопедія історії України* / ред. В. А. Смолій. Київ, 2009. Т. 6 : Ла–Мі. С. 13. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/ehu/6.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).

9. Хома І. Роль Юліана Лаврівського в організації культурно-просвітнього життя українців Галичини в середині XIX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*, 2014. Вип. 2. Ч. 2. С. 61; Мудрий М. М. Лаврівський Юліан Григорович. *Енциклопедія історії України* / ред. В. А. Смолій. Київ, 2009. Т. 6 : Ла-Мі. С. 13. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/ehu/6.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).
10. Юліан Лаврівський | Інтерактивний Львів. *Інтерактивний Львів*. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/persons/lavrivskiy-yulian/> (дата звернення: 15.04.2024).
11. Zdrada J. Ławrowski Julian. *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*. URL: <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/julian-lawrowski> (date of access: 15.04.2024).
12. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів: Тріада плюс, 2010. 224 с. : іл. (Серія «Львівська сотня»).
13. Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку XXI ст.). Дрогобич: Видавництво «Коло», 2009.
14. Wiczkowski J. Lwów, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście (польська). Львів, 1907. Skład Główny w księgarni H. Altenberga. С. 542. Архів оригіналу за 23 грудня 2021. Процитовано 6 січня 2021.

УКРАЇНОЦЕНТРИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В ЄВРОПІ

Юрій Олійник

*доктор філософії у галузі права, асистент кафедри історії
держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: yuriy.oliynyk@lnu.edu.ua*

Українська історія наповнена непересічними постатями, що змінили обличчя української нації та визначали шлях її розвитку. Однією з таких видатних особистостей є Євген Коновалець (1891–1938) – випускник правничого факультету Львівського

університету, відомий український державний, військовий та політичний діяч, який пройшов шлях від активіста у боротьбі студентства за український університет у Львові до лідера Організація українських націоналістів (далі – ОУН). Його внесок у формування українського національного руху в Європі та роль у боротьбі за незалежність України назавжди залишилися в історії. У цьому дослідженні буде розглянуто ключові аспекти україноцентристської діяльності Є. Коновальця, які були реалізовані Великим українцем на теренах тодішньої Європи, зокрема в Литві та Швейцарії.

Як зазначає проф. В. Лизанчук: «Україноцентризм – це політико-ідеологічна, соціально-економічна, морально-духовна концепція розбудови відновленої незалежності Української Держави...» [1]. Цитата проф. В. Лизанчука відображає глибоке розуміння сутності україноцентризму як комплексної концепції, що визначає весь спектр діяльності та ставлення громадян України до своєї держави та світу. Україноцентризм не лише визначає політичну та ідеологічну орієнтацію на будівництво незалежної Української держави, але й охоплює соціально-економічні, морально-духовні та культурні аспекти національного розвитку. Україноцентризм відображає глибокі національно-психологічні реалії та відчуття самоідентифікації, які спонукають громадян України бути активними у справах своєї країни та боротьбі за її незалежність та процвітання. Отже, висловлення проф. В. Лизанчука підкреслює важливість україноцентризму як основи національної свідомості та самоідентифікації українського народу, що є важливим фактором у будівництві сучасної незалежної та процвітаючої України.

При цьому, цитата проф. В. Лизанчука про україноцентризм ідеально вписується в контекст діяльності Є. Коновальця. Як видатний військовий та політичний діяч, Є. Коновалець прагнув до відновлення незалежності Української держави і виступав за україноцентристську політику. Його суспільна, політична і культурна діяльність була націлена на зміцнення національної свідомості та підтримку української ідентичності. Він прагнув

до того, щоб кожен громадянин України був свідомим про свою роль у будівництві держави та прагнув до її процвітання. Таким чином, україноцентризм став не лише філософською позицією, а й основоположною ідеєю для Є. Коновальця у його політичній та громадській діяльності.

Після поразки українців у визвольних змаганнях 1917–1921 рр. і поділу України між росією, Польщею, Румунією та Чехословаччиною частина вояків і старшин українських військових формацій не склала зброї, продовжуючи боротьбу – але вже в інших умовах та іншими методами. Вони створили підпільну Українську Військову Організацію (далі – УВО), яка поставила собі за мету відновити Українську державу [2, с. 5]. У листопаді 1919 р., коли уряд Української Народної Республіки (далі – УНР) під натиском червоних військ залишив Україну, Коновалець виїхав до Чехословаччини [3]. 1920 р. у Празі відбувся з'їзд представників українських військових організацій за кордоном, на якому під керівництвом командира січових стрільців полковника Є. Коновальця було створено УВО [4].

УВО стала символом продовження національної боротьби та визвольних зусиль українського народу. Вона об'єднала в собі вояків та активістів, які віддавали своє життя за ідею вільної України. Важливо відзначити, що УВО працювала в умовах підпілля та використовувала різні методи, включаючи організацію партизанської боротьби, розвідувальну діяльність та громадську пропаганду. Таким чином, УВО стала ключовим фактором у подальшій історії боротьби за незалежність України, а також символом вольових зусиль українського народу за свою державність та суверенітет.

Першим закордонним партнером УВО була Литовська держава, що постала завдяки революції та визвольній боротьбі 1918 р. Ініціатором співпраці литовської влади з УВО був Юозас Пуріцкіс – у 1920-1921 рр. міністр закордонних справ Литви [5]. Співпраця між УВО та Литовською державою визначалася не лише загальними інтересами в боротьбі за незалежність, але й спільною історичною та геополітичною обстановкою. Литва, яка сама

виходила з визвольної боротьби та революційних перетворень 1918 р., знала цінність підтримки та співпраці з іншими національними рухами, які прагнули до незалежності.

Під проводом Є. Коновальця УВО діяла також у напрямі усунення політичних розбіжностей між галичанами і наддніпрянцями та утвердження ідеї соборності всіх українських земель. Але дії організації не схвалювали еміграційні уряди – уряд УНР і уряд Західно-Української Народної Республіки (далі – ЗУНР). Почались непорозуміння і конфлікти. Уряд УНР не міг підтримувати діяльність проти свого союзника – Польської держави. Уряд ЗУНР вимагав, щоб УВО була підпорядкована йому. Восени 1922 р. Є. Коновалець виїхав за кордон, щоб з'ясувати це питання з головою уряду ЗУНР Є. Петрушевичем [6, с. 61]. Цей крок вказує на серйозність ситуації та бажання Є. Коновальця вирішити конфлікт та знайти компромісне рішення для подальшого розвитку УВО та українського національного руху.

Як зазначив Т. Тачинський, створивши УВО Є. Коновалець був змушений покинути його на якийсь час, у зв'язку з суперечностями з Є. Петрушевичем. Проте, його авторитет в організації не зменшився і коли Є. Коновалець вкотре очолив керівництво УВО, він створив новий план щодо розгортання національної революції. Є. Коновалець підготував ґрунт під новий, вищий етап боротьби, для створення широкої світоглядово-політичної революційної організації, в якій можна вирощувати духовий образ, духовий зміст і внутрішні форми майбутньої держави. До створення такої організації Є. Коновалець підходив послідовно і планово, з великим тактичним хистом і вмінням боротись [7, с. 7]. Його здібності в боротьбі та вміння стратегічно мислити допомогли йому керувати організацією та розвивати її в напрямі, спрямованому на досягнення головних цілей українського національного руху. Під тиском радянських представників колишній диктатор ЗУНР Є. Петрушевич наприкінці 1923 р. домігся усунення Коновальця від командування УВО [8]. Проте, Є. Коновалець продовжив бути провідником УВО та українського національного руху.

1925 р. Є. Коновалець разом із О. Думінім (1893–1945) уперше відвідав Литву, де встановив безпосередній контакт із представниками Спілки стрільців Литви. Від цього часу а місті Каунас діяло постійне представництво УВО, яке очолював І. Рев'юк (1907–1947), псевдо «Бартович». Тоді ж було домовлено про постачання УВО інформації воєнного характеру для литовського військового командування [5].

Є. Коновалець, як лідер УВО, мав значний вплив на українську політичну сцену у міжвоєнний період. Його україноцентристська діяльність в Європі була спрямована на захист інтересів українського народу та боротьбу за його незалежність. Є. Коновалець прагнув залучити міжнародну спільноту до підтримки української справи. Вони шукали союзників серед інших національних груп та держав, в тому числі в країнах Європи. Одним із прикладів такої діяльності було встановлення зв'язків з литовським військовим командуванням, як згадувалося раніше. Є. Коновалець також активно працював на підвищення міжнародного усвідомлення проблем українського народу та його боротьби за незалежність. Він виступав на міжнародних форумах, зустрічаючись з політиками та дипломатами, щоб поширювати свої ідеї та залучати увагу до справи України. До речі, сам Коновалець мав литовський паспорт – українського громадянства він отримати не міг, а польського чи радянського не хотів принципово [9].

14 травня 1928 р. в Каунасі, під час відзначення 10-ї річниці незалежності Литви, на зустрічі Є. Коновальця та І. Рев'юка з Ю. Пуріцкісом та професором М. Бержеска було домовлено про підтримку видання «Сурма». Литовська сторона надавала кошти для друку [5]. Це ще один приклад україноцентризму, представленого Є. Коновальцем та І. Рев'юком, які намагалися залучити міжнародну підтримку до своєї справи. «Сурма» – український журнал, що видавався щомісяця в 1927–1928 рр. у Берліні, в 1928–1934 рр. у Каунасі та в 1949–1954 рр. у Мюнхені [10]. Сьогодні «Сурма» продовжує видаватись щотижня у Чикаго та взаємодіє з українськими журналістами в усьому світі. Цей журнал відіграв важливу роль у підтримці національно-культурного

відродження та боротьби за незалежність українського народу. Домовленість Є. Коновальця про підтримку видання «Сурма» литовською стороною свідчить про певну спільну мету чи інтереси обох націй. Видавництво журналу сприяло поширенню української культури та ідей незалежності серед литовців, тим самим підсилюючи підтримку українській справі. Ця зустріч вказує про те, що Є. Коновалець та його спільники активно шукали союзників серед інших національних груп у своєму бажанні забезпечити незалежність України та підтримувати українську культуру і ідентичність.

Також 1928 р. в Литві постало литовсько-українське товариство, котре з 1932 р. видавало «Вісник», що висвітлював українську політичну ситуацію. Частина матеріалів у ньому виходили українською мовою. Від 1928 р. з'являється часопис «Розбудова нації», який мав стати полем для обговорення ідеологічних та політичних проблем українського визвольного руху [5].

Створення литовсько-українського товариства та видання таких періодичних видань, як «Вісник» і «Розбудова нації», стали ще одним важливим кроком у зміцненні взаєморозуміння та співпраці між українцями та литовцями в міжвоєнний період. Ці видання, зокрема «Вісник», мав велике значення для розповсюдження інформації про політичну ситуацію в Україні та український визвольний рух серед литовської громадськості. Вони створювали можливість для обміну думками, ідеями та стратегіями між активістами обох націй. Видання дозволяли українцям та литовцям обговорювати ідеологічні та політичні питання, спільно працювати над вирішенням спільних проблем та підтримувати одне одного в боротьбі за свої права та інтереси. Така ініціатива сприяла зміцненню відносин між українською та литовською громадами та сприяла утвердженню культурного та національного самовизначення обох народів.

Наприкінці січня на початку лютого 1929 року у Відні зібралось кількадесят українських діячів, які після поразки національно-визвольної боротьби залишили Україну. Наслідком їхньої зустрічі стало створення ОУН – політичної сили, яка відіграла

дуже помітну роль в українській історії середини ХХ століття [11], головою якої обрали Є. Коновальця, провідником був до своєї смерті [12].

За словами українського політичного діяча, історика, журналіста та члена ОУН П. Мірчука (1913-1999), з цього приводу Є. Коновалець обирає місцем свого особистого проживання Женеву в Швейцарії, нейтральній країні. Там проживав він аж до 1936 р., коли швейцарська поліція, викривши запланований на нього більшовицький замах, зажадала його виїзду із Швейцарії. Є. Коновалець вважав, що використання для української справи сприятливої міжнародної ситуації є дуже важливим чинником, але при цьому він завжди рішуче наголошував, що не варто допускати, щоб зовнішні події і чужі сили визнавалися основними, а навпаки: сили й змагання власного народу треба вважати основою визвольної боротьби, а міжнародну ситуацію й сторонні сили тільки допоміжними чинниками. Пропаганда української справи серед усього світу та з'єднання союзників для нашої справи, але без орієнтації на чужу силу – це та засада політичної дії, якій Є. Коновалець особисто і, як провідник української націоналістичної революції, залишився вірним все своє життя, ніколи і нічим її не порушуючи [13, с. 84-86].

Вказане твердження підкреслює важливість рішучої самостійності у веденні української визвольної боротьби, а також акцентує увагу на роботі з міжнародним співтовариством. Основним пріоритетом для Є. Коновальця було створення сильної національної держави та зміцнення національної свідомості серед українського народу. Він намагалися уникати залежності від зовнішніх сил, які могли би порушити ці цілі або надмірно втрутитися у внутрішні справи України. Проте, це не означало ізоляції, оскільки ОУН враховувала інтернаціональний контекст та змагалася за підтримку з боку інших національних груп та країн, але завжди підтримувала самостійність і незалежність від зовнішніх впливів. У цілому, політична діяльність полковника Є. Коновальця відображала баланс між збереженням самостійності ОУН та пошуком міжнародної підтримки для української

справи, зокрема через активну роботу на міжнародних форумах та встановлення зв'язків з іншими національними групами.

Є. Коновалець, як провідник українського революційно-визвольного руху, зі зрозумілих причин, шукав можливості поселитися на постійний побут в одній з нейтральних європейських держав. Найвигіднішою на тодішній час уважав він Швейцарію. Його увага була особливо звернена на місто Женеву, бо там був осередок Ліги Націй. Там були перспективи зустрічей з політичними діячами й журналістами майже з усього світу. Це могло сприяти веденню акцій в користь поневоленої України [14, с. 756].

Переселення до Швейцарії, зокрема до Женеви, надало Є. Коновальцеві можливість отримувати підтримку від міжнародних спільнот, просувати українські інтереси на міжнародній арені та здійснювати дипломатичні зусилля для підтримки незалежності України. Крім того, це могло стати платформою для збирання інформації, встановлення зв'язків та ведення пропагандистської роботи в інтересах українського народу. Швейцарія, як нейтральна держава, була привабливою для політичних емігрантів та активістів, які прагнули зберігати свою незалежність і відчувати себе в безпеці, водночас маючи доступ до міжнародних ресурсів та можливостей.

Діяльність Євгена Коновальця за кордоном у 1930-х рр. була спрямована на зміцнення УВО та ОУН через створення іноземних представництв та інформаційних служб у Франції, Німеччині, Великій Британії, Бельгії, Австрії, Фінляндії, Чехословаччині, Італії та Швейцарії. А пошук фінансової підтримки ОУН відбувався в США та Канаді. Для цього були створені стрілецькі організації, що гуртували українців – ветеранів Української революції [5].

Це було зроблено для забезпечення підтримки від іноземних українських спільнот, а також для ведення дипломатичної та пропагандистської роботи. Утворення стрілецьких організацій в цих країнах дозволило об'єднати українців-ветеранів революційних подій та визначити їх як потенційних учасників української боротьби за незалежність. У цілому, створення зазначених організацій та представництв у різних країнах світу було спрямовано на

залучення підтримки, яка б допомогла українському національному руху у досягати своїх цілей.

За словами українського громадсько-політичного та церковного діяча, військовика та журналіста Є. Бачинського (1885–1978), Є. Коновалець після переїзду до Швейцарії мав намір залишити керівництво УВО та розпочати організувати українських націоналістів. Також він мав на меті продовжувати видавати журнал «Розбудова Нації», який планував організувати міцнішим та кращим за журнал «Тризуб», який видавався у Празі. Також Є. Коновалець, вважав за потрібне видавати в Женеві бюлетень французькою мовою, щоб приєднати симпатії Франції, де вплив поляків падав щороку більше [15, с. 702]. План створення французькомовного бюлетеня в Женеві свідчить про намір Коновальця залучити підтримку Франції до української справи, особливо в контексті відносин з Польщею. Франція на той час володіла впливом в регіоні та могла стати важливим союзником для українського націоналістичного руху.

В Женеві Є. Коновалець відвідував збори товариства студентів «Україна», в якому Є. Бачинський був почесним членом та спонсором. В червні 1930 р. Є. Коновалець став членом Українського клубу, який заснував Є. Бачинський. Також Є. Коновалець разом з М.Кушніром (1890-1951) заснували французькомовне видання «Bulletin d'Informations Ukrainiennes», який надзвичайно схвилював поляків [15, с. 706]. Це свідчать про зусилля Є. Коновальця залучити підтримку українських громадських організацій та створити спільну платформу для обговорення та реалізації політичних та культурних ідей.

За допомогою Є. Бачинського, Є. Коновалець організував меморандум про польську пацифікацію в Галичині та розіслав до газет, установ і окремих осіб. Цей меморандум справив неабияке враження. Преса передрукувала його у витягах, містились замітки, що вже було позитивним наслідком [15, с. 708]. Організація меморандуму про польську пацифікацію в Галичині з боку Є. Коновальця стала важливою подією в контексті українського націоналістичного руху в міжвоєнний період. Цей меморандум

був спрямований на привернення уваги до питання польського військового наступу на українське населення в Галичині, який провадився Другою Річчю Посполитою з метою придушення українського національного руху. Враження, які справив меморандум, та його подальша публікація в пресі свідчать про ефективність такого заходу. Публікація у газетах і передрук у витягах допомогли поширити інформацію про ситуацію в Галичині серед широкої громадськості та міжнародної спільноти. Це може бути розглянуто як важливий крок у напрямку залучення уваги до проблем українського народу та мобілізації підтримки для його захисту.

У травні 1931 року, Є. Коновалець разом з сім'єю долучився до діяльності «Українського клубу» щодо влаштування «Веселого кутка» – українського стенда на Всешвейцарській виставці Червоного Хреста в Женеві, де Україна фігурувала як держава [15, с. 713–714]. Це було важливим кроком для українського націоналістичного руху, який працював на зміцнення української національної свідомості та підтримки у світі. Участь Коновальця та його сім'ї в цій ініціативі свідчить про їхню зосередженість на сприянні українській справі та демонстрації української культури та ідентичності за кордоном. Це також підкреслює важливість спільної дії та мобілізації української громадськості в реалізації спільних цілей.

При цьому, Є. Коновалець мав на меті організувати в Женеві музей та архів з такими експонатами, як: цінна колекція українських історичних карт, різні гравюри, костюми-форми національних військових формацій України, картини, цінні книжки, стародавня ікона, жіночі сорочки, нашивки, киптар, барвлені вироби, кераміка, картини [15, с. 727]. Плани Є. Коновальця на організацію музею та архіву в Женеві, що містили б різноманітні експонати, свідчать про його бажання презентувати українську культуру та історію на міжнародній арені. Ці плани також відображають його прагнення зберегти та відтворити культурний спадок та національну ідентичність українського народу.

У своїй україноцентристській діяльності в Європі Є. Коновалець виявив себе як видатний політичний та громадський

діяч та патріот, діяльність якого була спрямована на зміцнення національної ідентичності та незалежності українського народу. Він активно використовував можливості міжнародного співтовариства для підтримки української справи та ведення інформаційної та дипломатичної боротьби. Організація проукраїнських видань та влаштування інших україноцентристських заходів – це лише частини його стратегії вироблення та поширення української свідомості та культури у світі. Коновалець залишається визнаним символом української боротьби за свою національну ідентичність, чие впливові значення в історії України та Європи не може бути переоцінене. Його спадщина продовжує надихати сучасне покоління українців на шляху до захисту своєї незалежності в умовах війни з росією.

Література:

1. Лизанчук В. Україноцентризм – інтегруючий принцип формування журналістського професіоналізму. *Факультет журналістики*. URL: <https://journ.lnu.edu.ua/news/ukrajinotsentryzm-intehruyuchyj-pryn-tsyp-formuvannya-zhurnalistskoho-profesionalizmu> (дата звернення: 15.03.2024).
2. Дарованець О. Організаційні початки УВО та формування її структури (1920–1922). *Український визвольний рух* / ред.: В. В'ятрович та ін. Львів, 2007. Збірник 11. С. 5.
3. ДП «Редакція газ. «Голос України». Легендарний полковник. *Голос України – газета Верховної Ради України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/270714> (дата звернення: 15.03.2024).
4. Створення Української військової організації (УВО) | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4830> (дата звернення: 15.03.2024).
5. Дерев'яний І. Міжнародне партнерство УВО у 1920-х роках. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2014/02/18/141489/> (дата звернення: 15.03.2024).
6. Косик В. Євген Коновалець: короткий нарис життєвого шляху. *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2004. Збірник 3. С. 61–70.
7. Тачинський Т. Будівничий держави. Євген Коновалець в десятю річницю смерті. *Матеріали до академії*. 1948. С. 3–10.

8. Історична правда. Євген Коновалець і більшовики. Історія (не)співпраці. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2013/10/7/137247/> (дата звернення: 15.03.2024).
9. Царук Д. Євген Коновалець: військова звитяга і талант дипломата на сторожі Української державності. *Сурма. Українська незалежна газета*. 2022. 15 черв. С. 7. URL: https://issuu.com/surmanewspaper/docs/surma_15.06.22_print_2c962ad5b40cc6 (дата звернення: 15.03.2024).
10. Новини Європи: Підпільна газета УВО та ОУН «Сурма» доступна онлайн. *Гал-інфо*. URL: https://galinfo.com.ua/news/pidpilna_gazeta_uvo_ta_oun_surma_dostupna_onlayn_260975.html (дата звернення: 15.03.2024).
11. Шурхало Д. Історія ОУН. Її створили 16 галичан і 14 наддніпрянців. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29747865.html> (дата звернення: 15.03.2024).
12. Терещук Г. Євген Коновалець – творець ОУН. 130 років від дня народження полковника. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/oun-konovalets-bandera-ukrayinski-nationalisty/31303880.html> (дата звернення: 15.03.2024).
13. Мірчук П. Євген Коновалець (у 20-річчя смерті). Торонто : Вид. спілка «Гомін України», 1958. 110 с.
14. Маковецький Я. Євген Коновалець у Швейцарії. *Євген Коновалець та його доба*. Мюнхен, 1974. С. 756.
15. Бачина-Бачинський Є. Євген Коновалець у Женеві (витяг із щоденника). *Євген Коновалець та його доба*. Мюнхен, 1974. С. 702, 706, 708, 713-714, 727.

ВИЗНАЧНІ НОТАРІУСИ – ВИПУСКНИКИ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ліліана Шевчук

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії
держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: liliana.shevchuk@lnu.edu.ua*

Нотаріат, як самостійний правовий інститут, був запроваджений у Галичині цісарським патентом від 7 лютого 1858 р., яким на її території з 1 листопада 1859 р. вводилось у дію австрійське нотаріальне Положення 1855 р. 25 липня 1871 р. було прийнято нове Положення про нотаріат, яке діяло у Галичині і в часи побудови української національної держави – ЗУНР, і після загарбання її Польщею (до 1934 р., в подальшому – польське нотаріальне Положення 1933 р., а з 1939 р – відповідно радянське нотаріальне законодавство). Положення 1871 р. встановлювало підвищені вимоги до особи, яка прагнула здобути посаду нотаріуса, зокрема: вік – 24 роки; бездоганність поведінки; закінчені правничі студії і складені іспити теоретичні чи наявність ступеня доктора права; успішно складений іспит нотаріальний, адвокатський чи судово-урядовий; стаж не менше як чотири роки практичної діяльності, із яких принаймні два роки – у нотаріуса. Австрійський уряд надавав важливого значення проблемі підбору кадрів у нотаріаті. Нотаріусом, як правило, ставала людина високих моральних чеснот і професіоналізму. Саме це, а також вагомість корпоративного принципу в діяльності нотаріусів зумовлювало високе значення інституту нотаріату в правоохоронній системі, підносило його в очах громадськості загалом і юридичної спільноти зокрема.

Українська нотаріальна спільнота кінця XIX-XX століть, часів відродження, а відтак активних національно-визвольних змагань, мала своїх визначних представників – випускників юридичного факультету Львівського університету, які крім бездоганної про-

фесійної діяльності відзначалися громадською і політичною активністю, проявляли національну свідомість та долучались до суспільно-політичного життя свого народу.

Кость Телішевський (1851–1913). Народився в сім'ї греко-католицького священника поблизу Перемишлян. Навчався у Львові, спочатку в гімназії, а відтак на юридичному факультеті Львівського університету. Працював нотаріусом у Турці, де розпочав політичну кар'єру. Був обраний спочатку до повітової ради (займав посаду віце-маршалка), а згодом до Галицького крайового сейму (1889–1895) та верхньої палати австрійського парламенту (1891–1897). В процесі своєї

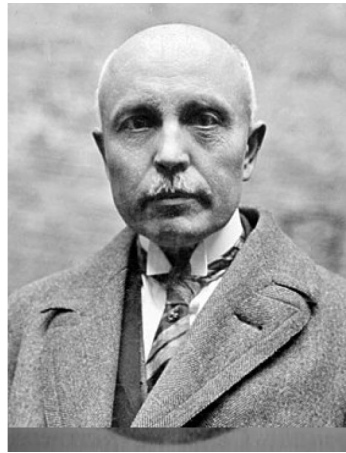
депутатської діяльності неодноразово закликав українців і поляків до порозуміння, зважаючи на спільні небезпеки і потребу співпраці задля розвитку Галичини. Відіграв важливу роль в організації угоди між українською та польською фракціями Галицького сейму у 1890 р. (так звана «нова ера»). Здобуті завдяки «новій ері» інституції й можливості (реалізована на практиці гарантована конституцією рівноправність української мови з польською та німецькою, зокрема і через її запровадження в судах і адміністративних органах, відкриття трьох українських гімназій, української кафедри всесвітньої історії і другої кафедри української літератури у Львівському університеті, право на створення страхового товариства «Дністер», видання українською мовою офіційної урядової газети «Народний Часопис») стали фундаментом подальшого зміцнення українського руху, зумовили диференціацію українського політикуму й творення нових партій, спричинили падіння популярності москвофілів. Після реалізації на початок 1894 року головних пунктів угоди, «нова ера» фактично вичерпала себе, спричинившись до розколу в середовищі

народовців (К. Телішевський залишився її твердим поборником і прихильником), не говорячи вже про значну опозицію до самої ідеї співпраці з поляками серед радикалів і москвофілів. Ймовірно, що через невдачу політичного проекту «нової ери», Кость Телішевський у 1897 р. повністю припинив активну політичну діяльність. Проте він і надалі продовжував юридичну практику, працюючи нотаріусом у Бучачі на Тернопільщині та долучався до місцевого громадського життя. Помер у 1913 р., похований на Личаківському кладовищі.

Іван Рудницький (1856–1906) – народився в родині греко-католицького священника Михайла Рудницького з Дунаєва біля Бережан. Іван Рудницький був українським правником, патріотом, народовцем, приятелював із Анатолем Вахнянином та Юліаном Романчуком, виступав проти москвофілів. Навчався у Бережанській гімназії, потім на правничому факультеті Львівського університету (закінчив 1880). Відбувши військову службу (брав участь у війні в Боснії 1882), працював судовим авскультантом (практикантом) у Бережанах, Винниках, Миколаєві (1886). Покинув суд і перейшов до нотаріату: близько 1887 влаштувався нотаріальним кандидатом у Підгайцях у конторі Міхала Боровського. Одружився з Ідою Шпігель (1862–1950), дочкою єврейського ра-бина у Львові. Її батьки противилися їхньому шлюбові, так само проти були батьки Івана. Їхній роман тривав понад 10 років, навесні 1889 вони одружилися проти волі батьків; перед тим Іда вихрестилася на католицтво під іменем Ольги. Через польсько-шовіністичну орієнтацію М. Боровського Іван Рудницький покинув його контору і перевівся до Зборова (1889–1892). Потім працював нотаріальним кандидатом у Золочеві, Ходорові (1896), Миколаєві, Гримайлові, поки знайшов посаду нотаріуса в Луці біля Самбора (бл. 1898–1899). На початку 1903 р. перевівся до Бережан, де й помер у 1906 р. Похований на Бережанському цвинтарі. Залишившись вдовою з п'ятьма дітьми Ольга Рудницька, хоч і неукраїнка, яка – за свідченням її сина Івана Кедрина – ніколи не вивчила добре української мови, з поваги до свого чоловіка виховала всіх своїх дітей свідомими українцями, дала їм усім

вищу освіту. І так українська нація дістала «п'ятірне гроно» – п'ять талановитих провідників у різних ділянках життя: найстарший син Михайло Рудницький (1889–1975) – провідний літературознавець, що спеціалізувався одночасно в англійській, французькій та італійській літературах, письменник, поет, перекладач; Володимир Рудницький (1890–1974), за професією нотаріус (закінчив юридичний факультет Львівського університету) – визначний громадський діяч як в Україні, так і на еміграції. Мілена Рудницька (1892–1976) – українська громадсько-політична діячка, парламентарка, піонерка українського фемінізму, журналістка, письменниця, Голова центральної управи Союзу українок, докторка філософії (1917), матір відомого історика Івана Лисяка-Рудницького; Іван Кедрин (Рудницький) (1896–1995) – український історик, політичний діяч і журналіст; Антін Рудницький (1902–1975) – український композитор, піаніст і диригент.

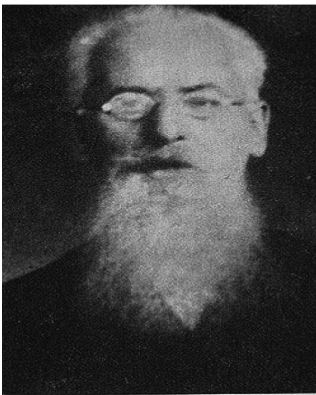
Одним з найвизначніших українських нотаріусів Галичини на зламі XIX – XX століть був **Володимир Левицький** (1856–1938), який більше відомий завдяки своїй літературній діяльності (псевдонім Василь Лукич). Народився в родині греко-католицького священника у с. Белзець (тепер с. Гончарівка, Золочівсь-кого р-ну, Львівської обл.). Випускник юридичного факультету Львівського університету (1880), працював нотаріусом у Болехові, Стрию, Станиславові, Винниках (до 1914 р., після чого залишає нотаріальну практику та займається громадською діяльністю).

Ще з початку студентських років В. Левицький розпочав активну громадську і літературну діяльність. Був прихильником активного та дієвого налагодження літературних і культурних взаємин з Наддніпрянською Україною. Від 1876 р. член редколегії

журналу «Друг». У 1885 р. став одним із співвидавців «Руського правотару домового» – першого юридичного довідника для населення українською мовою. Активно займався редакторською та видавничою діяльністю. У 1880 р. започаткував випуск ілюстрованих календарів «Просвіти», які стали найпопулярнішим періодичним українським виданням у Галичині. На їхніх сторінках сам часто поміщав свої дописи на правову тематику. Під редакторством В. Левицького (1890-1896) український літературно-науковий часопис «Зоря» став всеукраїнським органом громадської творчої думки, трибуною для популяризації і захисту української культури. Залишивши нотаріальну практику (1914) В. Левицький повністю зосереджується на науковій, літературній та суспільно-політичній діяльності. Був дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка (1926), почесним членом товариства «Просвіта», автором низки літературознавчих, етнографічних, історичних, філософських досліджень.

Даючи оцінку діяльності В. Левицького Кость Левицький писав, що він «на кожному місці постійно і достойно працював для добра української нації, та як окраса нотарійного звання, своїм життям вказував молодшому поколінню зразок: як належить виконувати обов'язки звання і рівночасно вищі обов'язки українського громадянина супроти рідного народу». Помер Володимир Левицький у 1938 р. та похований на Личаківському кладовищі.

Степан Танчаківський (1854–1928) – правник, громадський та культурно-освітній діяч. Після закінчення юридичного факультету Львівського університету працював суддею, а у 1898 р. (після 20-ти років судової служби) отримав посаду нотаріуса в містечку Золотий Потік на Тернопільщині. Організатор, благодійник просвітнього життя Бучаччини, почесний член товариства «Просвіта»,

член видавничої спілки «Діло» у Львові, товариства «Українська Рада», Української Національно-Демократичної партії. Відкрив читальню товариства «Просвіта» у Золотому Потоці, Коропці, співзасновник читалень у Возиліві, Космирині, Костільниках, Пороховій, Русиліві, Соколові, Стінці. У 1904–1909 рр. за 18 576 тис. австрійських крон придбав кілька земельних ділянок з хатами, які передав у власність товариству «Просвіта», віддав під читальні сільським громадам. Організовував сільську молодь, заохочував її до освіти, готував театральні вистави. З листопада 1918 р., після утворення ЗУНР, працював суддею у Золотому Потоці, згодом – вірогідно продовжував уряд нотаріуса. Зібрав колекцію різьблених гуцульських виробів, гуцульських ліжників, вишиванок, писанок, які передав Національному музею у Львові. Помер у 1928 р. у Золотому Потоці, похований на місцевому цвинтарі.

Нотаріус і відомий громадсько-політичний діяч **Михайло Мочульський** (1875–1940). М. Мочульський – правник, літературознавець, письменник, перекладач, громадсько-просвітній діяч. Народився у м. Миколаєві на Львівщині. Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1898). Здобув докторський ступінь із цивільного права (1904). Автор монографії «Спадковість згідно міжнародного приватного права» (1938). Працював нотаріусом у Львові, після війни у Тернополі, згодом у Гримайлові на Тернопільщині, а з 1933 р. – у Станиславові (нині Івано-Франківськ). Важливе значення для становлення М. Мочульського як літературознавця, критика, громадсько-політичного діяча мали його зустрічі з І. Франком, М. Грушевським, М. Возняком та іншими відомими вченими, які тоді працювали у Галичині. Це сприяло науковій діяльності Мочульського та його активній праці як дійсного члена Наукового Товариства імені Тараса Шевченка (1904–1919),

пізніше – директора Українсько-Руської видавничої спілки і члена Товариства прихильників української науки, літератури і мистецтва. Наприкінці 1914 р., після захоплення Львова російськими військами, як свідомий українець, був заарештований російською жандармерією і засланий у м. Буїнськ Симбірської губернії (нині Татарстан, РФ). Після Лютневої революції, у квітні 1917 р., завдячуючи активним заходам М. Грушевського, М. Мочульський отримав дозвіл жити у Києві, де почав працювати редактором оновленого «Літературно-наукового вісника» (до лютого 1918 р.), окрім цього за його участі вийшли чотири томи журналу «Україна». У 1918 р. був призначений до складу делегації УНР на мирних переговорах у Бересті, де виконував обов'язки перекладача і нотаря для підтвердження вірогідності підписів контрагентів. У кінці лютого – на початку березня 1918 р. М. Мочульський повернувся в Галичину та згодом відновив нотаріальну практику, не полишаючи літературно-наукових досліджень. Продовжував публікувати свої праці та листуватися з М. Грушевським та іншими вченими, опікувався долею вілли Грушевських у Львові (з 1931 р. як офіційний куратор) та бібліотеки й архівів ученого, які там зберігалися. Важливою подією в житті вченого стало обрання його в 1925 р. постійним членом Історичної комісії, Комісії Історичної Писемності та Кабінету Примітивної Культури, що існували при Всеукраїнській Українській Академії Наук (ВУАН) у Києві.

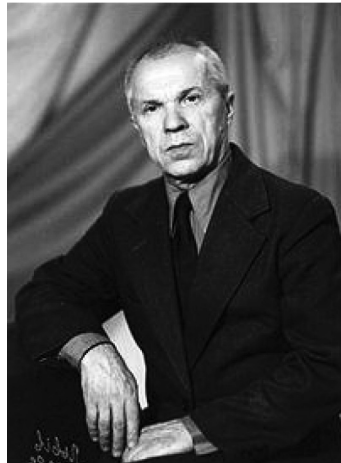
Основні літературознавчі праці М. Мочульського, що не втратили своєї актуальності донині, присвячені дослідженню творчості т. зв. української школи в польській романтичній поезії 1-ї пол. 19 ст. (зокрема А. Мальчевського, С. Гощинського, Б. Залеського і Ю. Словацького), М. Цертелева та І. Манжури. Як літературний критик, звертався до окремих аспектів творчості Т. Шевченка, І. Франка (також опублікував ґрунтовні спогади про останні десятиріччя його життя – «Іван Франко. Спогади і причинки (1898–1916)» (1938)), М. Коцюбинського, О. Кобилянської, Х. Алчевської, С. Чарнецького, О. Луцького, Марійки Підгірянки, Марії Проскурівни та ін. Підготував до друку збірники О. Коз-

ловського і В. Самійленка. Переклав польською мовою збірку «Кленові листки» В. Стефаника (1904), українською – окремі твори Ю. Зеєра та Ф. Ніцше. Писав новели, поезії. Помер у лютому 1940 р., похований в Івано-Франківську.

Як відзначала дослідниця літературної діяльності М. Мочульського Н. Ощипок, життя цієї непересічної людини «проходило у період бурхливого розвитку галицької політичної думки, виникнення і формування партій, відродження національного духу, вибуху Першої світової війни, а далі – революцій, громадянських війн, короточасного національного відродження і років жорстокої кризи та розчарувань», попри це «він проніс повз все життя захоплення українською літературою і народними звичаями, вважаючи своїм обов'язком дати можливість розвитку творчості, щоб залишити її для нащадків»

Іван Кандиба (1930–2002) – український правозахисник, співзасновник Української Гельсінської групи (УГГ). Народився 7 червня 1930 року в селі Стульно на Холмщині (нині Польща), в селянській родині. 1945 року родина Кандиб була насильно переселена до УРСР. 1953 року закінчив юридичний факультет Львівського університету. Ще будучи студентом працював нотаріусом на Львівщині (на посади державних нотаріусів могли призначатися особи, які не мали вищої юридичної освіти, достатньо було мати середню юридичну освіту, відповідний стаж юридичної роботи або ж навчатися на останніх курсах вищих юридичних учбових закладів), а отримавши диплом – був переведений на нотаріальну роботу до Львова і до 1955 р. працював нотаріусом четвертої Львівської нотаріальної контори.

В умовах домінування державної власності, заборони на зайняття підприємницькою діяльністю та комерційним посередництвом,

монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність радянський нотаріат виступав у ролі непомітного додатку до правової системи держави. На його долю припадало часто формальне засвідчення порівняно невеликої кількості угод і оформлення документів про спадщину. Престижність посади нотаріуса була найнижчою серед правничих професій. Це був низькооплачуваний державний службовець, що посідав у бюрократичній ієрархії найнижчу сходинку. Тож у 1955 р. І. Кандиба стає народним суддею, а з 1957 по 1959 рр. – працює адвокатом. У 1960 р. І. Кандиба знайомиться з Левком Лук'яненком. Разом з ще кількома однодумцями, вони виношують ідею створення нелегальної партії – Української робітничо-селянської спілки (УРСС), яка б виступала за вихід України зі складу СРСР. У 1961 році 7 членів УРСС (серед них і Кандиба) були заарештовані (так звана «справа юристів»). Іван Кандиба був засуджений до 15 років таборів суворого режиму. Покарання відбував в Мордовії та Пермській області, а також у в'язниці міста Владимира. Звільнився в січні 1976 р. У Львові Іванові Кандибі відмовили в прописці, тому він оселився в місті Пустомити, працював у майстерні з полагодження електроприладів та кочегаром. Іван Кандиба – член-засновник Української Гельсінської групи (УГГ), активний її учасник. Постійно перебував під адміністративним наглядом (мав бути вдома з восьмої вечора). За виступ із покайням у пресі та на телебаченні йому пропонувалися прописка у Львові та робота за фахом. Проте І. Кандиба від цього відмовився.

У 1981 р. Іван Кандиба був вдруге заарештований. Йому інкримінували співавторство і розповсюдження антирадянських матеріалів (зокрема документів УГГ). Того ж року був засуджений до 10 років таборів особливо суворого режиму і 5 років заслання з визнанням особливо небезпечним рецидивістом. 5 вересня 1988 р. Іван Кандиба був помилуваний указом Президії Верховної Ради СРСР. Проте, звільнений із в'язниці лише 9 вересня, після оголошення голодування на знак протесту і після вимоги президента США Рональда Рейгана звільнити політв'язня.

У 1990 р. брав участь у створенні Всеукраїнського політичного об'єднання «Державна Самостійність України». Перший голова партії. Засновник, а потім редактор партійної газети «Нескорена нація». З 1992 р. – член Організації Українських націоналістів (ОУН). Помер 8 листопада 2002 р. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

Література:

1. Андрусяк Т. Г. Левицький Володимир Лукич. *Енциклопедія історії України: У 10 т.* / ред.: В. А. Смолій та ін., НАН України. Інститут історії України. Київ, 2009. Т. 6 : Ла-Мі. С. 85–86. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Levitsky_V_L (дата звернення: 15.04.2024).
2. Андрусяк Т.Г. Правова проблематика на сторінках календарів «Просвіти» (австрійський період). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. Вип. 19. С. 165–177.
3. Барвінський О. Спомини з мого життя / Упор. А. Шацька; коментар Б. Янишина; ред. Л. Винар, М. Жулинський. Київ: «Стилос», 2010. 1120 с.
4. Кандиба І. Першому секретареві ЦК КП України Шелестові Петрові Юхимовичу. *Сучасність*. 1967. №12 (84). С. 49–71
5. Левицький К. Українські правники в нотаріаті // Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів. Львів, 1934. С. 115–118.
6. Ощипок Н. Л. Михайло Мочульський у літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Львів, 2009. 214 с.
7. Ощипок Н. Л. Михайло Мочульський: повернення із забуття. *Парадигма*. 2004. Вип. 2. С. 178–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/paradig_2004_2_18 (дата звернення: 15.04.2024).
8. Овсієнко В. В. Кандиба Іван Олексійович. *Дисидентський рух в Україні*. URL: <https://museum.khpg.org/1195414356> (дата звернення: 15.04.2024).

ГЕРШ ЛАУТЕРПАХТ – ВІДОМИЙ ВИПУСКНИК ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСТЕТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Олена Ригіна

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: olena.ryhina@lnu.edu.ua*

Видатні випускники юридичного факультету Львівського університету в різні історичні періоди внесли вагомий внесок у європейську історію. Так, одним з відомих випускників юридичного факультету Львівського університету є Герш Лаутерпахт – австрійський, а згодом англійський юрист, спеціаліст з міжнародного права. Він народився 16 серпня 1897 р. в м. Жовква (тепер м. Жовква, Львівської області). В дитинстві зі сім'єю переїхав проживати до Львова, де навчався спочатку в школі. Упродовж 1915–1919 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. Досконало володів німецькою, польською, англійською та французькою мовами. У Відні захистив докторську дисертацію «Das völkerrechtliche Mandat in der Satzung des Völkerbundes» («Міжнародний мандат у Пакті Ліги Націй»).

В 1923 р. Г. Лаутерпахт одружився та переїхав на постійне місце проживання до Лондона. Там в 1927 р. була опублікована його перша велика праця «Приватноправові джерела та аналогії», в основу якої було покладено ідеї його докторської дисертації. З 1927 р. почав викладати міжнародне право в британських університетах, а впродовж 1938–1955 рр. був професором Кембриджського університету, у 1952–1954 рр. – членом Комісії міжнародного права ООН, у 1955–1960 рр. – суддею Міжнародного суду в Гаазі.

Наукова діяльність сера Г. Лаутерпахта була пов'язана з вивченням проблем міжнародного права. Зокрема, у згаданій праці «Приватноправові джерела та аналогії» (1927) та наступній пра-

ці – «Функції права у міжнародному співтоваристві» (1933) автор обґрунтував ідею про те, що норми міжнародного права повинні стати основою міжнародних відносин між державами, що такі відносини повинні регулюватися за принципом міжособистісних відносин з обов'язковим дотриманням моральних і правових норм.

У 1935 р. Г. Лаутерпахт став редактором журналу «Oppenheim's International Law», його статті в якому були присвячені питанням міжнародних спорів, війни та нейтралітету. У 1944–1955 рр. був редактор Британського щорічника міжнародного права. В своїй праці «Визнання у міжнародному праві» (1947) автор стверджував, що акт визнання держави іншою державою повинно за своїм характером вважатися не стільки політичним актом, як правовим, оскільки внаслідок правового акту породжуються правові наслідки. Ініціював проведення систематизації рішень міжнародних і національних судів щодо міжнародно-правових питань, які вийшли під назвою «Щорічний дайджест та звіти про справи міжнародного публічного права». Наступними його актуальними працями стали «Розвиток міжнародного права Міжнародним судом» (1958) та «Деякі спостереження з проблеми «non liquet» і повноти міжнародного права» (1958).

Велику увагу в дослідженнях сера Г. Лаутерпахта була приділена проблемам прав людини. Так, він був одним з авторів концепції про розуміння прав людини як основоположної засади міжнародного права. За його пропозицією в Статут ООН був внесений пункт щодо дотримання прав людини, який почав вважатися однією з цілей цієї функціонування ООН. Його правові позиції були детально обґрунтовані у працях «Міжнародний біль прав людини» (1945), «Міжнародне право і права людини» (1950), «Розвиток міжнародного права Міжнародним судом ООН» (1958). Доводив необхідність закріпити обов'язки держав щодо забезпечення прав людини. Серед інших прав людини, виділяв важливість забезпечення державою прав особи на освіту, оскільки забезпечення цього права пов'язано з майбутнім розвитком держави, зокрема і економічним розвитком. Наголошував на необхідності закріплення та додержання принципу рівності, зокрема,

на його думку, держава повинна мати обов'язок забезпечувати цю рівність, рівність кожної особи перед законом, рівне поводження з кожною людиною органами державної влади та їхніми посадовими особами. Обґрунтовував необхідність викорінення дискримінації та проведення десегрегації в освітній сфері. Необхідно зазначити, що основні ідеї його праці «Міжнародний биль прав людини» лягли в основу Європейської конвенції з прав людини 1950 року. Вважається, що найбільший внесок Г. Лаутерпахта у розвиток міжнародного права, зокрема в теорію міжнародного арбітражного процесу був зроблений ним як членом Комісії міжнародного права в період 1952–1954 рр. У 1953 році, як Генеральний доповідач Комісії, Г. Лаутерпахт відповідав за щорічну доповідь Комісії перед Генеральною Асамблеєю, яка включала значний розділ про процедуру міжнародного арбітражу.

За свою плідну наукову працю був удостоєний лицарського звання, почесних докторських ступенів університетів Женеви та Абердина. Помер в Лондоні, 8 травня 1960 р. 11 листопада 2017 р. на фасаді будинку по вул. Театральній 6, у м. Львові в рамках програми «Права, правосуддя і пам'яті міста» була відкрита пам'ятна таблиця Герша Лаутерпахта.

Література:

1. Лаутерпахт Г. // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. – Т. 3 : К – М. – С. 461.
2. Sir Hersch Lauterpacht: 1897–1960. *European Journal of International Law*. 314–320.
3. Дашко Л.М. Право на освіту та принцип рівності : від ідеї професора Херша Лаутерпахта до закріплення в загальній декларації прав людини. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 5.
4. Sir Hersch Lauterpacht's Concept of the Task of the International Judge. *American Journal of International Law*. >Volume 55 Issue 4.

СИДІР ГОЛУБОВИЧ – АДВОКАТ, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ У ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Ольга Липитчук

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: olha.lypytchuk@lnu.edu.ua*

«Політик-практик, що знає дійсність на галицькій провінції, людина з окремим зацікавленням для економічних питань, а водночас людина виїмкової погоди Духа, виїмкових товариських прикмет, стихійний оптиміст, що ніколи не піддається паніці, що не знає безвихідних ситуацій». Ці слова М. Струтинського найповніше характеризують постать Сидора Голубовича [1]. За покликанням і за фахом – адвокат. Громадський діяч і політик в один із найскладніших періодів української історії. І все це поєдналося в долі непересічної особистості, керівника уряду Західно-Української Народної республіки [2]. У 2023 р. відзначали 150-річчя від дня народження адвоката Сидора Голубовича.

Сидір Голубович народився 6 березня 1873 р. в селі Товстенке Гусятинського повіту (нині Чортківський район Тернопільської області) у родині заможних селян. Початкову освіту здобув у народній школі в Копичинцях. Далі навчався у Першій гімназії у Тернополі. Упродовж 1893-1897 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. Під час навчання був активним у студентському русі, належав до «Академічної громади» [3]. Студент С. Голубович належав до здібних провідників академічної молоді. «Талановитий, солідний, зрівноважений, вічно усміхнений, стає улюбленцем своїх товаришів, вміє їх довкола себе об'єднувати і поривати до праці», – відгукувалися про нього товариші.

Особливу увагу звернув на С. Голубовича професор Михайло Грушевський, який одним із своїх завдань вважав налагодження

українського політичного життя в Галичині. Тому гуртував навколо себеталановиту академічну молодь. «З-під його руки» вийшла ціла низка молодих діячів, які пізніше відіграли провідну роль у політичному житті, зокрема в межах Української національно-демократичної партії (УНДП). Одним з найвідоміших діячів, котрі вийшли зі школи Михайла Грушевського, був саме С. Голубович [1].

Закінчивши юридичний факультет Львівського університету і здобувши ступінь доктора права, Сидір Голубович спочатку працював у Тернополі помічником адвоката в адвокатській конторі. Та, опанувавши професію, 1905 р. заснував власну адвокатську канцелярію, яка через деякий час стала важливим осередком національного життя українців. Сидір Голубович проявив себе як талановитий знавець права і адвокат. Його сміливо можна назвати найкращим адвокатом Тернополя наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. [2]. У його канцелярії працювало кілька секретарів. Вони займалися переважно діловодством. Сидір Голубович виступав на захист української мови, в його канцелярії діловодство велося українською мовою [4].

С. Голубович був ініціатором створення в Тернополі спортивного товариства «Сокіл» і першим його головою. Упродовж десяти років (1904-1914) С. Голубович очолював тернопільську філію «Просвіти». Щороку в селах Тернопільського повіту відкривалося по декілька народних читалень, для них закуповувалися книжки. С. Голубович виголошував полум'яні промови на шевченківських роковинах, святах «Просвіти» та інших заходах. Чималою заслугою доктора С. Голубовича було придбання своїм коштом для «Просвіти» трьох будинків у Тернополі. Завдяки цьому та іншим чинникам тернопільська філія товариства стала однією з найкращих у Східній Галичині.

«Просвіта» вела не тільки гуманітарну роботу, але й опікувалася організацією господарської діяльності та кредитування українського населення. Не дивина, що Сидір Голубович разом з отцем Володимиром Громницьким, адвокатами Станіславом Чикалюком та Остапом Підстригачем заснували перше в Тернополі

українське «Повітове кредитове товариство». Селяни змогли отримувати позики під нижчі відсотки, ніж у лихварів. У 1920-х роках це товариство трансформувалося в «Український банк».

Адвокат Голубович був одним із організаторів торгово-кооперативних товариств «Народний дім» і «Подільський союз кооперативів», які поліпшували економічне становище українського населення. Він очолив наглядову раду товариства для промислу і продажу паперових виробів «Будучність», власністю якого згодом стала відома в Галичині тернопільська фабрика паперу «Калина» [2].

Як адвокат Сидір Тимофійович був захисником на політичних процесах і брав участь у судових справах. Серед політичних судових справ С. Голубовича, які набули великого суспільно-політичного резонансу, варто відзначити такі, як справа Мстислава Січинського та товаришів за участь у вічевому русі за виборчу реформу до австрійського парламенту (1907) Мстислав Січинський, брат Мирослава Січинського, проводив активну агітаційну діяльність у період боротьби за виборчу реформу до австрійського парламенту (1907), за що був притягнутий до кримінальної відповідальності та був покараний у вигляді двохмісячного ув'язнення. Завдяки активній участі у вічевому русі здобув собі велику популярність серед українського населення Західного Поділля, справа Мирослава Січинського (1908), справа черняхівських селян (1908), процес українських студентів Львівського університету (т. зв. «процес 101», 1911) тощо. Політичні справи засвідчили ораторський талант адвоката у висловлюванні думок стосовно складних польсько-українських взаємин, історичного поневолення поляками українців, зрештою під час висвітлення об'єктивних причин вчинення політичних злочинів. Це завдання було винятково складним, враховуючи те, що на судових засіданнях 99 відсотків складу трибуналу, присяжних та аудиторії були поляками, негативно налаштованих до українців [5].

У 1908 р. розглядав справу вбивства австрійського графа і польського політичного діяча, намісника у Галичині Анджея Потоцького. Захищав інтереси та доводив невинність українського

громадсько-політичного діяча Мирослава Січинського. До слова, його таки заарештували і засудили до смертної кари. Справа Січинського свого часу набула розголосу. Чи не вся Галичина спостерігала за результатами й перебігом судового процесу. Хтось щиро вірив, що Січинського виправдають, а хтось навпаки був переконаний – йому не уникнути покарання. Мотивом вбивства галицького намісника Анджея Потоцького слугували попередні події: вбивство жандармами діяча «Просвіти» Марка Каганця, що протестував проти фальсифікації передвиборчої боротьби. Це був своєрідний знак протесту через помсту Січинського. Вбивство галицького намісника Потоцького ще дужче загострило відносини між польською та українською спільнотою.

Українці та поляки висвітлювали цю подію по-своєму. Основним засобом пропаганди слугувала преса. У польській періодиці відповідальність за злочин покладалася на «український рух», а не лише Мирослава Січинського. Тому до цього судового процесу влада готувалася неабияк ретельно.

Справа проти Мирослава Січинського розпочалася 30 червня 1908 р. Сидір Голубович разом із іншими українськими адвокатами намагалися довести те, що цей вчинок спроба привернути увагу тогочасної спільноти до проблем українців. С. Голубович на цьому судовому процесі продемонстрував свої вміння як талановитий правник, патріот своєї землі та талановитий оратор. Він надавав такі докази, що мали б насправді виправдати вчинок Січинського, проте марно. Сидір Тимофійович наголосив присяжним, що перед остаточним вердиктом необхідно провести додаткове розслідування, а також з'ясувати душевний стан злочинця. Весь цей час у справі йому допомагали інші українські адвокати – Кость Левицький, Теофіл Окуневський, Володимир Старосольський та ін. [4].

Незважаючи на значні зусилля адвокатів врятувати свого підзахисного від смертної кари, судді-присяжні все ж таки засудили українського патріота до найвищої міри покарання – повішання. Проте під тиском потужного суспільного руху на підтримку засудженого австрійський імператор 13 липня 1909 р. змушений був замінити смертну кару двадцятирічним ув'язненням. Після

недовгого перебування у станіславівській тюрмі «Діброва» політичні соратники у 1911 р. організували М. Січинському втечу і він емігрував до США.

Відомою у довоєнній адвокатській діяльності С. Голубовича була також справа чернихівських селян, судовий розгляд якої відбувався у 1908 р. в окружному суді Тернополя і набув розголосу далеко за межами міста. С. Голубович та С. Чикалюк здійснювали правовий захист 39 селян із села Чернихова, яких цісарсько-королівська державна прокуратура обвинувачувала за спроби «публічного насильства» (влаштування бунту) та проведення несанкціонованого віча біля сільської ради. Причиною до виникнення конфлікту стало затримання жандармерією кількох селян за незаконну риболовлю на берегах річки Серет, що була орендована графом Ю. Коритовським. Селяни Чернихова, вважаючи що річка належить громаді, зібрались на велике народне віче, що налічувало близько 300 осіб, де намагались вирішити це питання у сільського вйта Луки Онищука. У результаті інциденту, що розгорівся між чернихівцями та польськими жандармами 25 травня 1908 р. загинуло 5 осіб, а 12 отримали поранення різних ступенів важкості. Захист С. Голубовича будувався на запереченні свідчень поліції, яка всю відповідальність за криваві наслідки конфлікту поклала на постраждалих селян. Проте, судовий трибунал, що діяв лише в інтересах польської сторони, не мав намірів притягати жандармерію до відповідальності. Жорстокість жандармів і те, що судова прокуратура виправдовували їх дії, викликала різке обурення в українських громадських колах. Окрім цього, справа неодноразово піднімалася представниками української парламентської репрезентації як у стінах австрійського парламенту, так і на сторінках громадсько-політичних часописів. Зважаючи на значний резонанс справи, судовий трибунал скасував обвинувачення за пунктом влаштування бунту та з 39 обвинувачуваних визнав винними лише 15 осіб, які за провину проведення нелегального віча були засуджені від п'яти до десяти днів в'язниці [5].

У 1911 р. С. Голубович був серед 12 адвокатів у суді над українськими студентами Львова, яких влада намагалася покарати

за акції протесту, що відбулися 1 липня 1910 р. з вимогами відкриття окремого українського університету. До їхнього захисту зголосилися тоді найвпливовіші та найвідоміші правники краю – В. Охримович, В. Старосольський, К. Підляшецький, В. Загайкевич, А. Кос, І. Кос, Ю. Олесницький, Ф. Евин, Я. Олесницький, К. Трильовський та К. Левицький. Події від 1 липня 1910 р. засвідчили нову хвилю напруги в українсько-польських відносинах з приводу університетської справи, яка мала трагічні наслідки. Саме цього дня українські студенти на чолі з А. Коцком зібрались в одній з аудиторій Львівського університету на нелегальне віче протесту проти позиції польської репрезентації в австрійському парламенті, яка відмовилася обговорювати питання про надання рівних з поляками прав українським викладачам та студентам у Львівському університеті. Шовіністично налаштовані польські студенти забарикадували доступи до ректорату лавками. Українські студенти, щоб подолати цю перепону, кинулися на штурм під час якого А. Коцко пострілом у голову був смертельно поранений. Окрім цього, було поранено четверо українських і двадцятьоро польських студентів. Поліція заарештувала 128 студентів-українців, частині з яких пред'явили звинувачення, проте польських студентів притягали до слідства лише в якості свідків. Слідство стверджувало, що А. Коцка поранено пострілом у голову, коли він повернувся обличчям до своїх товаришів, закликаючи їх йти на штурм, тобто нібито він загинув від своїх товаришів зокрема, вбивство А. Коцка мали широкий резонанс в українській спільноті. Через заборону владою проведення з цього приводу віч і маніфестацій по всій Галичині пройшли численні богослужіння – яскраве свідчення того, що вбитого студента вважали передусім мучеником за національну справу. Масовий судовий процес над українськими студентами (т. зв. «процес сто одного»), що розпочався 14 лютого 1911 р., тривав понад чотири місяці. С. Голубович, захищаючи українських студентів, намагався довести, що вони виступали лише з ідейних мотивів і не мали намірів до насильницьких дій. С. Голубович доводив львівському трибуналові безпідставність твердження прокуратури про те, що

згадане віче було початком запланованого бунту. Як і у більшості випадків розгляду політичних справ зміст суддівського вердикту був продиктований польською стороною, які проходили у справі лише як свідки, показавши зневагу до українських національних почуттів. 18 червня 1911 р. масовий процес українських студентів завершився винесенням обвинувального вироку, за яким всі підсудні були визнані винними. Зі ста одного українського студента п'ятеро найактивніших учасників віча було засуджено до тримісячного ув'язнення, сімдесят осіб до одного місяця і двадцять шість обвинувачуваних до чотирнадцяти днів в'язниці. Отже, будучи кваліфікованим правником, С. Голубович разом з іншими відомими адвокатами краю успішно та безкоштовно захищав соціальні, національні та громадянські права українців на гучних політичних судових процесах початку ХХ ст. Політичні справи засвідчили загострення польсько-українських відносин, недосконалість австрійського законодавства, яке захищало, передусім, інтереси панівної на той час у Галичині польської верхівки. Польська сторона проходила у справах винятково як свідків, показавши цим зневагу до українських національних почуттів. Проте, незважаючи на значні переваги, які мали поляки у суді, українські адвокати, заручившись широкою підтримкою суспільства, громадських та політичних організацій, використовуючи парламентську трибуну у Відні та пресові видання неодноразово добивались пом'якшення вироків судового трибуналу для своїх підзахисних [5].

До Першої світової війни Сидір Голубович був членом Української національно-демократичної партії. У 1911 р. по округу Козова – Тернопіль – Збараж його обрали депутатом австрійського парламенту, у 1913-му – Галицького крайового Сейму від Збараського повіту. Під час Першої світової війни С. Голубович входив до складу Головної Української Ради та Загальної Української Ради. Упродовж 1915-1918 рр. був редактором часопису «Українське слово» [3].

4 січня 1919 р. у м. Станіславові на сесії УНРади було офіційно затверджено склад другого уряду ЗУНР, в якому С. Голубович

обійняв посади голови уряду ЗУНР, в якому С. Голубович обійняв посади фінансів, торгівлі та промисловості. Першочерговим завданням уряду С. Голубовича було об'єднання двох українських республік – ЗУНР та УНР – в одну державу, налагодження між ними стосунків у всіх сферах життя. Метою акту злуки було продемонструвати світові неподільність української землі, єдність і солідарність усього українського народу, і водночас сприяти цим міжнародному визнанню і зміцненню української держави. Голова уряду був одним із тих, хто виробляв правову платформу об'єднання, не раз доповідав на засіданнях уряду про різні аспекти цієї проблеми [6].

У складі делегації ЗУНР С. Голубович був присутній на Софійській площі в Києві під час проголошення Акта Злуки. Незважаючи на всі складнощі переговорів та непорозуміння з представниками Симона Петлюри, керівник уряду ЗУНР все-таки вмів домовитися з урядом УНР. Промовистий факт – у першому кварталі 1919 р. в Галичину з УНР надійшло понад двісті вагонів збіжжя, 700 – цукру, 100 – інших продуктів харчування. Але становище уряду погіршувалося. Польщу підтримувала Антанта. Це звужувало можливості Західноукраїнської області УНР захищати власну державність. Сюди додалися господарська розруха, голод, хвороби та інші наслідки війни [2].

Важливою проблемою внутрішнього життя ЗУНР, яку намагався розв'язати уряд на чолі з С. Голубовичем, була земельна. Саме цій проблемі було чимало уваги присвячено у виступі С. Голубовича на пленарній сесії УНРади від 4 лютого 1919 р. Голова уряду закликав народ до спокою і ладу в середині держави, звертався до національних меншин із закликом до участі у будівництві держави, обіцяв найближчим часом вирішити аграрне питання «без заколоту і потрясінь».

Після тривалих дебатів 14 квітня 1919 р. ухвалено закон про земельну реформу. Він передбачав конфіскацію земель поміщиків та інших великих землевласників понад встановлений максимум. Ці землі переходили у «земельний фонд» ЗУНР, з якого мали наділятися безземельні та малоземельні селяни. Встановлення

земельного «максимуму», вирішення питання наділення селян землею за викуп чи без, про конфіскацію земель дотеперішніх власників з компенсацією чи без неї, як і час наділення самих селян землею – все це відкладалось на розгляд справжнього парламенту, Сейму. УНРада вважала себе органом тимчасовим, не уповноваженим до вирішення таких соціально важливих проблем. Так, загалом цей закон був прогресивним. Проте проблему безоплатного наділення землею безземельних і малоземельних селян не вирішував. У зв'язку з невирішеними питаннями про викуп і компенсацію, які переносились до закінчення війни, цей закон не був реально втілений у життя, що, своєю чергою, негативно позначилося на настроях галицького селянства [6].

С. Голубович як досвідчений юрист взяв особисту участь у перебудові судової системи. На території ЗУНР утворено 12 окружних та 130 повітових судів, а також Найвищий державний суд. Суддів обирало населення згідно з квотою (102 українця, 25 поляків і 17 євреїв). Крім того, на пропозицію Державного Секретаріату судівництва у лютому 1919 р. УНРада прийняла закони «Про скорочення підготовчої суддівської служби» (тобто стажування – з 3-ох років до 2-ох); «Про тимчасове припинення (у зв'язку з умовами військового часу) діяльності суду присяжних»; «Про введення у судочинстві української мови, принципів гласності, змагальності, широкого демократизму, безумовного права обвинуваченого на захист». Для розгляду кримінальних справ законом УНРади тимчасово утворено трибунали 1-ї інстанції. Вони діяли у повітах у складі голови і двох членів. Вищою інстанцією з цивільних і кримінальних справ мав стати Вищий суд, а третьою, останньою – Найвищий суд. До їх обрання функції другої і третьої судової інстанції належали спеціально утвореним Сенатам: «Окремому судовому Сенату II-ї інстанції» та «Окремому судовому Сенату III-ї інстанції». Вони згідно з розпорядженням Державного секретаріату судівництва від 8 березня 1919 р. були утворені при окружному суді у Станіславові. Окремими законами санкціоновано структуру та діяльність адвокатури, створено нотаріальну службу, державну прокуратуру на чолі з Генеральним

державним прокурором, військовою юстицією та прокурором тощо [6].

У центрі державотворчої діяльності уряду було військове будівництво, яке розпочалося ще зі середини листопада 1918 р. У період керування урядом С. Голубовича, Державний Секретаріат військових справ у січні-лютому 1919 р. здійснив докорінну реорганізацію УГА на європейський зразок: на базі не-виразних загонів та бойових груп сформовано 3 корпуси, 12 бригад, окремі армійські частини, командування і штаби укомплектовано кваліфікованими кадрами. Було організоване стабільне забезпечення війська одягом, харчуванням, фінансами. Результатом військового реформування були дві успішні офензиви – Вовчухівська (лютий-березень 1919 р.) та Чортківська (8-28 червня 1919 р.), після проведення яких УГА поставила польські війська на межу поразки. Проте умови зовнішньополітичної ізоляції та важка ситуація в економіці не дали змоги придбати належної кількості озброєння, що змусило військове керівництво припинити успішні наступальні операції.

Продовжувала детальніше регламентуватися компетенція і вдосконалюватися система органів місцевої влади і адміністрації. У період керування урядом С. Голубовича надзвичайну владу повітових комісарів було суттєво обмежено. Вони стали більш контрольовані і відповідальні перед конкретними державними секретаріатами і урядом загалом та зобов'язані були регулярно відвідувати столицю для звітності. Дорадчим органом при повітових комісарах були повітові національні ради, яких обирало населення повіту. В багатьох повітах і населених пунктах була ліквідована колишня австрійська жандармерія. З метою забезпечення та охорони громадського порядку було сформовано корпус української державної жандармерії. Загалом усю територію ЗУНР було поділено на 23 відділи жандармерії. Навесні 1919 р. склад корпусу державної жандармерії налічував 1 тис. жандармів, 4 тис. пробних жандармів (стажистів) та 31 офіцер [6].

Істотні зрушення було здійснено в культурно-освітній сфері. Зокрема, багато було зроблено в галузі освіти. Насамперед

почалась українізація школи. У кожному населеному пункті було відкрито українські початкові школи, з них 20 гімназій, 3 реальні школи, 7 учительських гімназій. Школи національних меншин зберігались. Дозволялось відкривати приватні школи. Вживались заходи для відкриття українського університету. Вчителям було значно підвищено заробітну плату, пенсії тощо.

У сфері фінансів, за пропозицією С. Голубовича як державного секретаря фінансів, торгівлі та промислу, було вирішено тимчасово зберегти австрійську корону, оскільки своїх грошей уряд не мав можливостей друкувати. Крім того, було введено в обіг гроші УНР – гривні і карбованці. Важливим джерелом фінансових надходжень до бюджету була зовнішня та внутрішньоторговельна діяльність держави. Найприбутковішим був продаж нафти та солі.

Серед важливих здобутків уряду варто відзначити наведення конституційного правопорядку, налагодження адміністрації краю, створення боездатної армії для збереження національної державності, забезпечення її всім необхідним. Особливу увагу уряд С. Голубовича звернув на справедливе вирішення національного питання, що було відображено у законах про мови, про вибори до сейму, про основи шкільництва. Помітними завоюваннями уряду була також підготовка закону про запровадження 8-годинного робочого дня на всіх підприємствах незалежно від форм власності [6].

Улітку 1919 р. західноукраїнські землі були окуповані польськими військами. Президент ЗУНР, адвокат Євген Петрушевич, наділений диктаторськими повноваженнями, перевіз уряд до Відня. У листопаді 1919 р. сюди переїхав і Сидір Голубович, який отримав посаду Уповноваженого з внутрішніх справ в еміграційному уряді ЗУНР. Також протягом 1919-1923 рр. він був діячем Закордонної Групи Української Національної Ради у Відні. З еміграції С. Голубович повернувся до Львова. Відкрив адвокатську канцелярію. У 1923 р. Сидір Голубович виступив співзасновником Союзу українських адвокатів – першого українського професійного адвокатського об'єднання.

Адвокат С. Голубович не полишив і політичної та громадської діяльності, увійшовши до Української народно-трудової партії. Згодом, він став одним із ініціаторів створення Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) – найвпливовішої української політичної партії в Галичині у міжвоєнний період, брав участь у засіданнях Центрального Комітету партії. Після Народного з'їзду у грудні 1926 р. припинив політичну активність. Осів у містечку Заложці (сучасна назва Залізці) на Тернопільщині, де продовжив адвокатську діяльність.

Помер Сидір Голубович у 1938 р. у Львові, похований на Личаківському цвинтарі. Пам'ять про видатного адвоката, другого прем'єр-міністра ЗУНР увічнена у найменуванні вулиць на його честь у Львові та Тернополі, меморіальній дошці на будинку у Тернополі, де у листопаді-грудні 1918 р. працював уряд ЗУНР, та у ювілейній монеті, яку випустив Національний банк України у 2008 р. [3].

У долі С. Голубовича відображено триумф і трагедію галицьких українців, які здобували і втрачали власну державність [2]. Водночас ця постать демонструє велич духу українського інтелегента, який у складні періоди історії створював для свого народу господарські і культурні установи, державні інституції.

Література:

1. Курилишин К. Сидір Голубович. *Західно-українська народна республіка. 1918-1923. Уряди. Постаті* / упоряд.: М. Литвин, І. Патер, І. Соляр ; Гол. ред. Я. Ісаєвич. Львів, 2009. С. 120-125. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/18/120Holubovych.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Якель Р. У вихорі часу. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. URL: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/u-vihori-chasu-vazhkiy-hrestsidora-golubovicha.html> (дата звернення: 12.04.2024).
3. Василик З. І. За соборність і державність: адвокат Сидір Голубович на чолі уряду ЗУНР | НААУ. *НААУ*. URL: <https://unba.org.ua/publications/8768-za-sobornist-i-derzhavnist-advokat-sidir-golubovich-nacholi-uryadu-zunr.html> (дата звернення: 12.04.2024).

4. Smirashevska S. Сидір Голубович: адвокатська діяльність і найгучніші судові справи. *Я Тернопільчанин*. URL: <https://iternopolyanyn.com/uk/eternal-sydir-golubovych-advokatska-diyalnist-i-najguchnishi-sudovi-spravu> (дата звернення: 12.04.2024).
5. Камінська О. Участь Сидора Голубовича у політичних судових процесах Галичини на початку XX ст. *Historical and Cultural Studies*. 2017. Т. 4, № 1. С. 37–42. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jul/13576/9.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Камінська О. Сидір Голубович – голова уряду Західноукраїнської Народної Республіки (січень-червень 1919 р.). *Historical and Cultural Studies*. 2016. Т. 3, № 1. С. 43–49. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jan/7728/10.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).

ПРОФЕСІЙНА І НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО ВИПУСКНИКА ТА ЦИВІЛІСТА ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЕРНЕСТА ТІЛЛЯ

Роман Савуляк

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри історії
держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка,
суддя Львівського апеляційного суду
e-mail: rsavuliak@ukr.net*

Серед випускників юридичного факультету Львівського університету варто виділити Ернеста Тілля – видатного вченого, юриста, кодифікатора та редактора, котрий вагомо вплинув на розвиток австрійської, а також польської та української цивілістичної науки. Ернест-Чарльз-Ентоні-Джозеф-Френсіс Тілл народився 4 січня 1846 р. в м. Бережанах (сьогодні – Тернопільська область) [1, с. 396].

По закінченню львівської гімназії він вступив на юридичний факультет Львівського університету, де навчався упродовж

1865-1870 рр. У 1871 р. навчався в Ягеллонському університеті для отримання докторського ступеня з прав людини [2, s. 222]. Опісля він працював у суді, а згодом у Казначейській прокуратурі у Львові.

У 1872 р. Е. Тіллер опублікував в журналі «Prawnik» свою першу наукову працю «O podmiocie praw i prawach bez podmiotu» («Про суб'єкти права і права без суб'єктів»). Проте, оскільки вона збігалася з ідеями Рудольфа фон Ієрінга, він був змушений відмовитися від своїх ідей та через кілька років заявив, що не має бажання продовжувати це дослідження [3, s. 3-4].

У тому ж 1872 р. Е. Тіллер подав заяву до групи професорів Львівського університету з проханням виділити окремим предметом австрійське цивільне право на основі лекцій з вказаної вище праці. Проте він отримав відмову, обґрунтовану тим, що його наукова робота була недостатньою за обсягом для виділення її окремим предметом, а також тим, що її тема більшою мірою була пов'язана з філософією права, ніж з цивільним правом [1, s. 397-398]. Відтак, у 1873-1874 рр. Е. Тіллер викладав сільськогосподарське право у Вищій рільничій школі (Сільськогосподарській академії) в Дублянах та лісове право у Школі лісництва у Львові, а також працював у судових інстанціях [4, с. 35; 5, с. 34; 6, с. 43; 7, с. 6].

У 1874-1875 рр. Е. Тіллер разом з д-ром Ігнацієм Щесним Чермеринським (Ignacy Szczęśny Czemeruński) видавав журнал «Prawnik», публікуючи там огляди законодавства та статті. У 1876 р. спільно з колегами дійшов висновку, що цей журнал має занадто вузьке коло читачів. Тому, разом із Августом Баласітсем (August Bálasits), Каролем Стромєнгером (Karol Stromenger) і Владиславом Косинським створив новий юридичний журнал, орієнтований на широку громадськість Галичини – «Przegląd sądowy i administracyjny» («Судово-адміністративний огляд». – Примітка Р. С.) [8, s. 135–138], котрий згодом видавав сам. З 1886 р. журнал почав виходити щомісяця. А з 1893 р. до 1926 р. Е. Тіллер видавав цей журнал разом з д-ром Броніславом Лозінським (Bronisław Łoziński) під зміненою назвою «Przegląd prawa i administracji» («Огляд права та управління») [3, s. 35]. По його смерті назва була змінена на «Przegląd prawa i administracji im. Ernesta Tilla».

У 1876 р. Е. Тілля подав заяву до групи професорів юридичного факультету Ягеллонського університету для прийняття його в доктори. Підставою для такого зарахування мала слугувати його наукова праця: «O znaczeniu posiadania przy nabyciu nieruchomości» («Про значення володіння при набутті нерухомості»). Група професорів, очолювана проф. Максиміліаном Заторським та проф. Фредріком Зоєм (старшим) надали позитивні відгуки на неї [9, арк. 91]. Відтак, внаслідок габілітації (процедура габілітації полягала в апробації опублікованої наукової праці (габілітаційної роботи), після чого необхідно було скласти габілітаційний колоквиум зі спеціальності та прочитати перед спеціально скликаною комісією та професорською колегією відповідного факультету пробну лекцію [10, с. 106]) 14 березня 1877 р. Е. Тілля був призначений професором австрійського цивільного права на юридичному факультеті Ягеллонського університету [1, s. 399-400]. У тому ж році право викладання цього предмета отримав і Львівський університет [4, с. 36].

У 1878 р. після здачі адвокатського іспиту Е. Тілля було прийнято до колегії адвокатів Львова [4, с. 36], і він керував відомою адвокатською конторою у Львові на вул. Ягеллонській, 2.

У 1884 р. помер проф. Андрій Фангор, який викладав цивільне право на юридичному факультеті Львівського університету. Тож на початку 1885 р. лекції з цивільного права було доручено читати Е. Тіллю спершу як супленту, а згодом як приватному доценту кафедри австрійського цивільного права [2, s. 223; 10, с. 249]. Пояснимо, що супленти залучалися до викладання в Університеті у разі потреби замінити професора чи доцента [11, с. 32; 10, с. 110]. Габілітовані приватні доценти (приват-доценти) – це ті, які здобули право викладання у Львівському університеті через проходження процедури габілітації [10, с. 110]. Вони були позаштатними викладачами, котрі отримували платню з фондів Університету відповідно до кількості студентів, що записалися на їхні курси (подекуди за окрему платню приватні доценти могли читати т. зв. доручені лекції [11, с. 32]). Приват-доценти з'явилися у Львівському університеті у середині XIX ст. внаслідок

збільшення кількості студентів, що зумовило більшу потребу у викладачах. Доцент, на відміну від професора, не посідав кафедри, а лише викладав певні предмети. Участь доцентів у вирішенні справ факультету, тим більше Університету, була обмеженою [10, с. 105-106].

Група професорів звернулася до Міністерства у справах релігії та освіти у Відні про призначення Е. Тілля завідувачем кафедрою цивільного права, проте міністерство відмовило, обґрунтувавши, що Е. Тілля очолює адвокатську організацію, а також причетний до «Banku Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim» («Крайового банку Королівства Галичини і Лодомерії разом з Великим Князівством Краківським»). Зокрема, у листі міністерства від 10 червня 1885 р. йшлося про те, що робота адвокатом і в банку не може здійснюватися паралельно з професорською діяльністю. А тому кандидат у професори Е. Тілля був зобов'язаний не пізніше 2 років після призначення його професором австрійського цивільного права на юридичному факультеті Львівського університету піти у відставку з банку і припинити адвокатську діяльність. Щоправда, він упродовж багатьох років не поспішав зробити це, що зумовило повільний ріст його університетської кар'єри [4, с. 36].

Після відставки викладача сімейного і канонічного права проф. Едварда Рітнера в 1886 р. та смерті викладача цивільного права українського професора Олександра Огоновського у 1891 р. проф. Е. Тілля був єдиним викладачем австрійського цивільного права у Львівському університеті [4, с. 36]. Притому, від 1887/1888 н.р. він був приватним доцентом австрійського загального приватного права із титулом надзвичайного професора, а від 1890/1891 н.р. – із титулом звичайного професора. У 1895/1896 н.р. він став надзвичайним професором австрійського загального приватного права з титулом звичайного професора, а 1904/1905 н.р. – звичайним професором австрійського загального приватного права [12], і у 1905-1917 рр. очолював кафедру австрійського приватного права. Пояснимо, що щойно у 1905 р. Е. Тілля повідомив, що завершує адвокатську діяльність і працю в банку. Тож, 21 січня

1905 р. було видано імператорський указ, яким його було призначено професором права у Львівському університеті [9, арк. 150-151].

Специфіка перерахованих вище посад полягала у наступному. Пропрацювавши певний час у вищому навчальному закладі та маючи визначні досягнення на викладацькій і науковій нивах, доцент міг претендувати на титул професора (здебільшого, надзвичайного професора, а опісля звичайного професора) без посідання кафедри. Відтак, такий доцент мав статус «з титулом надзвичайного професора» або ж «із титулом звичайного професора». Так само надзвичайний професор міг отримати (без посідання кафедри) «титул і характер звичайного професора» [10, с. 105]. Професори Львівського університету поділялися на надзвичайних (екстраординарних) і звичайних (ординарних). Відмінність між ними полягала у стажі роботи та оплаті їхньої праці. Проте звичайного професора за статусом вважали вищим, ніж надзвичайного. Обидві категорії професорів обіймали кафедри (т. зв. професорські кафедрм), назви яких, як правило, збігалися з окресленням предметної сфери професорського звання [11, с. 56-73; 13; 14, с. 332-333].

Варто відзначити, що менш ніж за два місяці після завершення Е. Тіллем адвокатської діяльності, в березні 1905 р. палата адвокатів у Львові заявила про припинення своєї діяльності внаслідок виходу з неї Е. Тілля, оскільки не було такого керівника, який би зумів, як Е. Тілл, належно налагодити роботу палати [9, арк. 158].

У 1906-1907 рр., Е. Тілл обіймав посаду декана юридичного факультету Львівського університету, а у 1907-1908 рр. – заступника декана [15, с. 8].

Е. Тілл викладав, зокрема, такі курси, як: «Система австрійського приватного права, зокрема загальна наука та речове право», «Австрійське приватне право (наука про зобов'язання)», «Австрійське приватне право (шлюбне право разом зі шлюбним майновим правом)» тощо [10, с. 265]. Окрім того, ще наприкінці 1870-х рр. він був керівником наукового семінару на правничо-

адміністративному відділі юридичного факультету, а у середині 1910-х рр. – на правничому відділі факультету [10, с. 462].

Як єдиний викладач австрійського цивільного права у Львівському університеті Е. Тіллер розпочав дослідження всієї системи австрійського цивільного права: загальних положень австрійського цивільного права, майнового права, договірної права, зобов'язального права, сімейного права, права спадкування, законодавство про конкуренцію, чому були присвячені його праці початку 1900-х рр. За час своєї багатолітньої праці у Львівському університеті Е. Тіллер розвинув Львівську школу цивільного права [5, с. 34; 6, с. 43; 7, с. 6]. Його авторству належать понад 200 праць, у тому числі шеститомне дослідження «Австрійське приватне право» («Prawo prywatne austriackie») (Львів, 1884-1904) [9, арк. 220; 2, с. 222-224].

Слід зацентувати, що чи не головною науковою метою проф. Е. Тіллера було видати повну збірку австрійського цивільного права польською мовою. Робота над збіркою потребувала великих знань і самовідданості, адже ніхто раніше, навіть серед австрійських авторів, не досліджував всієї системи австрійського цивільного права [4, с. 37]. Зокрема, австрійський юрист та державний діяч, професор Віденського університету Йозеф Унгер в 1856 р. опрацював лише частину австрійського цивільного права [16, с. 1-5]. Відтак, праця Е. Тіллера була визнана пам'яткою юридичної літератури та стимулом для наступних дослідників цієї галузі, і залишалася актуальною упродовж кількох десятків років [4, с. 37]. Перший том його найбільшої праці, присвячений австрійській системі цивільного права, з'явився у 1884 р. [17]. Другий том охоплював речове право, право власності і був опублікований у 1888 р. [18]. У 1895 р. було видано третій том, що охоплював загальні положення договірної права [19], а в 1897 р. було представлено четвертий том, який стосувався загальних зобов'язань [20]. У 1901-1902 рр. у двох частинах було видано п'ятий том, який включав у себе сімейне право [21], а в 1904 р. вийшов шостий том, присвячений праву спадкування [22].

Крім того, варто відзначити комплексне та системне дослідження Е. Тілля 1907 р. щодо закону про конкуренцію в Австрії [23], яке було одним з найкращих пам'яток польської правничої літератури [4, с. 37]. Серед основних праць науковця слід виділити ще такі: «Про загальне право» («O prawie zwyczajowym», 1877), «Про передачу табулярної власності» («O przeniesieniu własności tabularnej», 1878), «Про табулярне володіння» («O zasiedzeniu tabularnym», 1879), «Загальні права власності» («Ogól praw majątkowych», 1884), «З науки зобов'язального права» («Z nauki prawa obligacyjnego», 1895, п'ять томів), «Про вчення про здійснення права» («Zur Lehre von der Rechtsausübung», 1915) тощо. Поза тим, науковець написав велику кількість статей, оглядів, спогадів і доповідей, опублікованих у «Przeglądzie prawa i administracji» [3, s. 30-35].

Окрім того, Е. Тілля брав участь у дослідженнях, здійснюваних австрійським урядом, а також у реформах австрійського цивільного права [3; 1, s. 413-420; 24, s. 64]. На знак визнання його заслуг у галузі права імператор надав йому 23 листопада 1911 р. титул імператорського придворного радника [9, арк. 175]. Професор був активним діячем у середовищі львівських юристів, з 1911 р. – президентом Товариства правників у Львові. У 1886-1887 рр. він був членом Львівської міської ради. У 1897 р. Краківська академія наук надала йому статус члена-кореспондента [4, с. 37]. У 1916 р. Е. Тілля був обраний президентом правління Асоціації викладачів вищих навчальних закладів. З 1920 р. був членом Наукового товариства у Львові, а в 1921 р. – Варшавського наукового товариства.

Після досягнення 70-річного віку викладацька діяльність Е. Тілля завершилась 30 вересня 1917 р. [4, с. 37]. У 1917/1918 н.р. Е. Тілля отримав статус емеритованого звичайного професора австрійського загального приватного права [12] (емеритовані професори – це ті, котрі вийшли на пенсію, але були залучені до навчального процесу [10, с. 105]). Відзначимо, що 26 жовтня 1917 р. міністр у справах релігії та освіти повідомив, що імператор надав

йому статус шляхтича першого ступеня, разом з «von Kostryn» (тобто він став власником Костриня – хутора Угерца Мінеранича), а також герб із зображенням двох ректорських скіпетрів [9, арк. 185-190]. У відновленій після Першої світової війни Польщі за внесок у розвиток польської науки та діяльність з кодифікації Е. Тілл був нагороджений Хрестом Командира Ордена Відродження Польщі [4, с. 37].

У 1919 р. Законодавчий сейм прийняв закон «Про створення польської комісії з кодифікації» і Е. Тілл був призначений її віце-президентом, а також очолив Львівський відділ Кодифікаційної комісії. Він працював над проектом Цивільного кодексу і у 1921 р. представив його [25], а у 1923 р. – проект загальних норм зобов'язального права [26]. Оскільки робота над проектом Цивільного кодексу почала затягуватися, Е. Тілл підготував проект загальної та особливої частини зобов'язального права, який згодом був покладений в основу роботи над Кодексом зобов'язань 1933 р. Цей проект був підготовлений спільно з проф. Р. Лоншамом де Бер'є (R. Longchamps de Berier), щоправда його було опубліковано вже після смерті Е. Тілля [27]. Відтак, було ухвалено Проект закону «Про зобов'язання», котрий після доопрацювання його Р. Лоншамом де Бер'є набув чинності як Кодекс зобов'язального права 1933 р., який дуже схвально сприйняли на міжнародному рівні [28].

Слід наголосити, що у 1921 р. юридичний факультет Ягеллонського університету на 50-ту річницю отримання Е. Тіллем докторського ступеня відновив його докторський ступінь. Більше того, 17 березня 1921 р. на прохання Ради юридичного факультету Львівського університету міністром віросповідань і громадської освіти Е. Тілля було призначено почесним професором кафедри цивільного права на юридичному факультеті Університету Яна Казимира у Львові, тож він читав лекції і проводив семінарські заняття з цивільного права до кінця свого життя [4, с. 38].

9 грудня 1925 р. Рада юридичного факультету Львівського університету одноставно прийняла резолюцію надати проф. Е. Тіл-

лю з нагоди його 80-річчя звання почесного доктора. Церемонія відбулася 15 січня 1926 р. [29, с. 4-10].

Ернест Тілл помер у Львові 21 березня 1926 р., через 2 місяці після святкування свого ювілею в університеті. Він похований в родинному гробівці на Личаківському цвинтарі [1, s. 426].

Література:

1. Sójka-Zielińska K. Ernest Till (1846-1926). *Kwartalnik Prawa Prywatnego*. 1997. R. VI, z. 3.
2. Finkel L., Starzyński S. *Historia uniwersytetu Lwowskiego*. Lwów: Drukarnia E. Winiarza, 1894. Cz. 2. 417 s. URL: <https://ia800300.us.archive.org/32/items/historyaunivers00stargoog/historyaunivers00stargoog.pdf> (дата звернення 10.04.2024).
3. Longchamps de Berier R. Ernest Till jako cywilista. Lwów, 1926.
4. Кахнич В. Видатний цивіліст юридичного факультету Львівського університету Ернест Тілл (1846-1926). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 51. С. 35-39. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2013/10/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA-51.pdf> (дата звернення 10.04.2024).
5. Кахнич В. С. Розвиток цивільного права у Львівському університеті та внесок Станіслава Севериновича Дністрянського в цей процес. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 33-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_1_8 (дата звернення 10.04.2024).
6. Бойко І., Коссак В. Становлення та розвиток кафедри цивільного права та процесу на юридичному факультеті Львівського університету. *Wroclawsko-Lwowskie zeszyty prawnicze*. Wroclaw: Wydawnictwo Uniwersytetu Wroclawskiego. 2016. Вип. 7. С. 37-56. URL: https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/121638/PDF/04_Bojko_I_Kossak_V_Stanovlenna_ta_rozvitok_kafedri_civilnogo_prava_ta_procesu.pdf (дата звернення 10.04.2024).
7. Бойко І., Коссак В., Кахнич В. Місце і роль кафедри цивільного права та процесу у структурі юридичного факультету Львівського університету: історія і сучасність. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 3-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2017_1_3 (дата звернення 10.04.2024).
8. Milevski S. Przegląd prawa i administracji. *Palestra*. 2004. № 9-10.
9. ДАЛО, ф. 26 (Університет імені Яна Казимира у Львові), оп. 5, спр. 1874. (Тілл Ернест (том I)).

10. Качмар В. Львівський університет у 1784-1918 роках: організаційні, освітньо-наукові та національні трансформації : монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 531 с. URL: https://shron1.lchtyvo.org.ua/Kachmar_Volodymyr/Lvivskyi_universytet_u_17841918_rokakh_orhanizatsiini_osvitno-naukovi_ta_natsionalni_transformatsii.pdf (дата звернення 10.04.2024).
11. Притула Я., Тарнавський Р. Львівський університет до середини ХХ століття. *Leopolis Scientifica*. Наука у Львові до середини ХХ століття. Частина I. Наукові осередки / За заг. ред. О. Петрука. Львів, 2020.
12. С. к. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład w roku 1880/1881, I-II – 1917/1918, I-II. Lwów, 1880-1918.
13. ДАЛО, ф. 26, оп. 22, спр. 695 (Правила заміщення викладацьких посад, видані Придворною комісією освіти у Відні, 1839).
14. Мельник М. Професор Е. Тіль. *Encyclopediia. Львівський національний університет імені Івана Франка*: в 2 т. Т. II: Л–Я / Видавнича рада: І. Вакарчук (голова), М. Лозинський (заст. голови), Р. Шуст (заст. голови), В. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014.
15. Зоб С. К. Університет Імператора Франца І у Львові, склад університету в 1907/1908 навчальному році. Львів, 1907.
16. Тілл Е., Унтер Й. Вплив на приватні школи права. Львів, 1913.
17. Тілл Е. Австрійське цивільне право. *Загальні науки австрійського цивільного права*. Львів, 1884. Т. 1.
18. Тілл Е. Австрійське цивільне право. *Лекції австрійського матеріального права*. Львів, 1888. Т. 2.
19. Тілл Е. Австрійське цивільне право. *Лекція договірних відносин, загальна частина*. Львів, 1895. Т. 3.
20. Тілл Е. Австрійське цивільне право. *Лекція договірних відносин, з особливої частини*. Львів, 1897. Т. 4.
21. Тілл Е. Австрійське цивільне право. *Лекція австрійського закону про шлюб, і особистого майна*. Львів, 1901-1902. Т. 5.
22. Тілл Е. Австрійське цивільне право. *Лекція права спадкування*. Львів, 1904. Т. 6.
23. Тілл Е. Принципи основного закону Австрії. Львів 1907.
24. Maćzyński A. Fryderyk Zoll 1865-1948. Prawnik – uczonek – kodyfikator. Kraków: PAU, 1994.
25. Тілл Е. Проект цивільного кодексу. Львів, 1921.
26. Тілл Е. Польські правові зобов'язання – Білль про мотиви. Львів, 1923.

27. Тіллє Е., Лшоншам де Бер'є Р. Польське зобов'язальне право. Львів, 1928.
28. Redzik A. Roman Longchamps de Berier (1883-1941). *Kwartalnik Prawa Prywatnego*. 2006. Z. 1.
29. Добковський П. Доповідь декана за 1925-1926 навчальний рік. Львів, 1926.

**АКАДЕМІК СТАНІСЛАВ ДНІСТРЯНСЬКИЙ –
ВИДАТНИЙ ПРАВНИК ТА ГРОМАДСЬКО-
ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ.
АВТОР ПРОЕКТУ КОНСТИТУЦІЇ ЗУНР**

Богдан Гутів

*доктор філософії у галузі права, доцент кафедри історії
держави, права та політики правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: bohdan.gutiv@lnu.edu.ua*

Постать Станіслава Севериновича Дністрянського (1870-1935) – визначного українського вченого юриста, громадського та державного діяча, професора Львівського та Українського Вільного в Празі університетів, дійсного члена Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ), академіка Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН), – по праву належить до когорти тих, хто стояв у витоків сучасного вітчизняного правознавства [1, с. 219].

Народився Станіслав Дністрянський у Тернополі в сім'ї першого директора місцевої чоловічої учительської семінарії. У 1888 р. з відзнакою закінчив Тернопільську гімназію [2, с. 195].

Здобувши гімназійну освіту в 1888 р., Станіслав за прикладом брата поступив на правничий факультет Львівського університету, а вже наступного року продовжив навчання у Віденському університеті. Тоді ж Дністрянські переїхали у Львів, де глава родини отримав посаду крайового шкільного інспектора [3, с. 4-5].

Правничі студії в столиці тодішньої Австро-Угорщини С. Дністрянський завершив здобуттям трьох докторських дипломів: у листопаді 1893 р. став доктором австрійського цивільного права, в липні 1894 р. – доктором політичного права, а в грудні 1894 р. – доктором права. Маючи таку блискучу освіту, він упродовж 1895-1896 рр. ще вдосконалював свій правничий фах в університетах Берліна і Лейпцига (Німеччина) [3, с. 5].

Слід зазначити, що У 1894 р. за працю з австрійського приватного права «Трилітній реченець з § 1487, з. к. з. ц.» дістав звання доктора права. Від 1898 р. працював у Львівському університеті на посадах доцента, надзвичайного професора (з 1901 р.) і звичайного професора (1907–1918 рр.) [4, с. 16]. Паралельно веде активну громадсько-політичну діяльність – очолює правничу комісію НТШ у Львові, приймає участь у виданні «Правничої бібліотеки» (1900-09) [5, с. 68]. Роль Станіслава Дністрянського в роботі не лише правничої комісії, а й НТШ загалом була дуже вагомюю. Він переклав українською мовою із застосуванням національної термінології низку австрійських цивільних законів, а також здійснював формування української цивільно-правової термінології. Його належить провідне місце в дослідженні загальної теорії держави і права. Його наукові праці характеризувалися дослідженням співвідношення права та політики, походження права та система джерел права. Він запропонував власне авторське бачення теорії суспільного договору. Свою концепцію держави і права Станіслав Северинович сформулював у працях: «Границі науки права» (рукопис, без дати), «Природні засади права» (1911), «Генеза та основи права» (1923), «Погляди на теорії права та держави» (1925), «Соціальні форми права» (1927) та у незавершній фундаментальній праці «Загальна наука права і політики» (Т. 1, 1923) [6, с. 189].

У 1900-1907 рр. С. Дністрянський редагував журнал «Часопись правнича і економічна» – провідне тоді всеукраїнське правниче видання. За ініціативою вченого 18 квітня 1909 р. у Львові створено Товариство українсько-руських правників, яке він очолював. З наступного року за його редакцією виходив «Правничий

вісник». У березні 1914 р. був організатором і головою першого з'їзду українських правників у Львові. Цього ж року вченого обрали дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка.

Заслуговує на увагу діяльність С. Дністрянського як парламентаря. Двічі, у 1907 і 1911 рр., він обирався в окрузі Рава-Руська-Немирів-Яворів, що на Львівщині, послом австрійського парламенту. В ньому входив до Української парламентської репрезентації, обстоюючи права українців в Австро-Угорській монархії. З початком Першої світової війни виїхав у Відень, як науковець і член парламенту займався проблемами реформи цивільного законодавства в Австрії. За дорученням Української парламентської репрезентації підготував кілька меморандумів до віденського уряду щодо українського питання в Галичині, питаннями поділу Галичини й утворення окремого українського коронного краю, відкриття українського університету тощо.

Коли очевидним став крах Австро-Угорської імперії і постало питання про утворення на частині її земель Української держави, С. Дністрянський безпосередньо прилучився до державотворчих процесів. 19 жовтня 1918 р. він увійшов до Української Національної Ради (з проголошенням ЗУНР на початку листопада вона стала парламентом республіки), займався діяльністю щодо дипломатичного визнання ЗУНР європейськими країнами. Так, 18 грудня 1918 р. разом з Р. Смаль-Стоцьким був на прийомі у президента новопосталої Чехо-Словаччини Т. Масарика, з яким обговорювалося питання про її підтримку ЗУНР перед країнами Антанти [3, с. 6]. Однак, вже із середини 1919 року вимушено перебуває на еміграції (спочатку у Відні, потім – у Празі) [5, с. 190].

В українському журналі «Воля», що виходив у Відні, С. Дністрянський опублікував цього ж року кілька науково-публіцистичних розвідок про право галицьких українців на самостійну державу: «Самовизначення народів», «Зв'язок і сполука народів», «Нові проекти української конституції» та ін. На особливу увагу заслуговує праця «Статут для Галичини», в якій вчений з позицій міжнародного права проаналізував підготовлений країнами Антанти документ про автономний статус краю в складі Польщі

і підтвердив зневажання в ньому прав українського населення. В 1919 р. вчений видав також суто наукові роботи «Старі й нові шляхи в науці приватного права» і «Цивільне право» [3, с. 7].

В еміграції С. Дністрянський був одним з засновників Українського вільного університету в Празі, першим деканом факультету права і політичних наук (1921), ректором (1921-1922) і проректором (1923, 1933-1935) цього навчального закладу. Водночас працював у Німецькому університеті в Празі (1929-1933) та празькій Вільній школі політичних наук (1928-1930), співробітничав з Українською господарчою академією в Подєбрадах і Українським науковим інститутом у Берліні [4 с. 17].

Науковий доробок С. Дністрянського важко переоцінити. Значну увагу він приділяв проблемам державного, цивільного, сімейного і авторського права, окремі питання теорії і історії держави і права, деякі аспекти міжнародного приватного права. Вчений розпочав свою діяльність як цивіліст, але поступово дедалі більше заглиблювався у загальнотеоретичні і навіть філософсько-правові проблеми. Практичні ж потреби розбудови української державності водночас примушували його братися й за вирішення питань конституційного права [4, с. 18]. Серед наукового доробку вченого найчастіше згадуються такі його праці, як «Полагода шкоди з огляду економічного і соціального» (1897), «Заручини в австрійським праві» (1899), «чоловік і його потреби в правній системі. Розвідка з австрійського права» (1900), «Австрійське право облігаційне» (1901-1909), «Звичаєве право та соціальні зв'язки» (1902), «Про природу звичаєвого права» (1904), «Реформа виборчого права в Австрії» (1906), «австрійське право приватне» (1906), «Природні засади права» (1911), «Причинки до реформи приватного права в Австрії» (1912), «Самовизначення народів», «Статут для Галичини», «Україна і мирова конференція» (1919), «Цивільне право» (1919), «Зв'язок і сполука народів» (1920), «Будівництво держави і бюрократія» (1921), «нова держава» (1923), «Загальна наука права і політики» (1923), «Речове право» (1923), «Генеза та основи права» (1923), «Погляди на теорії права та держави» (1925), «Соціальні форми права» (1927). окремо слід

зазначити, що частина наукової спадщини вченого залишилась неопублікованою, про що свідчать відповідні архівні фонди [7, с. 68].

Слід відзначити, що найбільше уваги вчений приділив цивільному праву, зокрема він послідовно обстоював ідею реформування австрійського цивільного права, приведення його у відповідність до нових суспільних відносин з комплексним узгодженням інтересів держави, народу, суспільства, окремих соціальних груп. Він обґрунтував концепцію зобов'язального (облігаційного) права як окремої підгалузі австрійського цивільного права. Звертав увагу на те, що трудовий договір не повинен зводитися до простої форми договору купівлі-продажу робочої сили, а відповідальність власника підприємства перед своїми працівниками суттєво відрізняється від звичайної цивільної відповідальності. академік дністрянський створив власну доктрину (концепцію) держави і права, в основі якої лежало твердження про соціальний характер норм і природничих засад права. він доводив первинність права порівняно з політикою, стверджував, що політика утворюється на основі наявних норм суспільного життя, а сама держава є вищим проявом органічних суспільних зв'язків. При цьому народ як окремий органічний суспільний зв'язок вищий за державу і має свою організацію з власними цілями. Вчений був яскравим прихильником ідеї створення у повоєнній Європі (після Першої світової війни) національних конституційних держав на основі реалізації націями/ народами свого невід'ємного права на самовизначення в межах своїх етнографічних територій, з одночасним гарантованим забезпеченням прав людини та прав національних меншин на свій вільний культурний розвиток. Дністрянський був першим у вітчизняному правознавстві, хто висловив ідею необхідності створення комплексної системи правової охорони конституції, ініціатором створення та належного унормування української правничої термінології. У вітчизняній політологічній науці Станіслава дністрянського вважають одним з основоположників національно-державницького напрямку, автором політичної концепції української держави [7, с. 68].

Не можна не згадати про те, що на особисте прохання голови Української Національної Ради ЗУНР Є. Петрушевича, С. Дністрянський підготував авторський проект Конституції ЗУНР 1920 р.

Якщо говорити в цілому, то він виділяє конституцію як нормативно-правовий акт, що займає найвище місце в ієрархії правових актів держави. Отже, конституція – основа національного законодавства. Учений наголошує, що у новітній державі треба створити спеціальну систему захисту конституції з метою недопущення необґрунтованих змін її положень [8, с. 15].

Щодо проекту Конституції ЗУНР 1920 р. то він складався з 3 частин: 1. Держава та право (зі вступом і розділами «Людські та громадянські права» та «Народні права»); 2. Державна влада (з розділами «Основи державної влади», «Організація народної волі» і «Виконування народної волі»); 3. Самовизначення народів. Майбутню західноукраїнську державу вчений уявляв як самостійну і правову унітарну напівпрезидентську демократичну республіку. Громадянам гарантувалася «натуральна, особиста, політична та економічна свобода». Всі свободи визнавалися необмеженими, за винятком економічної, «яка не може перешкодити державній власті у переведенні справедливого розділу дібр». Держава мала опікуватись «економічно слабшими», обмежуючи з цією метою, у разі необхідності, індивідуальну ділову свободу. Загальний економічний порядок держави мав ґрунтуватися на приватній власності, яка водночас мала «підчинятися суспільним обмеженням з огляду на добро загалу, бо в'яжуться з кожною власністю суспільні обов'язки». Вчений уважав за можливе збереження родових, станових, шляхетських привілеїв за умови, що їх не братимуть до уваги при поділі державних посад. Усі громадяни визнавалися рівними щодо права суду. Проголошувалося рівне право кожної людини на державну охорону. [4, с. 24]

Державна влада, відповідно до цього проекту, мала будуватися за принципом її чіткого поділу на законодавчу, виконавчу і судову. При цьому, система «ваг і стримувань» в середині самої організації механізму державної влади як такої бачилася достатньо

чіткою та, до певної міри, реалістичною. В той же самий час, автор проекту вважав, що для «обґрунтування тривалої народної влади в державі слід для початку (для «старту» держави) скликати Установчі Збори» [5, с. 69], які мали узаконити остаточний текст конституції (затвердити конституційну грамоту), здійснити адміністративно-територіальний поділ (на громади, повіти, округи), прийняти виборчі закони та інші акти, зокрема про податки й аграрну реформу. Вибори до Установчих зборів мали проходити на основі загального, прямого, рівного і таємного голосування по трьох національних куріях – українській, польській та представників інших національностей. Після завершення роботи Установчих зборів найвищим законодавчим органом влади ЗУНР мала стати Народна палата [4, с. 24].

Отож, законодавча влада мала належати парламентові – Народній Палаті, яка обирається строком на 4 роки на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні [5, с. 69]. Посли (депутати) поділялися на три національні курії: українська, польська та Посли (депутати) поділялися на три національні курії: українська, польська та інших національностей. Кожна з курій наділялася правом вето щодо винесеного на ухвалення Народної палати закону, якщо він порушував національні права народності. Такий закон мав передаватися на розгляд державного судового трибуналу або на «народний збор» (референдум). До компетенції палати належало прийняття рішень з найважливіших питань держави (війни та миру, верховного нагляду за адміністрацією, судочинства) [4, с. 24-25].

Система органів державної виконавчої влади мала б включати в себе Президента Республіки, Уряд – Державну Раду та місцеві органи державної виконавчої влади. Президент Республіки мав би обиратися народом строком на 4 роки. Таке право мав мати кожен громадянин української національності, який досяг 35-річного віку. За характером своїх повноважень Президент Республіки є одночасно главою держави і главою виконавчої влади. Уряд Західно-Української Народної Республіки (Державна Рада ЗУНР) визначвся «верховним центральним органом для внутрішнього

управління державою». Очолувати Уряд, як вже зазначалося, мав би Президент Республіки, а сама Державна Рада (Уряд) мала б складатися з шістьох членів, яких призначав би останній. Передбачалося відповідно утворення шістьох міністерств: Внутрішніх справ, Фінансів, Релігії і освіти, Сільського і лісового господарств, Торгівлі і промислу, Сполучень [5, с. 69]. Тобто, відповідно до даного проекту Конституції, ЗУНР за формою правління декларувалась як президентська республіка.

Судова система ЗУНР, відповідно до положень конституційного проекту, мала б включати в себе: звичайні суди (очевидно місцеві та апеляційні), Державний Судовий Трибунал – «якому належить верховне правосуддя», та Голову Державної Юстиції. Проектом допускалося створення, поруч із звичайними судами, адміністративних, господарських, управлінських та інших спеціалізованих судів. Судді мали призначатися Президентом Республіки на все життя. При цьому, окремим конституційним положенням закріплювався принцип про їхню повну «самостійність та незалежність». Основними завданнями Голови Державної Юстиції є «підкування про забезпечення порядку в правосудді» та експертна робота на чолі спеціального бюро над законопроектами парламенту. Верховне правосуддя належить Державному Судовому Трибуналу, який складається з 12 членів (шістьох – обирає парламент; шістьох призначає Президент Республіки за поданням Голови Державної Юстиції з числа професійних суддів або юристів «вільних професій»). Однак, чи не найоригінальнішим в конституційному проекті Станіслава Дністрянського, є віднесення до повноважень Державного Судового Трибуналу права перевіряти закони на предмет їхньої відповідності Конституції Республіки (на конституційність), а також пряма можливість відмінити не конституційні закони. Останнє, разом із положеннями про порядок внесення змін і доповнень до Конституції Республіки, чіткими елементами інституту конституційної відповідальності (імпичмент Президента, відставка Уряду, окремих міністрів, суддів), фактично могло закласти міцну основу для створення належної системи правової охорони Конституції як такої [5, с. 70].

Таким чином, проєкт Конституції С. Дністрянського передбачав майбутнє об'єднання Західноукраїнської Народної Республіки з Великою Україною на основі права народу на самовизначення. Однак у зв'язку з подіями початку 20-х років ЗУНР було придушено, а проєкт Конституції С. Дністрянського навіть не був опублікований [9, с. 63].

Підсумовуючи вищенаведене, ми можемо стверджувати, що Станіслав Северинович Дністрянський зробив неабиякий внесок в розвиток правової науки, залишивши після себе надзвичайно великий доробок перш за все у галузі цивільного права, а також теорії та філософії права, історії держави і права, сімейного та конституційного права, про що свідчить присвоєння йому високого звання академіка Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН).

Окрім потужної наукової спадщини, С. Дністрянський також брав активну участь у громадському та політичному житті, зокрема був членом НТШ (де очолював правничу комісію), редактором таких журналів як «Часопись правнича і економічна» і «Правничий вісник», був послом австрійського парламенту та активним діячем ЗУНР.

Тож С. Дністрянський залишив помітний слід в науці та державницькому житті України, і попри те, що радянська влада фактично не згадувала Дністрянського у зв'язку з його національно-державницькою позицією, постать цієї особи завжди буде у ряді видатних українських діячів – випускників юридичного факультету Львівського університету.

Література:

1. Усенко І. Б., Возний В. І. Дністрянський Станіслав Северинович. *Юридична енциклопедія* / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 1999. Т. 2 : Д-Й. С. 219–220.
2. *Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення* : зб. матеріалів міжнар. наукової конф., м. Львів, 24 бер. 2023 р. / І. Й. Бойко (голова редколегії), Ю. В. Олійник (відп. секр.). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2023. Вип. 3. 242 с.

3. Український вчений-правник Станіслав Дністрянський (1870-1935) : бібліографічний покажчик. *Державний архів Тернопільської області* / уклад. О. Сулима. Тернопіль : Терно-граф, 2015. 76 с.
4. Усенко І. Б. Станіслав Северинович Дністрянський: нотатки до 145-річчя від дня народження. *Юридичні факти в системі правового регулювання*. Зб. наукових праць. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Науки в обрях права». До 100-річчя НАН України (Київ, 26 листопада 2015 р.). До 145-річчя академіка Всеукраїнської академії наук Станіслава Дністрянського (1870-1935) / За заг. ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила, І. О. Ізарової. Київ, 2015. С. 13-28.
5. Стецюк Н. Академік Станіслав Дністрянський і його проект Конституції Західно-Української Народної Республіки. *Український часопис конституційного права*. 2016. № 1. С. 67-70.
6. Мацюк В. Діяльність Станіслава Дністрянського в правничій комісії НТШ. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. Вип. 29. 226 с.
7. Стецюк Н. В. Академік Станіслав Дністрянський і його проект Конституції Західноукраїнської Народної Республіки. *Український часопис конституційного права*. 2016. № 1. С. 67-70.
8. Академік Станіслав Северинович Дністрянський: життя і діяльність. *Історія науки, освіти і культури в Україні: традиції і сучасність* : матеріали VI укр. наук. конф. молодих вчен., м. Київ, 18-19 квіт. 1995 р. С. 14-17.
9. Коваль А. Ф. Соціологічна державно-правова концепція «суспільних зв'язків» Станіслава Дністрянського : монографія. Львів : ЛНУ ім. Ів. Франка, 2020. 214 с.

ПРОФЕСОР ВОЛОДИМИР КУЛЬЧИЦЬКИЙ – ВІДОМИЙ ДОСЛІДНИК КОДИФІКАЦІЇ ПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Оксана Заяць

*доктор філософії у галузі права, асистент кафедри історії
держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: oksana.lesyk@lnu.edu.ua*

У сучасних умовах особливу увагу привертає постать відомого українського вченого у галузі права другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Володимира Семеновича Кульчицького (1919-2009). Його наукова спадщина – невід’ємна складова української історико-правової науки і культури. В. Кульчицький був вченим-правознавцем України, який написав понад 500 наукових праць, які складають важливу складову української історико-правової науки.

В. С. Кульчицький народився 28 грудня 1919 р. в селянській сім’ї у с. Кульчиці на Самбірщині. В рідному селі Володимир закінчив початкову школу, згодом вступив до Самбірської гімназії, яку закінчив у 1939 р. У тому ж році вступив на перший курс юридичного факультету Львівського університету. Старанно відвідував лекції і практичні заняття відомих вчених-правників, слухав лекції професорів, котрі працювали тут у дорадянський період, зокрема П. Домбковського, М. Алерганда і Р. Лоншан де Барс, Ю. Макаревича, К. Коранія, К. Пшебиловського, С. Розмаріна, С. Ерліха та ін. Однак навчання на факультеті перервала німецько-радянська війна, і Володимир закінчив другий курс у 1941 р. В. С. Кульчицького 18 серпня 1944 р. мобілізували до лав Радянської армії. Наприкінці вересня цього ж року він був тяжко поранений і демобілізований, отримавши статус інваліда Великої Вітчизняної війни. Бойові та професійні заслуги В. С. Кульчицького відзначені орденом Вітчизняної війни I ступеня, 11 медалями

і нагрудним знаком Державного комітету СРСР з народної освіти «За відмінні успіхи в праці» [1, с. 9-13].

Після закінчення Другої світової війни Володимир Кульчицький продовжив навчання на III курсі денної форми навчання юридичного факультету Львівського державного університету, деканом якого тоді ще був польський професор, історик права П. Домбковський. і закінчив його 1948 р. У той час прийом на денне навчання не перевищував 40–50 студентів. За перші післявоєнні 5 років (1945–1949 рр.) було підготовлено лише 205 випускників юридичного факультету, в тому числі – В.С. Кульчицького. У 1948 р. він вступив до аспірантури по кафедрі історії та теорії держави та права Львівського державного університету, завідувачем якої був професор П. О. Недбайло. Значну увагу Володимир Семенович зосереджував на дослідженні суспільно-політичного ладу і права на землях Східної Галичини під владою Австрії та Австро-Угорщини. Керував написанням кандидатської дисертації В. С. Кульчицького професор П. Домбковський [2, с. 13-19].

Після закінчення навчання в аспірантурі у 1951 р. був зарахований викладачем, згодом – старшим викладачем на цій самій кафедрі. В. С. Кульчицький 19 квітня 1954 р. успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Галицький сейм в системі колоніального апарату Австро-Угорщини» [3, с. 11]. Захист дисертації відбувся на юридичному факультеті Московського університету імені М. В. Ломоносова. Рішенням Вченої ради цього університету Володимирові Семеновичу Кульчицькому присуджено науковий ступінь кандидата юридичних наук. Рішенням Вищої атестаційної комісії В. С. Кульчицькому 4 лютого 1956 р. присвоєно вчене звання доцента кафедри історії та теорії держави і права. З 1954 до 1957 рр. його обирали народним засідателем народного суду 3-ї ділянки колишнього Ленінського району м. Львова [1, с. 173-182].

Як глибокий дослідник історії держави і права, В. С. Кульчицький ґрунтовно вивчав історію правового становища західноукраїнських земель, зокрема в період XIX –початку XX ст. і на основі цього опублікував статті, наукові розвідки, матеріали кон-

ференцій в наукових виданнях України, Москви, Єревана, а також за кордоном (у Польщі, зокрема, в «Українському календарі», що тоді там видавався).

У 1970 р. В.С. Кульчицький блискуче захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Політичний апарат колоніального управління Східною Галичиною (друга половина XIX – початок XX ст.)» [5, с. 489]. Захист відбувся у Києві в Інституті держави та права Академії наук УРСР, директором якого був академік, професор Б. М. Бабій. Обсяг дисертації тоді не обмежувався, і дисертація В. С. Кульчицького складалася з двох томів, обсягом близько 400 сторінок кожен. Рішенням Вищої атестаційної комісії від 9 квітня 1971 р. В. С. Кульчицькому присуджено науковий ступінь доктора юридичних наук, а 9 лютого 1973 р. присвоєно вчене звання професора кафедри історії та теорії держави і права. Тоді вже, згідно з новим навчальним планом юридичного факультету, крім курсу історія держави та права Союзу РСР, введено аналогічний курс з Української РСР. Його також спочатку читав один В. С. Кульчицький, згодом ще інші викладачі (доц. Настюк М. І., асист. Галичин В. П.) [6, с. 440].

Найповніше розкрив себе В. С. Кульчицький як науковець та педагог після проголошення незалежної Української держави, яку він вітав від щирого серця. Це була довгоочікувана мрія вченого. Саме професор Кульчицький В. С. після проголошення України незалежною державою став автором перших в Україні об'єктивних підручників з історії держави і права України, на яких виховувалось не одне покоління сучасних правників, патріотів нашої держави. Схема і періодизація, методологічні підходи викладання української історії права і держави, закладені Володимиром Семеновичем Кульчицьким, стали основою для викладання навчального курсу «Історії держави і права України», якою послуговуються в усіх юридичних навчальних закладах України і донині [7, с. 173-182].

Найбільшим науковим досягнення професора В. С. Кульчицького було визнання всією українською науковою громадськістю здобутків Львівської історико-правової школи, яку він очолював.

Саме під керівництвом професора В. С. Кульчицького історико-правова школа почала свій активний розвиток – проводились цікаві дослідження з історії українського права, яким професор присвятив усе своє життя у Львівському університеті. При ньому остаточно сформувалася нова наукова школа саме історії українського права, основоположником якої власне й став професор В. С. Кульчицький.

У новітній період незалежності України в рамках наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка з ініціативи професора В. С. Кульчицького розроблено концепції етапів розвитку української держави і права, походження української державності та права, проводиться дослідження основних галузей та інститутів українського права в їхньому історичному розвитку, аналізуються причини здійснення і сутність кодифікації українського права упродовж історичного розвитку.

Вагомий і багатогранний внесок професора В. С. Кульчицького у розвиток української історико-правової науки відзначено обранням його у 1992 р. членом-кореспондентом Академії правових наук України; у липні 1999 р. за особистий внесок у розвиток дружніх взаємин між народами та зміцнення міжнародного авторитету України йому присвоєно почесне звання «Народний посол України». У жовтні цього ж року він удостоєний Почесної відзнаки лауреата Всеукраїнського конкурсу на краще професійне досягнення «Юрист року» в номінації наукового співробітника за підсумками 1999 р.

У грудні 1999 р. В. С. Кульчицькому Указом Президента України присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України», а 10 жовтня 2001 р. Вчена рада Львівського університету присвоїла йому почесне звання «Заслуженого професора Львівського національного університету імені Івана Франка» – за особливі заслуги у розвитку науки і освіти, підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, довголітню науково-педагогічну та громадську діяльність в університеті. У 2006 р. його нагороджено ювілейною медаллю університету з нагоди 150 – річчя від дня народження Івана Франка [8, с. 13-19].

Професор В. С. Кульчицький у своїх працях досліджував гострі політичні та маловідомі державно-правові проблеми з історії становлення й розвитку Української державності у різні періоди її існування, інші вагомі і актуальні питання з історії держави, права, політичних систем та ін. Особливу увагу в своїй науковій діяльності професор В. С. Кульчицький присвятив вивченню проблематики кодифікації права в Українській козацькій державі (Гетьманщині) у XVIII ст. [9]. Професор В. С. Кульчицький справедливо наголошував, що в Україні за Березневими статтями продовжувала діяти попередня правова система, тобто та, що складалася у період Національно-визвольної революції. Велику роль виконувало українське звичаєве право, що регулювало широке коло суспільно-правових відносин за принципом «водлуг звичаю давнього». Норми звичаєвого права широко застосовували судові та адміністративні органи, вони були основним джерелом при складанні збірників права, здійсненні кодифікаційних робіт, розробці нормативних актів. Чільне місце у правовій системі посідала також нормотворча діяльність гетьманської влади. Цьому періодові властиво і те, що на визволеній від поляків території зберігалися деякі джерела польсько-литовського походження. Серед них вирізнялися окремі князівські та королівські грамоти, постанови сейму, збірники і статuti. Найважливішим був, звичайно, третій Литовський статут 1588 р., що діяв в Україні аж до середини XIX ст., а також різні збірники магдебурзького права, які регулювали відносини у так званих привілейованих містах, наділених правом самоврядування. Безперечно, важлива роль у регулюванні суспільних відносин належала Статтям Богдана Хмельницького, а також договірним статтям, підписаним іншими гетьманами та козацькою старшиною, з одного боку, і московським урядом – з другого. У цих договорах визначалося правове становище України у складі Московії, порушувалися головні питання внутрішнього життя України. Поширилися нормативні акти гетьманської влади і Генеральної військової канцелярії, зокрема гетьманські універсали, ордери, інструкції, листи, декрети, грамоти, які були загальнообов'язковими і визначали правове

становище окремих установ, станів, осіб чи господарств. До ліквідації політичної та правової автономії України норми московського права не застосовувалися. Щодо Слобідської України, то при розгляді дрібних кримінальних справ чи спорів вживалися норми звичаєвого права, однак згодом основним джерелом права стало російське законодавство[10, с. 7-15].

Цілком погоджуємося з професором В. С. Кульчицьким про те, що у південних районах також застосовувалися норми російського законодавства, у деяких випадках ще дотримувалися і норм звичаєвого права. Правобережна Україна, як відомо, до XVIII ст. залишалася у складі Речі Посполитої. Тут діяли джерела польського права, магдебурзьке право, Литовський статут 1588 р., норми звичаєвого права. Тільки 1840-1842 рр. на територію всієї України була поширена дія Зводу законів Російської імперії.

Професор В. С. Кульчицький зазначав, що Україні діяли різноманітні норми права, що часто суперечили одна одній і були значною мірою застарілими або дублювалися. Окрім цього, верхівка суспільства України прагнула зрівнятися в правах з російським дворянством. Все це стало причиною проведення кодифікаційних робіт у другій чверті XVIII ст. [11, с. 14-18].

У 1728 р. було створено перший склад кодифікаційної комісії. Укази російського уряду 1728 і 1734 рр. надали кодифікаційній комісії статусу державного органу, а її роботі – характеру офіційної систематизації чинного законодавства в Гетьманщині у формі кодифікації. У результаті проведеної кодифікаційної роботи 8 липня 1743 р. у Глухові було підписано проект Кодексу під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» (далі – «Права»), який мав чітку структуру і складався з 30 глав, що поділялися на 532 артикули та 1 607 пунктів. За способом систематизації «Права» були кодексом, результатом кодифікації права, оскільки члени кодифікаційної комісії провели змістовну переробку, узгодження й об'єднання певної групи джерел права Гетьманщини, а також тому, що норми у «Правах» об'єднані у глави, артикули, пункти, узгоджені між собою[12, с. 28-29]. У «Правах» було вміщено норми державного, цивільного, кримінального

та процесуального права Гетьманщини станом на першу половину XVIII ст. «Права» не отримали державного затвердження з таких причин: поступове обмеження, а відтак повне скасування російським самодержавством автономного устрою Гетьманщини, зокрема власної правової системи; обґрунтування в Кодексі права на політичне самовизначення; деяка відмінність українського права від російського; досконаліша юридична техніка; відсутність посилянь на російські джерела; розбіжності у поглядах стосовно доцільності затвердження Кодексу серед генеральної старшини. Не будучи офіційно затвердженими, «Права, за якими судиться малоросійський народ» набули поширеного фактичного застосування в судових установах Гетьманщини як законодавчий акт при розгляді і вирішенні судових справ. Кодекс Гетьманщини мав позитивний вплив на розвиток українського права [13, с. 46-57].

У своїх наукових працях професор В. С. Кульчицький зазначав про те, що були проведені деякі інші кодифікації українського права, наприклад, збірник, розроблений кандидатом у члени генерального суду Ф. Чуйкевичем за дорученням гетьмана К. Розумовського, – «Суд і розправа у правах малоросійських» 1750 р. У ньому обґрунтовувалася ідея розширення прав козацької старшини та шляхти, зокрема, необхідність відновлення станових судів в Україні тощо. Крім цього, здійснені приватні кодифікації, наприклад, «Книга Статут та інші права малоросійські» 1764 р., що стала посібником для суддів-практиків. На чолі з секретарем П Малоросійської колегії О. Безбородьком 1767 р. був створений «Екстракт малоросійських прав» – систематизований збірник норм державного, адміністративного та судового права, складений так, щоб доказати необхідність відновлення автономного становища України. Оскільки ця ідея суперечила політиці царизму, що активно проводилася стосовно України, збірник був переданий в архів.

Як зазначав професор Кульчицький В.С., після повної ліквідації автономії України та введення губернського адміністративно-територіального поділу, Сенат 1786 р. розробив новий збірник,

в основу якого покладено «Екстракт малоросійських прав» Безбородька, «Установлення про губернії» 1775 р. та інші акти. «Екстракт із указів, інструкцій та установ» було затверджено Сенатом і розіслано на місця для практичного застосування. Відомі також спроби кодифікувати право в Україні у першій чверті ХІХ ст. Але, як і попередні, у юридичну практику вони реалізовані не були. У процесі становлення єдиної правової системи на всій території Російської імперії, зокрема і на Україну 1840–1842 рр. поширилося загальноімперське законодавство. Так закінчилася доба Гетьманщини як результат послідовної шовіністичної, великодержавної політики царської Росії [14, с. 29.].

Отже, усе це дає підставу стверджувати про те, професор В. С. Кульчицький був справжнім патріотом своєї Батьківщини, який багато зробив для свого народу. Своім життєвим чином він заслужив на глибоку повагу та добру пам'ять, адже все своє життя присвятив активній науковій діяльності. Професор В. С. Кульчицький був Людиною наполегливої праці та непересічного духу талановитого дослідника, вихований як вчений на кращих традиціях академічної історико-правової школи Львівського університету, він фактично став фундатором її у Франковому університеті після проголошення державної незалежності України у 1991 р. Відновлена ним і стараннями його учнів, ця школа стала загальновизнаною в Україні та за її межами, вона успішно продовжує творити і сучасну історико-правову науку. В. С. Кульчицький у житті, науковій та педагогічній діяльності вирізнявся порядністю, людяністю, широкою ерудованістю та відданістю науці, сумлінним ставленням до виконання своїх громадських і службових обов'язків, душевною теплотою й чуйністю до людей. Це створило В. С. Кульчицькому високий авторитет і глибоку повагу колег, студентів та керівного складу Львівського національного університету імені Івана Франка, де вчений безперервно працював понад 60 років. Жоден студент, доцент, професор, котрі зверталися до Володимира Семеновича Кульчицького за порадою не залишалися поза його увагою, завжди отримували належні консультації чи рекомендації. Він прожив довге і щасли-

ве життя. І не в останню чергу через те, що його відносини до людей будувалися на любові, доброті, справедливості, милосерді. Він не робив ніде й нікому зла, адже в душі та серці не бажав цього. Власне, такою Людиною, Вченим – правознавцем і був Володимир Семенович Кульчицький – відомий в усій Україні та за її межами вчений, педагог, науковець, вихователь багатьох поколінь українських студентів-правників. Сьогодні життєвий і науковий шлях В. С. Кульчицького, його наукова діяльність і громадянська позиція є взірцем для сучасних українських науковців та юристів.

Література:

1. Бойко І. Й. Володимир Семенович Кульчицький – видатний український вчений-правознавець у галузі історії держави і права України та основоположник львівської історико-правової школи. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 9–13.
2. Бойко І. Й. Віхи життя і науково-педагогічної діяльності визначного українського історика права В.С. Кульчицького. *Володимир Семенович Кульчицький – видатний український учений-правознавець у галузі історії держави і права / Кульчицький В.С. (1919-2009): довідково-бібліографічне видання*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С.13–19.
3. Володимир Семенович Кульчицький – видатний український учений-правознавець у галузі історії держави та права (1919–2009) : довідково-бібліографічне видання / упор. Б. Й. Тищик, І.Й. Бойко. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С.11.
4. Бойко І. Професор Володимир Кульчицький – видатний український правник ХХ століття (до 100-річчя від Дня народження). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 173–182.
5. Андрусак Т. Г. Кульчицький Володимир Семенович. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України*. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 5 : Кон - Кю. С. 489.
6. Бойко І. Й. Кульчицький Володимир Семенович. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т*. Харків: Право, 2016. – Т. 1: Історія держави і права України / редкол.: В.Д. Гончаренко (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Історія держави і права

- ім. В.М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. С. 440.
7. Бойко І. Професор Володимир Кульчицький – видатний український правник ХХ століття (до 100-річчя від Дня народження). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 173–182.
  8. Бойко І. Й. Віхи життя і науково-педагогічної діяльності визначного українського історика права В.С. Кульчицького. *Володимир Семенович Кульчицький – видатний український учений-правознавець у галузі історії держави і права / Кульчицький В.С. (1919-2009): довідково-бібліографічне видання*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 13–19.
  9. Кульчицький В.С. Кодифікація права на Україні у ХVІІІ ст. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958. 30 с; Кульчицький В. Кодекс українського права 1743 року. *Український календар*. Варшава, 1973. С. 30–34; Кульчицький В. Видатна пам'ятка українського права. *Республіканець – теоретичний журнал. (УРП)*. 1993. № 11–12. С. 17–21; Кульчицький В. Найвизначніші пам'ятки правової культури України. *Правознавство*. Львів, 1994. С.46–57; Кульчицький В. Кодекс українського права 1743 року. *Право України*. 1994. № 9. С. 28–29; Кульчицький В. Права, за якими судиться малоросійський народ. *Довідник до історії України*. Київ, 1995. Т. 2. 488 с.
  10. Кульчицький В.С. Кодифікація права на Україні у ХVІІІ ст. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958. С. 7–15.
  11. Кульчицький В.С. Кодифікація права на Україні у ХVІІІ ст. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958. С.14–18.
  12. Кульчицький В. Кодекс українського права 1743 року. *Право України*. 1994. № 9. С. 28–29.
  13. Кульчицький В. Найвизначніші пам'ятки правової культури України. *Правознавство*. Львів, 1994. С. 46–57.
  14. Кульчицький В. Права, за якими судиться малоросійський народ. *Довідник до історії України*. Київ, 1995. Т. 2. 488 с.

ВНЕСОК ЛЬВІВСЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ У ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В ГАЛИЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918-1939)

Андрій Мельник

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри історії
держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: melnyk0982@gmail.com*

Поразка в національно-визвольних змаганнях українського народу на початку ХХ століття спричинилася до трансформації світогляду багатьох вчених і політиків, які прагнули мобілізувати українців для відновлення суверенної і незалежної держави. З цією метою необхідно було спочатку добитися зміцнення національної свідомості українського народу та згуртувати національну еліту навколо необхідності побудови власної держави. З огляду на це українська політико-правова думка міжвоєнного періоду в Галичині була спрямована на зміцнення самоідентифікації українців та усвідомлення ними своїх політичних інтересів.

Особливо важливу роль у цьому процесі відіграли видатні українські вчені і політики, випускники юридичного факультету Львівського університету – Станіслав Дністрянський, Володимир Старосольський, Степан Томашівський і Василь Кучабський, які попри ідеологічні розбіжності, адже вони були представниками різних напрямів української політико-правової думки, вибудували науково-теоретичні концепції відновлення української державності. Так, академік С. Дністрянський, вчений-правник і політичний діяч, у своїх працях «Нові проекти української конституції» (1920), «Загальна наука права й політики» (1923), «Нова держава» (1923), «Погляд на теорії права та держави» (1925) та інших започаткував науковий підхід до обґрунтування ідеї національно-державної незалежності України, та, зокрема, право українського народу на самовизначення на своїй етнічній території.

Концепція С. Дністрянського була сформульована на оригінальній теорії суспільних зв'язків, в основі яких лежать традиції певного народу й держави, що історично склалися. На його переконання, право українців на самовизначення базувалось на історичних та правових підставах, зокрема на існуванні Київської Русі, як першої української держави [1].

Отже, повернення історичної пам'яті та формування національної свідомості українців, згідно з авторською концепцією С. Дністрянського, були домінантою процесу національного творення і впливали на формування та розвиток української політико-правової думки у міжвоєнний період, яка спрямовувалась на відновлення української державності.

Національна свідомість, як ключовий фактор існування нації і держави, була покладена в основу науково-теоретичної концепції В. Старосольського, видатного українського вченого, правника і політика, яку він сформулював у двотомній монографії «Держава і політичне право» (1923-1925), «Теорії нації» (1922) та деяких інших наукових працях. Мислитель підкреслював, що в українців мають бути «переконання-прагнення-стремління» відновити державу: «Нація, яка не стремить до незалежності, – не є нацією, перестає нею бути» [2].

Отже, для В. Старосольського національна самоідентифікація була визначальним фактором для відновлення української державності.

Характерною особливістю науково-теоретичних концепцій С. Дністрянського і В. Старосольського був демократичний підхід до розв'язання українського національного питання. Так, С. Дністрянський бачив майбутню українську державу конституційною і національною республікою, де влада належить народу та обраним органам і здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову. Народ, на думку вченого, повинен мати всю повноту влади, гарантовані законом найширші права розвитку своєї культури і мови. В. Старосольський також був переконаний, що саме завдяки демократії населення стає якісно новою, в порівнянні з попередньою добою історії, спільнотою.

І зазначав, що «історичні народина сучасної нації є зв'язані з народинами сучасної демократії, а сей зв'язок не є випадковим, а впливає з природи обох явищ» [3, с. 70].

Водночас В. Старосольський не погоджувався з тезою, що нація є спільнотою, побудованої виключно на основі набору спільних так званих об'єктивних ознак, які важливі, проте не визначальні у формуванні нації. На відміну від С. Дністрянського, В. Старосольський заперечував доцільність побудови української державності лише з урахуванням етнічного фактору. Він хоч і визнавав, що кожна нація повинна мати власну територію, однак не вважав, що територія має абсолютний зв'язок для існування нації і стверджував, що територія є «тільки додатковою прикметою, яка не сама, але як додаток до інших, складає ество нації» [3, с. 25-26]. Тоді, як для С. Дністрянського, національна ідея була, так би мовити, інструментом об'єднання розпорошеного на етнічних землях українського народу в політичну націю.

В українській політико-правовій думці першої чверті ХХ століття помітне місце займали державницькі концепції, сформульовані В'ячеславом Липинським на основі принципів національного консерватизму. Вони були покладені в основу концепцій клерикальної (церковної) монархії Степана Томашівського і мілітарної монархії Василя Кучабського. Водночас, поділяючи і розвиваючи консервативний світогляд, С. Томашівський та В. Кучабський мали своє бачення проблеми відновлення української державності. Так, С. Томашівський, на відміну від В. Липинського, чітко не розмежував монархію і республіку і не ототожнював республіку з демократією. Він дотримувався думки, що демократичні і недемократичні режими можуть проявлятися як в республіканській, так і в монархічній формах правління. Проте вчений однозначно засуджував абсолютну форму монархії.

Консервативний напрям української державотворчої думки в Галичині важко уявити без В. Кучабського, для якого консерватизм був «підставою», тобто основою цілого життя народу. Для В. Кучабського, як і його ідейних побратимів, визначальними були вивчення й аналіз причин поразки національно-визвольних

змагань, що призвели до втрати державної самостійності України. Необхідною умовою формування реальної концепції відновлення української державності вчений вважав національну ідею [4]. Однак, на відміну від В. Липинського і С. Томашівського, В. Кучабський формував консервативну ідеологію як аристократичну й мілітарну доктрину. Для В. Кучабського був притаманний радикалізм: він був переконаний, що реальне відновлення української державності настане лише тоді, коли відбудеться кардинальна переміна, яка б створила в Україні людей зовсім нового духовного і політичного типу.

Отже, в складних суспільно-політичних умовах міжвоєнного часу видатні українські вчені, випускники Львівського університету, докладали значних зусиль для утвердження в свідомості українців ідеї нації та усвідомлення народом необхідності суспільної консолідації для відродження незалежної держави. З огляду на це українська політико-правова думка міжвоєнного періоду була спрямована на зміцнення самоідентифікації галицьких українців та усвідомлення ними своїх політичних інтересів

Література:

1. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Львів : Вид-во УКУ, 2019. Т. 1. 428 с.
2. *Діло*. 1931. 22 лют.
3. Старосольський В. Теорія нації. Відень, 1922. 144 с. URL <http://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/15900/file.pdf> (дата звернення 05.04.2024).
4. Кучабський В. Більшовизм і сучасне завдання українського Заходу: Національно-політичні замітки. Львів. 1925. 125 с.

СТЕПАН ФЕДАК – ОРГАНІЗАТОР БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ У ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Ірина Борис

*аспірантка кафедри історії держави, права
та політико-правових учень*

*Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: iryna.borys28@gmail.com*

В умовах війни росії проти України важливою, серед іншого, є національна економіка, яка є вагомою складовою держави. Особливе місце відводиться банківській діяльності, завдяки якій здійснюються грошові розрахунки, акумулюються грошові кошти та інші цінності, надаються кредити та здійснюються інші послуги за фінансові операції. У зв'язку з цим значний інтерес викликає історія банківської справи, становлення і розвиток правового регулювання банківської діяльності, історія видатних банкірів, фінансистів тощо. Привертає увагу Степан Федак – український громадсько-політичний діяч, адвокат, фінансист.

С. Федак народився 9 січня 1861 р., в м. Перемишль, на той час Королівство Галичини і Володимирії, Австрійська імперія. Початкову освіту здобував у головній школі Яворова, де його батько Іван працював вчителем. У десять років втратив батька, а мати з трьома іншими дітьми переїхала до Перемишля. Тут Степан розпочав навчання у гімназії. З 1874 р. його життя пов'язане зі Львовом, куди переїхала вся родина. У Львові він спочатку навчався в бурсі при Ставропігійському інституті, згодом середню освіту здобував в Академічній гімназії, яку закінчив з відзнакою у 1878 р. Упродовж 1878–1882 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету [1, с. 289].

У 1889 р. разом з К. Левицьким, Є. Олесницьким, М. Шухевичем, О. Огоновським та А. Горбачевським Федак започаткував видання першого у Східній Галичині українського правничо-фахового журналу «Часопись правнича» [2]. 1890 р. розпочав

адвокатську практику і дуже швидко завоював авторитет серед правників. Саме в нього проходив адвокатську практику майбутній президент ЗУНР Євген Петрушевич. Виокремлено такі напрями його адвокатської діяльності: захист підсудних у судових процесах, юридичне представництво інтересів національних установ та 193 організацій, підготовка й затвердження офіційних документів, участь в аукціонах, розподілі майна, спадщини, організація правової і фінансової допомоги українським політичним в'язням Другої Речі Посполитої, а також юридичне представництво господарських і культурних товариств та окремі правові консультації [3].

У 1893 р. одружився з донькою греко-католицького священника о. Лукіяна Січинського Марією (1874–1952). Дружина Федака, Марія, була «скарбничкою» Товариства «Руська Захоронка». Подружжя Федаків підтримувало українську культуру й освіту: 1909 р. адвокат підписав заклик керівників львівських товариств про збір коштів на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві до 100-річчя з дня його народження, склав частку на стипендію імені А. Вахнянина, очолює комітет засновників гімназії в Яворові [4].

С. Федак був активним громадським діячем, зокрема співпрацював з митрополитом Андреем Шептицьким. В 1890-х був синдиком (управителем) Галицької митрополії, потім радником з правових питань, митрополит завжди відвідував його на іменини [5]. Він також підтримував дружні відносини з Іваном Франком. Разом вони входили до спеціальної комісії Національного товариства ім. Т. Шевченка - для перегляду старого статуту 1896 р. і комісію для спорудження Академічного дому у Львові. З 1904 р. С. Федак – активний член майже всіх українських товариств, сеньйор Ставропігійського Інституту і почесний член «Просвіти» [6, с. 125].

Як відомо, у середині XIX ст. в Австрійській імперії відбулися значні соціально-економічні зміни, почала розвиватися банківська діяльність. Було створено Національний банк Австрії з метою забезпечення фінансової стабільності та розвитку економіки. Цей банк мав ексклюзивне право на емісію грошей та здійснював контроль за діяльністю комерційних банків. Банк виконував роль центрального банку та банку емітента, що означало, що він мав

право на випуск банкнот, які виступали законним платіжним засобом в країні. Також банк зберігав резерви грошей, що мали забезпечити стабільність фінансової системи в разі потреби; надавав позики банкам та іншим фінансовим установам, що допомагало підтримувати ліквідність банків та економіки назагал; регулював обсяг грошей в країні з метою забезпечення стабільності цін та здійснення монетарної політики [7, с. 280]. Серед фінансових установ, крім ощадно-кредитної кооперації, слід виокремити муніципальну банківську справу. Її діяльність базувалася, по суті, на двох стовпах. Однією виступала місцева влада, яка зазвичай відігравала важливу роль у створенні банківської установи; другою – була конкретна модель функціонування установи, а також середовище, до якого була спрямована кредитна пропозиція [8, с. 74]. Генеза муніципального банківського обслуговування пов'язана зі створенням ощадних кас, які повинні були бути установами, що дозволяють безпечно розміщувати невеликі фінансові ресурси. Вони не застосовували принцип максимізації прибутку, а керувалися довгостроковими інтересами клієнтів і вважалися максимально безпечними інституціями. Річний чистий прибуток кредитних спілок передбачалося спрямовувати в першу чергу на створення їх резервного фонду. Лише тоді, коли цей фонд досягав розміру, зазначеного в статуті, частину прибутку можна було спрямовувати на благодійність чи інше суспільне благо [9, с. 722]. Функції, покладені на кредитні спілки, а також їх гуманітарний характер, некомерційна та безпечна діяльність перетворили їх на організації, що мають характер соціальних інститутів [10, с. 20]. Прикладом такої інституції з 1844 р. стала Галицька ощадна каса.

Основною формою міських фінансових установ у XIX ст. в Австрії були міські ощадні каси. Ощадні каси відрізнялися від інших форм банківських інституцій насамперед призначенням. Розміщення зібраних коштів був менш значним і призначався лише для забезпечення відсотків. Ощадні каси орієнтувалися на небагату клієнтуру і ставили собі за мету зміцнення середнього класу. Якщо мірилом ефективності фінансових інститутів є коефіцієнт наданих кредитів й утворених депозитів, то каси були

найменш ефективною формою банківської справи. Приватні банки, наприклад, могли надати вдвічі більший кредит. В Австрії перші муніципальні ощадні каси були засновані в 1819 р., в Чехії в 1825 р. У 1844 р. система ощадних кас була врегульована законом. Головна відмінність, порівняно з пруським досвідом, було наділення кас правосуб'єктністю[11, с. 55-56]. Закон допускав можливість заснування фондів на основі соціальних пожертв.

Поряд з Австрійським національним банком функціонували приватні банки, позиками яких уряд регулярно користувався, намагаючись покрити дефіцит державного бюджету. В середині – другій половині XIX ст. різноманіття банків в імперії Габсбургів збільшилось. Поширеними стали іпотечні (земельні) банки, завдання яких обмежувалося у посередництві в купівлі/продажі земель, ґрунтів, будинків; торгівельні банки, через які велась більша частина торгівельного обороту; емісійні банки, головним завданням яких став випуск і регуляція обороту банкнот; ощадні каси; товариства взаємного кредиту; кредитні банки, діяльність яких була у дечому схожа на діяльність іпотечних банків, а їхня особливість полягала у створенні акціонерних товариств; брокерські банки, завдання яких полягало в організації посередництва; страхові банки тощо [12, с. 4]. Таким чином, банківська справа в Австрії у XIX ст. ускладнилась і диференціювалась.

Банківська діяльність в монархії Габсбургів визначалася господарською кон'юнктурою і на пряму залежала від політичної ситуації. Численні війни, які проводила Австрія в досліджуваний період, негативно впливали на фінансовий стан країни, змушуючи уряд брати позики, як в інших держав, так і у власних багатих громадян. Період середини XVIII – початку XIX ст. у монархії Габсбургів характеризувався нестабільністю фінансової системи і банківського сектора зокрема. На той час припадає упорядкування правових основ банківської діяльності і створення Національного банку Австрії, покликаного сприяти фінансовій стабільності та розвитку економіки. Втім, банківське законодавство мало низку недоліків, усунення яких припало вже на другу половину XIX ст.

Створений у 1816 р. Національний банк Австрії поширив свою діяльність і на Галичину. Тоді ж приблизно виникла ідея заснування Крайового банку в Галичині. З ініціативи місцевого губернаторства розпочалися пошуки оптимальної моделі банку, розгорнулися предметні дискусії. Створення Крайового банку було зумовлене потребами краю і тісно пов'язувалося з історією його економічного розвитку. До 1848 р. Галичина була виключно сільськогосподарським краєм, великої фабрично-заводської промисловості взагалі не було, торгівля була розвинена дуже слабо, а середній стан був представлений дуже невеликою групою людей, оскільки складався з чиновників і кількох заможніших міщан. Селянство аж до 1848 р. було позбавлене доступу до кредиту [13, с. 75]. Великі купці та кваліфіковані ремісники були зосереджені в кількох великих містах, тоді як дрібна домашня промисловість, а також дрібні ремесла, культивувалися переважно в сільській місцевості і слугували здебільшого для власних потреб. Панівним суспільним прошарком у краї було дворянство, яке володіло землею. Власник такого майна, маючи владу над найбільшою верствою населення, тобто селянами, повинен був надавати опіку і допомогу своїм підданам, особливо в разі елементарного лиха чи нещастя. Обіг готівки в країні був невеликим, оскільки в багатьох випадках її замінювали продуктами – бартер був звичним у багатьох місцях для проведення дрібних торговельних операцій [14, с. 385].

Накопичений у торгівлі капітал почав поступово спрямовуватися в промисловість і банківську справу. У середині XIX ст. значну участь у їх розвитку відіграли повністю полонізовані краківські родини німецького походження: Ганни, Кірхмаєри, Гельцелі, Вольфи, Штайншеллери. У першій половині XIX ст. на території Галичини працювало декілька дрібних банківських домів. Промисловий переворот створив попит на платіжні засоби, а відтак і виник запит на кредитні установи. Історія кредитування в Галичині, заснована на нових підходах, сягає 3 листопада 1841 р., коли було засноване Галицьке земельне кредитне товариство, що займалося наданням іпотечного кредиту для сільського

господарства [15, с. 9] (інколи в документах товариство, очільником якого був барон Ледерер спрощено називають Кредитним банком) [16].

Біля витоків кредитних товариств у Галичині у 1840-х роках стояли князь Леон Сапега, Казимир і Владислав Бадені, Александр Фредро, Агенор Голуховський, граф Альфред Потоцький, князь Владислав Сангушко, Вацлав Залеський та інші. Слід, однак, підкреслити, що спроби створити кредитні установи зустрічали певне небажання австрійської влади. Згода на відкриття першої галицької кредитної установи була отримана після тривалих зусиль. Кредитне товариство на початку свого існування пережило серію змін і потрясінь [17]. У галицькому суспільстві, особливо в його українській частині, побутувало нерозуміння важливості ролі банківської справи. Про це, зокрема, у своєму дослідженні писав Михайло Тимофійв: «Українське громадянство досі (до 1920-х років) звертало на цю справу (банківську діяльність) замало уваги. В деяких колах занадто розповсюджені погляди, що при бажаному політичному устрої грошова система, як і інші галузі народного господарства налагодяться якось «самі собою» [18, с. 76].

Ще однією кредитною установою, історія якої сягає першої половини XIX ст., була заснована 1844 р. у Львові Галицька ощадна каса (Galicyska Kasa Oszczędności). Ініціатива її заснування виходила від місцевої влади [19, с. 5]. У протоколі зборів Галицького станового сейму від 7 жовтня 1841 р. значиться, що віце-спікер Тадеуш Чохлік запропонував створити окрему Галицьку ощадну касу. Одноголосно було вирішено доручити вивчити питання, щоб створити самодостатню галицьку ощадну касу.

Наприкінці XIX ст. виникають українські банки: Українська щадниця «Віра» (1894) в Перемишлі, кредитне товариство «Дністер» (1895), «Крайовий союз кредитовий» (1898 р. від 1924 р. – Центробанк), Земельний банк гіпотечний (1910) та інші.

Діяльність С. Федака була спрямована також на розвиток українських економічних установ. Він був членом Управи «Народної Торгівлі», член-засновник Товариства взаємних забезпечень «Дністер» (з 1909 р. його головний директор), Центробанку, Реві-

зійного Союзу Українських Кооператив, Земельного Банку Гіпотечного, «Карпатії», Української Щадниці в Перемишлі, віцепрезидент (з 1913) Крайового Банку (згодом Банку Господарства Крайового), з 1906 р. член Апеляційної комісії для заробіткового податку. Значну роль у професійній діяльності С. Федака відіграла праця в українському страховому товаристві «Дністер». З початку 1910 р. і до осені 1914 р., у період найбільшого організаційного розвитку «Дністра», С. Федак очолював його дирекцію. Було ініційовано зміни в статуті товариства, заходи покращення матеріальних умов праці й пенсійного забезпечення персоналу, збільшено фінансову підтримку культурно-освітніх організацій краю. Однак успішний розвиток товариства перервала Перша світова війна [20, с. 151]. Без сумніву, С. Федак користувався авторитетом громадськості Львова. Тому, коли під час Першої світової війни російські війська увійшли до міста (вересень 1914 р.), то серед дванадцяти заручників виявився і другий віцепрезидент Львова С. Федак. У ніч на 18 лютого 1915 р. росіяни провели чергову облаву, заарештувавши 60 представників української інтелігенції, серед яких знову був С. Федак. У спогадах він згадував, що в червні 1915 р. його було вивезено «разом з другими українцями в неволю російську до Києва». Перебуваючи як інтернований в Києві, С. Федак заснував «Товариство опіки й допомоги для українців з Галичини». У серпні 1916 р. С. Федака було обміняно на полоненого російського консула, і адвокат через Фінляндію, Швецію та Німеччину повернувся до Львова.

Помер С. Федак 6 січня 1937 р., на похорон вийшло близько 5000 людей. Похований на полі № 49 Личаківського цвинтаря.

Таким чином, на основі вище проаналізованого можна стверджувати про те, що С. Федак був однією з найбільш популярних та шанованих постатей Львова накінці XIX – початку XX ст. Адвокат, фінансист і меценат, С. Федак власною багаторічною працею сприяв розбудові національних фінансово-економічних і культурно-освітніх організацій, брав активну участь у громадському та політичному житті України.

Література:

1. Баран З. Степан Федак – правник, фінансист, громадський діяч. *Українська кооперація*. Львів, 2001. С. 103–112.
2. Баран З. Участь родини Степана Федака в українському національно-визвольному русі. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Вип. 54. С. 213–231
3. Дмитрієнко М. Федак Степан // *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України*. Київ : Наукова думка, 2013. Т. 10 : Т – Я. С. 271. – 784 с.
4. Савчук Б. Громадська діяльність Степана Федака (1861–1937 рр.): дисертація // ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», МОН України, 2019.
5. Учасники проєктів Вікімедіа. Федак Степан – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Федак_Степан (дата звернення: 12.04.2024).
6. Гутів Б. Степан Федак – вагома постать в українському політичному та громадському житті. *Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення* : зб. матеріалів міжнар. наукової конф., м. Львів, 24 бер. 2023 р. / І. Й. Бойко (голова редколегії), Ю. В. Олійник (відп. секр.). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2023. Вип. 3. С. 123–126.
7. Цольнер Е. Історія Австрії. Пер. з нім. Львів: Літопис, 2001. С. 280.
8. Broński K. Instytucje finansowe i ubezpieczeniowe jako podmioty ekonomii społecznej w Galicji – zarys problematyki. *Ekonomia Społeczna*. 2018. Nr 2. S. 74.
9. Buzek J. Administracja gospodarstwa społecznego. Lwów: Nakładem Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, 1913. S. 722. (868 s.)
10. Zamoyski G. „Pracuj i oszczędzaj». *Kasy oszczędności w Galicji w latach 1844–1914*. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, 2013. S. 20. (447 s.)
11. Morawski W. Słownik Historyczny Bankowości Polskiej do 1939 roku. Warszawa: Muza SA, 1998. 55–56.
12. Dr. Scharling W. von. Bankpolitik. Jena: Velag von Gustav Fischer, 1900. S. 4.
13. Broński K. Instytucje finansowe i ubezpieczeniowe jako podmioty ekonomii społecznej w Galicji – zarys problematyki. *Ekonomia Społeczna*. 2018. Nr 2. S. 75.

14. Тищик Б., Бойко І. Історія держави і права України: акад. курс: підручник. Київ: Ін Юре, 2015. С. 385.
15. Bank krajowy Królestwa Galicyi i Lodomeryi i z W. Księstwem Krakowskiem. 1883–1908. Lwów: Z drukarni i litografii Pillera, Neumanna i Spółki, 1909. S. 9.
16. ЦДІАУ у м. Львові, ф. 575 (Становий комітет, м. Львів), оп. 1, спр. 133 (Оголошення про відкриття Галицького кредитного інституту у Львові з додатком його статуту, 1842 р.), арк. 1–15. (15 арк.)
17. ЦДІАУ у м. Львові, ф. 146, оп. 1, спр. 1398 (Донесення Надвірній канцелярії про стан Кредитного банку у Львові та листування з цього питання, 1844 р.), арк. 7–9. (38 арк.)
18. Broński K. Rozwój galicyjskiego systemu bankowego w latach 1841–1914 (zarys problematyki). Zeszyty naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie. 2007. Nr 749. S. 76.
19. Тимофіїв М. Хліборобський банк. Думки про організацію платничої системи і мобільного хліборобського кредиту на Україні. Відень: Видання Українського Союзу Хліборобів-Державників, 1922. С. 5.
20. Kempner S. Rozwój gospodarczy Polski od rozbiorów do niepodległości. Warszawa: Instytut Wydawniczy «Biblioteka Polska», 1924. S. 151.

ЛЕВ РЕБЕТ – УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ, ПУБЛІЦИСТ, АДВОКАТ, ОДИН ІЗ ЛІДЕРІВ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Назар Пирій

*аспірант кафедри історії держави, права
та політико-правових учень*

*Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: nazarnazarenko89@gmail.com*

У сучасній Україні актуальною проблемою є вивчення та популяризація багатовікової історії української державності, яка має вагомe значення для духовного розвитку українського народу, особливо для сучасних державних, політичних, громадських діячів, всіх громадян України, які мають можливість почуватися

духовно багатими, спиратися на досвід попередників. Врахування національного історичного досвіду вбереже нас від помилок, прийняття хибних рішень. Сьогодні важливо вивчати життєвий шлях видатних громадських, політичних та державних діячів, які здійснили гідний внесок у національно-визвольну боротьбу за свободу і незалежність України. Такою, без перебільшення, значною постаттю в історії боротьби за національну державу був український політичний діяч, публіцист, адвокат, один із лідерів ОУН Лев Ребет.

Лев-Роман Михайлович Ребет народився 03 березня 1912 р. у місті Стрию в сім'ї поштового урядовця. З дитячих років відзначався глибокою релігійністю та відданістю українській національній ідеї. Брав активну участь у юнацькому русі пластунів. Після закінчення початкової школи, навчався в українській гімназії у Стрию. Під час навчання в гімназії включається до молодіжного руху [1, с. 92-93]. З 1927 р. став членом Української Військової Організації (УВО), яка постала з метою продовжувати збройну боротьбу за національну державність. У ній брали участь військовики різних політичних партій, а створенню її сприяла міжнародна і внутрішньо-українська ситуація: в Україні тривала партизанська боротьба, справа Східної Галичини ще не була вирішена в міжнародній політиці, і хоч два українські уряди (УНР і ЗУНР) діяли не скоординовано, однак все це підносило настрій і творило надії на майбутнє. Тоді спонтанно поставали конспіративні гуртки молоді в самій країні і за кордоном під різними назвами («Молода Україна», «Комітет Української Молоді», «Воля» тощо), які згодом зникли або увійшли до УВО [2]. Л. Ребет створює підпільні осередки УВО на Стрийщині.

Упродовж 1932-1936 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. У студентські роки Лев Ребет був одним з організаторів націоналістичного руху в Львівському університеті. У той час активно почала діяти ОУН. Її головною базою була молодь, насамперед студентська, яка виросла вже в традиції української державності. Л. Ребет вступив до ОУН у сімнадцятирічному віці. Завдяки своїй активності він швидко здобув

авторитет. Спочатку він очолив провід ОУН у Стрийському повіті. Упродовж 1935-1939 рр. Л. Ребет – голова краєвої ексекутиви на західноукраїнських землях. За свою політичну діяльність він близько трьох років провів у польських в'язницях. Під час розколу в ОУН підтримував С. Бандеру [3, с. 877].

Л. Ребет брав активну участь національно-визвольній боротьбі в Україні у 1940 роках. Після проголошення Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. Л. Ребет також долучається до державотворчої діяльності. Адже 30 червня 1941 р. у Львові в будинку товариства «Просвіта» на площі Ринок відбулися Українські Національні Збори, на яких були присутніми понад 100 представників зі всієї України, а також представник митрополита УГКЦ А. Шептицького о. д-р Йосиф Сліпий. Із балкона «Просвіти» Ярослав Стецько оприлюднив Акт відновлення Української Держави, який проголошував «створення Української Держави, за яку покладали голови цілі покоління найкращих синів України», а також закликав «увесь Український народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Українська Суверенна Держава». На башті Князівської гори у м. Львові було піднято національний прапор. Львівська радіостанція повідомила про Акт населення України і передала благословення митрополита Андрея Шептицького з цієї нагоди. Збори створили уряд «Українське Державне Правління» під керівництвом Ярослава Стецька. Офіційною тимчасовою резиденцією Українського державного правління визначено приміщення колишнього палати праці за адресою: м. Львів, пл. Смольки, буд. 4. Після проголошення Акту відновлення української держави 30 червня 1941 р. 5 липня Лев Ребет призначається другим заступником Голови Українського Державного Правління, яке очолював Ярослав Стецько, а після арешту останнього, певний час виконував функції Прем'єра Правління. За наказом Гітлера було вжито репресивні заходи проти Українського державного правління. Як наслідок, 6 липня гестапо заарештувало у Кракові С. Бандеру, 9 липня у Львові – голову Українського державного правління Я. Стецька, а 12 липня членів Правління Дмитра Яціва, Романа Ільницького,

Володимира Стахіва та Лева Ребета. Усіх їх перевезли до Берліна, і там нацисти впродовж двох місяців слідства вимагали від них відкликати Акт відновлення Української держави. Оскільки ж Бандера, Ребет, Стецько та інші керівники Українського державного правління відмовилися це зробити, нацисти відправили їх до концентраційних таборів. Гестапівці заарештували Л. Ребета у вересні 1941 р. і доправили до Краківської тюрми, а згодом і до концтабору Аушвіц, де він був ув'язнений до грудня 1944 р. [4, с. 146].

Після звільнення з концтабору, Л. Ребет за дорученням Української Головної Визвольної Ради, виїхав до Мюнхена з метою представляти її у відносинах із західними союзниками. З 1945 р. у Мюнхені, Л. Ребет очолював організації ОУНР. Упродовж 1945-1948 рр. виконував повноваження головного судді Закордонних частин ОУН.

Поряд з активною політичною діяльністю Л. Ребет велику увагу приділяв науковій та публіцистичній роботі. У 1949 р. він успішно захистив докторську дисертацію на тему: «Держава і нація». З 1952 р. – доцент, а з 1954 р. – професор державного права Українського вільного університету у Мюнхені. Автор наукових праць у галузі політології, соціології, держави і права, член Наукового товариства імені Шевченка.

Л. Ребет був автором низки ґрунтовних наукових праць з теорії та історії української нації, серед яких: «Формування української нації». Мюнхен, 1951 р.; «Теорія нації». Мюнхен, 1956 р.; «Походження українців, росіян, білорусів у світлі сучасних советських теорій». Б/м, 1962 р. (нім. мовою – 1956); «Світло і тіні ОУН». Мюнхен, 1964 р. та ін. У своїх працях Ребет розглядав націоналізм як ідеологію, яка має бути заснована на почуттях гідності, самоповазі та національній свідомості. Л. Ребет переконливо доводив у своїх працях, що український народ має право на політичне самовизначення і створення власної держави. Л. Ребет вважав, що для побудови власної держави, насамперед, необхідно спочатку підвищити національну свідомість та культуру народу. На думку Л. Ребета, для цього необхідно укра-

їнському народові повернутися до своїх національних коренів, до власної історії та культури, щоб зберегти та утвердити свою національну ідентичність. Політичні погляди Л. Ребета є актуальними і для сучасної України, зокрема його розуміння сутності націоналізму. Л. Ребет справедливо зазначав, що націоналізм як ідеологія має бути заснована на принципах національної свободи, самовизначення, самоврядування, рівності, справедливості та відповідальності. У своїй концепції Лев Ребет наголошував на важливості збереження української культури та мови, на збереженні національної ідентичності українців. Націоналізм повинен бути демократичним та соціальним. Він прагнув до створення національно-визвольної організації, яка би об'єднала різні верстви населення та працювала на користь всього українського народу. Л. Ребет віддавав перевагу створенню національної державності, але вважав, що джерелом влади в державі має бути народ, а не політична еліта. Особлива актуальність поглядів Л. Ребета на важливість моральних чеснот та цінностей культурних, таких як свободолобство, справедливість, чесність, працьовитість, творчість, традиції, релігія та мова. Л. Ребет вважав, що ці цінності є важливими для українського та інших народів [1, с. 92-97].

Особливе місце в творчості Л. Ребета займає його праця «Світло і тіні ОУН». Мюнхен, 1964, у якій міститься багатий фактологічний матеріал, низка принципових положень, що дають можливість об'єктивно і виважено оцінити сутність радянського тоталітарного комуністичного режиму [3, с. 877].

Крім наукової діяльності, Л. Ребет приділяв значну увагу розвитку в еміграції української преси й публіцистики. Він співробітничав з такими україномовними виданнями, що виходили в Німеччині, як «Українська трибуна», «Час», «Сучасна Україна». З 1955 р. аж до смерті був головним редактором тижневика, а згодом місячника «Український самостійник», у якому публікувалися його статті з актуальних проблем українського політичного руху, релігійних та церковних питань, розповіді про ситуацію на українських землях в складі СРСР. Одночасно намагався перебудувати засади українського національного руху,

відкинувши радикальні гасла на кшталт «Україна для українців». Унаслідок численних партійних конфліктів Лев Ребет разом зі своїм соратником і однодумцем Зиновієм Матлою створили нові керівні органи Закордонних частин ОУН. З огляду на наявність двох провідників прихильників цього крила ОУН назвали «двій-карями» [5, с. 626].

Комуністичний тоталітарний режим СРСР відносив Л. Ребета до числа найнебезпечніших українських діячів. Про це свідчить те, що у першій половині 1950-х років було організовано кілька безуспішних спроб його викрасти, але врешті-решт було ухвалено рішення його знищити.

Лева Ребета було жорстоко вбито агентом КГБ Богданом Сташинським (який згодом убив Степана Бандеру) 12 жовтня 1957 р. на сходах у будинку редакції «Українського Самостійника» в Мюнхені. Згодом на судовому процесі, Б. Сташинський пояснював своє рішення розправитися з Ребетом тим, що, як він дізнався, перед ним був «теоретичний голова (тобто провідний теоретик) українців в екзилі», бо Ребет «опрацював для своїх газет не стільки хроніки подій дня, скільки, в першу чергу, ідеологічні питання». Незадового до вбивства його агентом КГБ Б. Сташинським писав: «Український народ, будучи у Східній Європі народом з найстаршою хліборобською культурою, має дані бути також речником передових думок людства на тих просторах. Україна може і повинна стати зразком політичної культури для всього оточення і на місце тиранії, яку сторіччями на Сході репрезентувала російська – біла і червона – імперія, показати зразок модерної демократичної держави, де свобода і гідність людини не є пустим звуком». Ці слова Лева Ребета сьогодні також є актуальними для сучасної України, яка бореться за свою територіальну цілісність та державний суверенітет.

Література:

1. Едер П. Ідеологія українського націоналізму у концепції Лева Ребета. *Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в іс-*

- торії українського державотворення* : зб. матеріалів міжнар. наукової конф., м. Львів, 24 бер. 2023 р. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2023. Вип. 3 С. 92-97.
2. УВО – Українська військова організація. *Українська мала енциклопедія*: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. – Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1966. Т. 8, кн. XV : Літери Ст–Уц. С. 1946.
  3. Андрусак Т. Ребет Лев-Роман. *Мала енциклопедія етнодержавознавства* / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол. : Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ: Довіра : Генеза, 1996. С. 877.
  4. Герасимова Г. П. Ребет Лев *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9 : Прил –С. С.146.
  5. Патриляк І. Ребет Лев. *Політична енциклопедія*. / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 626.

Трибуна Молодого Вченого

СТЕПАН БАРАН – УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР ЗЕМЕЛЬНИХ СПРАВ ЗУНР

Вікторія Алексєєва

*студентка юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(науковий керівник: проф. Бойко І.)
e-mail: alieksieievavictoria@gmail.com*

Степан Баран народився 25 січня 1879 р. у містечку Крукеничі Мостиського повіту. В 1890-х роках він навчався в Самбірській державній класичній гімназії з польською мовою викладання, а потім продовжив своє навчання в Перемишльській та Львівській академічних гімназіях. Упродовж 1902-1906 рр. Степан Баран навчався на юридичному факультеті Львівського університету. Одночасно навчався на філософському факультеті Львівського університету. Після закінчення навчання, Степан Баран працював помічником адвоката у адвокатській канцелярії доктора А. Чайковського в Бережанах, а пізніше відбув однорічну практику в Крайовому суді. У 1909 р. він здобув науковий ступінь доктора права. З 1909 р. він продовжував свої студії на філософському факультеті Берлінського та Віденського університетів.

У 1913 р. Степан Баран повернувся до Львова і брав активну участь у громадсько-політичному житті міста. Він став членом Української національно-демократичної партії і входив до її Народного комітету з 1913 до 1939 рр., а також був секретарем цієї партії в період з 1913 до 1918 рр. Під час Першої світової війни

Степан Баран був членом президії Головної української ради, а потім Загальної української ради, і представляв її у дипломатичній місії на Балканах. У 1918 р. він став представником народних демократів у Виконавчому комітеті Української Національної Ради. Також він був активним учасником національно-визвольних змагань, зокрема, у період ЗУНР він був членом УНР, державним секретарем земельних справ у першому уряді УНР і долучився до розробки аграрного законодавства новоствореної держави. Пізніше він став секретарем земельних справ у Тимчасовому секретаріаті з 1918 до 1919 рр. [1].

Степан Баран був активним у різних напрямках громадської та політичної діяльності. Він працював у різних сферах, від адвокатури до громадсько-політичної діяльності, активно виступав за розширення прав українського народу і був учасником важливих подій в історії України. Після поразки визвольних змагань він проживав у Тернополі, де здійснював адвокатську практику і відіграв важливу роль у виданні українською мовою газети «Подільський голос», що була єдиною на Поділлі. У 1928-1939 рр. він був депутатом у польському сеймі від Українського національно-демократичного об'єднання, де активно захищав права українців і займався вирішенням аграрних, освітніх та церковних проблемних питань. Він також був співініціатором створення Української парламентської репрезентації у вищому законодавчому органі Польщі.

Під час Другої світової війни С. Баран переїхав до Холма, де випускав тижневик «Холмська земля», а потім емігрував до Німеччини, де активно взяв участь у громадсько-політичній та культурно-просвітницькій діяльності. Згодом він став головою УНРади Української Народної Республіки в екзилі. Його служіння рідному народові було важливим протягом всього його життя [2].

На початковому етапі існування ЗУНР її аграрна політика, разом із діяльністю Степана Барана та Державного секретаріату земельних справ, мала мету поліпшення соціально-економічних умов життя галицьких селян. При цьому вони відстоювали дотримання законодавства і не дозволяли порушень прав будь-якого

соціальної групи населення. Одним із ключових завдань керівництва ЗУНР було прийняття і впровадження земельного закону, що відігравав важливу роль у будівництві української держави. Тут важливо згадати слова львівського науковця Олега Павлишина, який відзначав, що під час революційних подій 1917-1921 років в Східній Європі ідея поділу землі була надзвичайно популярною серед селянства [7].

С. Баран активно працював над концепцією земельної реформи на початковому етапі існування ЗУНР. Він залучив до цієї роботи відомих фахівців і політиків, таких як І. Макух, Р. Перфецький, С. Данилович, С. Онишкевич, І. Попович та інші, які входили до комісії УНРади з підготовки земельного закону. С. Баран аналізував досвід земельних реформ у Росії та Україні під час революційних подій, уникаючи при цьому більшовицьких методів, які часто призводили до насильства та нищення маєтків. Він також критично оцінював земельний закон Центральної Ради від 18 січня 1918 р., який скасовував приватну власність на землю й ліси. У своєму проєкті земельного закону С. Баран розглядав вивласнення великих землеволодінь за викуп, утворення спеціального земельного фонду для передачі наділів малоземельним і безземельним селянам, а також націоналізацію крупних землеволодінь без викупу. Він також планував утворення середніх самовистачальних сільськогосподарських господарств при повній ліквідації великої земельної власності [8].

Дискусія навколо ключових пунктів земельного закону відбувалася на політичному та ідеологічному рівні та відображала протистояння різних поглядів. Соціал-демократи, очолювані С. Вітиком, виступали за конфіскацію без викупу великих землеволодінь, підкреслюючи наявність українсько-польської війни та переважне належність цих земель полякам. З іншого боку, радикальна партія єдності не мала однозначної позиції. Наприклад, Л. Бачинський підтримував ідею державного фонду земель для наділення безземельних і малоземельних заводових рільників, в той час як С. Данилович пропонував залишати частину землі

великим землевласникам і передавати решту громадам для колективного господарювання під контролем громадської земельної ради [9]. Опоненти С. Барана, які виступали проти ліквідації великої земельної власності, аргументували свою позицію тезою про необхідність збереження цієї власності як консолідуючого центру в аграрній країні. Вони вважали, що лише великі земельні володіння могли забезпечити населення продуктами харчування та взяти на себе роль у державному будівництві [9].

Улітку 1930 р. загострилися відносини між українцями і поляками, що привело до масових підпалів у селах Галичини та частково Волині. Для українського населення це було погіршення економічної ситуації, зростання безробіття та насильства з боку польської поліції. Диктаторський режим розпочав каральні операції в селах та містах, що були відомі як «пацифікація» або «умиротворення». Українські представники у новому парламенті, обраному у 1930 р., розпочали протестувати проти цих дій. Степан Баран активно виступав на перших засіданнях сейму, наводячи факти про антизаконний характер «пацифікації». Він запропонував створити комісію для розслідування цих подій з участю представників посольських груп, а також вимагав покарати винних і відшкодувати збитки постраждалим [3, с. 77-78].

С. Баран не був байдужим до подій в радянській Україні. Він очолив багатолюдне антикомуністичне віче у Борщівському повіті 7 вересня 1936 р., реагуючи на виступи КПЗУ проти національних свят українців. У своїй політичній діяльності він активно висвітлював історію комунізму та його ідеологію. Результатом цього віча була резолюція, яка закликала «безпощадно виступати проти комуністичної гідри» та стати під українським національним прапором для знищення комуністичної небезпеки. У своєму робочому візиті до польського сейму, С. Баран активно виступав за права українського населення. Він направив три запити, які були прийняті на засіданні сейму 8 липня 1938 р. Ці запити стосувалися тяжкої ситуації Української православної церкви, заборони на придбання нерухомості українцям, тисків на місцеві організації та права національних меншин. С. Баран

вимагав провести розслідування цих справ та притягнути до відповідальності відповідних посадових осіб [4, с. 35-36].

С. Баран володів глибокими знаннями у сфері земельного питання. У своїй праці «Земельна справа в Галичині» Степан Баран висловлював обурення тим, що скасування панщини у 1848 р. не вирішило всіх проблем галицького селянства, особливо через перенаселення краю. Він аналізував аграрну політику Відня і підкреслював, що головна причина важкого стану українського селянства полягала в тому, що уряд Австро-Угорщини віддав край під контроль польської адміністрації. Баран зауважував, що аграрні справи, зокрема земельний устрій і агрокультура, мали бути в компетенції галицького сойму, але польські дідичі, що мали велику більшість у соймі, не цікавилися далекосяжною земельною реформою [5].

У своїх концептуальних поглядах на земельне питання Степан Баран відображав нові соціально-політичні орієнтації керівництва ЗУНР, яке усвідомлювало необхідність радикальних змін у сільському господарстві. Його досвід політичної діяльності та знання земельних проблем стимулювали до проведення реформ. Він розумів, що вирішення цього питання було одним з ключових завдань Української революції 1918 р. в Галичині і мав сильну мотивацію селянства. У той час, коли ЗУНР створювала перспективи аграрних перетворень у державі, вона була втягнута у війну з Польщею, підтриману Антантою. Це затягнуло вирішення земельної проблеми на невизначений час після війни. Проте, в умовах напруженої битви за Львів, уряд ЗУНР продовжував діяти і працювати над аграрними реформами, в тому числі і над законодавчими актами в галузі земельних справ. Степан Баран, як головний спеціаліст у земельних питаннях, був учасником цих процесів і зазначав, що уряд ЗУНР готував широкомасштабну земельну реформу, враховуючи засади приватної селянської власності. Його робота у земельному секретаріаті в умовах війни підтверджувала його високу компетентність і відданість розвитку сільського господарства та земельної справи.

Підсумовуючи викладений у статті фактичний матеріал, можна з упевненістю стверджувати, що Степан Баран упродовж

майже двох десятиліть відігравав ключову роль в громадському та політичному житті. Він мав великий авторитет і беззаперечне визнання серед місцевого населення. Активно діючи в громадсько-політичних, культурно-освітніх та економічних організаціях регіону, а також як посол до польського сейму, він настійно боровся проти національного та соціального утиску населення, невтомно служивши українській національній справі.

Література:

1. Потіха О. Б. Степан Баран. Тернопільський період громадсько-політичної діяльності (1921-1939 рр.) *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія.* 2007. Вип. 12. С. 132-136.
2. Баран Степан Іванович. *Тернопільщина.* URL: <https://irp.te.ua/baran-stepan-ivanovu-ch/> (дата звернення: 11.04.2024).
3. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922-1939 рр.). *Український історичний журнал.* 1993. №1. С. 147-148.
4. Повітовий Комітет УНДО у суспільно-політичному житті Борщівщини середини 20-х – кінця 30-х рр. XX ст. / Відп. ред. М. Капраль; відп. за вип. М. Сохацький, Львів 1995, 57 с.
5. Шептицька. Л. Степан Баран – державний секретар земельних справ ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* 2009. Вип. 18. С. 571-577.
6. Шевчук. Л Степан Баран (25 січня 1879 – 4 липня 1953) український державний і громадський діяч, Державний секретар земельних справ ЗУНР. *Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення* : зб. матеріалів міжнар. наукової конф., м. Львів, 24 бер. 2023 р. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2023. Вип. 3 С. 202-203.
7. Павлишин О. Соціально-політичний портрет українського проводу Галичини і Буковини в революції 1918-1919 рр. *Україна модерна.* Львів, 2000. Ч. 4-5 за 1999-2000 рр. С. 187-245.
8. Баран С. Земельні справи в Галичині. Мюнхен, 1948. 14 с.
9. Павлишин О. Соціально-політичний портрет українського проводу Галичини і Буковини в революції 1918-1919 рр. *Україна модерна.* Львів, 2000. Ч. 4-5 за 1999-2000 рр. С. 187-245.

КИРИЛО ЙОСИФОВИЧ ТРИЛЬОВСЬКИЙ — ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АДВОКАТ, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ У ГАЛИЧИНІ

Ангеліна Танаскова

*Студентка юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(науковий керівник: проф. Бойко І.)*

К. Трильовський народився 6 травня 1864 року в селі Богутині в сім'ї греко-католицького священика Йосифа Трильовського. Спочатку навчався в гімназії в Золочеві, а потім у Коломиї [1, с. 44]. В гімназії він зорганізував таємний гурток і бібліотеку [2, с. 24]. Вищу освіту здобув на юридичному факультеті Чернівецького, а згодом Львівського університетів [3, с. 154]. У 1894 р. захистив докторську дисертацію в Кракові, а через кілька місяців у Львові склав адвокатський іспит та відкрив правниче бюро в Коломиї, яке пізніше переніс до Яблунева. Ще студентом К. Трильовський вступає до Русько-Української радикальної партії. Тут сформувались його ідейно-політичні погляди та визначився напрямок подальшого життєвого шляху. Незабаром молодий правник стає одним із найдіяльніших і найпопулярніших лідерів партії [4, с. 119].

Визначальний вплив на формування світогляду К. Трильовського ще в дитинстві справив Шевченків «Кобзар». Саме під впливом Великого Кобзаря він захоплюється славним історичним минулим українського народу періоду козацької доби. Значно вплинув на формування його політичних та правових поглядів і Михайло Драгоманов. Саме тому політична та громадська діяльність К. Трильовського тісно пов'язана з створеною в 1890 р. під ідейним впливом М. Драгоманова українською радикальною партією. За словами самого К. Трильовського, він був «завзятим Драгоманівцем» [5, с. 98].

У середині 1890-х років К. Трильовський був прихильником поглядів, які висловлював у своїй книжці «Ukraina irredenta»

Юліан Бачинський (вони виходили за рамки політичної думки Михайла Драгоманова). «Трильовський писав відкритим текстом, аналізуючи погляди Драгоманова щодо української самостійності:[Драгоманов] мав у цьому питанні досить неоднозначні погляди, радше прямо заявляв, що не може собі уявити України без зв'язку з іншими російськими провінціями. Однак він бажав якнайширшої регіональної автономії, що означало фактично політичну самостійність русько-українського народу [6, с. 207]. К. Трильовський як активний член української радикальної партії завзято підтримував закріплення ідеї самостійності України в програмних документах партії на конгресі 1895 р.

Поява у дискусії молодого покоління радикалів вимог політичної незалежності Русі-України мало велике значення для всього тодішнього українського національного руху. Це був важливий етап на шляху швидкого дозрівання й самовизначення українського населення Галичини в середині 1890-х рр. [6, с. 3].

Формуючись як діяч ліво-радикального напрямку, К. Трильовський головним своїм завданням вважав організацію галицького селянства. Долаючи неосвіченість, інертність та національну не-свідомість українського селянства, він спрямував свою діяльність на становлення його як політичного чинника.

У цілому К. Трильовський написав понад 2000 статей, присвячених актуальним суспільно-політичним, соціальним, культурно-освітнім проблемам, підписуючись власним прізвищем, а також псевдонімами. Політик видав понад 80 популярних брошур, зокрема календарі «Запорожець» і «Отаман», літературу для січових товариств – підручник для січових вправ, січові співанки, колядки, парламентські промови, історичні нариси, монографії. Кирило Трильовський був також відомим у краї поетом. Частина з його пісень стали народними ще за життя автора. Зокрема він написав пісні «Гей, там на горі Січ іде», «Гей, Чорногора зраділа», «Про Січ славу, Запороже», «Хлопська пісня». Таким чином, К. Трильовський був самобутньою постаттю у Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст. Але найбільшу славу йому принесло заснування та керівництво січовим рухом.

Наприкінці 1880-их рр. радикали розпочали сильну агітаційну та практичну роботу серед галицького селянства, здобутком якої стало утворення першої партії на етнічних українських землях, – Русько-української радикальної партії (далі РУРП). Осередком радикального руху було Покуття, зокрема у Коломиї проводилась підготовча робота щодо заснування РУРП, відбулися перші селянські віча. 1889 завдяки агітації політика послом до Львівського сейму було обрано священика К. Гаморака, тестя В. Стефаніка. К. Трильовський був присутнім у Коломиї на першому радикальному народному вічі 2 лютого 1891, на другому народному вічі у теперішньому парку ім. К. Трильовського (що названий на його честь) 30 травня 1893, на довірчих зборах радикальної партії 20 жовтня 1893. У травні 1893 «січковий батько» став одним із засновників політичного товариства «Народна воля» у Коломиї, створеного рамках радикальної партії. Зокрема, К. Трильовський був присутнім на організаційному вічі товариства, яке відбулося в Коломиї у липні 1893 р. [7, с. 206].

Після поразки національно-визвольних змагань українців К. Трильовський 1920-го виїхав до Відня. Перебуваючи на еміграції, він переживав великі фінансові труднощі, а тому восени 1927 «січковий батько» повернувся в Галичину, зокрема у с-ще Гвіздець Коломийського повіту. Маючи намір взяти участь у чергових польських виборах до сейму та сенату, призначених на весну 1928, К. Трильовський спробував відновити членство в Українській соціалістично-радикальній партії, наступниці УРП, проте йому було відмовлено. Тому за ініціативою політика 1 січня 1928 у Львові було створено Українську соціалістично-радикальну партію – Лівицю.

Початок суперечностей між двома радикалами було покладено після обрання Л. Бачинського головою УРП. Внаслідок загострення протистояння із К. Трильовським у 1910 р. Л. Бачинський змушений був залишити посаду керівника партії. Конфлікт отримав своє продовження в період ЗУНР, коли у 1919 р. К. Трильовський спричинився до розколу УРП та виокремлення із неї власної партії – СРП. Остання фаза протистояння між двома політиками відбулася у ході виборів до польського парламенту в 1928 р. [8, с. 51].

Підсумовуючи викладений у статті фактичний матеріал, можна з упевненістю стверджувати, що Кирило Трильовський був видатним українським письменником і діячем культури. Його творчість відзначалася глибоким патріотизмом і вірою в майбутнє свого народу. Його твори зберігаються як важливий елемент української літературної спадщини.

Література:

1. Нагірняк А. Я. Постать К. Трильовського у суспільно-політичних процесах на західноукраїнських землях (кінець XIX – перша половина на XX століття) / А.Я. Нагірняк // Емінак. – 2018. – № 2(1). – С. 41–49.
2. Гуйванюк М. Кирило Трильовський – організатор і натхненник січового руху в Галичині й Буковині на початку XX ст. / М. Гуйванюк, О. Павлишин // Питання історії України. – 2008. – Т. 11. – С. 23–28.
3. Бойчук Л. Публіцистична діяльність Кирила Трильовського / Л. Бойчук // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – 2011. – Вип. 20. – С. 152–161.
4. Паска Г. Діяльність Кирила Трильовського / Г. Паска // Державний вищий навчальний заклад “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”. Історія. – 2021. – Вип. 20. – С. 117–122.
5. Француз А.Й. Парламентська діяльність Кирила Трильовського в контексті суспільно-політичних процесів на українських землях поч. XX ст. / А.Й. Француз // ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Серія ПРАВО. – 2023. – Вип. 79. – С. 96–99.
6. Гуменюк Т. В. Становлення державно-правових поглядів Кирила Трильовського у руслі суспільно-політичних процесів в Україні другої половини XIX–початку XX ст. / Т. В. Гуменюк // ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Серія ПРАВО. – 2022. – С. 1–4.
7. Томчик Р. Політична діяльність Кирила Трильовського у 1890–1914 рр. Вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка «Україна-Європа-Світ». 2009. – Вип. 2. – С. 206–211.
8. Королько А. Кирило Трильовський – ідейний натхненник та організатор «народних спілок» на покутті (кінець XIX – початок XX ст.). Кирило Трильовський і січовий рух : матеріали наукової конференції «Кирило Трильовський і січовий рух» (Коломия, 6 травня 2014 р.), приуроченої 150-річчю від дня народження Кирила Трильовського та 100-річчя створення Легіону Українських Січових Стрільців. Коломия : Вік, 2014. С. 49–55.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАУКОВИХ ШКІЛ НА ЮРИДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ІСТОРИКО-ПРАВОВА НАУКОВА ШКОЛА

Борис Тищик

*кандидат юридичних наук, професор
кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: borys.tyshchuk@lnu.edu.ua*

Ігор Бойко

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: igor.boiko@lnu.edu.ua*

Володимир Кахнич

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: volodymyr.kakhnych@lnu.edu.ua*

Становлення і розвиток історико-правової науки на юридичному факультеті Львівського університету безпосередньо пов'язані з історією кафедри історії держави і права, яка була створена у 1784 р. Ця кафедра, як і інші, була основною ланкою організації навчальної та наукової роботи на юридичному факультеті Львівського університету. Саме у той час на юридичному факультеті Львівського університету почалося становлення історико-правової школи, в центрі уваги якої було вивчення питань про виникнення та історичний розвиток австрійського права. Значна увага на кафедрі приділялася здійсненню історико-правових досліджень.

Упродовж 1784-1887 рр. кафедра мала назву «Кафедра історії німецького та австрійського права». З 1874 р. до 1887 р. кафедру очолював К. Ліске – польський історик і археограф, доктор філософії, професор, ректор Львівського університету (1879-1880), засновник Львівської історичної школи. К. Ліске виховав у Львівському університеті цілу плеяду талановитих учнів, серед яких Освальд Бальцер, Людвік Фінкель, Ф. Паппе, Станіслав Смолька, Антоній Прохаска, Станіслав Лукас, Ф. Бостель, В. Чермак, К. Гурський, Александер Семкович та ін. Серед учнів К. Ліске були також українці, зокрема Корнило Заклинський, О. Калиновський та Михайло Вагилевич. На юридичному факультеті К. Ліске читав історію австрійського права.

У 1887 р. спільним рішенням ректорату і сенату (вченої ради університету) на юридичному факультеті було створено ще й кафедру історії польського права. Це була друга така кафедра на території коронного краю Галичини і Лодомерії. Перша була створена 1877 р. в Кракові у Ягелонському університеті. З того часу завідувачем кафедри призначено проф. О. М. Бальцера, який очолював кафедру понад сорок років, користуючись заслуженим авторитетом і повагою в середовищі львівської інтелігенції, викладачів і студентів Львівського університету. У той час на кафедрі активізувалося вивчення історії ранньо-середньовічної Польщі, станового самоврядування у Польському Королівстві, періоду шляхетської Речі Посполитої (1505-1788) та іншого. Починаючи з 1887/1888 навчального року проф. О. Бальцер започаткував на кафедрі виклад предмету «Історія польського процесуального права». Курс читався протягом двох семестрів, по 5 годин щотижня. У 1894 р. у зв'язку зі змінами навчальних планів, на кафедрі було вирішено читати ще й курс з «Історії державного устрою Австрії». За нього відповідав проф. О. Бальцер.

Кафедру історії польського права було реорганізовано у кафедру німецького права. П. Домбковський був призначений її завідувачем 1 січня 1916 р. Після закінчення Першої світової війни, коли відродилася незалежна Польська держава, Міністерство освіти і віросповідань Польщі 1 квітня 1919 р. присвоїло П.

Домбковському вчене звання професора звичайного, а Сенат у Львівському університеті обрав його на посаду завідувача реорганізованої кафедри давнього польського приватного права юридичного факультету Львівського університету. Тоді у Львові склалася тривожна політична ситуація. Продовжувалася українсько-польська війна за Східну Галичину, яка розпочалася 1 листопада 1918 р. – між Західноукраїнською Народною Республікою і Польською державою. Заняття в Львівському університеті довгий час фактично не проводили, кафедра і факультет не діяли. Після смерті професора історії права Львівського університету А. Гальбана П. Домбковський додатково (тимчасово) очолив ще й кафедру історії західноєвропейського права, а по смерті проф. О. Бальцера (1933) став провідним викладачем повного курсу історії держави і права Польщі.

Згідно з ухвали Ради Міністрів Польщі від 26 лютого 1920 р. Львівському університету передано у користування будинок Галицького крайового сейму, який припинив свою діяльність фактично у 1914 р., а юридично 1918 р.

В роки Другої світової війни кафедра як і університет в цілому не діяла. Після відновлення в 1944 р. роботи університету, створено кафедру теорії і історії держави і права. Під такою назвою кафедра функціонувала до 2008 р. У різні роки кафедру очолювали проф. П. Домбковський (1925-1934 та 1944-1946), проф. П. Недбайло (1946-1954), доц. В. Калинович (1954-1960), проф. В. Сокурєнко (1960-1990), проф. Б. Тищик (1990-2017), проф. І. Бойко (2017-по даний час).

На кафедрі історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка функціонує історико-правова школа, діяльність якої була започаткована ще у австрійський період діяльності юридичного факультету Львівського університету, коли були створені кафедри історії німецького та польського державного устрою і права.

Засновником історико-правової наукової школи можна вважати Освальда Бальцера (1858-1933). У 1886 р. у Варшаві було опубліковано працю О. Бальцера «Генеза Королівського трибуналу.

Дослідження з історії польського судочинства XVI ст.» («Geneza Trybunału koronnego. Studium z dziejów sądownictwa polskiego XVI wieku»). Ця об'ємна монографія складається з чотирьох розділів, а саме: «Королівське судочинство за останніх Ягеллонів», «Спроби реформи за Сигізмунда I та Сигізмунда Августа», «Шляхта проводить реформу» та «Ординація Королівського трибуналу від 1578 р.». Об'єктом розгляду О. Бальцера у цій праці була судова реформа 1578 р., згідно з якою найвищою судовою інстанцією у Речі Посполитій став Королівський трибунал. Однак, щоб зрозуміти причини її проведення, учений детально проаналізував систему судочинства та державної влади Польщі упродовж майже усього XVI ст. Така методика дослідження властива й для наступних праць науковця.

Професор О. Бальцер вивчав історію гродських і земських судів, склав індекси до 11-15 томів Актів земських і гродських, які видавав професор К. Ліске. За сумісництвом професор О. Бальцер певний час працював директором Львівського міського архіву, де створив каталог справ та організував у архіві спеціальну бібліотеку. За час керівництва архівом прийняв на зберігання збірку пергаментів, судові книги, Йосифінську і Францисканську метрики. Під його керівництвом завершено складення інвентарів галицьких, сяноцьких і перемишльських гродських і земських актів. Серед його учнів – апліканти архіву П. Домбковський, Б. Барвінський, В. Гейнош, Г. Полячківна та ін. Він ґрунтовно досліджував державний і адміністративний устрій середньовічної Польщі, історію давнього права слов'янських народів. У праці «Genealogia Piastów» (Kraków, 1895) подав низку раніше невідомих фактів про династичні шлюби польських князів і королів із Рюриковичами. О. Бальцер опублікував юридичні пам'ятки вірменських поселень на західноукраїнських землях та книги кримінальних справ Сяноцького гродського суду за 1554-1638 рр. – цінного джерела про опришківський рух у Надсянні та Лемківщині.

Важливою науковою працею О. Бальцера була «Історія устрою Польщі» («Historia ustroju Polski»), видана 1914 р., у якій вчений узагальнив свої університетські лекції з історії держави

та права Польщі. У вступі до цього дослідження розкрито загальну характеристику слов'ян, яких вчений поділив на дві великі групи: західних (поляки, чехи та ін.) і північно-східно-південних (українці, болгари тощо).

До джерелознавчих праць О. Бальцера належать також «Канцелярії та муніципальні записи XVIII ст.» («Kancelarye i akta grodzkie w wieku XVIII») та «Modus eligendi regis від початку XVI ст.» («Modus eligendi regis z początku XVI wieku»).

Одним з учнів О. Бальцера був український правознавець Микола Чубатий – дослідник історії українського права. Упродовж 1913-1917 рр. М. Чубатий навчався на філософських факультетах Львівського та Віденського університетів, а у 1917-1918 рр. – на юридичному факультеті Львівського університету. Зокрема, саме тоді за порадою О. Бальцера він розпочав спеціалізуватися у сфері дослідження історії українського права. У час існування ЗУНР М. Чубатий брав активну участь у політичній діяльності. У 1919 р. він мав зайняти посаду доцента кафедри історії українського права Кам'янець-Подільського університету, проте війна перешкодила цим планам. Упродовж 1921-1923 років М. Чубатий був професором історії українського права Українського таємного університету у Львові. За своє життя М. Чубатий написав близько тисячі праць. Серед них, на період його роботи з організації Українського університету у Львові та праці у ньому припадають: «Державний лад на Західній Області Української Народної Республіки» (Львів, 1920), «Огляд історії українського права» (Львів, 1921, 1922), «Правне становище Церкви в козацькій державі» (Львів, 1925).

Серед послідовників О. Бальцера був і проф. Пшемислав Домбковський (1877-1950), який вивчав історію польського судочинства та історію західноєвропейського права. В 1906 р. він габілізувався з польського права на підставі роботи «Покарання в польському середньовічному праві» («Rękojemstwo w prawie polskim średniowiecznym»), а в 1913 р. – з німецького права на підставі праці «Право застави в саксонському, швабському та німецькому «зерцалах» («Prawo zastawu w zwierciadłach saskim, szwabskim i niemieckim»). З 1906 р. Пшемислав Домбковський

працював на юридичному факультеті Львівського університету. У 1916-1919 роках він очолював кафедру історії німецького права, а в 1920-1939 рр. – кафедру давнього польського права. Водночас, керував інститутами історії польського судочинства та історії західноєвропейського права Львівського університету. Вчений займався історією польського цивільного права, історією литовського та німецького права. Серед праць П. Домбковського – «Абетка давнього польського права» («Księga alfabetyczna dawnego prawa polskiego») (Львів, 1932).

Професор О. Бальцер понад 40 років очолював на юридичному факультеті Львівського університету кафедру історії польського права. Професор О. Бальцер став авторитетною особистістю у середовищі науковців Польщі і зарубіжжя. Його призначено членом екзаменаційної комісії для суддів Львівського судового округу, головою екзаменаційної комісії на юридичному факультеті. Багато років він входив до складу Сенату університету, двічі (1892-1893, 1913-1914) його обирали деканом юридичного факультету, а в 1895/1896 н. р. – ректором Львівського університету. З ініціативи професора О. Бальцера у навчальну програму правників на першому курсі введено предмет «Порівняльна історія права слов'ян». Домагався він і дозволу на створення окремої аналогічної кафедри, але досягти цього не вдалося. Професор О. Бальцер виступав на багатьох наукових конференціях у Австрії та зарубіжних країнах з цікавими доповідями та брав активну участь у наукових дискусіях. Почесним доктором права його обрали Львівський, Вільнюський, Варшавський, Познанський, Празький університети, він стан членом Польської, Чеської, Югославської, Болгарської Академії наук, членом багатьох наукових товариств. Загально визнана повага і авторитет професора О. М. Бальцера зробили його справжнім лідером Львівської історико-правової школи. У Польщі його нагороджено орденом Білого Орла і Золотим Хрестом за заслуги.

Після смерті О. Бальцера у 1933 р. Львівську історико-правову школу очолив його учень і послідовник професор Пшемислав Домбковський (1877-1950). У тому ж році кафедру історії устрою

та права польського (яку очолював О. Бальцер) та кафедру історії давнього польського приватного права об'єднано в одну – кафедру історії устрою і польського права. Її очолив проф. П. Домбковський. Крім читання лекцій, він проводив семінари, на яких заохочував студентів до творчого мислення, висловлювання власних думок, поглибленої наукової праці. На ці семінари постійно записувалося від 30 до 90 студентів. За власні кошти купував для кафедральної бібліотеки першоджерела, наукові журнали, монографії та іншу літературу – польську і зарубіжну. Цієї літератури було на кафедрі багато – кількасот книг, у тому числі кілька унікальних першоджерел. Активною була й зовнішньо-наукова та організаційна діяльність професора П. Домбковського. Він брав участь у з'їздах і нарадах польських і закордонних вчених, виступав з доповідями на засіданнях наукових історичних і правничих товариств, добивався утворення кафедри історії державності і права слов'янських країн, багато публікувався. У 1927 р. його численні учні організували святкування 30-ліття наукової праці професора. З цієї нагоди видано збірник праць учнів П. Домбковського та його бібліографію праць (налічувала 321 позицію). Найздібніших своїх студентів-випускників професор П. Домбковський намагався залишити для викладацької і наукової праці на кафедрі та факультеті. Це були, зокрема, відомі згодом вчені К. Кораний, В. Гейнош, Я. Адамус, С. Шреньовський, Л. Паулі та ін. Професор П. Домбковський виконував у Львівському університеті низку важливих адміністративних функцій. У 1920-1921 рр. та в 1925-1926 рр. його обрано деканом юридичного факультету (тоді деканів обирали на один рік), тричі виконував (на час відсутності ректора) функції в. о. ректора університету. У 1939 р. П. Домбковського Сенат університету обрав навіть ректором, але він відмовився від цієї посади. П. Домбковський опублікував близько 300 наукових праць – монографій і підручників, статей, навчально-методичні видання.

Значні зміни в історії Львівського університету і його юридичного факультету відбулися після приєднання у 1939 р. західноукраїнських земель до складу Української РСР. Львівський

університет було докорінно реорганізовано. Новим змістом наповнилася діяльність Львівської історико-правової школи, яка уперше в новітній історії почала вивчати історію державно-правового розвитку на українських землях. Уперше українська мова стала мовою юридичної освіти і науки. У радянський період діяльність Львівської історико-правової школи була продовжена – професорами Сокуреном В. Г. та Кульчицьким В. С., доцентами Калиновичем В. І., Тишиком Б. Й., Настюком М. І. та ін.

З проголошенням державної незалежності України почався активний розвиток та діяльність наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка, яку очолив один із найвідоміших у той час українських вчених-правників у галузі історії держави і права, авторитетний вчений-правознавець, доктор юридичних наук, професор Володимир Семенович Кульчицький (1919-2009). Історико-правова школа розвивалася у двох напрямках: один з історії Української державності і права – координував професор В. С. Кульчицький і другий з історії державності і права зарубіжних країн - координував і координує професор Б. Й. Тишик.

Основоположником справді української наукової історико-правової школи у Львівському університеті імені Івана Франка був професор, доктор юридичних наук В. С. Кульчицький. Він був лідером Львівської історико-правової школи, відомим і авторитетним вченим у галузі історії держави та права, який пропонував ідеї (нові напрями дослідження) і об'єднував навколо себе однодумців. Головною ознакою Львівської історико-правової школи було і є ефективне дослідження й засвоєння її вченими актуальних проблем з історії держави і права України та зарубіжних країн. Актуальні теми формувалися керівником наукової школи – професором В. С. Кульчицьким. Львівська історико-правова школа формувалася упродовж трьох поколінь: 1) засновник школи – професор О. М. Бальцер; 2) послідовник – професор П. Б. Домбковський; 3) учень послідовника – професор В. С. Кульчицький. Ключовими фігурами Львівської історико-правової школи були вище зазначені лідери. Ознаки Львівської

історико-правової школи: 1) багаторічна наукова продуктивність, що характеризується кількісними і якісними показниками дослідження історико-правових явищ і процесів. Кількісними і якісними показниками були і є кількість праць, які публікувалися у журналах, наукових збірниках – це наукові історико-правові праці вчених; 2) широта проблемно-тематичного, географічного та хронологічного діапазонів функціонування Львівської історико-правової школи; 3) збереження традицій і цінностей Львівської історико-правової школи на всіх етапах її становлення та розвитку. 4) забезпечення спадкоємностей у дослідженні – вчителем В. С. Кульчицького був професор П. Б. Домбковський, якого науковим батьком був О. М. Бальцер; 5) розвиток атмосфери творчості, новаторства, відкритості для дискусій; 6) об'єднання у школу талановитих вчених та постійне поновлення вчених і однодумців, послідовників; 7) постійні комунікаційні наукові зв'язки між учителем та учнями; 8) активна викладацька діяльність; 9) офіційне визнання державою важливості наукових досліджень наукової школи. У діяльності Львівської історико-правової школи реалізувалися і продовжують реалізуватися такі функції: 1) через історико-правові дослідження отримання нових наукових знань про державу і право; 2) поширення історико-правових знань; 3) підготовка обдарованих фахівців для наукової, викладацької та практичної роботи.

У рамках Львівської історико-правової школи вперше на юридичному факультеті Львівського університету під керівництвом професора В. С. Кульчицького розпочалося вивчення об'єктивної історії держави і права України від найдавніших часів, а не з 1917 р. як це було прийнято за період існування радянської влади. Професор Кульчицький В. С. разом з колегами розпочав активну роботу щодо дослідження проблем зародження і подальшої еволюції українських державно-правових інститутів, вивчення національної державно-правової традиції українського народу; виявлення основних причин та наслідків виникнення, розвитку і ліквідації окремих державно-правових систем, аналізу взаємозв'язків державних структур і правових інститутів; поглиб-

лення аналізу актуальних проблем історії українського права, дослідження найвизначніших пам'яток українського права тощо.

Авторитет професора В.С. Кульчицького як основоположника справді української наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка визначався його значними науковими досягненнями. У 1954 р В. С. Кульчицький успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Галицький сейм у системі колоніального апарату Австро-Угорщини». Науковим керівником під час роботи над кандидатською дисертацією був відомий професор П. Домбковський (помер у 1950 р., до того як вказана дисертація була захищена), який був учнем професора О. Бальцера. У 1970 р. В. Кульчицький успішно захистив докторську дисертацію на тему: «Політичний апарат колоніального управління Східною Галичиною (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)». Докторська дисертація складалась з двох томів, обсягом біля 400 сторінок кожен. Високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження викликає схвалення і серед багатьох сучасних дослідників. Вчений підготував 20 кандидатів юридичних наук, четверо з них згодом захистили докторські дисертації.

Професор В. С. Кульчицький був також автором значної кількості наукових статей, які є не лише джерелом вивчення історії держави і права, але також історії української правової думки. Він був одним із перших українських істориків права, хто ґрунтовно вивчав особливості державного ладу і правового статусу Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини. Значний науковий інтерес викликають також видані вченим навчальні посібники – «Державний лад і право Галичини (в другій половині ХІХ – початку ХХ ст.)» (1966 р.), а також виданий в 2002 р. у співавторстві з своїми учнями й послідовниками навчальний посібник «Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини». У своїх наукових працях автор розглядав не лише правові питання, але й соціальні, економічні та політичні проблеми, соціально-правовий статус населення Галицького краю після приєднання його до Австрійської імперії. Саме тому наукові праці професора

В. С. Кульчицького є надзвичайно цінним матеріалом, підґрунтям для подальшого поглибленого дослідження австрійських конституцій, законодавства та особливостей їхнього застосування у Галичині. У більшості радянських та українських підручників з історії держави і права розділи, що стосуються правового статусу Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини, також було написано професором В. С. Кульчицьким. Він був автором або співавтором близько 500 наукових і науково-популярних праць, зокрема 20 колективних монографій і 10 вузівських підручників. Професор Кульчицький В. С. був одним з тих українських вчених-правників, які друкували свої наукові праці також у журналі «Український календар», що видавався у Варшаві.

Найбільшим науковим досягненням професора В. С. Кульчицького було визнання всією українською науковою громадськістю здобутків Львівської історико-правової школи, яку він очолював. Під керівництвом професора В. С. Кульчицького історико-правова школа почала свій активний розвиток – проводились цікаві дослідження з історії українського права, яким професор присвятив усе своє життя та понад 60 років праці в університеті. При Володимирі Семеновичу остаточно сформувалася нова наукова школа саме з історії українського права, основоположником якої власне й став професор В. С. Кульчицький. Адже саме Володимир Семенович ще у радянський період мав сміливість формувати у студентів патріотизм, прищеплював їм любов до рідної мови, до українських традицій, знайомити студентів юридичного факультету з такими видатними пам'ятками українського права, як «Права, за якими судиться малоросійський народ», «Екстракт малоросійських прав», «Зібрання малоросійських прав», «Суд і розправа в правах малоросійських», формуючи правову свідомість українського юриста Львівського університету. Професор Кульчицький В. С. був одним з небагатьох викладачів на юридичному факультеті Львівського університету, які у часи радянської влади читали лекції і проводили семінарські заняття виключно українською мовою.

Саме професор Кульчицький В. С. після проголошення України незалежною державою став автором перших в Україні об'єк-

тивних підручників з історії держави і права України, на яких виховувалось не одне покоління сучасних правників, патріотів нашої держави. Схема і періодизація, методологічні підходи викладання української історії права і держави, закладені Володимиром Семеновичем Кульчицьким, стали основою для викладання навчального курсу «Історії держави і права України», якою послуговуються в усіх юридичних навчальних закладах України і донині.

Під керівництвом професора Кульчицького В. С. було виховано нову плеяду українських науковців, дослідників українського права, патріотів нашої Батьківщини, які у новітній період незалежності України в рамках наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка висвітлюють важливі аспекти розвитку української держави і права, походження української державності та права, здійснюють дослідження основних галузей та інститутів українського права в їхньому історичному розвитку, аналізують причини і сутність кодифікацій українського права упродовж історичного розвитку.

Після смерті професора В. С. Кульчицького Львівську історико-правову школу очолив відомий український вчений-правознавець, заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка Б. Й. Тищик, який здійснив і здійснює вагомий науковий внесок у вивчення історії держави і права України та зарубіжних країн. Професор Тищик Б. Й. 28 років очолював кафедру історії держави, права та політико-правових учень (до 2008 р. – теорії та історії держави і права, історії політичних і правових учень), (чотири рази його переобирали завідувачем кафедри за конкурсом). Завдяки організаторським здібностям професора Тищика Б. Й. очолювана ним кафедра стала однією з провідних кафедр на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка. Він плідно працював і працює у науковій та навчально-методичній сферах. Зокрема, є автором або співавтором 13 монографій, 45 підручників та навчальних посібників (з них щонайменше третина з грифом Міністерства освіти і науки України), понад 120 статей, 50 матеріалів, тез, рецензій – загальною кількістю 230 позицій, обсягом 600 друкованих

аркушів. Найважливішими монографіями, підручниками та навчальними посібниками професора Б. Й. Тищика є: «Галицька Радянська Соціалістична Республіка» (Львів, Вид-во Львів. унту, 1970); «Становлення державності в Україні (1917–1922)» (у співавторстві). – Коломия, 2000; «Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): Історія держави і права». – Львів, 2004; «Галицько-Волинська держава (1199–1349)» (у співавторстві). – Львів, 2006; «Історія держави і права України» (у співавторстві). – К.: Атіка, 2001 (реком. МОН України); «Основи римського приватного права». – К.: Юрінком Інтер, 2000 (у співавторстві); «Історія держави і права країн Стародавнього світу». – Львів: Світ, 2001 (гриф МОН України); «Історія держави і права зарубіжних країн. Середні віки» (у співавторстві). – Львів: Світ, 2006 (гриф МОН України); «Історія держави і права України. Академічний курс». – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2007 (гриф МОН України) (у співавторстві); «Суд і судочинство в Українській Народній Республіці, Українській державі та Західноукраїнській Народній Республіці (1917–1920 рр.)». – Одеса – Львів: Фенікс, 2007 (у співавторстві); «Німеччина: історія державності і права (IX ст. – початок XXI ст.)». – Львів: Тріада плюс, 2011; «Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.)»: навч. посібник (реком. МОН України). – Львів: Світ, 2012. Обсяг 25 друк. арк.; «Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII ст. – 1918 р.)»: навч. посібник (реком. МОН України). – Львів: Світ, 2013. Обсяг 43 друк. арк.; «Римське приватне право»: підручник. (затв. МОН України). – К.: Ін Юре, 2012 (у співавторстві). Обсяг 22.7 друк. арк.; «Італія: історія державності і права (V ст. – початок XXI ст.)» – Львів: Світ, 2015, 19.6 друк. арк. Велика Британія: історія державності і права (V – початок XXI ст.). – Львів: «Світ», 2017. Обсяг – 22,4 друк. арк. Ці монографії та інші наукові праці значною мірою збагатили українську історико-правову літературу. Наукові праці Б. Й. Тищика відзначаються ґрунтовним, об'єктивним аналізом причин і наслідків політико-правових явищ й процесів в історії держави і права України й зарубіжних країн. Великий науковий та педагогічний досвід, ґрунтовне знання першоджерел,

які відображали реальне правове і політичне життя свого часу, розуміння їхньої актуальності та детальне знання соціально-економічних, геополітичних й інших умов генезису та еволюції державно-правових явищ, дають змогу вченому обґрунтовано показати помилковість, а іноді політичну кон'юнктурність деяких підходів до висвітлення окремих тем і питань української та зарубіжної історії держави і права. Без перебільшення можна сказати, що наукові праці професора Б. Й. Тищика продовжують розвивати традиції української історичної школи, закладеної у працях М. Грушевського, М. Аркаса, Д. Дорошенка, Н. Полонської-Василенко, І. Крип'якевича, В. Кульчицького та ін. Вчений підготував 18 кандидатів наук, двоє з них захистили докторські дисертації. За роки роботи у Львівському університеті на очолюваній ним кафедрі підготовлено дві докторські дисертації та понад 40 кандидатських дисертацій. Будучи керівником наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка у сучасних умовах, Тищик Б. Й. вносить суттєвий внесок у підготовку висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів для нашої держави. Педагогічний і науковий стаж професора Б. Й. Тищика становить 60 років. Він постійно є учасником різних міжнародних і регіональних наукових конференцій, симпозіумів, круглих столів та ін. Станом на цей рік професор Тищик Б. Й. є одним із провідних учених-правознавців України в галузі історії держави і права, свого роду «патріархом» цієї науки, його ім'я як авторитетного науковця і досвідченого педагога широко відоме в Україні та за її межами.

На сучасному етапі розвитку історико-правової науки новим напрямом наукових досліджень викладачів кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка є вивчення маловідомої в українській історико-правовій науці проблематики про формування та функціонування державно-правових і самоврядних інститутів у Галичині в складі Польського королівства (1387-1569) (доктор юридичних наук, професор І. Й. Бойко); особливостей застосування магдебурзького права в

Україні (XIV-XIX) (доктор юридичних наук, професор М. М. Кобилецький), рецепції окремих інститутів римського приватного права в джерела українського права у XVII-XX ст. (кандидат юридичних наук, доцент А. М. Федущак-Паславська); виявлення філософських основ римського права – християнства та ідеї стоїцизму; дослідження правових поглядів маловідомих або замовчуваних у часи тоталітарного режиму українських громадсько-політичних діячів минулих століть, зокрема А. Андрієвського, С. Дністрянського, Є. Ерліха, Б. Кістяківського, К. Левицького, О. Малиновського, О. Огоновського, В. Старосольського та ін. (кандидати юридичних наук, доценти Т. Г. Андрусак, А. Ф. Коваль).

Сьогодні історико-правова школа у Львівському університеті продовжує активно функціонувати під керівництвом професора Б. Й. Тищика. Актуальні проблеми історії держави і права досліджують: проф. Б. Й. Тищик, д-р. юрид. наук, проф. І. Й. Бойко, д-р. юрид. наук, проф. М. М. Кобилецький, доц. А. В. Кольбенко, доц. О. В. Липитчук, доц. А. М. Федущак-Паславська, доц. Л. Е. Шевчук, доц. А. Ф. Коваль, канд. юрид. наук Х. М. Моряк-Протопопова, доктор філософії у галузі права, доц. Б. Гутів, доктор філософії у галузі права, доц. Ю. Олійник, доктор філософії у галузі права, асист. О. Заяць. У своїх наукових працях представники Історико-правової наукової школи Львівського національного університету імені Івана Франка, продовжуючи власні академічні традиції, досліджують закономірності становлення і розвитку Української держави і формування права, еволюцію державного ладу і форм державного правління; основні джерела та галузі матеріального і процесуального права; становлення системи законодавства України; етапи систематизації права тощо. Завданням Львівської історико-правової школи є показати, що витoki української державної традиції, сягають у культуру Київської Русі, де були закладені основи нашої писемності, мови, історії, права, світогляду, що перші русько-українські літописи – «Повість временних літ» та «Слово о полку Ігоревім» – були одночасно й першими українськими державно-правовими вченнями. Вони узагальнювали історичний і державотворчий

досвід українців-русів, утримували в собі фундаментальні настанови на розбудову держави. Пізніше з'явилася Руська Правда – перша писемна пам'ятка права, в якій відображені узагальнення міркування українців щодо юридичних засад свого розвитку. Львівські історики права Франкового університету наголошують, що конституція козацької республіки Пилипа Орлика була одним з перших з конституційних актів Європи, який зафіксував права і свободи громадянина, а козацька республіка часів Богдана Хмельницького показала українську державну традицію як взірець толерантності, демократичності та національної самобутності.

Одним з важливих завдань Львівської історико-правової школи Франкового університету є висвітлення історії українського права та особливостей правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин на українських землях від найдавніших часів і до сьогодні. Це передбачає об'єктивний аналіз важливих правових норм в галузі цивільного, кримінального та процесуального права, з'ясування закономірностей, що призводили до їх змін. Вивчаючи історію українського права, важливо показати, що Україна, не дивлячись на багаторічне перебування під владою іноземних держав, має власну історію державотворення і правотворення, історичний правовий досвід, який формувався упродовж багатьох століть. Упродовж століть українське право безперервно розвивалося, не втрачаючи зв'язків зі своїми витокami. Воно живилося джерелами права, успадкованими з давнини, що оновлювалися і збагачувалися з кожним століттям. Впродовж всього свого існування український народ плекав прагнення до свободи, незалежності й одночасно поваги до індивідуалізму і втілював їх у праві, яке набувало таких форм як закон, правовий звичай, нормативно-правовий договір, судовий прецедент, правова доктрина. При цьому пріоритет закону, верховенство права поступово зростали, що свідчить про формування українського права у контексті континентально-європейського.

Львівські історики права Франкового університету обґрунтовують, що українське право є одним з важливих показників ідентичності народу і легітимності його влади. Його вивчення дає

змогу розкрити правову культуру українського народу, його праворозуміння та інші світоглядні установки, особливості менталітету, духовний генезис на певних історичних етапах еволюції українського суспільства. Українське право є важливою національною культурною цінністю, частиною української духовної культури, у якій відображено його сутність. Вчені-правознавці Львівського національного університету імені Івана Франка обґрунтовують, що багатотисячолітня історія українського права є також відображенням глибокої криниці мудрості, яка дійшла до нас через тисячоліття мовою обрядів, традицій, звичаїв, правосвідомості, пам'яток права. Про щирість, доброзичливість, миролюбність, працьовитість, гуманність та інші характерні риси українців можна дізнатися з етнографічних описів українських і зарубіжних дослідників, правових пам'яток. Українці як і інші народи цінували і цінують особисту свободу та право діяти відповідно до своєї совісті і здорового глузду, жити у любові до ближнього. Упродовж усієї своєї історії український народ формував демократичний світогляд та особливу політико-правову свідомість, яка відображала прагнення до упорядкованості, справедливості і демократичності у відносинах між людьми. Тому вивчення історії українського права, особливостей правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні у IX-XX ст. сприяє усвідомленню тих духовних цінностей, на яких ґрунтується національна свідомість українського народу, а також дає можливість більш поглиблено сформулювати уявлення про рівень його правосвідомості. Відтак, можна виявити характер внеску українського народу в еволюцію права України, яке формувалося відповідно до положень романо-германської правової сім'ї.

Отже, науковці Історико-правової наукової школи Львівського національного університету імені Івана Франка, проводять велику роботу, яка позитивно впливає на формування фахівців-юристів. Вважаємо, що юристи мають скласти основу патріотичної політичної еліти, яка б поєднувала українську ідентичність з боротьбою за національну і соціальну справедливість, з повагою ставилася до прав і свобод людини, відстоювала рівність в правах

перед законом, дотримувалася б верховенства права. А без знань багатотисячових традицій українського державотворення, без знань позитивного і негативного історичного досвіду, історичних уроків неможливо якісно і відповідально розбудовувати сучасну Українську державу.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С.17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. №5. С. 164-176.
3. Бойко І. Історико-правова школа Львівського університету імені Івана Франка – одна з найдавніших наукових шкіл в Україні (235-річчя від часу заснування). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 23–34.
4. Бойко І. Професор Володимир Кульчицький – видатний український правник ХХ століття (до 100-річчя від Дня народження). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 173–182.
5. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип.1(5). С. 20–33.
6. Кахнич В. Розвиток правової науки та освіти на юридичному факультеті Львівського університету за часів Австрії та Австро-Угорщини. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 50. С. 66–71.
7. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
8. Юридична наука і освіта на Україні / І. Б. Усенко та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Київ: Наукова думка, 1992. 304 с.
9. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

НАУКОВА ШКОЛА РИМСЬКОГО ПРАВА

Ігор Бойко

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: igor.boiko@lnu.edu.ua*

Ганна Федущак-Паславська

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: hanna.fedushchak-paslavska@lnu.edu.ua*

Володимир Кахнич

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: volodymyr.kakhnych@lnu.edu.ua*

Канонічне та римське право були важливими навчальними курсами, які вивчали на створеному в 1661 р. юридичному факультеті Львівського університету, який тоді називався факультет «обох прав» (канонічне та римське право). На факультеті «обох прав» готували фахівців з канонічного і римського права. Правда, у той час факультетів у сучасному розумінні як організаційних і навчально-наукових підрозділів університету, які б передбачали створення кафедр, ще не існувало, оскільки навчання проводилося за програмою єзуїтських шкіл, розроблених ще наприкінці XVI ст.

У перший період існування Львівського університету (1661-1773) на факультеті «обох прав» викладали такі навчальні юридичні студії (курси): основи римського права та публічного права, історія державного устрою, політична географія, природниче

право, цивільне право (на основі коментарів до кодифікації Юстиніана), адміністративний устрій європейських країн. У процесі викладання канонічного права і так званих «казусів» – моральної теології, вивчали окремі аспекти кримінального права. З 1739 р. почали викладати історію права. Викладання здійснювалося латинською мовою.

У межах освітніх реформ від початку XVIII ст. у Львівському університеті призначали окремого професора канонічного права, а згодом і професора римського права. Викладання канонічного права та інших правничих дисциплін у Львівському університеті забезпечували відомі єзуїтські вчені, зокрема – Я. Бетман – професор канонічного права (1706-1707); В. Жолтовський – професор канонічного права (1722-1723); Т. Перкович – професор канонічного права (1719-1720); К. Грушецький – професор канонічного права (1728-1729); Ш. Кендзерський – професор канонічного права (1730-1731); К. Гутковський – професор канонічного права (1735-1736); Ю. Бертран – професор канонічного права (1763-1766); Д. Верещака – професор канонічного права (1756-1760); С. Глоговський професор канонічного права (1742-1743); М. Граб'євський – професор канонічного права (1736-1737); А. Гумовський – професор канонічного права (1757-1758) та ін.

Тогочасні вихованці юридичного факультету («обох прав») Львівського університету реалізовували себе не лише в церковній та освітній діяльності, але й будували політичну кар'єру як сенатори й посли до сейму, займали посади суддів та урядників городських і земських установ та міських урядів.

Значні зміни у розвитку канонічного та римського права на юридичному факультеті Львівського університету відбулися в австрійський період. Австрійський імператор Йосиф II 21 жовтня 1784 р. видав диплом, яким Львівський університет був відновлений у складі чотирьох факультетів (філософського, юридичного, медичного і теологічного). Підготовку юристів, які становили переважну більшість державних службовців, а також суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів у Галичині покладали на юридичний факультет Львівського університету. Саме з

цього часу юридичний факультет у Львівському університеті функціонував як організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ Львівського університету, де викладали певний цикл споріднених наукових дисциплін і готували фахівців у галузі права, передбачалося створення кафедр, адміністрації та ін. У 1784 р. у структурі юридичного факультету Львівського університету було створено кафедру канонічного права (згодом – кафедра канонічного та римського права, а далі – окрема кафедра канонічного права). В австрійський період навчальна програма юридичного факультету передбачала вивчення на третьому курсі канонічного права. Першими професорами юридичного факультету Львівського університету стали викладачі Празького та Віденського університетів, які були етнічними австрійцями.

Римське право і надалі залишалося важливим напрямом наукових досліджень викладачів відновленого юридичного факультету Львівського університету в австрійський період з 1784 р. Спершу римське право на юридичному факультеті у Львівському університеті викладав Бальтазар Борзага, а з 1797 р. – Франц Маркс. Викладачами римського права в першій половині XIX ст. на юридичному факультеті Львівського університету були також Йозеф Вінівартер, Ігнацій Грасль, Анджей Фангор, Франц Коттер. Проте ці науковці приділяли більше уваги дослідженню австрійського цивільного права та канонічного права, де римське право мало також дуже важливе значення. Одним із найзавзятіших дослідників римського права в цей час став Антон Гаймбергер, який написав ґрунтовний підручник для вищих шкіл «Римське приватне право...» («*Jus romanum privatum...*»). Тут він показує як право трансформувалося з певними історичними періодами і чому деякі норми римського права присутні і будуть ще присутні у багатьох правових системах сучасності. Уже в другій половині XIX ст. (1850-1860) римське право на юридичному факультеті Львівського університету розвивав Йосафат Зельонацький – один із найвідоміших тогочасних дослідників римського права, автор праць «Пандекта, або лекції з римського приватного права» («*Pandekta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego*»)

(1862-1863) та «Наука про володіння і про набуття права власності за римським правом» («*Nauka o posiadaniu i o zasiedzeniu własności według prawa rzymskiego*») (1862). З цієї праці видно, що те розуміння права власності, яке існувало ще у римському праві, сьогодні викладене у нормах Цивільного кодексу країни та кодифікаціях цивільного права інших європейських країн.

З останньої чверті XIX ст. римське право на юридичному факультеті Львівського університету досліджували Фердинанд Жрудловський, Станіслав Шаховський, Леон Пінінський, Марцелій Хлямтач, Ігнацій Кошембар-Лисковський, Вацлав Осуховський, Мечислав Пойнар, Олександр Надрага та багато інших науковців. У роботах цих дослідників можна було простежити аналіз певних законів, які були прийняті у Римській імперії, і що корисного можна було запозичити для суспільства у той чи інших період його розвитку. Леон Пінінський (1857-1938) був професором, завідувачем кафедри римського права юридичного факультету Львівського університету. Він досліджував інститут права власності у Римській імперії. У своїх працях «Опис процесу набуття права власності у загальному праві», «Поняття та межі права власності у римському праві» науковець розкривав актуальні питання цивільного права.

Одним із відомих дослідників римського права був також Ігнацій Кошембар-Лисковський (1864-1945). Професор кафедри римського права у Львівському університеті займався розкриттям норм римського права та адаптацією деяких з них у цивільному праві. І. Кошембар-Лисковський у своїх працях «Теорія відводу у світлі класичного римського права», «Місце римського права в загальному цивільному праві», «Концепція права» писав, що норми римського права увібрали певну гармонію, оскільки вони мали певний зміст, показували, яку роль право відіграє у суспільному житті народу та якими є його завдання й особливості за межами суспільного життя. Він вважав, що зміст права відображено не лише у загальних правових засадах, він повинен бути присутній і в самому понятті права. На думку І. Кошембара-Лисковського, дефініція права має окреслити право, не яким

воно має бути відповідно до суб'єктивного сприйняття, а яким воно є в реальних людських взаєминах. Дослідник наводить такі визначення права, зокрема у римському праві, як «сила», «система впорядкованого егоїзму», «зібрання усіх засад, які обмежують свободу особи», «політика влади» тощо. Далі він подав своє визначення права: «Право є етичною рівновагою у суспільних і господарських відносинах між людьми».

З 1784 р. римське право на юридичному факультеті Львівського університету викладав Бальтазар Борзага. З 1797 р. римське право у Львівському університеті викладав Франц Маркс. Наприкінці XVIII століття було створено кафедру цивільного і римського права, яку 1806 р. перетворено на кафедру цивільного права. Лекції з римського права читав завідувач кафедри, професор Й. Вінівартер. Римське право викладали і на кафедрі канонічного та римського права, з якої 1856 р. було виокремлено кафедру римського права. З 1821 р. кафедру канонічного і римського права очолив відомий юрист А. Гаймбергер, який видав чотиритомний підручник з римського права «*Jus romanum privatum*» («Римське приватне право»), що була перекладена німецькою й італійською мовами. Над проблемами римського права у Львівському університеті працювали й інші австрійські, польські та українські науковці. Одним з перших вчених в галузі канонічного права в австрійський період на юридичному факультеті Львівського університету був український теолог і правник Андрій Ангелович (1766-1820), який у 1796 р. захистив ступінь доктора у Львівському університеті, у 1797 р. на юридичному факультеті став звичайним професором канонічного права, яке викладав українською мовою.

У XVIII – першій половині XIX ст. канонічне право у Львівському університеті досліджували проф. Я. Амброз, Ф. Зоммаруга, Я. Добжанський, Б. Барон, А. Гаймбергер, Ф. Коттер, О. Мор. Проте ці вчені, окрім канонічного права, займалися й іншими галузями права (римським, торгівельним та вексельним), тому їхні дослідження не були систематизованими. Лише в останній чверті XIX – першій третині XX ст. наукове дослідження в галузі канонічного права на юридичному факультеті Львівського

університету набуло розвитку. Цьому сприяли Юзеф Кашніца, Владислав Абрагам, Леон Гальбан, Тадеуш Сільницький, Пйотр Калва, Єжи Яглаж та ін.

Значну роль у вивченні канонічного та римського права відіграв австрійський правник, доктор права, професор Франц Коттер, який з 1842 р. був призначений на посаду завідувача кафедри канонічного та римського права юридичного факультету Львівського університету. Цю посаду він обіймав до 1857 р., коли був переведений до Пештського університету. У 1863 р. він знову повернувся до викладання у Львівському університеті та викладав римське право до 1874 р.

Юзеф Кашніца у 1885-1887 рр. займав посаду звичайного професора канонічного права Львівського університету.

Владислав Абрагам (1860-1941) навчався на юридичному факультеті Львівського, Ягеллонського та Берлінського університетів. У 1883 р. він отримав ступінь доктора права, а 1886 р. габілізувався з канонічного права на підставі роботи «Інквізиційний процес у законах Інокентія III та в сучасній науці» («Proces inkwizycyjny w ustawach Innocentego III i we współczesnej nauce»). Після цього В. Абрагам два роки пропрацював приват-доцентом канонічного права у Ягеллонському університеті, а впродовж 1888-1939 рр. був професором канонічного права Львівського університету. До 1936 р. В. Абрагам також керував у Львівському університеті інститутом канонічного права. До наукових інтересів В. Абрагама належали канонічне право середньовічної Польщі, давнє польське звичаєве право, сімейне право. Він став тогочасним провідним істориком права, який спеціалізувався на канонічному праві. Серед праць Владислава Абрагама початкового періоду його наукової діяльності – «Церковна організація в Польщі першої половини XII ст.» («Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII») (1890), «Виникнення Римо-католицької Церкви на Русі» («Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi») (1904), «Зародження Римо-католицького архієпископства у Львові» («Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie») (1909), «Польща та християнізація Литви» («Polska a chrzest Litwy»)

(1914), «Укладання шлюбу у польському звичаєвому праві» («Zawarcie małżeństwa w pierwotnem prawie polskiem») (1925).

У праці «Утворення Римо-католицького єпископства в Кам'янці-Подільському» («Założenie biskupstwa łacińskiego w Kamieńcu Podolskim») Абрагам торкнувся таких питань, як утворення єпископства та капітули, охарактеризував Кам'янецьких єпископів.

Історик канонічного права Леон Гальбан вивчав право у Львівському (1912-1914), Віденському (1914-1915) університетах, а також у Греноблі. У 1916 р. Л. Гальбан отримав ступінь доктора права, а в другій половині 1920-х років габілітувався з канонічного права. Після цього протягом 1926-1939 рр. він працював доцентом і професором канонічного права Львівського університету. До наукових зацікавлень Л. Гальбана належали історія польського канонічного права, історія Церкви. Цим питанням присвячені його праці «Релігія у Третньому Рейху» («Religia w Trzeciej Rzeszy») (Львів, 1936), «Конфлікт папства та імперії» («Konflikt papieżstwa z cesarstwem») (Львів, 1939).

Історик Церкви Тадеуш Сільницький навчався на філософському факультеті Львівського університету, в 1914 р. здобув ступінь доктора права за роботу «Право вибору королів у Ягеллонську добу» («Prawo elekcji królów w dobie jagiellońskiej»). З 1920 р. Т. Сільницький відвідував семінар В. Абрагама на юридичному факультеті Львівського університету, а в 1927 р. габілітувався з канонічного права на підставі праці «Організація архidiaконства в Польщі» («Organizacja archidiaconatu w Polsce»). Протягом 1921-1929 рр. він був асистентом кафедри канонічного права Львівського університету.

Священик Пйотр Калва (1893-1974) навчався на факультеті права та суспільно-економічних наук (1918-1922), а також факультеті канонічного права (1922-1923) Люблінського університету. У 1926 р. він отримав ступінь доктора права, а в 1934 р. габілітувався на підставі наукової роботи «Виникнення та розвиток польської «коляди» як церковної данини. Історично-правове дослідження» («Powstanie i rozwój polskiej kolędy jako daniny kościelnej. Studium prawno-historyczne»). У 1916-1918 рр. він був вікарієм, у

1923-1934 рр. викладав у Духовній семінарії в Кельце, Люблінському університеті. Упродовж 1934-1939 рр. П. Калва був доцентом канонічного права Львівського університету. В цей період він написав праці «Наслідки укладання цивільного шлюбу в церковному праві» («Skutki adopcji cywilnej w kościelnym prawie małżeńskim») (1935) та «Перший польський Пленарний Синод» («Pierwszy polski Synod Plenarny...») (1939).

Католицький священник Єжи Яглаж закінчив теологічний факультет Львівського університету, навчався також на семінарах В. Абрагама з канонічного права. Він отримав ступінь доктора теології, написавши працю «Про способи взаємодії католицьких чинників під час реформи сімейного права у Польщі» («O sposobach współdziałania czynników katolickich przy reformie prawa małżeńskiego w Polsce»). Протягом 1937-1939 рр. працював асистентом кафедри канонічного права Львівського університету. Питанням шлюбно-сімейного права Є. Яглаж присвятив працю «Зауваження до кодифікації сімейного права в Польщі» («Uwagi do kodyfikacji prawa małżeńskiego w Polsce») (1931).

Римське право було дуже важливим напрямом наукових досліджень викладачів юридичного факультету Львівського університету від часу його створення. Спершу римське право у Львівському університеті викладав Б. Борзага. А у 1797 р. кафедру цивільного, пандектного та кримінального права, яку очолював Б. Борзага, перетворили на кафедру римського та цивільного права. Її очолив Ф. Маркс.

Викладачами римського права в першій половині XIX ст. на юридичному факультеті Львівського університету були Й. Вінівартер, І. Грасль, А. Фангор, Ф. Коттер. Проте цих учених найбільше цікавило австрійське цивільне право та канонічне право. Одним з найзначніших дослідників римського права в цей час став А. Гаймбергер, котрий написав ґрунтовний підручник для вищих шкіл «Римське приватне право...» («Jus romanum privatum...»).

У другій половині XIX ст. (1850-1860) римське право на юридичному факультеті Львівського університету розвивав Й. Зельонацький – один з найвідоміших тогочасних дослідників римського

права, автор праць «Пандекта або лекції з римського приватного права» («Pandekta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego») (1862-1863) та «Наука про володіння і про набуття права власності за римським правом» («Nauka o posiadaniu i o zasiedzeniu własności według prawa rzymskiego») (1862).

Римське право з останньої чверті ХІХ ст. на юридичному факультеті Львівського університету досліджували Фердинанд Жрудловський, Станіслав Шаховський, Леон Пінінський, Марцелій Хлямтач, Ігнацій Кошембар-Лисковський, Вацлав Осуховський та Мечислав Пойнар, Олександр Надрага.

Фердинанд Жрудловський народився в 1843 р. у Львові. Він закінчив юридичний факультет Львівського університету, отримав ступінь доктора права, а в 1866 р. пройшов габілітацію з цивільного права. Спочатку молодий учений обіймав посаду суплента, згодом – надзвичайного професора (1868-1870), звичайного професора (1870-1872) цивільного права юридичного факультету Львівського університету. У 1872-1889 рр. він очолював кафедру римського права цього вищого навчального закладу. Саме як історик римського права, Ф. Жрудловський здобув визнання наукових кіл. Популярними стали його праці «Інститути та історія римського приватного права» («Instytucye i historia prywatnego prawa rzymskiego») (Львів, 1889) та «Пандекта римського приватного права» («Pandekta prywatnego prawa rzymskiego») (Львів, 1889).

Станіслав Шаховський (1838-1906) навчався на юридичних факультетах Гейдельберзького, Паризького та Львівського університетів. У 1872 р. він здобув ступінь доктора права. З 1877 р. обіймав посаду приват-доцента, з 1894 р. – надзвичайного професора, а з 1902 р. – звичайного професора римського права Львівського університету. Як юрист-науковець, С. Шаховський цікавився римським приватним правом, написав працю «Про заробіток грошей» («De pecunia constituta») (1868).

Леон Пінінський упродовж 1874-1878 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету, стажувався у Лейпцигу, Берліні та Відні, а в 1880 р. отримав ступінь доктора права. У 1886-1891 рр. Л. Пінінський був приват-доцентом, 1891-1898 рр. –

звичайним професором кафедри римського права юридичного факультету Львівського університету. Упродовж 1898-1903 рр. він був намісником Галичини. У міжвоєнний період повернувся до викладацької діяльності у Львівському університеті, очолюючи майже до самої смерті у 1938 р. кафедру римського права. Серед наукових праць Л. Пінінського – двотомник «Фактичні обставини придбання речі у володіння за загальним правом» («Der Thatbestand des Sachbesitzerwerbes nach gemeinem Rechte») (Лейпциг, 1885–1888), «Поняття та межі права власності у римському праві» («Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego») (Львів, 1900).

У статті «Під враженням «Роздумів» Марка Аврелія» («Pod wrażeniem «Rozmyślan» Marka Aurelego») Л. Пінінський проаналізував вплив філософії римського імператора Марка Аврелія на норми римського права, зокрема на таку норму, як «моральний обов'язок». В іншій статті, а саме «Концепція та межі права власності за римським правом» («Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego») цей відомий дослідник писав, що «право приватної власності існує споконвіку і в усіх державах є підвалиною врегулювання суспільних відносин». Леон Пінінський стверджував, що право власності належить до майнових прав і є гарантованою приписами закону можливістю господарського користування певною фізичною річчю. Далі учений охарактеризував теорію обмеженого права власності, акцентував увагу на праві власності на нерухомість тощо, опираючись на праці римських юристів, зокрема, Ульпіана.

Марцелій Хлямтач юридичну освіту здобув у Львівському, Віденському та Берлінському університетах. У 1898-1900 рр. він був приват-доцентом, у 1900-1904 рр. – надзвичайним професором, а з 1904 р. – звичайним професором кафедри римського права юридичного факультету Львівського університету. Розпочавши свою роботу ще у Францисканському університеті, він продовжував її в Університеті Яна Казимира у Львові протягом усього періоду його існування. Марцелій Хлямтач досліджував римське право та сучасне німецьке право. Серед його праць першого періоду

діяльності варто назвати «Правова природа передачі права власності на основі традиції в римському праві» («Die rechtliche Natur der Uebereinigungsart durch Tradition im roemischen Recht») (Львів, 1897), яка здобула молодому вченому визнання й допомогла отримати посаду в університеті.

З 1900 р. надзвичайним професором, а в 1906-1916 рр. – звичайним професором кафедри римського права у Львівському університеті був Ігнацій Кошембар-Лисковський (1864-1945). Вихованець юридичного факультету Берлінського університету, доктор права, він габілітувався з римського права на підставі роботи «Теорія ехсептіо за класичним римським правом» («Die Theorie der Exceptionen nach klassischen romischen Recht») (1894) й згодом працював у судових органах Берліна, завідував кафедрою римського права Фрайбурзького університету. Серед праць І. Кошембара-Лисковського львівського періоду – «Місце римського права в загальному цивільному законі» («Stanowisko prawa rzymskiego w powszechniej ustawie cywilnej») (Львів, 1911), «Концепція права» («Pojęcie prawa») (Львів, 1912). Остання праця І. Кошембара-Лисковського потребує детальнішого розгляду.

У статті «Концепція права» («Pojęcie prawa»), дослідник писав, що «На запитання, чим є право, ми правознавці відповідаємо: правом є система обов'язкових правил для суспільного життя народу, додаючи часто для «етичного» суспільного життя і «на певній території», чим зазначається, що право встановлюється державною владою і є обов'язковим лише у даній державі і є виразом державної влади. Таке поняття права є прийнятним у колах правознавців, і не тільки. Воно отримало визначення як «формальне право», а діюче в даній державі формальне право – «позитивне право».

Далі Ігнацій Кошембар-Лисковський писав, що поняття права повинно мати певний зміст, котрий вказує яку роль право відіграє у суспільному житті народу та яке його завдання й особливості поза суспільним життям. Адже такий зміст права знаходимо не лише у загальних правових засадах, його повинно мати й саме поняття права – він становить сутність права. На

думку І. Кошембара-Лисковського, дефініція права має окреслити право, не яким воно повинно бути відповідно до суб'єктивного сприйняття, а яким воно є у реальних людських відносинах.

Дослідник наводить такі визначення права, зокрема у римському праві, як «сила», «система впорядкованого егоїзму», «зібрання усіх засад, які обмежують свободу особистості», «політика влади» тощо. Далі він подав своє визначення права: «Право є етичною рівновагою у суспільних і господарських відносинах між людьми».

У міжвоєнний період в очоленому Л. Пінінським і М. Хлямтачем інституті римського права та двох кафедрах римського права працювали відомі згодом юристи Вацлав Осуховський та Мечислав Пойнар.

Вацлав Осуховський (1906-1988) навчався на юридичному та філософському факультетах Львівського університету, стажувався в Римі, був доктором філософії, а з 1930 р. за роботу «Між пропозиціями: дослідження проблеми специфікації в класичному римському праві» («*Media sententia: studium nad zagadnieniem specyfikacji w klasycznym prawie rzymskim*») отримав ще й ступінь доктора права. У 1933 р. В. Осуховський, який уже працював асистентом кафедри римського права Л. Пінінського, габілітувався з римського права. Згодом, у 1937-1939 рр. В. Осуховський був надзвичайним професором римського права та директором наукового інституту римського права Львівського університету. В. Осуховський – автор праці «Про непозначені договірні правовідносини в класичному римському праві» («*O nieoznaczonych prawnie stosunkach kontraktowych w klasycznym prawie rzymskim*») (Львів, 1933).

Випускник юридичного факультету Львівського університету 1934 р. Мечислав Пойнар народився 1913 р. на теренах сучасного Підкарпатського воєводства Польщі. У 1935-1939 рр. він працював асистентом кафедри римського права Львівського університету.

Українець Олександр Надрага з 1904 р. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. У 1911 р. молодий юрист здобув ступінь доктора права. З 1919 р. він був адвокатом

у Львові, одним з керівників Львівської колегії адвокатів. У 1921-1925 рр. О. Надрага був професором юридичного факультету Українського університету у Львові, де викладав римське право. Згодом, у 1940-1941, 1944-1947 рр. він викладав історію права на юридичному факультеті Львівського університету. О. Надрага був членом НТШ, Спілки українських адвокатів, членом редакції журналу «Життя і право».

З викладеного вище можна зробити наступні висновки. Такі наукові школи юридичного факультету Львівського університету останньої чверті ХІХ – першої третини ХХ ст., як історії держави і права Польщі, України та інших слов'янських земель, історії держави і права неслов'янських народів, канонічного права та римського права можна об'єднати в єдиний науковий напрямок «Історія держави і права». Оскільки об'єкти дослідження, а подекуди й предмети дослідження цих наукових шкіл часто перетинаються.

Наукова школа історії держави і права Польщі, України та інших слов'янських земель представлена, насамперед, її засновником Освальдом Бальцером, в основу своїх досліджень ставила критичне опрацювання першоджерел. До наукових зацікавлень О. Бальцера належали історія держави і права Давньої Польщі та Речі Посполитої (1569-1795), а також порівняльне дослідження права різних слов'янських народів. Заслугою О. Бальцера є обґрунтування витоків законодавства Польщі, інших слов'янських держав, зокрема й Київської Русі, зі звичаєвого права поляків, українців та інших слов'ян, а не скандинавів чи німців, про що стверджували дослідники німецького походження. Ця концепція «домашнього походження права» у слов'янських народів допомогла конституюванню їхніх державних структур. О. Бальцер також продовжив дослідження з історії права та судочинства львівських вірмен, започатковані ще в 1860-х роках Ф. Бішофом. Це дозволяє стверджувати і про приналежність О. Бальцера до наукової школи історії держави і права неслов'янських народів.

Представниками наукової школи історії держави і права Польщі, України та інших слов'янських земель на юридичному

факультеті Львівського університету були також А. Віняж (дослідження польського звичаєвого права), українець М. Чубатий (дослідження історії українського права). М. Чубатий був одним з учнів О. Бальцера, за порадою якого розпочав спеціалізуватися з дослідження історії українського права. Упродовж 1921-1923 рр. учений обіймав посаду професора історії українського права Українського таємного університету у Львові, що дає всі підстави віднести цього вченого до викладачів юридичного факультету Львівського університету.

Наукова школа історії держави і права неслов'янських народів спеціалізувалася, передусім, на дослідженні історії німецького права. Окремі дослідження викладачів юридичного факультету Львівського університету з цієї тематики відносяться ще до 1850-1880 рр. (праці Ф. Бішофа, Г. Бруннера, Е. Буля). Наприкінці XIX – у першій третині XX ст. цю тематику у Львівському університеті розвивали юристи П. Домбковський, А. Гальбан, М. Бобжинський, А. Янович, З. Соха, до наукових зацікавлень яких належали також історія польського права, римське право та канонічне право.

Окрема наукова школа канонічного права сформувалася на юридичному факультеті Львівського університету зусиллями В. Абрагама, Л. Гальбана, Ю. Кашніці, Т. Сільницького, П. Калви та Є. Яглажа та ін. До предмету дослідження цих учених належали, перш за все, організація та розвиток інститутів Римокатолицької Церкви на польських та українських етнічних землях.

Римське право науковому аналізу викладачі Львівського університету піддавали від часу створення юридичного факультету. Одним з найвизначніших дослідників римського права в першій половині XIX ст. був А. Гаймбергер, а у 1850-1860 рр. – Й. Зельонацький.

Наукова школа римського права у Львівському університеті представлена Ф. Жрудловським, С. Шаховським, Л. Пінінським, М. Хлямтачем, І. Кошембар-Лисковським, В. Осуховським, М. Пойнаром і О. Надрагою та ін. Українець О. Надрага був випускником юридичного факультету Львівського університету,

а в 1921-1925 рр. на посаді професора викладав римське право для студентів юридичного факультету Українського таємного університету у Львові.

У радянський період наукову школу римського приватного права на юридичному факультеті Львівського університету представляли професор Б. Й. Тищик та доценти В. І. Калинович, Є. М. Орач та ін.

З проголошенням державної незалежності України почалася активний розвиток та діяльність львівської наукової школи римського приватного права, яка функціонувала на кафедрі теорії та історії держави і права, а з 2008 р. функціонує на кафедрі історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Цей напрямок очолили авторитетні вчені Б. Й. Тищик, Є. М. Орач, Г. М. Федущак-Паславська та ін.

Сьогодні дослідження з римського приватного права здійснюють: проф. Б. Й. Тищик, доц. Г. М. Федущак-Паславська, доц. О. В. Липитчук, доц. Л. Е. Шевчук, доц. Х. М. Моряк-Протопопова, доц. Б. І. Гутів та ін.

Львівська наукова школа римського приватного права співпрацює з аналогічними науковими школами інших вищих юридичних закладів і факультетів України і європейськими країнами, зокрема з Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Одеської національної юридичної академії, Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, Люблінського католицького університету імені Папи Римського Івана-Павла II (Польща) та ін. Співпраця з ними полягає у взаємній участі в наукових конференціях, публікаціях наукових статей у наукових збірниках, рецензуванні підручників, посібників, наукових праць, статей та ін. Польські професори читають лекції у Школі Польського та Європейського права, яка організована і вже багато років функціонує на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка.

Література:

1. Бойко І.Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С. 17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. № 5. С. 164–176.
3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип. 1(5). С. 20–33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Юридична наука і освіта на Україні / І. Б. Усенко та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Київ: Наукова думка, 1992. 304 с.
7. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

НАУКОВА ШКОЛА ТЕОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Віталій Косович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: vitaliy.kosovych@lnu.edu.ua*

Ігор Бойко

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: igor.boiko@lnu.edu.ua*

Андрій Кольбенко

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави,
права та політико-правових учень Львівського національного
університету імені Івана Франка
e-mail: andriy.kolbenko@lnu.edu.ua*

Ольга Липитчук

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: olha.lypytchuk@lnu.edu.ua*

Загальноправові проблеми привертали увагу викладачів юридичного факультету Львівського університету від його заснування у 1661 р. У перший період існування юридичного студентам юридичного факультету «обох прав», серед інших навчальних курсів (основи римського права, історії державного устрою, політичної географії, цивільного права (на основі коментарів до кодексу Юстиніана), адміністративного устрою європейських країн та ін.), викладали загальнотеоретичний курс публічного права та «натурального права». У процесі викладання канонічного

та римського права і так званих «казусів» – моральної теології, вивчали окремі аспекти теорії права.

Особливо загальнотеоретичні науки стали актуальними після відновлення Львівського університету та його юридичного факультету (1784). На юридичному факультеті Львівського університету у 1784 р. було утворено кафедру природного права, права народів та інституцій, на якій упродовж 15-ти років викладали природне та публічне право. Завідував нею австрійський професор А. Пфлегер. Під час вивчення природного права акцентували, що головним джерелом права є сама природа, а не воля законодавця. Також термін визначав і саме право, задане природою. Людині природні права належать від народження, вони закладені в самій її сутності й однакові для всіх.

У 1799 р. цю кафедру було названо кафедрою природного права, права народів та кримінального права. У різні роки її очолювали такі австрійські професори, як І. Церголь, К. Аппельтауер, М. Фюгер, М. Нападєвич, Е. Гербст. У 1856 р. ця кафедра була перейменована на кафедру кримінального права, філософії та енциклопедії права. У 1857-1858 н. р. на юридичному факультеті Львівського університету серед обов'язкових предметів другого курсу була «Енциклопедія права» (Ф. Бішоф). Ця дисципліна передбачала викладення загальних положень юриспруденції та загальний огляд окремих юридичних наук. Даний предмет вивчався тривалий час на юридичних факультетах в Європі поряд з теорією і філософією права, будучи необхідним введенням у вивчення права. Потреба в енциклопедії права, як особливому предметі викладання, була викликана необхідністю повідомити слухачам попередні відомості про право, різні його галузі та методи його вивчення, а також дати їм деякий філософський базис для подальшої наукової роботи, цільний синтез сучасних загальних вчень про право, як підставу для вивчення окремих правових дисциплін. З 1859 р. до навчальної програми цього факультету було включено такі дисципліни, як «Європейська філософія права», «Енциклопедія права», а також «Теорія права Імануїла Канта» (викладач Ф. Рудольф).

Значну роботу щодо розвитку загальнотеоретичних знань на юридичному факультеті Львівського університету проводив український професор С. Дністрянський (який на цьому факультеті певний час очолював україномовну кафедру цивільного права) аналізував загальнотеоретичну проблематику. У Львові 1902 р. була видано книгу С. Дністрянського «Чоловік і його потреби у правній системі»; а згодом, працюючи вже за кордоном, він оприлюднив працю «Наука про право і державу». Т.1. (Прага, 1923). У 1925 р. окремим виданням у Львові опубліковано його брошуру «Погляд на теорію права та держави».

Після поразки ЗУНР в польсько-українській війні, Галичина була приєднана до складу Польщі. Львівський університет перейшов у підпорядкування Міністерства віровизнань та освіти цієї держави. У 1919/1920 н. р. серед загальнотеоретичних дисциплін юридичного факультету цього університету було передбачено вивчення енциклопедії юридичних і політичних наук, а також історії філософії права, а з 1930 р. студентам першого курсу вже викладався курс загальної теорії права.

З осені 1939 р., після входження західноукраїнських земель до складу Української РСР, на юридичному факультеті Львівського університету було запроваджено марксистсько-ленінську теорію держави і права. У ній важливе місце посіли проблеми держави, відповідно до чого, насамперед, роз'яснювали основні засади і сутність соціалістичної держави як держави диктатури пролетаріату, фаз її розвитку та функції. Питання ж теорії права як у загальнотеоретичній юриспруденції, так і в юридичній науці загалом, по-перше, обмежувались лише позитивним (державним) правом, а по-друге, були поставлені у пряму залежність від означеної теорії держави.

Наукова школа теорії та філософії права розвивалася на кафедрі теорії та історії держави і права юридичного факультету Львівського університету, яка була створена у 1944 р. Під такою назвою ця кафедра функціонувала до весни 2008 р. У різні роки її очолювали: професор П. Домбковський (1944-1946), професор П. Недбайло (1946-1954), доцент В. Калинович (1954-1960),

професор В. Сокурєнко (1960-1990.), професор Б. Тишик (1990-2008). За час існування цієї кафедри її викладачі захистили 6 докторських дисертацій з теорії держави і права (П. О. Недбайло (1958), В. Г. Сокурєнко (1971), П. М. Рабінович (1979), Л. А. Луць (2005), О. В. Гришук (2008), В. М. Косович (2016), а також низку кандидатських дисертацій.

У післявоєнний період розвиток досліджень із загальнотеоретичної юриспруденції пов'язують передусім із діяльністю професора П. Недбайла (з 70-х років член-кореспондент Академії наук Української РСР, Заслужений діяч науки і техніки). Свої наукові інтереси П. Недбайло зосереджував, насамперед, на теоретичних проблемах закону і законності, інтерпретуючи законність як правовий режим суспільного життя, як порівняно самостійне явище державно-правової дійсності. Він відстоював ідею, що феномену законності притаманні особливі властивості та специфічні закономірності розвитку, а тому її не можна ототожнювати ні із законодавством, ні із застосуванням норм права (зокрема, такі властивості, як визначеність, забезпечення непорушності прав і свобод громадян, гарантування їх недоторканності). Ця ідея визначила цілий напрям у дослідженні загальнотеоретичних проблем законності та правопорядку в країні.

У другій половині 50-х років ХХ ст. П. О. Недбайло розпочав загальнотеоретичне дослідження юридичних норм, їхнє тлумачення та застосування (результати цієї праці були викладені в його докторській дисертації (1958). Найважливіше значення мали висновки вченого про специфіку, структуру і види таких норм, їхнє місце і роль у системі соціальних регуляторів суспільства; про об'єктивну істину в процесі застосування норм права, про види і способи їхнього тлумачення. На підставі таких досліджень він опублікував дві фундаментальні монографії. Одна з них була присвячена аналізу правових норм (1959), а друга – проблемам їхнього застосування (1960). Ці праці заклали підґрунтя розвитку важливого (зокрема й у практичній площині) наукового напрямку – дослідження закономірностей юридичних норм і правозастосувальної діяльності.

П. О. Недбайло був одним із перших вітчизняних вчених-правознавців, які почали формувати й упроваджувати в практику теоретичні засади правового навчання і виховання молоді. Він уперше в Україні видав посібник для вчителів середніх шкіл та самоосвіти під назвою «Основи теорії держави і права» (Київ, 1959).

У 60-70-ті роки минулого століття професор П. О. Недбайло спрямував свої зусилля на дослідження методологічних та філософських проблем юридичної науки і ролі позитивного права (законодавства, юридичних норм) у життєдіяльності суспільства. Результати таких досліджень відображено, зокрема, у монографії «Вступ до загальної теорії держави і права» (Київ, 1971).

Отже, саме професор П. О. Недбайло став засновником наукової школи теорії та філософії права на юридичному факультеті Львівського університету. Згодом дослідження зазначених та інших теоретико- і філософсько-правових проблем продовжили його учні – професор В. Г. Сокурєнко і професор П. М. Рабінович. Зокрема, П. М. Рабінович (академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України) у своїх монографіях (Львів, 1975, 1979) на новому рівні розвинув загальну теорію законності. Він обґрунтував об'єктивну необхідність і можливість її зміцнення, дослідження її стану конкретно-соціологічними методами, розробив відповідний науковий інструментарій і показав його результативність у таких дослідженнях.

Ще з початку 80-х рр. ХХ ст. професором П. М. Рабіновичем тривалий час вивчався стан правосвідомості і правового виховання різних груп молоді м. Львова (з використанням конкретно-соціологічних дослідницьких методів), до чого залучалися й студенти-дипломанти юридичного факультету. Здобутки цих досліджень були викладені у колективній монографії «Правове виховання молоді» (Київ, 1985) та інших публікаціях. Пізніше він також брав участь у підготовці колективного навчального посібника для школярів-дев'ятикласників «Основи правових знань» (М., 1989; К., 1990).

Наукові дослідження аспірантів і викладачів кафедри з 70-х років починають охоплювати і філософсько-правову проблематику. Зокрема, під керівництвом професора В. Сокурєнка були підготовлені кандидатські дисертації з питань справедливості права (Є. М. Орач) та справедливості судового правозастосування (П. М. Сергійко).

У 80-ті рр. ХХ ст. на кафедрі були активізовані дослідження важливих філософсько-правових напрямів юридичної науки. Професор В. Сокурєнко зосередив свою увагу на вивченні зв'язків права і свободи, аналізував основні принципи їхньої взаємодії в суспільстві, детермінуючий вплив нормативних властивостей свободи на право, роль права в реалізації і розвитку особи, значення зв'язку свободи з правом у розширенні принципу рівноправності та посиленні юридичних гарантій прав і свобод громадян. З цих питань вже (спільно з доцентом А. М. Савицькою) опублікував монографію «Право. Свобода. Рівність» (Львів, 1981).

Професор П. М. Рабінович у монографії «Соціалістичне право як цінність» (Львів, 1985) докладно обґрунтував цінність норм права як необхідного засобу задоволення загальносоціальних, групових і особистих потреб. Значну увагу в ній було приділено дослідженню об'єктивних передумов, основних напрямів і конкретних—емпірично-фіксовуваних — показників зростання цінності позитивного права. У цей самий період на кафедрі досліджували питання конкретизації юридичних норм у правовому регулюванні, формувалися основи теорії конкретизації права. Результати цієї роботи відображено у монографії Г. Шмельової «Конкретизація юридичних норм у правовому регулюванні (Львів, 1988). У подальшому доцент Г. Шмельова досліджувала також питання юридичної техніки.

Досліджували на кафедрі і питання об'єктивного та суб'єктивного в праві. Результати цього дослідження отримали відображення у кандидатській дисертації Л. А. Луць «Об'єктивне та суб'єктивне у праворегулятивній діяльності (питання теорії)», яка була виконана під керівництвом професора П. М. Рабіновича і захищена в 1989 р.

Отже, евристичний потенціал львівської наукової школи з теорії та філософії права нарощувався майже упродовж 45 років.

Трансформація методології та подальший розвиток наукових шкіл в умовах незалежної України. З початку 90-х років минулого століття – в суттєво змінених історичних умовах – на кафедрі теорії та історії держави і права розпочалось (у межах зазначеної вище наукової школи) освоєння загальнотеоретичних аспектів порівняльно-правового напрямку наукових досліджень: з'ясовують сутність і природу правових систем суспільства; досліджують питання типологізації сучасних правових систем світу; виявляють типові особливості правових систем континентального, загального, звичаєвого, традиційного, змішаного типу; виокремлюють і міждержавний тип правової системи; вивчають проблеми правової інтеграції, особливості розвитку правових систем Ради Європи та Європейського Союзу, аналізують методологію порівняльного правознавства. Згодом результати цих досліджень висвітлено у працях Л. А. Луць, зокрема, у монографії «Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України» (Київ, 2003), у навчальному посібнику «Сучасні правові системи світу» (Львів, 2003), а також у розділі «Теоретичні основи європейської правової інтеграції» колективної монографії «Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми» (Львів, 2005) й у розділі «Методологія порівняльного правознавства» колективної монографії «Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології» (Київ, 2006).

Відповідно до нових умов переосмислюють і методологію загальнотеоретичного праводержавознавства, та її поняттєво-категоріальний апарат, виявляють закономірності формування в Україні правової, демократичної, соціальної держави; аналізують плюралізм праворозуміння, виявляють закономірності розвитку сучасних систем джерел права, приватного та публічного права, розвивають концепцію загальносоціальних (природних) прав і свобод людини, на забезпечення яких має бути спрямоване позитивне право. Результати цієї роботи відображено у навчальних

посібниках: Рабінович П. М. Загальна теорія права і держави (Конспект лекцій) (Львів, 1992); Рабінович П. М., Шмельова Г. Г., Луць Л. А. Загальна теорія права та держави: Учбовий посібник для студентів юридичних факультетів (Чернівці, 1992); Рабінович П. М. Права людини та їх юридичне забезпечення (Основи загальної теорії права і держави). Навч. посіб. – Київ, 1992; Він же. Загальна теорія права і держави (Тексти лекцій) (Київ, 1993); Він же. Основи загальної теорії права та держави (Київ, 1993); Рабінович П. М., Шмельова Г. Г., Луць Л. А. Загальна теорія держави і права (Київ, 1993).

З 2002 р. професор П. М. Рабінович підготував і викладав навчальну дисципліну «Філософія права». У 2005 р. за його редакцією видано колективний навчальний посібник викладачів кафедри «Філософія права: проблеми та підходи» (П. М. Рабінович, Д. А. Гудима, С. П. Добрянський, Т. І. Дудаш).

Окрім того, з 90-х років ХХ ст. на кафедрі починає формуватися наукова школа теорії прав людини. Від цього часу проблематика прав і свобод людини стає одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень професора П. М. Рабіновича. Під його керівництвом викладачі кафедри та аспіранти формують основи вітчизняної теорії прав та свобод людини, в контексті якої виявляють: основні причини плюралізму інтерпретації феномена прав людини; соціально-антропну сутність основоположних («природних») прав людини; оновлюють визначення їхнього поняття; тенденції розвитку інституту прав людини у сучасному міжнародному та внутрішньодержавному праві; загальні закономірності процесу встановлення і забезпечення відповідності національного законодавства і юридичної практики вимогам міжнародних стандартів з прав людини; загальні теоретико-методологічні засади національної імплементації в юридичну систему України міжнародних договорів щодо прав людини; формують вітчизняний механізм такої імплементації; особливості юридичної природи рішень Європейського суду з прав людини.

Результати цієї роботи відображено: у навчальних посібниках і підручниках: Рабінович П. М. (співавтор). Права людини.

Підручник для 10–11 класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій (Київ, 1997); Він же (співавтор). Права людини. Навч. посіб. (Київ, 2004); Він же (співавтор) Міжнародний захист прав людини та прав біженців. Навч. посіб. (Харків, 2004). У монографіях як-от: Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти) (Львів, 2001); Рабінович П. М., Раданович Н. М. Європейська конвенція з прав людини: проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти) (Львів, 2002); Рабінович П. М., Федик С. Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) (Львів, 2004 р.); Добрянський С. П. Актуальні проблеми загальної теорії прав людини (Львів, 2006); Рабінович П. М., Грищук О. В. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти) (Львів, 2006); Косович В. М. Оцінювання й оцінки у національному й міжнародному правозахисті (Львів, 2006); Грищук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблем (Київ, 2007). У науково-практичних коментарях Конституції України: Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) (Харків, 1997); Він же (співавтор). Конституція України. Науково-практичний коментар (Київ-Харків, 2003); Він же (співавтор). Конституція України. Науково-практичний коментар (Харків, 2008).

Сьогодні в межах наукової школи теорії та філософії права досліджуються можливості використання засобів юридичної техніки для формування галузевого законодавства, зокрема вивчено питання взаємодії права та економіки задля забезпечення соціально-економічних прав людини і громадянина. Досліджувалися питання підтримки миру та безпеки у сучасних умовах, зокрема в Україні; типологізації і трансформації сучасних правових систем світу; питання відповідності законів України міжнародним правовим стандартам; юридичних актів як підґрунтя належної правореалізації. Досліджуються особливості принципу верховенства права; принципу правової визначеності та його значимості для

міжнародної правової практики та юридичної практики України. Увага приділяється основним загальнотеоретичним питанням правової аргументації; досліджено особливості правової аргументації у правозастосуванні та правотлумачній діяльності, проводилася робота з виявлення особливостей зважування й балансування прав людини. Досліджуються питання побудови розвиненого громадянського суспільства як сфери самовияву та самоорганізації вільних індивідів, захищеної від прямого втручання держави. Запропоновано соціально-змістовну характеристику загальнодозвільного типу юридичного регулювання. Аналізується «загальнодозвільна» специфіка регулювання таких відносин посередництвом відповідних юридичних заборон, зобов'язувань, дозволів. Науковці досліджують явище «загальнодозвільної правосуб'єктності». Досліджено особливості правових засобів забезпечення прав людини; основну увагу приділено дослідженню особливостей громадського контролю. Правове регулювання вивчається як засіб задоволення людських потреб та інтересів. Обґрунтовується необхідність забезпечення єдності та розвитку прецедентної судової практики не лише в межах окремих національних правових систем, а насамперед у транснаціональному контексті. Досліджуються питання засобів законотворчої техніки та особливості здійснення коригуючої законотворчої діяльності; техніко-технологічних особливостей створення інтерпретаційних правових актів. Результати наукових досліджень викладачів кафедри активно використовують у процесі підготовки на юридичному факультеті бакалаврів за спеціальністю «правознавство», а також магістрів, зокрема, спеціалізації «Права людини та їх юридичне забезпечення» під час викладання таких загальних курсів: теорія та філософія права, професійна етика юриста, соціологія, українська мова за професійним спрямуванням, міжнародні стандарти захисту прав людини, теоретико-прикладні засади юридичної діяльності, а також таких спеціальних курсів; як-от: загальна теорія прав людини; правова аргументація; європейські стандарти права на приватність; імплементація міжнародних стандартів прав людини в Україні; правотворчі,

правотлумачні та правозастосовні засоби захисту прав людини; права людини у прецедентній судовій практиці; права людини і релігія; європейські стандарти права на справедливий суд; європейські стандарти свободи вираження поглядів.

Особлива увага приділяється також дослідженню використання засобів юридичної техніки для формування законопроектів присвячених питанням інтелектуальної власності; розробляються пропозиції щодо удосконалення проекту Закону України «Про правотворчу діяльність»; досліджено питання трансформації сучасних правових систем світу та України; особливості застосування судами принципів права; аналізуються погляди сучасного американського вченого Френсіса Фукуями, значна кількість праць якого присвячена питанню побудови ефективних інститутів демократії. Вивчається низка суспільних відносин, які складають предмет загально-дозвільного регулювання, з-поміж яких, відносини, пов'язані із втіленням: 1) цінності Людської особистості, зокрема життя і здоров'я Людини, її честі і гідності, безпеки і недоторканності; 2) цінності громадянського суспільства, 3) цінності народовладдя, 4) цінності місцевого самоврядування. Науковцями досліджуються закономірності юридичного гарантування репродуктивних прав людини у практиці Європейського суду з прав людини, з огляду на досліджені закономірності сформульовано нормативні пропозиції щодо удосконалення юридичного забезпечення репродуктивних прав людини у чинному законодавстві України. Науковцями розробляється діалогічний механізм взаємодії між конституційними судами на горизонтальному рівні для забезпечення єдності та розвитку прецедентної практики у сфері прав людини. Виявлено та схарактеризовано складові правової визначеності, які використовуються в ході виконання тесту на наявність порушень прав людини. Такими складовими є вимоги про ясність закону, передбачуваність методології його тлумачення, однакова оцінка однакових ситуацій (дій та подій), правомірні правові очікування та *res judicata*.

Нині над проблемами теорії та філософії права на кафедрі працюють: зав. кафедри, д-р юрид. наук, проф. Косович В. М.,

д-р юрид. наук, проф. Луць Л. А., канд. юрид. наук, доц. Раданович Н. М., канд. юрид. наук, доц. Добрянський С. П., канд. юрид. наук, доц. Дудаш Т. І., канд. юрид. наук, доц. Настасяк І. Ю., канд. юрид. наук, доц. Семків В. О., канд. юрид. наук, Гончаров В. В., канд. юрид. наук Ничка Ю. В., канд. юрид. наук Стецик Н. В., канд. юрид. наук, асист. Гунько Н. Ю., канд. юрид. наук, асист. Коцан-Олинець Ю. Я., канд. юрид. наук, асист. Наконечна А. М., канд. юрид. наук, асист. Лубчук О. Д., асист. Мочерад А. М. Окрім використання результатів досліджень наукової школи кафедри у навчальному процесі, викладачі кафедри пропонують їхнє впровадження в юридичній (насамперед – правотворчій) практиці, а також у науково-організаційній та науково-громадській діяльності. Усі ці напрацювання є підґрунтям для подальшого розвитку наукової школи теорії та філософії права на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С.17-24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. №5. С. 164-176.
3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип.1(5). С. 20-33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Рабінович П. М. Внесок професора Петра Омеляновича Недбайла у розвиток вітчизняного правознавства. *Актуальні проблеми застосування і тлумачення юридичних норм*. 2008. С. 3–13.
6. Рабінович П. Пам'яті Вчителя (до 100-річчя від дня народження професора Петра Омеляновича Недбайла). *Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична*. 2007. С. 3–10.
7. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).

8. Юридична наука і освіта на Україні / І. Б. Усенко та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Київ: Наукова думка, 1992. 304 с.
9. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

НАУКОВА ШКОЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО (ДЕРЖАВНОГО) ПРАВА

Павло Гураль

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: pavlo.hural@lnu.edu.ua*

Ігор Бойко

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: igor.boiko@lnu.edu.ua*

Юрій Олійник

*доктор філософії у галузі права, асистент
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: yuriy.oliynyk@lnu.edu.ua*

В сучасному суспільстві конституційне право визнається ключовим складовим елементом правової системи країни, визначаючи основні принципи та структуру державної влади. Роль університетів у формуванні та розвитку конституційного права надзвичайно важлива, оскільки вони є не лише осередком освіти,

але й центром наукових досліджень, що визначає розвиток правової науки загалом. Особливо важливим є аналіз становлення та розвитку школи конституційного права в Львівському університеті.

Львівський університет, який має багатовікову історію, відіграє значну роль у розвитку наукових напрямів, зокрема конституційного права. Саме тут формувалися та розроблялися основні концепції, визначаючи шляхи розвитку конституційної науки. Становлення школи конституційного права у Львівському університеті є важливою частиною розвитку юридичного факультету.

Розвиток наукових знань про конституціоналізм на юридичному факультеті починається після 1848 р., коли в Австрії було прийнято першу демократичну конституцію. У 1849 р. ухвалено конституцію, яку серед сучасників вважали відступом від демократичних положень австрійської конституції 1848 р., а в 1867 р. – порівняно демократичну австрійську конституцію, яка поширювала свою чинність на Галичину і Буковину. У 1850 р. в Австрії було прийнято також крайову конституцію для королівства Галичини і Володимирії. Здобутки, досягнуті внаслідок застосування конституційного законодавства у Галичині в австрійській та австро-угорський періоди, суттєво вплинули на розвиток конституційного права, знайшли відображення у наукових дослідженнях професорів юридичного факультету Львівського університету.

У другій половині XIX – першій третині XX ст. на юридичному факультеті починають формуватися такі наукові напрями, як політичне та державне право. Наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. вони розвивалися на кафедрі політичних вчень та австрійського законодавства (1784-1801) (з 1806 – кафедра політичних вчень і статистики) завдяки зусиллям Д. Кьофіля, Й. Беєра та ін. У 1860-х роках питання конституційного права досліджував Ф. Рупф. У 1880-х роках конституційне право деякий час досліджував Т. Пілят.

Політичне право було окремим напрямком наукових досліджень на юридичному факультеті Львівського університету й

у 1880-1930-х рр. Тоді воно було представлене, насамперед, професором Станіславом Стажинським та Едвардом Дубановичем.

Особливу увагу привертає Станіслав Стажинський (1853-1935). Він вважається найбільш відомим львівським конституціоналістом періоду другої половини ХІХ – початку ХХ ст., який створив наукову школу конституційного (державного) права на юридичному факультеті Львівського університету. Після закінчення університету працював у Львівському намісництві. У 1879 р. захистив докторську, у 1883 р. – габілітаційну дисертацію. У 1889 р. отримав звання надзвичайного професора політичного права й очолив новостворену кафедру політичного права. У 1895-1896 рр, 1918-1919 рр. – декан юридичного факультету, 1913-1914 рр. – ректор Львівського університету. Займався політичною діяльністю: 1884-1888 рр., 1901-1907 рр., 1907-911 рр – депутат австрійського парламенту. Автор багатьох законопроектів, зокрема, відомого *Lex Starzyński* – про розширення законодавчої функції крайових сеймів (1907). Упродовж 1911-1918 рр. – член австрійського Державного Суду. Основні наукові праці: «Порівняльні студії у сфері політичного права» (1883), «Деякі спірні питання з конституційного права» (1882), «Кодекс політичного права» (1903), «Студії конституційні» (1909), «Загальне та австрійське політичне право» (1911), «Про прагнення до реформ державного ладу в деяких державах та, зокрема, в Польщі» (1930), «Проект кодифікованої нової Конституції Речі Посполитої» (1928).

Державне та польське політичне право як науковий напрям у міжвоєнний період на юридичному факультеті Львівського університету був представлений також ученим Едвардом Дубановичем – випускник філософського (1904) та юридичного (1911) факультетів Львівського університету, доктор філософії (1904) та доктор права (1912, наукова праця «Цілі, що становлять суспільний інтерес, у тлумаченні загального експропріаційного законодавства» («*Cele użyteczności publicznej w rozumieniu powszechnego ustawodawstwa expropriacyjnego*»). З 1918 р. Е. Дубанович працював на юридичному факультеті Львівського університету. Він – автор праць «Експропріація в англійському

законодавстві (1845-1907)» («Wywłaszczenie w ustawodawstwie angielskim (1845-1907)») (1912), «Справа політичної адміністрації в Польщі» («Sprawa politycznej administracji w Polsce») (1920), «Реформа конституції» («Reforma konstytucji») (1926), «3 конституційних питань» («Z zagadnień konstytucyjnych») (1928).

Значний внесок у розвиток конституціоналізму вніс український вчений Станіслав Дністрянський (1870-1935), який упродовж 1898-1918 рр. працював на юридичному факультеті доцентом, професором, завідувачем кафедри австрійського цивільного права й водночас плідно працював у сфері конституційного права. З 1907 р. до 1918 рр. був депутатом австрійського парламенту від Національно-демократичної партії. Він активно працював у Науковому товаристві ім. Шевченка, редагував україномовні правничі часописи, боровся (у прямому значенні) за права української мови у Львівському університеті.

У жовтні 1918 р. С. Дністрянський як депутат австрійського парламенту брав участь у засіданні української Конституанти у Львові. Листопадові події у Львові 1918 р. (перебирання влади у Львові, проголошення ЗУНР прийняття Тимчасової Конституції ЗУНР) спонукають С. Дністрянського як вченого, патріота включитися в процес розбудови та зміцнення української державності в Галичині. Він активно працював на ниві законотворення та наукового забезпечення належної реалізації права українського народу на створення власної держави на своїй етнографічній території. Вершиною законопроектної діяльності того часу професора С. Дністрянського стала його праця над проектом Конституції ЗУНР, яку вчений завершив наприкінці 1920 р.

У віденському суспільно-політичному і культурологічному тижневику «Воля» (виходив з червня 1919 р. до листопада 1921 р.) опубліковано 2 праці С.Дністрянського: «Самовизначення народів» та «Статут для Галичини». Тематично близькою до них є праця С. Дністрянського «Україна й мирна конференція», яка вийшла окремим виданням 1919 р. у Відні, а згодом у скороченому варіанті – англійською, французькою та чеською мовами у Відні та Празі. Ця праця була особливо актуальною в період становлення

української державності як у Галичині, так і на Великій Україні та розгляду цього питання Паризькою мирною конференцією у 1919-1920 рр.

Після окупації Польщею західноукраїнських земель і аж до кінця 1934 р. Станіслав Дністрянський перебував у еміграції – спочатку у Відні, пізніше – у Празі. Певний час співпрацював з Урядом Диктатора ЗУНР Є. Петрушевича в еміграції. З ліквідацією українських кафедр у Львівському університеті виступив одним з організаторів створення українського університету поза межами України та брав активну участь у створенні Українського вільного університету у Відні 1921 р., а також у його переведенні згодом до Праги. Упродовж тринадцяти років С. Дністрянський плідно працював у стінах Українського вільного університету як професор, а також у різні роки – як ректор, проректор, декан факультету права і суспільно-економічних наук. Тут, крім праць з цивільного, міжнародного права, виходять друком і праці з державного (конституційного) права.

Відомим вченим-конституціоналістом і міжнародником був Ерліх (Ehrlich) Людовік (1889-1968) – д-р права (1912), габіліт. д-р (Petucia sprawidliwosci 1920 р., надзвич. проф. (1924), звич. проф. (1929). Закінчив Тернопільську гімназію, навчався на юридичному і філософському факультетах Львівського ун-ту (1907-1911), у Галі та Берліні (1912-1913), Оксфорді (1913-1916). У 1915-1916 рр. викладач в Оксфорді; 1917-1920 рр. викладач юридичного факультету Каліфорнійського ун-ту в Берклі; 1921-1923 рр. керівник Бюро преси при посольстві Польщі у Вашингтоні; 1924-1929 рр. надзвичайний професор політичного права, з 1929 р. звичайний професор, 1924-1940 рр. зав. кафедри міжнародного і конституційного права юридичного ф-ту Львівського університету; 1930 організував і керував дипломатичними студіями юридичного факультету; 1934-1935 рр., 1936-1937 рр. декан, 1937-1939 рр. продекан юридичного факультету Львівського ун-ту; викладав в Академії міжнародного права в Гаазі (1927-1928, 1962), університетах Праги (1929), Ясс (1934), Лондона (1937). Під час II Світової війни, був заарештований та ув'язнений німецькими окупантами;

1945-1961 рр. проф., зав. кафедри міжнародного публічного права, директор Школи політичних наук при юридичному ф-ті Ягеллонського ун-ту. Розробник доктрини відповідальності за військові злочини Німеччини на території Польщі, прийнятої Нюрнберзьким трибуналом. Автор праць *Starostwa w Halickiem w stosunku do starostwa Lwowskiego w wiekach srednich* (Gdansk, 1914 p., *Zagadnienia prawno-publiczne* (Lwow, 1926). У 1927-1928 рр. нар. Суддя Постійного трибуналу міжнародної юстиції в Гаазі; після війни співпрацював з Постійним арбітр. Трибуналом в Гаазі і міжнародним військовим трибуналом у Нюрнберзі.

З-поміж вчених, випускників Університету Яна Казимира, які вивчали питання конституційного права, варто зазначити таких:

Антоній Дерінг (1901-1978). З 1924 до 1928 рр. викладав на кафедрі політичного права та права народів. Захистив докторську дисертацію в 1924 р., докторську габілітаційну – у 1933 р. Після переїзду до Польщі, з 1928 р. до 1939 р. працював у Люблінському католицькому університеті, у тім числі на посаді декана юридичного факультету. Упродовж 1940-1949 рр. був деканом юридичного факультету Фрайбургського університету (Швейцарія). Основні праці з конституційного права: «Урядові акти глави держави» (1934), «Проблема поділу функцій державної влади» (1936), «Рівновага законодавчої та виконавчої влади та нова Конституція Польщі» (1937).

Базилевич Степан Едмундович (1898-1987). Складним був шлях до юридичної науки українського юнака у період між двома війнами. У 1915 р. він вступає на юридичний факультет Львівського університету. Події 1918 р. (розпад Австро-Угорської імперії, утворення ЗУНР, початок українсько-польської війни) – переривають навчання в університеті. Двадцятирічного студента третього курсу захоплює вир революційної боротьби та воєнного лихоліття. Як вояк Української Галицької Армії він брав участь у військових діях у Галичині та Великій Україні, закінчив свою військову службу в офіцерському званні сотника.

Однак, реалії встановленого Польщею політичного режиму в Галичині на початку 20-х рр. стають на перешкоді відновленню

навчання у Львівському університеті. Саме з цих причин С. Е. Базилевич 1920 р. виїхав до Праги, де протягом трьох наступних років навчався на юридичному факультеті Празького (Карлового) університету.

Після закінчення навчання він повернувся в Галичину, яка в той час стала частиною Польської держави. Для підтвердження отриманої вищої юридичної освіти (нострофікації диплома юриста) він протягом декількох років складає встановлені державні іспити і в листопаді 1928 р. отримує диплом магістра права Львівського університету. До початку Другої світової війни він працював у нотаріальних конторах м. Чесанова (тоді Люблінське воєводство), Радехова, Добромила (Львівщина).

Після приходу радянських військ на Західну Україну від був арештований органами НКВД і перебував під слідством у Львівській тюрмі на Лонського до початку червня 1941 р. Під час німецької окупації перебував у Львові, працюючи різноробочим.

У вересні 1945 р., за сприянням тодішнього декана юридичного факультету проф. П. Домбковського С. Базилевича зарахували на посаду старшого викладача кафедри державного та адміністративного права. У 1953 р. він захистив дисертацію на тему: «Основи державного ладу народно-демократичної Польщі», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. У 1954 р. його обрали доцентом цієї ж кафедри, на посаді якої він перебував незмінно аж до виходу на пенсію у червні 1975 р.

У 1962 р. його обирали завідувачем кафедри державного та адміністративного права, на цій посаді працював до 1967 р. У різні роки своєї праці він читав такі курси: радянське державне право; державне право капіталістичних країн; державне право країн, які визволились від колоніальної залежності. Також він практичні заняття, керував написанням дипломних робіт та підготовкою кандидатських дисертацій (серед його аспірантів – Г. П. Бондаренко, С. М. Моздир, Г. Г. Кривицький та ін.), активно займався навчально-методичною та науковою роботою, користувався великим авторитетом серед студентів та викладачів.

Предметом наукового зацікавлення С. Е. Базилевича були проблеми становлення виборчих систем зарубіжних держав,

зокрема, сутності мажоритарної і пропорційної системи, організації та діяльності державних органів зарубіжних країн, зарубіжний парламентаризм, інститут конституції держави та конституціоналізму у зарубіжних країнах.

У середині 60-х років він підготував до друку курс лекцій з державного права зарубіжних країн у вигляді декількох зошитів (випусків) загальним обсягом біля 20 друкованих аркушів.

Зджислав Прухніцький (1875-1939). У 1898 р. отримав ступінь доктора права. У 1898-1899 рр. навчався в університеті в Хайдельберзі (Німеччина). Упродовж 1898-1918 рр. працював у фінансовій прокуратурі Львова. Був одним із засновників школи політичних наук у Львові (1902). Працював в органах місцевого самоврядування Львова, був розробником багатьох законодавчих актів, зокрема, статуту міста Львова. У 1919-1921 рр. викладав основи права у Політехнічному університеті. 1930-1939 рр. працював на кафедрі польського політичного права Університету Яна Казимира. Основні наукові праці: «Австрійська конституція» (1902), «Відомості про державу (шкільний підручник)», (1920).

Казимир Гжибовські (1907-1993). У 1928-1939 рр. працював на кафедрі політичного права та права народів професора Людвіга Ерліха. Закінчив судову апікацію у Львові, після чого став судовим асесором. Протягом 1931-1932 рр. навчався у США. У 1932 р. отримав ступінь доктора права Гарвардського університету. У 1933 р. отримав ступінь доктора права у Львові, а 1937 р. – захистив докторську дисертацію. Був куратором Товариства українських студентів-правників «Правнича громада». Після війни жив та працював у США. Наукові інтереси: міжнародне судочинство, юридична природа міжнародних організацій. Основні наукові праці: «Міжнародні суди та внутрішнє право» (1937), «Питання громадянства у рішеннях міжнародних судів» (1939), «Уряд, право та суди у Радянському Союзі та Східній Європі» (1959), «Радянське міжнародне право та світовий економічний лад» (1988).

Стефан Розмарин (1908-1969). Упродовж 1929-1941 рр. – працював на юридичному факультеті Університету Яна Казимира. 1932 р. – став доктором права; 1930-1935 рр. – апікація

адвокатська; 1932-1939 рр. – стажування в університетах Лондона, Парижа та Відня. У 1940 р. – заступник декана юридичного факультету Львівського університету. Упродовж 1942-1946 рр. – доцент кафедри цивільного права Свердловського університету. 1946-1948 рр. – суддя Апеляційного суду у Варшаві. У 1950-1969 рр. – генеральний директор Уряду Ради міністрів; 1948-1969 рр. – зав.кафедрою державного права Варшавського університету. У 1953 р. – захистив докторську габілітаційну дисертацію. 1961 – дійсний член Польської Академії Наук. Член Комісії з підготовки Конституції ПНР 1952 р. Автор понад 200 праць, серед яких: «Наука про державу» (1949), «Конституція як основний закон ПНР» (1961), «Закон в ПНР» (1964).

Після приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР і радянізації Львівського університету на юридичному факультеті 4 січня 1940 р. була утворена кафедра державного права. Фактично її робота розпочалась 1940/1941 навчального року. Першим завідувачем кафедри було призначено проф. П. О. Недбайла. В подальшому, кафедра отримала назву державного та адміністративного права, яка збереглася до 1988 р. В 1988 році кафедра була перейменована на кафедру державного, адміністративного та фінансового права.

Одним з базових напрямів наукової роботи кафедри, в зазначений період, було державне право. Щоправда, оскільки наука державного (конституційного) права України тривалий час не існувала як самостійна, а входила в склад єдиної науки «Радянського державного права», її основу становило марксистсько-ленінське вчення про право, державу і демократію. Відповідно, державно-правові дослідження на кафедрі велись у згаданому руслі. В цей період кафедра забезпечувала викладання курсів: «Державне право», «Державне право капіталістичних країн», «Державне право зарубіжних соціалістичних країн та країн народної демократії», «Радянське будівництво». Потім, у різні періоди кафедру очолювали доценти: І. М. Пахомов, С. Є. Базилевич, К. Є. Федонюк, І. В. Мартянов, В. І. Чушенко, В. І. Кампо, П. Б. Стецюк, Л. В. Бориславський. З 2012 р. кафедру очолює проф. П. Ф. Гураль.

У роки Другої світової війни кафедра, як і Львівський університет загалом не діяла. Після відновлення в 1944 р. роботи університету, кафедра продовжила свою діяльність.

У радянський період на юридичному факультеті Львівського університету галузі державного (конституційного) права більшість наукових досліджень 50–80-х рр. ХХ ст. присвячували різноманітним проблемам організації й діяльності місцевих органів державної влади та управління в Україні. Зокрема, досліджували зміст і значення організаційно-масової роботи місцевих Рад, її форми та методи, розвиток громадських засад у діяльності виконавчих комітетів цих Рад, шляхи і засоби зміцнення їхніх зв'язків з населенням.

В умовах суверенної Української держави в центрі уваги державознавців були проблеми конституціоналізму, парламентаризму, регіонального та місцевого самоврядування. Повернулися до витоків конституційно-правової думки часів зародження Львівського університету, оприлюднили наукові розробки, які велися на кафедрі протягом радянського періоду. На зміну ідеологічно упередженим навчальним дисциплінам, прийшли: Конституційне право, Конституційне право зарубіжних країн, а згодом Муніципальне та Конституційно-процесуальне право. Запроваджено викладання низки спецкурсів. Продовжує розвиватися на кафедрі наукова школа «Конституційне право; муніципальне право», яку започаткували такі відомі українські вчені, колишні завідувачі кафедри державного і адміністративного права, як проф. Недбайло П. О., проф. Пахомов І. М., доц. Базилевич С. Е., доц. Федонюк К. Є.

У 1962 р. доц. Федонюк К.Є на основі узагальнення нормативних матеріалів Союзу РСР та Української РСР і практики діяльності виконкомів місцевих Рад західних областей УРСР підготував й опублікував монографію-«Організаційна діяльність виконавчих комітетів місцевих Рад депутатів трудящих» (Вид-во Львівського університету 1962). Ця монографія відіграла важливу роль у підготовці працівників місцевих органів влади.

Проф. Чушенко В.І., як завідувач кафедри (1972-1978) підтримував розвиток школи й опублікував такі праці: «Місьцеве

самоврядування в Україні», Львів-1998 р. «Форми державного правління в теорії та практиці українського державотворення». «Влада в Україні: шляхи до ефективності» - Київ Ін Юре 2010 р. та ін. Проф. Чушенко В. І. підготував трьох кандидатів юридичних наук, два з них – доц. Заєць І. Я. і доц. Бориславська О. М., працюють на кафедрі .

Доц. Кампо В. М., завідувач кафедри (1989-1992) в основному досліджував особливості розвитку науки конституційного права зарубіжних країн та муніципального права. Підготував двох кандидатів наук: О. Степанюка і П. Стецюка.

Кандидат юридичних наук, доцент, доктор права (Doctoris juris, УВУ м. Мюнхен, ФРН), Стецюк П. Б. завідувач кафедри (1998-2004), успішно досліджував характерні риси розвитку конституційного права України, опублікував такі праці: «Станіслав Дністрянський як конституціоналіст» (1999), «Основи теорії конституції та конституціоналізму» (2003), «Конституція України як цінність, гарантія національної державності українського народу»(2004) тощо.

Бориславський Л. В. – кандидат юридичних наук, доцент завідувач кафедри (1993-1998; 2004-2012), вперше почав читати курс: «Конституційне-процесуальне право України», досліджує проблеми конституційно-правової відповідальності в Україні, підготував двох кандидатів наук.(О. Ковальчук, І. Литвиненко).

Відповідно до Ухвали Вченої Ради Львівського національного університету імені Івана Франка від 26 листопада 2008 р. в результаті поділу кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права було створено кафедру конституційного права України.

З історією кафедри пов'язана діяльність відомих учених: доц. В. В. Преображенської, доц. Т. І. Король, доц. Г. П. Бондаренка, проф. В. М. Репецького, доц. Л. С. Алексейчик, доц. Т. І. Левицького та ін.

На сучасному етапі розвитку школи конституційного права новим напрямом наукових досліджень викладачів кафедри конституційного права юридичного факультету Львівського націо-

нального університету імені Івана Франка є вивчення: Конституційного права України; Муніципального права України; Конституційне право зарубіжних держав; Конституційно-процесуального права; Децентралізації публічної влади в Україні; Парламентаризму в Україні; Конституційного правосуддя в Україні; Конституційно-правової відповідальності глави держави, члена парламенту та уряду; Конституції і конституціоналізму; Конституційно-правового регулювання громадянства в Україні та його удосконалення; Форми діяльності народних депутатів і депутатів місцевих рад та їх удосконалення; Удосконалення виборчого права та виборчих систем в Україні та Європейському Союзі; Системи стримувань і противаг між гілками влади та їх удосконалення; Роль державного лідера в розвитку суспільства і держави; Забезпечення міжнародних стандартів прав людини у Конституційному судочинстві; Конституційної юстиції у демократичних державах світу та її розвиток; Демократії та Європейської інтеграції; Політики закордонних справ, безпеки та оборони Європейського Союзу; Захист прав місцевого самоврядування в Україні; Організацію та діяльність органів місцевого самоврядування; Підготовки і проведення місцевих виборів в Україні; Інститут омбудсмена в Україні та його представництва в регіонах; Міжнародні стандарти місцевого самоврядування; Відповідальність органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб в Україні; Конституційно-правового забезпечення прав людини і громадянина в діяльності публічної влади.

Сьогодні конституційно-правова школа у Львівському університеті продовжує активно функціонувати під керівництвом професора Гураля П. Ф. Актуальні проблеми конституційного права досліджують: д-р. юрид, проф. Гураля П. Ф., д-р. юрид, проф. Рабінович С. П., д-р. юрид, проф. Бориславська О. М., д-р. юрид, проф. Різник С. В., д-р. юрид, проф. Кіселичник В. П., канд. юрид. наук, доц. Мочульська М. Є., канд. юрид. наук, доц. Чорненко В. І., канд. юрид. наук, доц. Бедрій Р. Б., канд. юрид. наук, доц. Бориславський Л. В., канд. юрид. наук, доц. Заяць І. Я., канд. юрид. наук, доц. Кобрин В. С., канд. юрид. наук, доц. Манюк П. Т.,

канд. юрид. наук, асист. Слюсарчук Х. Т., асист. Дубас В. В. У своїх наукових працях представники конституційно-правової школи Львівського національного університету імені Івана Франка, продовжуючи власні академічні традиції, досліджують теоретичні та практичні проблеми конституційного процесу, захисту прав і свобод людини, парламентаризму, конституційної юстиції та децентралізації публічної влади в Україні.

Вчені кафедри разом з вченими-конституціоналістами Республіки Польща створили Польсько-Український Клуб Конституціоналістів, який функціонує з 2005 р. Кафедра видає «Український часопис конституційного права», науково-юридичне видання. Головні редактори: д-р. юрид, проф. Бориславська О. М., д-р. юрид, проф. Різник С. В.. Часопис включено до переліку наукових фахових видань України. В часописі друкуються вітчизняні, зарубіжні науковці, народні депутати України, аспіранти.

Результати наукових досліджень вчені кафедри втілюють у нормотворчу діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, вони є ініціаторами розробки проектів нормативно-правових актів та їхньої експертизи. Кафедра співпрацює з Конституційним Судом України, Центральною виборчою комісією України та іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Кафедра завжди брала і бере активну участь в законотворчій роботі у складі робочих груп і консультантів: з підготовки проекту Конституції України, Адміністративного кодексу України, Регламенту Верховної Ради України, законів про статус депутатів місцевих рад, законів про вибори депутатів та інших.

Основним напрямом діяльності кафедри є організація навчального процесу. Студентам юридичного факультету бакалаврського рівня викладають такі нормативні курси, як: Конституційне право України; Муніципальне право України. Студентам магістерського рівня викладають такі нормативні курси, як: *European constitutional heritage: doctrinal and practical aspects*; Децентралізація публічної влади в Україні: теорія та практика; Конституційна адвокатура; Конституційні засади охорони і захисту прав людини

і громадянина в діяльності органів публічної влади в Україні; Конституція і конституціоналізм: питання теорії та практики; Парламентаризм в Україні: проблеми теорії та удосконалення практики; Правові аспекти утвердження демократії в контексті європейської інтеграції; Роль державного лідера у розвитку суспільства і держави; Теорія та практика конституційної юстиції; Удосконалення виборчого права та виборчих систем в Україні та в державах ЄС; Форми діяльності народних депутатів України та депутатів місцевих рад.

При цьому, кафедра здійснює підготовку магістрів за «Конституційно-правовою» спеціалізацією та представляє безліч цікавих та пізнавальних вибіркових дисциплін. У процесі викладацької та наукової діяльності члени кафедри проводять виховну роботу зі студентами юридичного факультету, орієнтуючи їх на правильне розуміння та застосування чинного законодавства України. Викладачі кафедри постійно беруть участь у наукових заходах, як республіканських, так і міжнародного рівня.

Розвиток школи конституційного права в Львівському університеті представляє собою важливий етап в історії української правової науки. Аналізуючи історичний контекст Львівський університет відігравав ключову роль у формуванні та вдосконаленні концепцій конституційного права через століття. Здобутки та внесок видатних учених, які працювали та працюють в університеті, свідчать про глибину та різноманіття підходів до розвитку конституційної науки. Важливо відзначити, що школа конституційного права в Львівському університеті не лише вивчає та розробляє теоретичні аспекти, але й активно впливає на практичні аспекти застосування конституційних норм. Історія розвитку цієї кафедри конституційного права надає підставу для визнання юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка ключовим центром формування та розвитку школи конституційного права в Україні.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С.17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. – № 5. С. 164–176.
3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип. 1(5). С. 20–33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Юридична наука і освіта на Україні / І. Б. Усенко та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Київ: Наукова думка, 1992. 304 с.
7. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

НАУКОВА ШКОЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Микола Кобилецький

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: mykola.kobyletsky@lnu.edu.ua*

Ігор Бойко

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: igor.boiko@lnu.edu.ua*

Андрій Школик

*доктор юридичних наук, професор
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: andriy.shkolyk@lnu.edu.ua*

Юрій Олійник

*доктор філософії у галузі права, асистент
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: yuriy.oliynyk@lnu.edu.ua*

Наукова школа адміністративного та фінансового права на юридичному факультеті Львівського університету має тривалу і цікаву історію. Особливість становлення та розвитку наукової школи адміністративного та фінансового права у Львівському університеті полягає у впливі правових традицій різних держав, у складі яких перебувала Галичина. Розкриваючи давні та сучасні витоки наукової школи адміністративного та фінансового права в Львівському університеті, необхідно висвітлити не лише їхню

наукову спадщину, але й визначити вплив вчених юристів на розвиток правової думки та практики.

Становлення наукової школи адміністративного та фінансового права пов'язана з створенням кафедри адміністративного права і статистики на юридичному факультеті Львівського університету у 1872 р. Утворення кафедри пов'язують із вченим, викладачем адміністративного права і статистики польською мовою Тадеушем Пілатом (1844-1923), який з 1868 р. працював викладачем на юридичному факультеті Львівського університету. У 1870 р. отримав дозвіл *veniam legendi* на здійснення наукових досліджень адміністрації та економічної політики, а в 1871 р. – на статистику. Т. Пілат був призначений професором надзвичайним австрійського адміністративного права, науки адміністрації і статистики – 14 листопада 1872 р., а з 31 грудня 1878 р. – професором звичайним права адміністративного і статистики. У 1902 р. вийшов на пенсію, але в 1909 р. Товариство професорів юридичного факультету Львівського університету ухвалило призначити йому звання почесного професора. Т. Пілат продовжував викладати адміністративне право і статистику до остатніх днів життя. Він також був видатним статистиком. У 1873 р. на базі Крайового відділу у Львові утворив Крайове статистичне бюро у Львові, яким керував від січня 1874 р. до 1920 р. У цей період також редагував фундаментальні статистичні видання.

Після професора Т. Пілата на юридичному факультеті Львівського університету у Львові з 1902 р. адміністративне право вивчав і викладав Йозеф Бузек (1873-1936), який і очолив кафедру адміністративного права та статистики. 23 вересня 1903 р. він отримав дозвіл на викладання науки адміністрації та австрійського адміністративного права, а 26 листопада 1904 р. австрійський імператор призначив його надзвичайним професором науки адміністрації, австрійського адміністративного права та статистики. На основі своїх лекцій з адміністративного права видав у 1912 р. книгу «Австрійське адміністративне право».

У 1904 р. кафедра адміністративного права та статистики була реформована та утворено дві кафедри. Наукові дослідження

у сфері адміністративного та фінансового права здійснювалися на кафедрі адміністративного права до 1939 р., її очолював Збігнев Паздро, а в серпні 1939 р. її керівником був призначений Тадеуш Біго.

Особливо активізувалися наукові дослідження у сфері адміністративного та фінансового права за час керівництва кафедрою Збігнева Паздро (1873-1939), який був талановитим організатором і вихователем декількох визначних вчених-адміністративістів, що заклало основи формування Львівської школи адміністративного права. Серед учнів і послідовників Збігнева Паздро були: Мар'ян Зіммерман (1901-1967) – згодом професор Познанського університету; Тадеуш Біго (1897-1975) – наступник професора Паздро, який був призначений професором надзвичайним у 1939 р., після війни професор Варшавського університету; Віг Клоновецькі (1902-1971) – згодом проф. Католицького університету в Любліні, Францішек Лонгхампс (1912-1969) – після війни професор Вроцлавського університету; Вільгельм Едмунд Раппе (1883-1975) – доктор Львівського університету і знавець права фондаций.

Починаючи з 1932 р. у документах Державного архіву Львівської області містяться звіти кафедри адміністративного права під керівництвом професора З. Паздро. На підставі архівних матеріалів можна дійти висновку, що кафедра адміністративного права активно науково розвивалася, публікували численні результати наукових досліджень в галузі адміністративного права. Кафедра мала свою бібліотеку та читальний зал. З 1932 до 1939 рр. до складу кафедри входили такі викладачі: завідувач – професор, доктор З. Паздро, доцент – доктор Т. Біго, доктор М. Зіммерман, В. Раппе, Г. Вілінська, доктор Ф. Лонгхампс, магістер З. Жепка. До складу кафедри також входили секретарі бібліотеки кафедри та студенти, які отримували стипендії (до 7 осіб).

Студенти брали активну участь у дослідженні адміністративного права. Щороку досліджували актуальні теми науки, доповідали свої реферати та обговорювали їх на семінарах з адміністративного права. У 1935-1936 рр. п'ять студентських рефератів було представлено деканові для нагородження.

Бібліотека кафедри адміністративного права була наступницею бібліотеки відділу крайового у Львові. У 1932-1933 рр. бібліотека була остаточно упорядкованою та проведено інвентаризацію бібліотеки. Також створено новий картковий каталог по двох тематиках: 1) в алфавітному покажчику авторів; 2) тематичний покажчик предметів. Станом на 1932-1933 рр. у бібліотеці нараховувалося 7 605 одиниць зберігання.

Для здійснення наукових досліджень проблем адміністративного права при кафедрі адміністративного права працював цілий навчальний рік читальний зал, крім місяця серпня. Під час канікул читальний зал працював лише п'ять годин. Найбільша кількість відвідувачів читального залу у листопаді 1932 р. нараховувала – 1 246 читачів, у лютому 1933 р. – 1 093 читачів. Всього читальний зал обслуговував, наприклад, у 1932-1933 рр. 6 045 читачів. У 1935-1936 рр. кількість відвідувачів бібліотеки зменшилася порівняно з попередніми роками у зв'язку з тим, що вийшла двотомна праця «Адміністративний кодекс», яка містила всі найважливіші опубліковані адміністративні акти. У попередніх роках, таких видань не було і студенти користувалися лише фондами бібліотеки.

На кафедрі адміністративного права з 1930 р., крім розвитку наукової школи адміністративного права, вивчали і викладали курс економіко-адміністративного права, передусім для студентів права, але також для студентів інших спеціальностей.

З 24 квітня 1930 р. за розпорядженням Міністерства віросповідання і освіти Польщі за поданням Вченої ради юридичного факультету Львівського університету засновано трирічні додаткові економічно-адміністративні курси. На курс економіко-адміністративного права приймалися студенти правники другого курсу магістратури. Курс закінчувався складенням іспиту, за результатами якого видавали диплом «магістра економіко-адміністративних наук», підписаний керівником курсів, деканом і ректором Львівського університету.

Розвиток наукової школи адміністративного права сприяв розвитку кафедри адміністративного права, на якій збільшилася

кількість навчальних дисциплін. Зокрема на кафедрі адміністративного права викладали як загальні предмети, так і предмети призначені для курсу економіко-адміністративного права. До загальних предметів належали наступні: територіальне самоврядування; адміністративна процедура, які викладав професор доктор З. Паздро; наука управління та польське адміністративне право, які викладав Т. Біго; порівняльне польське адміністративне право, яке викладав М. Зіммерман; доцент доктор В. Раппе викладав пра-во установ, організацій та об'єднань. Серед спеціальних предметів, які викладалися на курсі економіко-адміністративного права були: адміністративний устрій Польщі; страхування; урядове пра-во (З. Паздро); урядування зарубіжних держав (Т. Біго); міжнародне адміністративне право (М. Зіммерман).

З 1925 р. вивчення адміністративного права поширювалося на студентів із гуманітарного та математично-природничих наук. У 1937 р. був останнім роком викладання економіко-адміністративних курсів. У зв'язку з реформою було утворено курс адміністративного і фінансового права. Навчання на курсі адміністративного і фінансового права було організовано наступним чином. Перший рік був базовим, а під час другого року формувалося дві спеціалізації: адміністративна і фінансова. Випускники курсу адміністративного і фінансового права мали право отримати ступінь магістра адміністративного права або магістра фінансового права у залежності від того, який відділ вони закінчували. У перший рік навчання, який був базовим, викладали 8 предметів. Викладачами були: 4 професори юридичного факультету (доктор Ерліх, доктор Гонзатко, доктор Лонгхампс і доктор Паздро), 1 професор математично-природничого факультету доктор Зіргоффер, два професори політехніки доктор Гаусвальд, доктор Вайгель.

Розвиток наукової школи адміністративного права мало результатом публікації результатів наукових досліджень. Кафедра адміністративного права кожного року активно видавала наукові праці. У 1932-1933 рр. кафедра отримала перший кредит на власне видавництво. Завдяки цьому можливим стало видання друком трьох наукових праць, а саме: праця доцента доктора Т. Біго:

«Політичні питання місцевого самоврядування»; доктора С. Росмаріна «Коллективний трудовий договір», яка була його докторською дисертацією та праця доктора В. Раппе «Система нагляду над установами». Накладом Наукового Товариства у Львові видано також докторську працю доктора Д. Врабеца «Тимчасовий відділ самоврядування».

Авторитет розвитку наукової школи адміністративного права підтверджувався активною участю членів кафедри адміністративного права у різноманітних наукових заходах в Берліні, Мюнхені, Познані, Катовіцах, а також у наукових заходах, організованих науковими товариствами м. Львова.

Розвиток наукової школи адміністративного права іноді супроводжувався певними змінами, які були результатом впровадження державних реформ. Так, у 1940 р. кафедра адміністративного права була реорганізована, а предмети адміністративно-фінансового циклу почали викладати відповідно до нових умов в межах кафедри радянського державного права та теорії держави і права. Згодом її було названо кафедрою радянського державного права (1944-1959), державного і адміністративного права (1959-1998), конституційного, адміністративного і фінансового права (1998-2008), аж до створення у 2008 р. окремої кафедри адміністративного та фінансового права. Серед найвизначніших викладачів та науковців кафедри з адміністративного права у радянський період варто передусім, назвати доктора юридичних наук, професора Івана Микитовича Пахомова (1922 р. н.), який у 1962 р. опублікував підручник «Радянське адміністративне право», загальна частина, а в 1972 р. вийшла друком особлива частина цього підручника.

Серед визначних особистостей, що працювали на кафедрі у цей період, варто зазначити також кандидата юридичних наук, доцента Костянтина Євгеновича Федонюка (1925-1972), який був не лише завідувачем кафедри державного і адміністративного права (1967-1972), але й деканом юридичного факультету (1971-1972). Його праці стосувались обох профільних дисциплін кафедри і, зокрема, виділимо книгу «Організаційна діяльність виконавчих

комітетів місцевих рад депутатів трудящих СРСР» (1962). У 70–80-ті роки школу адміністративного права на кафедрі розвивали кандидати юридичних наук, доценти Геннадій Павлович Бондаренко (1928-1986) та Ігор Валентинович Мартянов (1925-2009).

Найвідомішим представником науки фінансового права, дотичним до кафедри, беззастережно вважається доктор юридичних наук, професор Лідія Костянтинівна Воронова (1931–2015), яка починала працювати у Львівському державному університеті імені Івана Франка, але згодом переїхала працювати до Київського державного університету імені Тараса Шевченка, в якому понад двадцять років (1975-1996) очолювала аналогічну кафедру.

У 90-х роках ХХ ст. і до створення у 2008 р. кафедри адміністративного та фінансового права проблеми науки адміністративного та фінансового права досліджували такі науковці, як доцент, доктор юридичних наук І. Б. Заверуха, доценти, кандидати юридичних наук Г. Й. Ткач, А. М. Школик, Н. В. Янюк, кандидат юридичних наук А. С. Мостовий. Кафедра адміністративного та фінансового права створена відповідно до Ухвали Вченої Ради Львівського національного університету імені Івана Франка від 26 листопада 2008 р., затвердженої наказом ректора № 5864 від 22 грудня 2008 р. Упродовж 2009-2014 рр. кафедру очолювала д-р. юрид, проф. Заверуха І. Б. З 2014 р. кафедру адміністративного та фінансового права очолює професор, доктор юридичних наук Кобилецький Микола Мар'янович.

На сучасному етапі розвитку наукової школи адміністративного та фінансового права новим напрямом наукових досліджень викладачів кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка є вивчення: Адміністративного права України; Теорії та практики адміністративних послуг; Митного права України; Фінансового права України; Податкового права України; Адміністративно-процесуального права України.

Сьогодні конституційно-правова школа у Львівському університеті продовжує активно функціонувати під керівництвом професора Кобилецького М. М. Актуальні проблеми конституційного

права досліджують: д-р. юрид, проф. Кобилецький М. М., д-р. юрид, проф. Решота В. В., д-р. юрид, проф. Школик А. В., канд. юрид. наук, доц. Шандра Р. С., канд. юрид. наук, доц. Янюк Н. В., канд. юрид. наук, доц. Джох Р. В., канд. юрид. наук, доц. Ільницький О. В., канд. юрид. наук, доц. Кахнич В. С., канд. юрид. наук, доц. Мостовий А. С. канд. юрид. наук, доц. Паславська Н. Т., канд. юрид. наук, доц. Сирко М. В., канд. юрид. наук, доц. Труш М. І., канд. юрид. наук, доц. Хлібороб Н. Є., канд. юрид. наук, асист. Гудз Б. Д., доктор філософії у галузі права, асист. Дзіковський М. Р., канд. юрид. наук, асист. Заболотна Г. І., асист. Вишневський Б. С., асист. Гінда О. М., асист. Коновка А. А., асист. Кузьмич В. В. та асист. Панасюк К. Т. У своїх наукових працях представники школи адміністративного та фінансового права Львівського національного університету імені Івана Франка, продовжуючи власні академічні традиції, досліджують теоретичні та практичні проблеми щодо адаптації адміністративного та фінансового законодавства України до права ЄС.

З 2015 р. на кафедрі за участі суддів Восьмого апеляційного адміністративного суду та Львівського окружного адміністративного суду вперше в Україні проводяться студентські судові дебати з адміністративного судочинства імені Юрія Панейка (студента Львівського університету, професора Вільнюського університету, декана та ректора Українського Вільного університету 1886-1973 рр.) за участі команд з навчальних закладів Львова, Харкова, Києва, Тернополя, Чернівців та інших.

На кафедрі на постійній основі функціонують гуртки з адміністративного права та фінансового права, в рамках діяльності яких студенти готують роботи для участі у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», які періодично займають призові місця різного рівня.

У 2018 році Кафедрою спільно з Асоціацією фінансового права України, Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ), Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, Національною академією правових наук України, Вер-

ховним Судом та юридичною фірмою Jurlinks проведено Міжнародну науково-практичну конференцію з фінансового права «Вороновські читання: єдність адміністративних та фінансових процедур» за участі більше 200 представників з 10 країн світу (ФРН, Австрії, Казахстан, Польща, Угорщина, Узбекистан, Азербайджан та інших).

Викладачі кафедри входять до складу допоміжних науково-консультаційних підрозділів органів державної влади та місцевого самоврядування, беруть участь у навчальних програмах з підвищення кваліфікації службовців з відповідним профільними курсами.

Основним напрямом діяльності кафедри є організація навчального процесу. Студентам юридичного факультету бакалаврського рівня викладають такі нормативні курси, як: Адміністративне право України; Фінансове право України; Адміністративне процесуальне право України. Студентам магістерського рівня викладають такі нормативні курси, як: Історія міського права; Реалізація та захист прав, свобод і законних інтересів особи у відносинах з публічною адміністрацією.

При цьому, кафедра здійснює підготовку магістрів за спеціальністю «Адміністративна юстиція» та представляє безліч цікавих та пізнавальних вибіркових дисциплін. У процесі викладацької та наукової діяльності члени кафедри проводять виховну роботу зі студентами юридичного факультету, орієнтуючи їх на правильне розуміння та застосування чинного законодавства України. Викладачі кафедри постійно беруть участь у наукових заходах, як республіканських, так і міжнародного рівня.

Становлення та розвиток школи адміністративного та фінансового права у Львівському університеті є складним та цікавим процесом, що охоплює низку важливих історичних аспектів. Аналіз історичних коренів дозволяє зрозуміти, як університетська система права розвивалася та адаптувалася до сучасних викликів. Роль ключових постатей у формуванні школи адміністративного та фінансового права вплинули на розвиток та вдосконалення правової науки в цих галузях, подальшій роботі щодо

вдосконалення методів викладання та дослідження адміністративного та фінансового права в університетському середовищі. На сучасному етапі вчені кафедри продовжують розвиток школи адміністративного та фінансового права, як важливої складової становлення високоякісної та сучасної правової освіти, що відповідає вимогам сучасного суспільства. Вчені кафедри продовжують вкладати свій розум, ентузіазм і дослідницьку енергію у вивчення та розвиток цих галузей, створюючи фундамент для подальшого розвитку національного правознавства.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С.17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. № 5. С. 164–176.
3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордену Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип. 1(5). С. 20–33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін.; відп. ред. Ю.С. Шемшученко; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: Наук. думка, 1992. – 304 с.
7. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

НАУКОВА ШКОЛА СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА

Пилип Пилипенко

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: pylyp.pylypenko@lnu.edu.ua*

Як відомо, питання соціально-правового захисту людини, як учасника суспільно-трудових відносин стали об'єктом уваги юридичної науки лише на пізніших етапах розвитку суспільства, з появою промислового виробництва та становленням товарно-грошових відносин. Найперше, що потребувало нагального вирішення у цій сфері, стосувалось переважно гарантування соціального захисту прав та інтересів найманих працівників, які в силу об'єктивних обставин змушені були продавати свою робочу силу. Унаслідок цього почало формуватися трудове право, яке покликане врегульовувати трудові відносини.

Розвиток наукових знань про правове регулювання трудових відносин на юридичному факультеті Львівського університету починається після скасування австрійським урядом кріпосного права у 1848 р., активізацією товарно-грошових відносин, розвитком виробництва тощо. Звільнені з кріпосної залежності селяни стали вільними, активними учасниками суспільних відносин, зокрема трудових, вони укладають договори про виконання робіт, надання послуг тощо. Виникає необхідність врегулювати ці відносини за допомогою права. У середині XIX ст. окремі питання трудових відносин, умов праці, заробітку, соціального забезпечення та інші вивчали на кафедрі цивільного права і процесу юридичного факультету Львівського університету.

Генезис науки трудового права на юридичному факультеті у Львівському університеті пов'язаний з іменами таких вчених правознавців, як С. Дністрянський, Е. Тіль, Р. Лонгшан де Бер'є та ін. Перші наукові дослідження у Львівському університеті Яна Казимира присвячені трудовому праву, здійснювалися в межах науки цивільного права.

Український вчений С. Дністрянський вважав трудовий договір різновидом цивільно-правового зобов'язання. Попри це, вчений вбачав необхідність перегляду окремих загальних положень цивільного зобов'язального права стосовно правового регулювання відносин працівника та роботодавця, що виникають з трудового договору. Зокрема, він наголошував, що потрібно зменшити розмір майнової відповідальності працівника перед роботодавцем, обґрунтовуючи цю ідею такими тезами: право повинно забезпечувати однакові можливості рівним суб'єктам та надавати переваги слабшим суб'єктам перед сильнішими; у відносинах відшкодування майнової шкоди потрібно відштовхуватися від того, що майновий стан працівника є значно гіршим, ніж у роботодавця. Вимога про повернення шкоди у повному розмірі привела б до залишення працівника без засобів до існування (за словами С. Дністрянського – до руйни економічної). У той же час, для роботодавця не життєво важливо, чи він отримує відшкодування заподіяної йому майнової шкоди у повному розмірі, чи лише її частину. Отож, у поглядах С. Дністрянського закладена ідея необхідності захисту добробуту найманого працівника, з тим, щоб майновий стан останнього дозволив забезпечити йому своє існування і розвиток.

Важливе значення для розвитку наукових знань про правове регулювання трудових відносин мали праці Е. Тіля та Р. Лонгшана де Бер'є. Ці вчені, будучи фахівцями в галузі цивільного права та працюючи над проектом польського кодексу зобов'язань у Кодифікаційній комісії (1919), аналізували правові питання трудового договору, але розглядали їх як предмет науки цивільного права. Зокрема, Е. Тіль та Р. Лонгшан де Бер'є – вчені Львівського університету Яна Казимира – дослідили трудовий договір за класичною схемою аналізу цивільно-правових договорів і визначили предмет трудового договору як фізичну чи розумову працю. Автори зазначили, що трудовий договір може укладатися як в усній, так і у письмовій формі, обґрунтовуючи обов'язкову письмову форму трудового договору, якщо такий укладається на невизначений строк. Окрім того, Е. Тіль та Р. Лонгшан де Бер'є

наголошували на двохсторонньому характері трудового договору, за яким працівник та роботодавець мають взаємні права та обов'язки. Вчені визначили обов'язок роботодавця оплачувати працю працівника, зауваживши, що така може здійснюватися як у грошовому еквіваленті, так і в іншій формі (утримання, надання помешкання, продуктів харчування). Автори, однак, дійшли висновку, що практика підтверджує несправедливість деяких форм оплати праці, а тому запропонували оплачувати працю за трудовим договором лише у грошовій формі. Вчені проаналізували обов'язок працівника підпорядковуватися розпорядженням роботодавця та застерегли, що цей обов'язок існує лише у робочий час.

Е. Тіль та Р. Лонгшан де Бер'є формально не виводили відносини, що виникають з трудового договору, за межі предмета цивільного права. Водночас, вчені зауважили, що у результаті укладення трудового договору виникають відносини підпорядкування, де працівник змушений віддавати свою працю до диспозиції роботодавця та підлягати його розпорядженням щодо способу, часу і місця виконання праці. Отже, автори звернули увагу на організаційну підпорядкованість працівника вказівкам роботодавця, однак обмежилися лише констатацією цього факту і не обґрунтували у чому полягає різниця між трудовим договором та іншими цивільними договорами за цією ознакою.

Важливо, що ідея Е. Тіля та Р. Лонгшана де Бер'є стосовно трудового договору мала не стільки академічне значення, скільки отримала практичне втілення. Йдеться про обґрунтування ними необхідності поєднання публічних та приватних засад у правовому регулюванні відносин, що виникають з трудового договору, та закріпленні цього принципу у законодавстві завдяки їхній активній участі у законопроектній роботі. Зокрема, у 1919 р. Е. Тіля призначено віце-президентом Кодифікаційної комісії Польської Республіки, що створена на підставі однойменного закону з метою уніфікації законодавства Польської Республіки. У 1923 р. Е. Тіль у співавторстві зі своїм учнем Р. Лонгшаном де Бер'є підготував проект Цивільного кодексу (Спеціальної частини), котрий опубліковано у 1928 р., уже після смерті Е. Тіля.

Законопроектну діяльність Е. Тіля продовжив Р. Лонгшан де Бер'є, який доопрацював проект Цивільного кодексу (Спеціальну частину), що у 1933 р. ухвалено Сеймом Польської республіки як Кодекс зобов'язань. Цим кодексом передбачалося, «якщо для визначеної категорії працівників існують чи видані спеціальні закони, що регулюють трудові відносини, приписи цього кодексу стосуються тільки тих відносин, які цими спеціальними законами не врегульовані». Е. Тіль та Р. Лонгшан де Бер'є заклали зазначене положення у Кодекс зобов'язань 1933 р., мотивуючи це тим, що відносини, які виникають з трудового договору повинні регулюватися нормами цивільного права лише у тій мірі, в якій вони не врегульовані адміністративним (*administracyjne*) правом та колективними договорами. Інакше кажучи, норми цивільного права до трудових відносин найманої праці варто застосовувати за залишковим принципом. Вчені виходили з таких міркувань: «правове регулювання трудового договору має вагоме соціальне та господарське значення, бо цей договір є правовою підставою єдиного заробітку значної частини населення. Підпорядкування працівника роботодавцю зумовлює небезпеку експлуатації (*wyzysku*) працівника. Свободу трудового договору просто необхідно обмежити публічно-правовими приписами. Соціальна справедливість вимагає накладення на роботодавців обов'язків опіки над працівниками, обмеження тривалості робочого часу, праці малолітніх і жінок, обмеження використання під час праці небезпечних для здоров'я людини матеріалів (*substancuj*). Автори наголошували на тому, що трудові відносини потрібно регулювати не лише диспозитивними, а й імперативними нормами права, спрямованими на захист найманого працівника. Цим самим, вони підійшли до визначення соціального призначення норм права про трудові відносини найманої праці. На підтвердження такого висновку можна навести слова самого Р. Лонгшана де Бер'є, який у коментарі до Кодексу зобов'язань 1933 р. відзначив, що спеціальні закони про трудові відносини покликані захищати особу найманого працівника.

До когорти видатних представників власне науки трудового права в Україні, належить також О. Рачинський – перший доцент

з трудового права Львівського університету Яна Казимира, який викладав трудове право і судове провадження з трудових спорів на юридичному факультеті у 1930-1939 рр. Цей факт стає очевидним під час огляду проблематики досліджень О. Рачинського Його науковий доробок охоплює узагальнення історії трудового законодавства західноєвропейських держав, досягнення і недоліки у діяльності Міжнародної організації праці, а також широкий спектр теоретичних проблем трудового права. Наголосимо, що всі ці дослідження, викладено у габілітаційній праці «Польське трудове право» («Polskie prawo pracy»), яку О. Рачинський захистив у 1933 р.

Особливої уваги заслуговують погляди О. Рачинського щодо виокремлення трудового права як самостійної галузі, які ґрунтуються на доведенні особливостей предмету та джерел трудового права. О. Рачинський зазначав, що предмет трудового права є неоднорідним, а його систему формують індивідуальні, колективні та судові трудові відносини. До колективних трудових відносин він включав відносини з укладення колективного договору та створення організацій працівників (профспілок) та роботодавців. За висновком О. Рачинського, необхідність укладення колективного договору «зумовлено слабкістю працівника як сторони трудового договору, оскільки при укладенні колективного договору ця слабкість відсутня. Колективний договір не підпорядковувалася правилам попиту та пропозиції, як у випадку з трудовим договором, а навпаки усувала їх несправедливі недоліки». Тому існування колективних трудових відносин залежало від індивідуальних трудових відносин, адже, за відсутності останніх не потрібно, ані укладати колективного договору, ані створювати профспілки.

Ідею існування судових трудових відносин О. Рачинський обґрунтовував існуванням спеціалізованих трудових судів, які вирішували винятково індивідуальні трудові спори за спеціальною процедурою. Виникнення індивідуального трудового спору пов'язували тільки з індивідуальними трудовими відносинами. Хоча, О. Рачинський чітко не визначав значення окреслених ним відносин у системі предмета трудового права, проте основоположне місце у цій системі посідають індивідуальні трудові відносини.

Тому можна зробити висновок, що колективні та судові трудові відносини мають похідний характер від індивідуальних трудових відносин. Погляди О. Рачинського про індивідуальні трудові відносини чітко обґрунтовують специфіку предмету галузі трудового права. Для О. Рачинського важливим було питання про ознаки індивідуальних трудових відносин. Існування індивідуальних трудових відносин за О. Рачинським, визначають чотири ознаки, які він виводив з ознак працівника як суб'єкта індивідуальних трудових відносин. По-перше, працівником є лише особа, яка отримує кошти за свої послуги. Водночас, особа, яка працює не для заробітку, а з іншою метою, не належить до кола працівників. Ними він вважав науковців, артистів, соціальних працівників, учнів, практикантів. По-друге, працівник повинен отримувати та бути підпорядкованим у своїй роботі вказівкам роботодавця. Праця такої особи підлягає нагляду та контролю зі сторони останнього. Окрім цього, працівник самостійно не може вирішувати питання про час, тривалість та інтенсивність своєї праці. О. Рачинський зауважив, що незалежні від вказівок роботодавця особи, можуть бути працівниками лише тоді, коли для збуту своєї продукції вони не мають вибору контрагентів, а змушені продавати її одному і тому ж суб'єкту. По-третє, працівник може працювати винятково зі своєї волі. Тому не є працівниками примусово працюючі суб'єкти, наприклад, військовозобов'язані та засуджені. По-четверте, підставою виникнення та існування відносин найманої праці є трудовий договір. О. Рачинський застерігав, що не вважали працівниками осіб, які працюють на підставі договору іншого, ніж трудовий, зокрема, на умовах договору про товариство, а також державні службовці, адже вони зобов'язані до праці на підставі не приватно-правового договору, а публічного акта. Отож, О. Рачинський виокремлював такі ознаки індивідуальних трудових відносин: відплатність; свобода праці; підпорядкованість суб'єктів; підставою виникнення цих відносин вважали трудовий договір. Підтримуємо позицію вченого щодо «набору» ознак індивідуальних трудових відносин. Проте, вчений нічого не зазначив про необхідність цих ознак та їхню достатню кількість для існу-

вання індивідуальних трудових відносин. Тобто, яку сукупність ознак О. Рачинський вважав достатньою для існування індивідуальних трудових відносин. О. Рачинський стверджував, що оформлення трудового договору було обов'язковою ознакою для існування індивідуальних трудових відносин. Зокрема, «індивідуальні трудові відносини можуть існувати і без оформлення трудового договору». З наведеним висновком можна погодитись. Вважаємо, що трудові правовідносини не варто ставити у залежність від такої формальної ознаки як належне оформлення трудового договору, адже, це призведе до відмови від захисту прав найманих працівників, там де це об'єктивно необхідно. Зазначимо, що оформлення та укладення трудового договору не були тотожними поняттями. Укладення трудового договору означає погодження волі сторін цього договору, що виявлена у будь-якій формі (усній, письмовій, фактичному допуску до роботи). Укладення трудового договору як підстава виникнення трудових правовідносин була їхньою необхідною ознакою. Натомість оформлення трудового договору стосувалося надання визначеної законом форми погодженню волі сторін договору. Що ж до інших ознак індивідуальних трудових відносин, визначених О. Рачинським, то вчений не робив жодних застережень про необхідність їх існування. Відтак, спробуємо з'ясувати значення ознак індивідуальних трудових відносин, визначених у концепції О. Рачинського. Поєднання необхідних ознак індивідуальних трудових відносин, мало забезпечувати специфіку цих відносин, порівняно з іншими суспільними відносинами. Якщо хоча б одна, необхідна ознака відсутня, індивідуальні трудові відносини втрачали свою особливість. У своїх наукових дослідженнях О. Рачинський розкрив новий якісний рівень розвитку науки трудового права у середині ХХ ст. в Україні, що пов'язано із визначенням самостійності галузі трудового права, специфіки предмета трудового права та його структури. Варто також наголосити на тому, що О. Рачинський схвально ставився до чинного на той час трудового законодавства, відзначаючи його цивілізаційну цінність. Автор вважав, що трудове законодавство

було відображенням турботи держави про людину, а завданням приписів декретів про трудові договори був захист працівника від шкідливого для суспільства і для нього зловживання його робочою силою на підставі приватно-правового договору.

Еволюційний поступ у розвитку науки трудового права на юридичному факультеті Львівського університету припинився у 1939-1941 рр. Зокрема 1 листопада 1939 р. за наказом «радянського» ректора Львівського університету Яна Казимира було звільнено такого видатного дослідника у галузі трудового права, як О. Рачинського. Восени того ж року він залишив Львів і переїхав до Кракова, де прожив до кінця свого життя. Єдиним представником науки трудового права, який залишався працювати на юридичному факультеті Львівського університету у 1939-1941 рр. був Р. Лонгшан де Бер'є. Після приходу німецької окупаційної влади до Львова 3 липня 1941 р. він разом з трьома синами був заарештований і наступного ранку страчений. В роки Другої світової війни юридичний факультет, як і університет загалом, не діяли.

У 1950-1960 рр. викладацька та наукова робота з трудового права на юридичному факультеті у Львівському державному університеті імені Івана Франка майже не велася. У цей період окремі дисципліни, що вивчали правове регулювання трудових відносин, умови праці тощо вивчалися на кафедрі цивільного права і процесу юридичного факультету.

Зазначимо, що 1 квітня 1976 р. на юридичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка створено кафедру трудового, земельного і колгоспного права, що сприяло відродженню науки трудового права у цьому навчальному закладі в якісно новій формі. Наукові дослідження в галузі трудового права на юридичному факультеті після створення кафедри трудового, земельного і колгоспного права спершу проводилися у двох основних напрямках. Один з них – це локальні норми трудового права (порядок прийняття, їх місце у загальній системі сучасного трудового права, роль в організації матеріального стимулювання праці робітників та службовців), а

також співвідношення централізованого і локального правового регулювання трудових відносин і розширення господарської самостійності промислових підприємств. Другий напрям стосувався дослідження питань правової охорони праці і техніки безпеки робітників і службовців. Заслуговують на увагу праці професора Р. І. Кондратьєва, зокрема, його монографія «Поєднання централізованого і локального правового регулювання трудових відносин» (1977).

Вивчення процесів, що відбувалися у правовому регулюванні трудових відносин у сільському господарстві Української РСР у 70-х роках ХХ ст., дало змогу обґрунтувати принципово нові положення про формування у системі права нової галузі – сільськогосподарського права, і опублікувати в 1978 р. одну з перших в Україні монографій з теорії сільськогосподарського права (Н. І. Титова, «Матеріальна відповідальність працівників сільськогосподарських підприємств»). У цій праці на матеріалах інститутів матеріальної відповідальності за колгоспним і за трудовим законодавством з'ясовано загальні й специфічні особливості сільськогосподарського права як комплексної, інтегрованої та спеціалізованої галузі в системі права, розкривалися фактори її формування та розвитку. У наступній монографії професора Н. І. Титової «Продовольча проблема: земля, труд, правові аспекти» (1989) обґрунтовано розуміння предмета, змісту та процесу формування галузі сільськогосподарського права. Зокрема, предметна специфіка й «епіцентр» відповідних відносин, на думку автора, вбачалися в органічному поєднанні трудових та земельних відносин (відносин так званого землевикористання), навколо яких і в зв'язку з якими формувалися також інші аграрні відносини.

Розвиткові еколого-правових досліджень на юридичному факультеті Львівського університету сприяла запроваджена тут ще на початку 60-х рр. ХХ ст. еколого-правова підготовка студентів. Головну увагу при цьому було приділено проблемам відповідальності за порушення природоохоронного законодавства. Унаслідок цього опубліковано цікаві праці Н. І. Титової «Відповідальність за порушення законодавства про охорону

природи» (1973) та С. М. Кравченко «Майнова відповідальність за порушення природоохоронного законодавства» (1979).

У 80-ті роки ХХ ст. у межах науки екологічного права на юридичному факультеті почали викристалізовуватися нові напрямки наукових досліджень: соціально-психологічних аспектів правової охорони навколишнього середовища; особливостей реалізації екологічного законодавства; еколого-правового виховання населення; правових проблем соціальної екології. У 1988 р. вийшла друком монографія С. М. Кравченко «Соціально-психологічні аспекти правової охорони навколишнього середовища».

Започаткував становлення та розвиток Львівської наукової школи трудового права видатний вчений доктор юридичних наук, професор – Р. І. Кондратьєв. Йому належать перші в Україні дослідження, де всебічно проаналізовано локальні норми трудового права, яке автор в основному виклав у монографіях: «Локальні норми трудового права і матеріальне стимулювання» та «Поєднання централізованого і локального правового регулювання трудових відносин», опублікованих у 1973 р. та 1977 р. відповідно. Аналіз локальних норм трудового права вченого відзначався комплексністю та ґрунтовністю, оскільки здійснювався через призму їхньої взаємодії з централізованими нормами і принципами трудового права. Р. І. Кондратьєв, по-суті, вперше у науці трудового права України сформулював визначення оптимального поєднання централізованих і локальних норм трудового права, яке він правомірно вбачає у закріпленні трудовим правом як загальних закономірностей та ознак трудових правовідносин, так і їх особливостей на конкретному виробничому рівні. Тобто, централізовані норми трудового права повинні враховувати загальні риси трудових правовідносин, а локальні – специфічні щодо конкретного виробничого рівня. Щоправда, Р. І. Кондратьєв наголошує на провідній ролі і пріоритетності централізованих норм права у правовому регулюванні трудових відносин найманої праці. Така ідея спирається на «панівне» у радянський період легістське (позитивне) праворозуміння, за яким, право трактують винятково як «продукт» волі держави. На-

томість у сучасних умовах ринкової економіки в Україні, українські науковці відзначають пріоритетність локальних норм трудового права. Існування останніх зумовлено господарською владою роботодавця, який у межах своєї власності вправі встановлювати правила поведінки для найманих працівників. Зокрема, Р. І. Кондратьєв є першим вченим який зауважив, що локальні норми трудового права покликані враховувати особливості трудових правовідносин на виробничому рівні. Тобто, автор аргументовано доводить, що зважаючи на об'єктивний характер трудових правовідносин (їх особливості на кожному виробничому рівні) необхідним є правове регулювання цих відносин локальними нормами трудового права. Відтак, специфічні ознаки трудових правовідносин на виробничому рівні роблять можливим існування локальних норм трудового права. Загалом Р.І. Кондратьєв повернув у Франковий університет фундаментальні наукові дослідження з трудового права, а також за багаторічну педагогічну діяльність у цьому навчальному закладі досягнув значних успіхів у підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації. З нагоди 75-річчя ректор Львівського національного університету імені Івана Франка нагородив його Почесною грамотою за багаторічну плідну працю в Університеті. Він зумів згуртувати перспективних науковців, зокрема Т. І. Цигилика, Я. І. Безуглу, П. Д. Пилипенка, Н. Б. Болотіну та ін. Особливий інтерес викликають наукові дослідження Т. І. Цигилика, присвячені аналізу: новел тогочасного трудового законодавства щодо трудових відносин з тимчасовими і сезонними працівниками; правового регулювання підготовки і підвищення кваліфікації працівників безпосередньо на виробництві; поняття, змісту і сторін трудового договору тощо. Т. І. Цигилик читав курс трудового права на юридичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка. Він підготував й опублікував посібники з охорони праці, а також нормативно-правового забезпечення трудових відносин.

У 1991 р. кафедра трудового, земельного і колгоспного права була перейменована на кафедру трудового, аграрного та

екологічного права. Важливою складовою новоствореної кафедри є активізація вивчення екологічного права. Це пояснювало еволюцією наукових уявлень щодо процесів правової регламентації суспільних відносин у сфері взаємодії природи і суспільства, визначенням важливості екологічного права в системі права України та завдань навчальної дисципліни для студентів у сучасних умовах.

Становлення та подальший розвиток Львівської наукової школи трудового права після проголошення державної незалежності України пов'язано з іменем Я. І. Безуглої. Вагомим внеском в науку трудового права України є наукові праці вченої щодо правової природи і значення трудового стажу. Зокрема, Я. І. Безугла визначила, що трудовий стаж робітників і службовців, а також колгоспників є єдиним за своєю юридичною природою. Це дозволило у необхідних випадках прирівняти стаж роботи колгоспників до трудового стажу робітників і службовців. Я. І. Безугла, як провідний науковець з трудового права, бере активну участь у нормотворчій діяльності, зокрема, вона була членом робочої групи з підготовки проектів законів про внесення змін і доповнень до Кодексу законів про працю (1991, 1992). Я. І. Безугла була членом фахової комісії з правознавства Міністерства освіти України, членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді України (1990-2000). За наукову діяльність відзначена Почесною грамотою Міністерства вищої і спеціальної освіти УРСР, Почесною грамотою Міністерства освіти України, Почесною грамотою Київського міського голови.

У становленні Львівської наукової школи трудового права визначна роль належить також Н. Б. Болотиній, яка всебічно досліджувала проблеми правового забезпечення якості праці на промислових підприємствах. Вчена обґрунтовано довела необхідність і можливість правового регулювання оцінки праці, що є актуальним і в умовах переходу України до ринкової економіки. Н.Б. Болотіна вперше в науці трудового права України комплексно визначила правовий механізм оцінки праці, який містить обов'язок роботодавця забезпечити систематичну оцінку

праці працівників, критерії оцінки праці, які різняться залежно від специфіки трудової діяльності, процедуру оцінки, яка є неоднаковою і залежить від цілей оцінки (такими цілями можуть бути винагорода за працю, просування по роботі, звільнення за порушення трудової дисципліни тощо), суб'єктів оцінки та їх компетенцію, предмет оцінки, а також чітко визначені юридичні наслідки оцінки праці.

У подальшому напрямками наукових досліджень Н. Б. Болотіної стали проблеми соціального права, його формування і розвитку в Україні; права соціального забезпечення, окреслення предмета і метода правового регулювання цієї галузі права; медичного права, його предмета, метода, принципів, структури і місця у системі національного права, захисту прав пацієнтів і медичних працівників тощо. Отже, коло досліджень вченої не обмежується лише проблемами трудового права, проте у цій сфері її наукові уподобання стосуються таких стрижневих проблем теорії трудового права, як гармонізація трудового законодавства України з міжнародним правом; особливості предмета, метода і системи цієї галузі права.

Загалом Н. Б. Болотіна є автором і співавтором понад 150 наукових і навчальних праць, у тім числі 18 навчальних посібників і підручників з трудового права, два з яких за результатами Всеукраїнського конкурсу на краще юридичне видання (1999, 2000) відзначені дипломами Співки юристів України.

У сучасних умовах наукова школа трудового права перейменована на наукову школу соціального права, вона активно продовжує розвиватися. Професор П. Д. Пилипенко є її «правонаступником», він, по суті, ґрунтовно розбудував, дав якісно новий напрям наукової діяльності Львівської наукової школи трудового права. З працями цього вченого пов'язано нове осмислення проблем теорії трудового права в умовах переходу України до ринкової економіки. Крім того, П. Д. Пилипенко разом з однодумцями у доволі складний перехідний період у 1990 рр. у наукових дискусіях відстояв самостійність галузі трудового права України. Зокрема з позицій природничого праворозуміння обґрунтував принципово

нові підходи до поняття, предмета, метода, принципів, соціального призначення, функцій, системи, джерел національного трудового права, а також до трудових правовідносин і підстав їхнього виникнення. Зокрема, у визначенні предмета трудового права професор П.Д. Пилипенко по-новому підійшов до з'ясування поняття трудові відносини. Абсолютно справедливою є ідея вченого, що залежно від підстави виникнення у суспільстві існує декілька видів трудових відносин, наприклад: трудові відносини членів господарських товариств, службово-трудова відносини, відносини, що виникають у результаті відбування засудженими кримінального покарання із залученням до суспільно-корисної праці, трудові відносини найманої праці. Автор правомірно наголошує, що кожен із таких видів трудових відносин потребує специфічного правового регулювання, яке забезпечується різними галузями права. Та лише трудові відносини найманої праці, що виникають в результаті укладення трудового договору та інших подібних до нього форм, П. Д. Пилипенко визначає предметом трудового права. Зазначений висновок вченого є надзвичайно прогресивним і критично переоцінює радянські підходи до визначення трудових відносин.

Заслуговує на повагу наукова позиція професора П. Д. Пилипенка на судову практику як джерело трудового права. Вчений обґрунтував, що судова правотворчість є одним із джерел трудового права. На підтвердження своєї позиції автор наводить положення постанов Пленуму Верховного Суду України, що мають нормативний характер, яких зобов'язані дотримуватися не тільки судді під час розгляду і вирішення трудових спорів, але й учасники трудових правовідносин (наприклад, визначення поняття зміни в організації виробництва і праці, наслідків відмови працівника від укладення договору про повну матеріальну відповідальність). Окрім того, вчений зазначає на приклади нормативних положень рішень Конституційного Суду України (наприклад, визначення поняття законодавство). П. Д. Пилипенко не лише ґрунтовно аналізує кодифікаційні процеси, що відбуваються у сучасних умовах в галузі трудового права України, він також

втілює наукові ідеї у законопроектну практику. Зокрема, вчений у 2001 р. очолював робочу групу з підготовки проекту Трудового кодексу України.

Про продовження традицій у Львівській науковій школі трудового права свідчить, що на її базі плідно працюють такі вчені: В. Я. Бурак, С. М. Синчук, Д. Р. Лещух, Т. В. Парпан, О. І. Кульчицька, В. Л. Стрепко, О. М. Рим, О. В. Стасів, та ін.

У квітні 2016 р. рішенням Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка кафедру трудового, аграрного та екологічного права перейменовано на кафедру соціального права.

Сьогодні науково-педагогічне забезпечення навчального процесу на кафедрі здійснюють п'ять докторів юридичних наук, професорів (П. Д. Пилипенко, С. М. Синчук, В.Я. Бурак, О. М. Рим, М.Я Ващишин) 18 кандидатів юридичних наук (В. І. Федорович, Т. В. Парпан, Д. Р. Лещух, В. Л. Стрепко, О. І. Кульчицька, Н. П. Барабаш, Х. І. Чопко, О. В. Стасів, Т. М. Жиравецький, І. Я. Фурик, І. М. Ласько, М. О. Бук, О. О. Гірник, І. І. Олексів, О. Ю. Раневич, Д. Ю. Швець, Н. Я. Шпарик, Н. О. Левицька). Результати наукових досліджень вчені кафедри втілюють у нормотворчу діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, вони є ініціаторами розробки проектів нормативно-правових актів та їх експертизи. На кафедрі працюють студентські наукові гуртки з трудового права та права соціального забезпечення, керівниками яких є доц. Парпан Т.В. та доц. Стрепко В.Л. Викладачі кафедри постійно беруть участь у наукових заходах як всеукраїнського, так і міжнародного рівня.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С.17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. – № 5. С. 164–176.

3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип.1(5). С. 20–33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін.; відп. ред. Ю.С. Шемшученко; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Наук. думка, 1992. – 304 с.
7. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА НАУКОВА ШКОЛА

Володимир Коссак

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: volodymyr.kossak@lnu.edu.ua*

Ліліана Шевчук

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: liliana.shevchuk@lnu.edu.ua*

Львівська цивілістична школа пройшла тривалий (понад 360-ти літній) шлях становлення і розвитку. Її історія починається зі створення у 1661 р. Львівського університету. Оскільки від часу заснування і до 1773 р. Львівський університет повністю перебував

під контролем єзуїтського ордену, навчальний процес проводився за програмою єзуїтських шкіл, розробленою ще наприкінці XVI ст. Правова освіта в пізньосередньовічній Європі полягала в опануванні римського та канонічного права. Підготовка фахівців у сфері «обох прав» – цивільного (римського) та канонічного була передбачена й у стінах Львівського університету. Викладання канонічного права та інших правничих дисциплін у цей період забезпечували відомі єзуїтські вчені, професори канонічного права, зокрема – Я. Бетман, В. Жолтовський, Т. Перкович, К. Грушецький, Ш. Кендзерський, К. Гутковський, Ю. Бертран, Д. Верещака, С. Глоговський, М. Граб'євський, А. Гумовський тощо. Активізація розвитку цивілістичної школи розпочалася у 1784 р., коли в структурі юридичного факультету була утворена кафедра цивільного, пандектного та кримінального права (з 1797 р. – кафедра римського та цивільного права, а з 1806 р. – кафедра цивільного права). З огляду на різні історичні періоди функціонування Львівського університету цивілістичні дисципліни тут викладали, а водночас і розвивали цивілістичну науку, представники австрійської, німецької та української цивілістичних шкіл. З часу створення кафедри у 1784 р. австрійське право читав співавтор австрійського Цивільного кодексу 1792 р., засновник і перший декан юридичного факультету (1784-1785), ректор (1785-1786, 1801-1802) Львівського університету, професор Бальтазар Борзага. Першим завідувачем власне кафедри цивільного права (з 1806 р.) був один з найвідоміших юристів Австрійської імперії в галузі австрійського цивільного права Йозеф Вінівартер. Він досліджував особливості застосування цивільного законодавства у Галичині, написав підручник «Довідник з політичного та юридичного законодавства для Королівства Галичини та Лодомерії». В першій половині XIX ст. цивільне право у Львівському університеті досліджували І. Грасль (праці «Про зобов'язання матері та бабусі по батьківській лінії неповнолітньої дитини взяти на себе опікунство над дитиною, якщо цього вимагає законодавчий порядок, за Австрійським загальним цивільним кодексом» та «Австрійське сімейне право євреїв»), К. Гюттнер (праця

«Про закони зі зворотною дією для роз'яснення § 5 Цивільного кодексу Австрії»), Ф. Бішоф (викладав курс «система загального німецького права та його зв'язок з австрійським приватним правом»), А Фангор (викладав австрійське цивільне право, майнове право, зобов'язальне право). У 1811 р. на юридичному факультеті Львівського університету було утворено кафедру польського права, торговельного та вексельного права і процесу, якою завідували Ян Добжанський (читав лекції з польського права, торговельного та вексельного права, низку предметів з юридичної практики, зокрема судової), Моріц Штубенраух (праці «Статистичний опис товариств в Австрійській імперії», «Коментар до загального кодексу Австрії»), Францішек Туна (викладав торговельне та вексельне право) та Йоган Шольц. У 1856 р. ця кафедра була перетворена на кафедру цивільного процесу, торговельного та вексельного права (завідувачі – професори Анджей Горак, Ойген Мор).

В останній чверті XIX ст. цивільно-правовою проблематикою займалися Маврицій Кабат («Судовий розгляд дріб'язкових питань», «Закон про судовий розгляд»), Едвард Рітнер (двохтомник «Католицьке церковне право», «Цивільні шлюби в історичному розвитку», «Вступ до австрійського приватного права»), Август Баласітс («Дослідження цивільного процесу», один із засновників у 1876 р. видання «Przegląd Sądowy i Administracyjny»), брав участь у прийнятті нового цивільно-процесуального кодексу Австро-Угорської імперії 1895 р.), Ернест Тілл (його авторству належать понад 200 праць, у тому числі чотиритомне дослідження «Австрійське приватне право» (Львів, 1884–1904), системно досліджував австрійське цивільне право: загальні положення австрійського цивільного права, майнові права, зобов'язальне право, сімейне право, правонаступництво, законодавство про конкуренцію, одним з перших у польській юридичній науці звернув увагу на охорону особистих немайнових прав винахідників).

Важливою подією в житті Львівського університету в австрійський період було створення у 1862 р. на юридичному факультеті двох кафедр з правом викладання українською мовою: цивільного права і процесу (завідувач Є. Лопушанський) та криміналь-

ного права і процесу. Тож уперше в новітній історії українська мова стає мовою юридичної освіти, а відтак і науки. Саме доктор права Є. Лопушанський у 1863/1864 н. р. першим у Львівському університеті розпочав викладати право (австрійський цивільний процес) українською мовою. У 1874 р. доцентом кафедри австрійського приватного права з українською мовою навчання почав працювати відомий український цивіліст Олександр Огоновський. Хоча основним предметом його досліджень було австрійське цивільне право, яке діяло на західноукраїнських землях, власне його можемо вважати основоположником української цивілістики в Львівському університеті. У 1878 р. О. Огоновський став першим неординарним професором кафедри австрійського цивільного права з українською мовою викладання. На підставі праці, у якій було досліджено майнові відносини подружжя, він у 1882 р. став ординарним професором цієї ж кафедри. З 1882 по 1991 рр. Олександр Огоновський був завідувачем кафедри цивільного (приватного) права з українською мовою викладання. Основні праці професора О. Огоновського – двотомник «Система Австрійського права приватного» (1897), «Австрійське право облігаційне» (1891), «Замітки про теорії облуд (error) при умовах облігаційних» (1889). «Система Австрійського права приватного» є першим українськомовним підручником з цивільного права у новітній українській юридичній науці. Професор Олександр Огоновський був засновником і членом товариства «Просвіта» та Наукового товариства ім. Тараса Шевченка. За його участі українські студенти-правники створили «Кружок правничий» – першу українську професійну організацію правників. Саме під керівництвом та за ініціативою професора О. Огоновського, розпочато роботу над українською правничою термінологією, результатом якої став виданий у 1893 р. німецько-український словник. За активної підтримки О. Огоновського у 1889 р. було започатковано видання першого українського правничого журналу – «Часопись правничя». Наступником професора О. Огоновського на посаді завідувача кафедри цивільного права з українською мовою викладання юридичного факультету Львівського

університету став професор Станіслав Дністрянський. У 1894 р. С. Дністрянський отримав ступінь доктора права (за наукову працю «Трилітній речинець»), а в 1899 р. габілітувався на підставі праці «Сутність доставно-вирібного договору» (договору поставки). З 1898 р. учений обіймав посаду приват-доцента, згодом – надзвичайного професора, а упродовж 1907–1918 рр. – звичайного професора австрійського цивільного права з українською мовою викладання Львівського університету. Свої наукові твори С. Дністрянський писав українською, німецькою, польською та чеськими мовами (загалом доробок вченого налічує понад 140 праць). Вони стосувалися цивільного, родинного, звичаєвого права, римського цивільного права, загальної теорії права, окремих аспектів історії держави і права, міжнародного приватного права, філософії, політики, статистики. Серед фундаментальних наукових досліджень ученого – тритомник «Австрійське право облігаційне» (1901), «Заручини в австрійському праві», «Полагода шкоди з боку економічного та соціального» (1897), «Договори доручення на користь третіх осіб» (1904), «Загальна наука права і політики» (1923), «Основи сучасного приватного права» (1928), «З історії та теорії міжнародного приватного права» (1929). С. Дністрянський працював також над створенням й унормуванням української юридичної термінології, обґрунтував соціологічний метод у правовій науці, який після нього розвинув професор Євген Ерліх. Ученого можна назвати основоположником національно-державницького напрямку в українській політології (право кожної нації на самовизначення), автором політичної концепції української держави (поняття «нація» у його державно-правовій концепції означає, перш за все, націю політичну, тобто всіх громадян України незалежно від їх етнічної приналежності).

На початку ХХ ст. цивільний процес українською мовою викладав Володимир Вергановський. Ступінь доктора права він отримав у 1900 р., а в 1908 р. пройшов габілітацію на підставі роботи «Про побічну інтервенцію». У 1908-1918 рр. В. Вергановський був доцентом кафедри австрійського цивільного процесу з українською мовою викладання. Основні праці – «Австрійське посту-

поване (процес) цивільне (1908), «Значення правного інтересу в цивільному процесі» (1908), «Причинки до розуміння постанови § 496 т. 2 уст. цив. процесу» (1910), «Зміна скарги в австрійському процесі цивільному» (1911), «Зміна позову» (1913), «Новела (додаток, зміни) до процесуальних законів» (1916).

Подальшого розвитку цивілістичні дослідження набули в міжвоєнний період. Саме тоді сформувалися окремі наукові школи з цивілістики, очолені Р. Льоншаном де Бер'є та Е. Тіллем (цивільне право; представники М. Аллерганд, Т. Косінський, А. Карпушко, Ю. Фієма, Ю. Кокошка та ін.) та К. Стефком (цивільний процес; представники Й. Аллерганд, М. Валігурський, В. Мікушевський, Р. Дем'яновський). Цивілістів юридичного факультету Львівського університету цікавила різна проблематика, зокрема, зобов'язальне право (Р. Льоншан де Бер'є, Е. Тілл), питання, які виникали на межі цивільного та міжнародного приватного права (К. Стефко, К. Пшибиловський). Більшість з них були членами урядових комісій з підготовки проектів кодексів цивільного права та процесу, головними референтами (консультантами, доповідачами) цих проектів у сеймових комісіях. Наприклад, М. Аллерганд (у 1942 р. загинув у Янівському концтаборі), член кодифікаційної комісії – автор коментарів до кодексів цивільного процесу (1932, 1933), торговельного права (1934), права про неплатоспроможність (1937). К. Пшибиловський – член кодифікаційної комісії зі складання проекту кодексу цивільного права. Р. Льоншан де Бер'є та Е. Тілл були референтами кодифікаційної комісії по створенню кодексу зобов'язального права, під час підготовки якого виклали свої погляди на проблеми польського цивільного права. До проекту цього кодексу вони залучали прогресивні положення Цивільних кодексів Австрії, Німеччини, Швейцарії, Франції та Японії, що свідчило про їхню широку правову ерудицію та новаторські погляди.

Основні наукові роботи Романа Льоншана де Бер'є – «Дослідження про сутність юридичної особи» (1911), «Вступ до цивільного права» (1922), «Польське зобов'язальне право» (у співавторстві з професором Е. Тіллем, учені готували її як референти

кодифікаційної комісії (1928)), «Обґрунтування проекту кодексу зобов'язань з урахуванням остаточного тексту проекту» (1934-1939), «Зобов'язання» (1934-1938). Разом з багатьма іншими львівськими професорами Р. Л. де Бер'є був розстріляний німцями в липні 1941 р.

Такий науковий напрям, як міжнародне приватне право, представляв у міжвоєнний період Казімеж Пшибиловський. У 1929-1936 рр. він обіймав посаду надзвичайного професора, а з 1936 р. – звичайного професора кафедри цивільного права, якою завідував у 1927-1934 рр. та 1939-1941 рр., в 1934-1939 рр. був директором наукового інституту міжнародного приватного права Львівського університету, в 1944-1945 рр. - завідувач кафедри цивільного і процесуального права. До наукових зацікавлень ученого належали спадкове та сімейне право, речове право, міжнародне приватне право. За час роботи у Львівському університеті К. Пшибиловський написав, зокрема, такі праці – «Основні питання в сфері охорони володіння» (1929), «Тимчасове обмеження претензій посесійних» (1931), «Декілька зауважень про значення реєстру повітряних суден в сфері речових прав» (1937) «Міжнародне приватне право» (1935). У 1945 р. учений був заарештований, згодом емігрував до Польщі.

Каміль Стефко у 1902 р. отримав ступінь доктора права, а в 1907 р. габілітувався з цивільного процесу на підставі дисертаційної роботи «Про застосування австрійського цивільного процесу». У 1910-1916 роках К. Стефко був надзвичайним професором, а у 1916-1939 роках – звичайним професором Львівського університету. Впродовж міжвоєнного періоду учений також був директором наукового інституту права слов'янських народів Львівського університету. До наукових праць львівського періоду діяльності К. Стефка належать, передусім, дослідження «Головні засади польського цивільного процесу» (1919), «Дипломатичне звільнення від юрисдикції в цивільних справах» (1938).

Син М. Аллерганда Йоахим Аллерганд упродовж 1924-1934 рр. був асистентом кафедри цивільного процесу під керівництвом К. Стефка. У 1927 р. була опублікована праця молодого

вченого «Декілька процесуальних зауважень, пов'язаних з утворенням підприємства «Польська державна залізниця»», а у 1939 р. вийшла у світ його монографія «Перехідні положення указу щодо вдосконалення судочинства» На кафедрі К. Стефка працювали й інші відомі у майбутньому юристи, зокрема, Мар'ян Валігурський (основні праці «Про правову залежність», «Угода в процесі» (1927), «Об'єднання вимог у процесі» (1937) «Підстави для касації у цивільному процесі на тлі різниці між фактом і правом» (1936). М. Валігурський вважається одним з найвидатніших польських правників-процесуалістів), Владислав Мікушевський («Консультативні висновки Постійного Міжнародного трибуналу в Гаазі», «Обмеження допустимості показань свідків у польському праві», «Допустимість умов, що регулюють спосіб впровадження доказів в процесі» (1939)).

Після більш як трьохрічної перерви зумовленої війною, навчання на юридичному факультеті Львівського університету було відновлене восени 1944 р. Тимчасово лекції з цивільного права читав відряджений з Харкова професор М. В. Гордон. У перші повоєнні роки на факультеті досліджували лише окремі питання науки цивільного права, зокрема спадкові правовідносини, зобов'язання. Потім сфери цих досліджень розширилися. У 50-70-х рр. ХХ ст. зусилля вчених концентрувалися, насамперед, навколо важливої проблеми цивільно-правової охорони суб'єктивних прав громадян, особливо у зобов'язаннях, що виникають із заподіяння шкоди. Зокрема, вивчалися питання майнової відповідальності органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду за завдання шкоди неправомірними діями їхніх службових осіб. Досліджували також проблеми цивільно-правової відповідальності лікувальних закладів за шкоду, завдану пошкодженням здоров'я, спричиненням смерті внаслідок неналежного лікування; правової природи відносин з надання медичної допомоги; характеру цивільно-правової відповідальності лікувальної установи; питання вини медичного працівника тощо. Ці дослідження знайшли відображення у таких працях, як «Майнова відповідальність за неправомірні дії службових осіб»

В. Т. Нора (1974), «Відшкодування шкоди, завданої неналежним лікуванням» А. М. Савицької (1982), «Юридична відповідальність (цивілістичні аспекти)» за редакцією Н. І. Титової (1975) та ін. Важливими цивілістичними напрямками досліджень, робота над якими тривала від початку 70-х років ХХ ст., стали проблеми посилення впливу господарського договору на ефективність виробництва та якість продукції, цивільно-правові аспекти забезпечення своєчасного виконання зобов'язань, що стосуються поставок продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання. Професор В. В. Луць з цих питань опублікував низку монографічних робіт, зокрема «Господарський договір та ефективність виробництва» (1979). З проблем сімейного права на факультеті досліджували питання правового регулювання відносин між членами сім'ї, встановлення батьківства, визнання неможливості спільного проживання подружжя, визнання недійсності шлюбу та усиновлення, примусового стягнення аліментів на користь дітей та інших членів сім'ї, а також особливостей відповідальності за сімейним законодавством. Цим проблемам були присвячені монографії і наукові статті З. В. Ромовської. Головна увага в галузі науки цивільного процесу на факультеті приділялася проблемі позовного провадження. Розроблялися питання, пов'язані з реалізацією права на звернення за судовим захистом порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, підвищенням ефективності діяльності судів по розгляду цивільних справ. Цьому присвячені дослідження професора Є. Г. Пушкара.

В останні десятиріччя поглибилися основні напрямки цивілістичних досліджень з урахуванням потреб та інтересів відновленої незалежної української держави. Сформувалися новітні школи міжнародного приватного права та інвестиційного права (проф. Коссак В. М., проф. Михайлів М. О., д.ю.н., доц Рим Т. Я.). На основі традицій цивілістики Львівського університету розвинулись напрямки наукових досліджень в сфері інтелектуальної власності (проф. Якубівський І. Є.), договірних відносин (доц. Бек Ю. Б., проф. Яновицька Г. Б., доц. Верес І. Я., доц. Грущинська Н. І., доц.

Оприско М. В., доц. Андрусів У. Б., доц. Тур О. Т., доц. Шама Н. П.), спадкового права (доц. Кравчик М. Б.), нотаріального права (проф. Дякович М. М.). Значний внесок в розвиток досліджень в сфері сімейного права зроблено проф. Ромовською З. В., проф. Дякович М. М., доц. Лепех С. М. Розвиваючи засадничі положення процесуального права в умовах новелізації нормативного регулювання, важливі проблемні питання розглянуті в працях викладачів-процесуалістів кафедри доц. Богдана Й. Г., доц. Угриновської О. І., доц. Сенік С. В., доц. Лемик Р. Я, доц. Коссака С. М., доц. Ланкевича А. З. Розвиток досліджень в сфері медичного права, започаткованих А. М. Савицькою, сьогодні продовжують науковці кафедри – проф. Герц А. А., проф. Квіт. Н. М., доктор філософії в галузі права Зборівський Ю-А. Я. Проблеми господарського і корпоративного права є об'єктом дослідження проф. Юркевича Ю. М., проф. Цікала В. І., доц. Гнатів О. М., доц. Яримович У. В., доц. Мельника А. В.

Науковцями кафедри цивільного права і процесу підготовлено науково-практичні коментарі до цивільного кодексу України (за загальною редакцією проф. Коссака В. М. (2004, 2008)), сімейного кодексу України (проф. Ромовська З.В. (2002)), науково-практичний коментар до Господарського кодексу України (за загальною редакцією проф. Коссака В. М. (2010)) та науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України (доц. Богдан Й. Г., доц. Угриновська О. І. у співавторстві (2018, 2023)). Викладачі кафедри є авторами і співавторами підручників «Правове регулювання іноземних інвестицій» (проф. Коссака В. М. (1999)), «Цивільне право України» (у співавторстві – проф. Коссака В. М. (1999, 2001, 2003, 2004, 2005, 2015)), «Українське цивільне право: Загальна частина» (проф. Ромовська З. В. (2005, 2009, 2013)), «Українське сімейне право» (проф. Ромовська З. В. (2009)), «Українське цивільне право. Спадкове право» (проф. Ромовська З. В. (2009)) «Українське цивільне право. Право власності» (проф. Ромовська З. В. (2010, 2011)), «Українське цивільне право. Договірне право» (проф. Ромовська З. В. (2020)), «Цивільне право України» (за редакцією проф. Яновицької Г. Б.

(2014)), «Цивільне процесуальне право України» (проф. Коссак В. М., доц. Сенік С. В., доц. Лемик Р. Я., доц. Навроцька Ю. В. (2020)), «Цивільне процесуальне право України» (у співавторстві – доц. Богдан Й. Г., доц. Угриновська О. І. (2019, 2021)), «Правове регулювання іноземних інвестицій та міжнародної технічної допомоги» (проф. Коссак В. М., проф. Михайлів М. О. (2009)), «Правовий захист економічної конкуренції» (проф. Коссак В. М., проф. Юркевич Ю. М. (2013)), «Право інтелектуальної власності» (проф. Коссак В. М., проф. Якубівський І. Є. (2007)), «Нотаріальне право України» (проф. Дякович М. М. (2009)), «Сімейне право України» (проф. Дякович М. М. (2009, 2022)).

Традиції цивілістики Львівського університету розвиваються та поглиблюються і на створеній у 2015 р. кафедрі інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права, яку очолює проф. Яворська О. С. Дослідження в сфері інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права – це нові напрямки, необхідність вивчення яких зумовлено зростанням ролі інтелектуальної власності в Україні, а також розвитком корпоративних відносин та відносин в сфері інформаційного права. Наукову розробку цих напрямків здійснюють працівники кафедри – проф. Яворська О. С., доц. Тарасенко Л. Л., доц. Мартин В. М., доц. Шпуганич І. І., доц. Суха (Гладь) Ю. О., доц. Самагальська Ю. Я., доц. Дюкарева-Бержаніна К. Ю., доц. Кметик-Подубінська Х. І., доц. Гринчак І. В., доц. Суханов М. О.

Науковцями кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права підготовлено та видано низку підручників: «Інтелектуальне право України» (проф. Яворська О. С., доц. Мартин В. М., доц. Тарасенко Л. Л. (2016)), «ІТ право» (проф. Яворська О. С., доц. Тарасенко Л. Л. (2017)), «Корпоративне право» (проф. Яворська О. С., доц. Тарасенко Л. Л., доц. Гладь Ю. О., доц. Мартин В. М., доц. Самагальська Ю. Я. (2020)) тощо.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С.17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. № 5. С. 164–176.
3. Бойко І.Й., Коссак В.М. Становлення та розвиток кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського університету. *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник*. 2016. С. 37–56.
4. Бойко І. Й., Коссак В. М. Кафедра цивільного права та процесу. *Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 201–223.*
5. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип. 1(5). С. 20–33.
6. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
7. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
8. Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін.; відп. ред. Ю.С. Шемшученко; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: Наук. думка, 1992. – 304 с.
9. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

НАУКОВА ШКОЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І КРИМІНОЛОГІЇ

Володимир Бурдін

*доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права і кримінології, декан юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: volodymyr.burdin@lnu.edu.ua*

Ігор Бойко

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: igor.boiko@lnu.edu.ua*

Віктор Маркін

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: viktor.markin@lnu.edu.ua*

Як відомо, розвиток науки кримінального права та кримінології і викладання кримінально-правових дисциплін у Львівському університеті починається з часу створення юридичного факультету як окремого структурного підрозділу в Львівському університеті, а саме з 1784 р. Упродовж 1784-1799 рр. кримінально-правові науки розвивалися на кафедрі природного права, права народів та інституцій, яка була створена у структурі юридичного факультету. Очолював кафедру австрійський професор Антоній Пфлегер, а кримінальне право в цей період досліджував і викладав професор Бальтазар Борзага. Професор Бальтазар Борзага був скерований з Відня для організації навчального процесу на новоствореному юридичному факультеті відновленого Львівського університету і був його першим деканом.

У 1799 р. кафедру природного права, права народів та інституцій було реорганізовано у кафедру природного права, права

народів і кримінального права. Її очолювали такі професори, як Ігнацій Церголь (1799-1801), Карл Аппельтауер (1801–1806 рр.), Максиміліан Фюгер (1806–1825 рр.), Миколай Нападевич (1825–1845 рр.) та Едвард Гербст (1847–1856 рр.).

У 1856 р. кафедра природного права, права народів і кримінального права була реорганізована в кафедру кримінального права, філософії та енциклопедії права, яку до 1858 р. очолював Едвард Гербст, а з 1858 р. до 1872 р. – Фрідріх Рульф. Наголосимо, що професор Едвард Гербст був видатним австрійським вченим, автором багатьох відомих наукових праць. Зокрема, його авторству належать такі наукові праці, як «Принципові рішення імператорсько-королівського найвищого суду та касаційного суду щодо сумнівних питань загального австрійського кримінального права» («Die grundsätzlichen Entscheidungen des k. k. obersten Gericht und Cassationshofes über zweifelhafte Fragen des allgemeinen österreichischen Strafrechtes»), «Довідник із загального австрійського кримінального права» («Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes»).

Важливою подією для подальшого формування української правової науки було запровадження з 23 березня 1862 р. на юридичному факультеті Львівського університету викладання низки юридичних дисциплін, зокрема, цивільного права і процесу та кримінального права і процесу, українською мовою. Викладав кримінальне право і процес українською мовою доктор права Владислав Сроковський. З 1870 р. кримінальне право українською мовою почав викладати доктор права Іван Добрянський, який у цьому ж році захистив габілітаційну працю з кримінального права. Це була перша габілітаційна праця захищена у Львівському університеті для викладання права українською мовою. Кримінальне право українською мовою Іван Добрянський викладав аж до 1915 р.

З останньої чверті XIX ст. на факультеті починають активно формуватися кримінально-правові наукові школи. Спочатку їх представляли такі науковці, як Іван Добрянський, Фелікс Гризельський, Петро Стебельський, Владислав Острожинський, Адольф Хек, Ян Пайгерт, Юзеф Мосінг, згодом – Юліуш Макаревич.

Одним з перших представників кримінально-правової наукової школи на юридичному факультеті в Львівському університеті був українець Іван Добрянський (1842-1915), про якого вже йшлося. Він навчався у Віденському та Львівському університетах, здобув ступінь доктора права (1867). Після цього працював на юридичному факультеті Львівського університету: впродовж 1862-1870 рр. був суплентом, а в 1870-1888 рр. – приватдоцентом кримінального права та процесу з українською мовою викладання. Іван Добрянський на практиці відстоював українські інтереси в Галичині: в 1880 р. на засіданні державного трибуналу у Відні виграв справу про створення у Львові народної школи з українською мовою викладання, а в 1882 р. відстояв рішення про обов'язкове використання судовими та урядовими установами кирилиці; у 1897 р. виступав у судах як захисник українських селян, які були притягнуті до кримінальної відповідальності внаслідок «баденівських» виборів до австрійського парламенту.

До представників кримінально-правової наукової школи на юридичному факультеті в Львівському університеті відноситься Фелікс Гризецький (1837-1923) – юрист, доктор прав. Він закінчив його у 1859 р. З другої половини 1860-х років Ф. Гризецький розпочав викладацьку роботу у Львівському університеті, зокрема, в 1869 р. став приват-доцентом, а з 1870 р. – професором австрійського кримінального права. Того ж року опубліковано його найвідомішу наукову працю – «Дослідження щодо обману, за який передбачено покарання» («Studien über den strafbaren Betrug») (Львів, 1870).

Яскравим представником кримінально-правової наукової школи на юридичному факультеті в Львівському університеті був Петро Стебельський (1857-1923). У 1878 р. він закінчив юридичний факультет Львівського університету, а в 1879 р. отримав ступінь доктора права. У 1885 р. Петро Стебельський захистив габілітаційну працю й у 1885-1892 рр. у Львівському університеті обіймав посаду приват-доцента, а з 1892 р. – професора на кафедрі австрійського кримінального права та процесу з українською мовою викладання. Як науковець, Петро Стебельський займався

проблемами кримінального права та процесу, українською юридичною термінологією, перекладами українською мовою кодексів кримінального права та процесу. Його авторству належать наукові праці «Проступки неповнолітніх у світлі нових напрямів у кримінальному праві» (Львів, 1895), «Австрійське кримінальне право» (Львів. 1897, 1903, 1912. 1914).

Кримінально-правову наукову школу на юридичному факультеті в Львівському університеті представляв Владислав Острожинський (1857-1898). Він навчався на юридичному та філософському факультетах Львівського університету, в якому в 1887 р. захистив габілітаційну працю з кримінального права з теми «Право крайньої необхідності» («Prawo wyższej konieczności»). Упродовж 1892-1898 рр. В. Острожинський був надзвичайним професором кримінального права та судочинства Львівського університету.

Науові проблеми кримінального права досліджував Ян Пайгерт. Юридичну освіту він здобув в університетах Львова, Кракова та Відня. У 1903 р. він отримав ступінь доктора права, а в 1907 р. захистив габілітаційну працю з теми «Злочинна бездіяльність» («Przestępne zaniechanie»). З 1908 р. і до своєї смерті у 1917 р. Ян Пайгерт був викладачем кримінального права та філософії права юридичного факультету Львівського університету.

Наприкінці 1860-х – на початку 1870-х років доцентом кримінального права у Львівському університеті був Юзеф Мосінг (1841-1872). У 1869 р. Юзеф Мосінг захистив габілітаційну працю з кримінального права на юридичному факультеті Львівського університету з теми «Теорія припинення кримінальної відповідальності за злочини з особливим врахуванням австрійського права і положень австрійського проекту кримінального закону» («Die Lehre von der Erlöschung Strafbarkeit der Verbrechen mit besonderer Rücksicht auf das oesterreichische Recht und die Bestimmungen des oesterreichische Entwurfes eines Strafgesetzes»).

Серед фахівців кримінального права криміналістів, які вивчали окремі питання кримінально-правових наук, а також і викладали кримінально-правові навчальні дисципліни у Львівському університеті в міжвоєнний період, варто назвати українця Євгена

Давидяка. У 1903 р. закінчив юридичний факультет Львівського університету, а в 1908 р. отримав ступінь доктора права. З 1921 р. аж до 1939 р. Євген Давидяк був адвокатом у Львові і займався водночас освітньою діяльністю. Зокрема, в 1921-1925 рр. він був професором кримінального права та процесу, а в 1923-1925 рр. (за словами самого Є. Давидяка – до 1927 р.) – ще й ректором Українського таємного університету у Львові. Після 1939 р. Євген Давидяк викладав у Львівському державному університеті імені Івана Франка (до 1958). Серед його наукових праць особливої уваги заслуговує стаття та рукопис «До питання про т.зв. формальну оборону у кримінальному праві» (1939-1941).

Відомим дослідником проблем кримінального права на юридичному факультеті Львівського університету наприкінці XIX – у першій половині XX ст. був Юліуш Макаревич. Він закінчив юридичний факультет Ягеллонського університету, й в 1894 р. отримав ступінь доктора права. Через три роки Юліуш Макаревич захистив габілітаційну працю на тему «Ідеальна сукупність злочинів у австрійському кримінальному законодавстві» («Idealny zbieg przestępstw w ustawie karnej austriackiej»). З 1904 р. і до 1907 р. Юліуш Макаревич працював надзвичайним професором кримінального права Ягеллонського університету. З 1907 р. Юліуш Макаревич був професором кримінального права Львівського університету (цю посаду з невеликими перервами він обіймав до 1954 р.). До наукових зацікавлень ученого належали кримінальне право та процес. Юліуш Макаревич написав близько 200 наукових праць, у тім числі «Кримінальне право...» («Prawo karne...») (Львів; Варшава, 1924) та «Кримінальний кодекс з коментарем...» («Kodeks karny z komentarzem...») (Львів, 1938). Саме новий Кримінальний кодекс Другої Речі Посполитої, введений в дію 11 липня 1932 р., найкраще відображає погляди Юліуша Макаревича на проблеми кримінального права. За вагомих внесок Юліуша Макаревича у підготовку цього кодексу (був членом кодифікаційної комісії) він отримав неофіційну назву «Кодекс Макаревича». Окрім Юліуша Макаревича, до Департаменту кримінального права Кодифікаційної комісії входили такі викладачі

Львівського університету, як Еміль Раппапорт (генеральний секретар Департаменту кримінального права Кодифікаційної комісії) та Юліан Новотний. Ще до початку роботи в комісії з'явилися два приватні проекти загальної частини кодексу. Перший, розроблений у 1915-1916 рр. О. Могильницьким та Еміль Раппапортом, опирався на принципи соціологічної школи, другий (розробник Е. Кшимуський) – на принципи класичної школи кримінального права. Проект загальної частини Кримінального кодексу 1932 р. розробив Юліуш Макаревич, Еміль Раппапорт і В. Маковський, і опублікували в 1922 р. Робота над особливою частиною кодексу тривала наступні 10 років. Головним референтом був В. Маковський, кореферентом – Юліуш Макаревич. Проект Кримінального кодексу був затверджений 9 березня 1932 р. на внутрішній комісії при Міністерстві юстиції (внесені незначні зміни за консультаціями з Юліушем Макаревичем, Емілем Раппапортом та В. Маковським). Надзвичайно цікавими є наукові погляди вченого на природу злочинності. Зокрема, у статті «Джерела злочинності» («Źródła przestępczości») Юліуш Макаревич писав: «Сучасна соціологія любить порівнювати суспільство з живим організмом. Організм не може бути ідеально здоровий. Він потерпає від хвороб, і то хронічних. Одна з таких соціальних хвороб – злочинність. Злочинність – це явище патології суспільства, що полягає у випаданні особи з-під загальних правил, поданих під загрозою покарання. Йдеться, як правило, про задоволення своїх певних матеріальних чи духовних потреб, порушення закону є для злочинця необхідним». Далі вчений зазначав, що суспільство відповідає на злочинність покаранням, «оскільки посягання на його норми є посяганням на його буття». Він стверджував, що на злочинність впливає рівень освіти та культури, класова та професійна приналежність, вік і навіть пори року. Як така, «злочинність є невід'ємним явищем суспільного життя, хоч і явищем суспільної хвороби, що отруює організм». Не зовсім погоджувався вчений з думкою про те, що злочинність є наслідком бідності. На його погляд, таке твердження мало право на існування лише у випадку, коли йдеться про злочин проти

власності. Проте, окрім них, існує низка інших злочинів: проти суспільного порядку, проти безпеки особи, проти честі, проти державної влади, вчинення яких не зумовлюється злиднями. За твердженням Юліуша Макаревича, історія злочину – це історія особи, яка випала з тих границь обмеження, які визначають соціальні норми. Потяг до злочину, на думку вченого, виникає, переважно, з деформованої людської природи.

У довоєнний і післявоєнний радянський період розвиток наукової школи кримінального права відбувався на кафедрі кримінального права і процесу, яка продовжувала своє функціонування. Її завідувачем був М. Паше-Озерський, доктор права, у 1940-1941 та 1944-1947 рр., в.о. ректора Львівського університету у 1944 р. У 1957-1962 рр. завідувачем кафедри кримінального права і процесу був кандидат юридичних наук, доцент В. Станік. У радянський період викладачі кафедри розробляли проблеми кваліфікації злочинів, кримінальної відповідальності за злочини проти держави, власності, порядку управління тощо. Одним з результатів таких досліджень була монографія Мирослава Накловича «Кримінально-правова боротьба з хуліганством» (1974), у якій проаналізовано проблеми кримінально-правової та кримінологічної протидії цьому злочину.

Введення до навчального плану юридичного факультету курсу кримінології стимулювало розгортання досліджень і у цій важливій галузі кримінально-правової науки. Науковці факультету наголошували на вивченні таких теоретичних проблем попередження злочинності, як спеціальна профілактика окремих видів злочинів, закономірності рецидивної злочинності, віктимологічні аспекти злочинності тощо. Результати цих досліджень були опубліковані, зокрема, у монографії А. Е. Жалінського та М. В. Костицького «Ефективність профілактики злочинів і кримінологічна інформація» (1980).

З набуттям Україною незалежності відбувався подальший розвиток кримінально-правової науки на юридичному факультеті Львівського університету. У 1993 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук доцент Гри-

щук В. К. на тему: «Кодифікація кримінального законодавства». У 1995 р. захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Василаш В. М. та Бойко А. М. Василаш В. М. на тему: «Чинність кримінального закону в часі», а Бойко А. М. – «Кримінально-правовий обов'язок відшкодування заподіяної злочинном шкоди». У 1998 р. дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук захистила Брич Л. П. з теми: «Кваліфікація ухилення від сплати обов'язкових внесків державі».

У 1999 р. наказом ректора Львівського державного університету імені Івана Франка № 158 внаслідок поділу кафедри кримінального права і процесу утворено кафедру кримінального права і кримінології. Упродовж 1999-2003 рр. кафедру кримінального права і кримінології очолював доктор юридичних наук, професор В. К. Грищук. Під його керівництвом кафедра почала досліджувати сучасні проблеми кримінально-правової політики України. Професор В. К. Грищук гармонічно формував тематику наукових досліджень молодих вчених кафедри, враховуючи той факт, що саме на період 1999-2001 рр. припав найактивніший процес наукового обговорення проекту нового Кримінального кодексу України. Після створення кафедри кримінального права і кримінології кафедру поповнили молоді вчені, які після закінчення аспірантури успішно захистили кандидатські дисертації, а саме В. М. Бурдін «Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні» (2002), О. К. Марін «Конкуренція кримінально-правових норм» (2002). Молоді науковці не тільки гармонічно влилися в колектив кафедри, але й розпочали активну наукову діяльність у межах загальної наукової теми кафедри. Після захисту В. О. Навроцьким докторської дисертації на тему: «Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації» (2000) на кафедрі було започатковано новий напрям досліджень, пов'язаний з проблемами теорії кримінально-правової кваліфікації.

3 грудня 2003 р. кафедру очолив А. М. Бойко. У 2010 р. А. М. Бойко успішно захистив докторську дисертацію на тему: «Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах

переходу до ринкової економіки». Науковим консультантом дисертації був відомий в Україні та за її межами кримінолог, академік А. П. Закалюк. У цей період на кафедрі було запроваджено низку нових спецкурсів у межах кримінально-правової спеціалізації і наголошено та їхньому прикладному спрямуванні. З огляду на це зазначимо, що протягом свого існування кафедра підготувала чимало наукових висновків за зверненнями Верховного Суду України та інших державних органів.

Активна наукова робота, яка ведеться на кафедрі, у тім числі і на рівні студентського наукового гуртка, дає змогу відбирати до аспірантури студентів, які вже під час навчання проявили здібності до наукових досліджень, працюючи у науковому гуртку. Щодо цього простежується чітка послідовна кадрова політика кафедри, оскільки найкращі випускники аспірантури продовжують на ній роботу. Зокрема, після захисту кандидатських дисертацій Н. О. Антонюк «Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою» (2006), В. І. Маркіним «Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні» (2012), О. Г. Панчак «Доктринальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність» (2012), С. П. Кучевською «Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду» (2009), С. В. Хилюк «Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини)» (2008), С. П. Кучевською «Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду» (2009), О. Б. Сибаль «Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» (2015), молоді науковці продовжили роботу на кафедрі вже на викладацьких посадах.

Особливу увагу приділяє кафедра підготовці та виданням наукової і навчально-методичної літератури. Окрім значної кількості наукових статей у фахових вітчизняних та зарубіжних виданнях, викладачі кафедри опубліковували монографічні праці,

які викликали значну зацікавленість у наукових колах. Зокрема, на основі своїх дисертаційних досліджень були опубліковані монографії Н. О. Антонюк «Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою» (Львів, 2008), Л. М. Палюх «Провадження у справах про застосування примусових заходів виховного характеру» (Львів, 2009). Праці молодих науковців дістали високу позитивну оцінку в наукових колах.

У 2011 р. була успішно захистив докторську дисертацію В. М. Бурдін на тему: «Теоретико-прикладні проблеми осудності та неосудності у кримінальному праві України». Захисту дисертації передувало видання доцентом В. М. Бурдіним низки монографічних праць, а саме: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння» (Київ, 2005), «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання» (Львів, 2006). Вже після захисту докторської дисертації В. М. Бурдін опублікував монографію на тему: «Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження)» (Львів, 2013).

Викладачі кафедри забезпечують викладання базових курсів за освітнім рівнем «бакалавр», а саме: «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право України», «Корупція: запобігання та протидія в Україні», «Висновки Верховного Суду щодо застосування норм кримінального права». Кафедра забезпечує викладання також значної кількості спецкурсів на освітніх рівнях «магістр» та «спеціаліст». Більшість спецкурсів відображають не тільки сферу наукових інтересів викладачів кафедри, але й безпосередньо пов'язані з проблемами правозастосування. Серед переліку таких спецкурсів: «Механізм кримінально-правової охорони», «Міжнародне кримінальне право», «Міжнародні стандарти кримінально-правової охорони прав людини», «Теорія кримінально-правової кваліфікації», «Кримінально-правова охорона власності», «Кримінально-правова охорона особи», «Кримінально-правова охорона основ національної безпеки», «Кримінально-правова охорона

громадської безпеки», «Кримінальна відповідальність за міжнародні злочини», «Відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності», «Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх», «Звільнення від покарання та його відбування», «Призначення покарання». З урахуванням того, що кримінальне законодавство України на сьогодні є досить динамічним, викладачі кафедри постійно оновлюють програми відповідних навчальних дисциплін, а також розроблення нових спецкурсів.

Починаючи з жовтня 2014 р. виконуючим обов'язки завідувача кафедри призначено доктора юридичних наук, професора Бурдіна Володимира Миколайовича (тепер декан юридичного факультету). Починаючи з вересня 2015 р. до листопада 2016 р. виконуючим обов'язки завідувача кафедри призначено кандидата юридичних наук, доцента Василя Василя Михайловича.

З листопада 2016 р. виконуючим обов'язки завідувача кафедри призначено кандидата юридичних наук, доцента Маркіна Віктора Ігоровича. З червня 2019 р. кафедру очолює кандидат юридичних наук, доцент Маркін Віктор Ігорович. Сьогодні на кафедрі працюють два доктори юридичних наук, професори В. М. Бурдін та Л. М. Палюх, кандидати юридичних наук, доценти: Панчак О. Г., Денькович О. І., Шуп'яна М. Ю, Крикливець Д. Є., Гордієнко В. В., Сень І. З., Леськів С. Р., Ждиняк Н. П., Вакула І. Ю, Ковалик Ю. М., Федорович Н. А., асистенти Гриниха І. М., Боднарчук Р. О., Кондра О. Я., Грабський І. Я. Дуда М. П. Викладачі кафедри проводять інтенсивну наукову роботу з розроблення навчальних програм щодо удосконалення методики читання лекцій (зокрема, втілення прийомів інтерактивного навчання), а також сучасних методик проведення практичних занять та переходу до організації викладання відповідно до Болонського процесу. Професорсько-викладацький склад кафедри зосереджує значну увагу на підготовці та проведенні міжнародних наукових, науково-практичних конференцій, семінарів, симпозіумів. Викладачі кафедри підтримують тісні наукові зв'язки із зарубіжними колегами, проводяться спільні конференції та семінари. На кафедрі проводять наукову діяльність серед студентської молоді: працю-

ють студентські наукові гуртки; кращі їхні наукові доповіді надсилаються на конкурси. На республіканських конкурсах наукові студентські доповіді отримують високі позитивні відгуки і премії. Значна роль у підтриманні певного рівня навчально-методичної роботи і діловодства кафедри належить її лаборантському складу. Відомо, що від сумлінного ставлення лаборантів до своїх обов'язків залежить якісне функціонування всіх ланок кафедри.

Результати наукових досліджень кримінально-правових проблем, які виконують викладачі кафедри кримінального права та кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка, слугують потужною теоретичною базою для подальших наукових розробок, а також удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення) // Часопис Київського університету права. – 2016/1. – С.17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету) // Право України. – 2016. – №5. – С. 164–176.
3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – Вип.1(5). – С. 20–33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Тищик Б., Бойко І. Юридичний факультет [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://law.lnu.edu.ua/about/history>
6. Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін.; відп. ред. Ю.С. Шемшученко; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: Наук. думка, 1992. – 304 с.
7. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. – 288 с.

НАУКОВА ШКОЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ І КРИМІНАЛІСТИКИ

Василь Нор

*дійсний член (академік) Національної академії
правових наук України,
доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального
процесу і криміналістики Львівського національного
університету імені Івана Франка
e-mail: vasyi.nor@lnu.edu.ua*

Наукова школа кримінального процесу та криміналістики є однією з провідних наукових шкіл юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Її становлення та розвиток відбулося на кафедрі кримінального процесу та криміналістики. Як окремий структурний підрозділ юридичного факультету її було утворено наказом ректора Львівського державного університету імені Івана Франка № 158 від 16 лютого 1999 р., унаслідок поділу кафедри кримінального права і процесу на дві окремі кафедри. До складу кафедри увійшли викладачі з числа членів кафедри кримінального права і процесу. Наукову школу кримінального процесу та криміналістики очолює доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України В. Т. Нор.

Упродовж історії розвитку юридичної освіти у Львівському університеті, започаткованої від часу заснування юридичного факультету, було передбачено вивчення науки кримінального судочинства. Саме кримінальне судочинство є важливою складовою юридичної науки, юридичною основою розкриття злочинів, викриття і покарання винних. Цією обставиною пояснюють велику увагу до кримінального процесу з найдавніших часів. Львівська наукова школа кримінального судочинства пройшла значний шлях. Її заснування і становлення пов'язане із створенням юридичного факультету в 1661 р. Активізація розвитку кримінально-правових та процесуальних наук розпочалася у 1784 р., під час

відновлення юридичного факультету. У його структурі була утворена кафедра цивільного, пандектного та кримінального права (згодом – кафедра римського та цивільного права; кафедра цивільного права). З часу заснування юридичного факультету на ньому велося викладання кримінального судочинства. Кримінальне процесуальне право як складову кримінального права на новоствореному юридичному факультеті відновленого Львівського університету досліджували та вивчали з 1784 р. Зокрема, його викладав австрійський професор, перший декан юридичного факультету Львівського університету Б. Борзага, який був скерований на факультет австрійським урядом для організації навчального процесу. Одним з авторитетних професорів кримінального права і процесу у Львівському університеті в першій половині ХІХ ст., був М. Фюгер, автор праці «Чи потрібно надавати особі, звинуваченій у скоєнні кримінального злочину в австрійських спадкових землях, право на власного захисника» («Soll man den, eines Kriminalverbrechens Beschuldigten in den österreichischen Erblanden eigene Vertheidiger gewahren») (Відень, 1797).

У 1847-1856 рр. професором і водночас завідувачем кафедри природного права, права народів і кримінального права (в т. ч. і процесу) став Е. Гербст, автор праць «Принципові рішення імператорсько-королівського найвищого суду та касаційного суду щодо сумнівних питань загального австрійського кримінального права» («Die grundsätzlichen Entscheidungen des k. k. obersten Gericht und Kassationshofes über zweifelhafte Fragen des allgemeinen österreichischen Strafrechtes»), «Довідник із загального австрійського кримінального права» («Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes»), «Вступ до австрійського кримінально-процесуального права» («Einleitung in das österreichischen Strafprocessrecht»).

Наступний завідувач кафедри – професор Ф. Рульф, відомий своєю науковою працею «Австрійський кримінальний процес: із врахуванням судочинства касаційного суду» («Der Österreichische Strafprocess: Unter Berücksichtigung Der Rechtsprechung Der Kassationshofes») (1888).

У 1862 р. австрійський уряд у вигляді поступок галицьким українцям утворив на юридичному факультеті дві кафедри – цивільного і кримінального права і процесу з українською мовою викладання. Новостворену кафедру кримінального права і процесу очолив В. Сроковський. З 1867 р., кримінальне право українською мовою викладав Іван Добрянський.

У 1867 р. було прийнято австрійську конституцію, яка відокремила цивільний процес від кримінального, дала поштовх до викладання та наукових пошуків у сфері кримінального судочинства. Зазначимо, що наукові погляди цього періоду учених-криміналістів юридичного факультету Львівського університету знайшли свої втілення в Австрійському кримінально-процесуальному кодексі 1873 р., у підготовці якого вони також брали участь. Зазначений кодекс регулював кримінальне провадження і на території Галичини. До основоположних принципів кодексу, належали такі: процес починався тільки за наявності скарги (скарговість процесу); процес здійснювався лише відповідними органами від імені держави (офіційність, публічність процесу); усність і гласність (відкритість для громадськості) судового процесу під час розгляду справи та в ході оскарження вироку (проте частково); таємність попереднього розслідування з протокольною процедурою; введення змішаного судочинства (таємне досудове розслідування і змагальний судовий розгляд): провадження судом присяжних для політичних справ (участь народу у правосудді); покладення обов'язку доведення вини обвинуваченого на державного обвинувача; надання обвинуваченому права не давати показань (не свідчити) проти себе; винесення судового рішення на основі внутрішнього переконання суддів, в т.ч. переконання присяжних і вирішення ними питання про наявність складу злочину та вини обвинуваченого; остаточне завершення судового процесу у випадку ухвалення вироку та визнання підсудного невинним; призупинення процесу у випадку неспроможності обвинуваченого брати участь у ньому. Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., не поширював свою дію на осіб, які підлягали юрисдикції військових судів, осіб з

правом «закраєвості» (дипломатичного імунітету), на в'язнів, які вчинили злочини на території місця відбування покарання та на неповнолітніх, які не підлягали кримінальній відповідальності взагалі. До кримінального судочинства також не належали справи про проступки, які розглядали і вирішували у формі судового процесу. Найбільш вживаним запобіжним заходом щодо обвинуваченого був арешт, підставою для якого була підозра у вчиненні злочину. Тимчасове затримання могло тривати до 24 год. Затримання підозрюваного могло відбутися лише на підставі виданого ордеру. Суд не мав права виходити за рамки пред'явленого обвинувачення. Цікаво, що покарання, на думку тогочасних криміналістів, не мало на меті виправлення злочинця, а лише його ізоляцію від суспільства. Суспільство та держава не вважали своїм обов'язком покращення моральності засудженого. Найвищим видом покарання була смертна кара, що відбувалася шляхом повішання.

З останньої чверті XIX ст., кримінальне право на юридичному факультеті набуло розвитку наукової школи. Спочатку її представляли такі науковці, як Іван Добрянський, Фелікс Гризецький, Петро Стебельський, Владислав Острожинський, Адольф Хек, Ян Пайгерт, Юзеф Мосінг, а згодом – визначний учений-криміналіст Юліуш Макаревич. Варто зазначити, що в цей період у Львівському університеті, як окрема наукова школа, виокремилася судова медицина, близька до кримінального права. Вона була представлена іменами Леона Вахгольца та Володимира Серадзького. Обидві наукові школи (кримінального права та судової медицини) формувалися як єдиний науковий напрям.

Серед науковців-криміналістів того періоду насамперед варто зазначити про Івана Добрянського (1842-1915). Учений народився у селі Валява (тепер Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства Польщі), навчався у Віденському та Львівському університетах, здобув ступінь доктора права (1867). Після цього працював на юридичному факультеті Львівського університету: впродовж 1862-1870 рр., був суплентом, а у 1870-1888 рр., – приват-доцентом кримінального права та процесу з українською

мовою викладання. Учений-правник наполегливо відстоював українські інтереси в Галичині. Зокрема, в 1880 р., на засіданні державного трибуналу у Відні він виграв справу про створення у Львові народної школи з українською мовою викладання. В 1882 р., відстояв рішення про обов'язкове використання судовими та урядовими установами Галичини в письмових документах кирилиці. У 1897 р. виступав у судах як захисник українських селян, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за «баденівські» вибори до австрійського парламенту. До цієї наукової школи належав також Фелікс Гризецький (1837-1923) – юрист, доктор права, випускник юридичного факультету Львівського університету. Вчений закінчив його у 1859 р., після чого працював у судових установах Золочева, Львова, Станіславова. З другої половини 1860-х рр., Ф. Гризецький розпочав викладацьку роботу у Львівському університеті, зокрема, у 1869 р., став приват-доцентом, а з 1870 р., – професором австрійського кримінального права. Того ж року була опублікована німецькою мовою його найвідоміша наукова праця – «Вчення про каральний обман» («Studien über den strafbaren Betrug») (Львів, 1870).

Видатним представником названої школи був Петро Стебельський (1857-1923). Учений народився у містечку Немирові на Львівщині. У 1878 р., він закінчив юридичний факультет Львівського університету, а в 1879 р., отримав ступінь доктора права. Упродовж 1878-1888 рр., працював у судових установах Львова, у 1888-1892 рр., був суддею Львівського крайового суду. Ще в 1885 р., П. Стебельський був габілітований. У 1885-1892 рр., у Львівському університеті обіймав посаду приват-доцента, а з 1892 р., – професора на кафедрі австрійського кримінального права та процесу (австрійського карного права і процедури) з українською мовою викладання. Як науковець, П. Стебельський займався проблемами кримінального права та процесу, українською юридичною термінологією, перекладами на українську мову австрійських кодексів кримінального права та процесу. Його авторству належать наукові праці «Нелітні проступки (проступки неповнолітніх. – автори) у світлі нових напрямів в праві карнім»

(Львів, 1895), «Австрійське карне право» (Львів. 1897, 1903, 1912. 1914), «Австрійський процес карний» (Львів, 1900, 1901).

До плеяди Львівської школи кримінального права і процесу належав Владислав Острожинський (1857-1898). Він народився у Станіславові (тепер Івано-Франківськ). Навчався на юридичному та філософському факультетах Львівського університету, в якому в 1887 р., пройшов габілітацію з кримінального права на підставі наукової праці «Право крайньої необхідності» («Prawo wyższej konieczności»). Упродовж 1892-1898 рр., В. Острожинський був надзвичайним професором кримінального права та судочинства Львівського університету.

Доктор права Адольф Хек (1851-1893) здобув право викладання в університетах з австрійського кримінального права та процесу в 1887 р. Він досліджував питання судочинства Боснії і Герцеговини, а також проблеми кримінального права.

З 1908 р., й до своєї смерті у 1917 р., ученим з кримінального права та філософії права і викладачем юридичного факультету Львівського університету був Ян Пайгерт. Учений народився у 1863 р., у селі Сидорів (нині Гусятинського району Тернопільської області). Юридичну освіту здобув в університетах Львова, Кракова та Відня. У 1903 р., він отримав ступінь доктора права, а в 1907 р., на підставі праці «Злочинна бездіяльність» («Przestępne zaniechanie») габілітувався з кримінального права.

Наприкінці 1860-х – початку 1870-х рр. доцентом кримінального права у Львівському університеті був Юзеф Мосінг (1841-1872). Він народився у Жешуві (нині Республіка Польща), здобув у 1864 р., ступінь доктора права. У 1869 р., Ю. Мосінг габілітувався з кримінального права на юридичному факультеті Львівського університету на підставі наукової праці «Теорія звільнення від кримінальної відповідальності за злочини з особливим врахуванням австрійського права і положень австрійського проекту кримінального закону» («Die Lehre von der Erlöschung Strafbarkeit der Verbrechen mit besonderer Rücksicht auf das österreichische Recht und die Bestimmungen des österreichisches Entwurfes eines Strafgesetzes»). Серед інших наукових праць

Ю. Мосінга слід назвати працю «Про значення засади обвинувачення в кримінальному процесі» («O właściwym znaczeniu zasady oskarżenia w procesie karnym») (Львів, 1870).

Одним з напрямків кримінального права і процесу є судова медицина. У 1850-1870-х рр., вона була представлена у Львівському університеті працями та лекціями Ф. Гатчера, у 1880-х рр., – Л. Фейглятата інших учених – судових медиків, зокрема, Л. Вахгольца. Цей учений-медик народився 1867 р., у Кракові. Він закінчив медичний факультет Ягеллонського університету (1890), стажувався в Копенгагені, Берліні, Парижі та Відні. У 1890 р., Л. Вахгольц отримав ступінь доктора медицини, а в 1894 – пройшов габлітацію. У 1891-1894 рр., працював асистентом кафедри судової медицини Ягеллонського університету, а в 1894/1895 н. р., вже очолював кафедру судової медицини у Львівському університеті. Після цього Л. Вахгольц знову повернувся до університету Кракова. Серед наукових інтересів ученого були судово-медична експертиза речових доказів, судова токсикологія, питання психопатології у судовій медицині. Спільно з ученим-медиком В. Серадзьким, дослідник запропонував оригінальний метод ідентифікації отруєнь чадним газом. Серед навчально-наукових праць Л. Вахгольца насамперед зазначимо такі: «Посібник зі судової медицини під кутом зору австрійського, німецького та російського законодавства» («Podręcznik medycyny sądowej z uwzględnieniem ustawodawstwa austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego») (Краків, 1899), «Судова психопатологія» («Psychopatologia sądowa») (Краків, 1914). До цієї наукової школи належав і медик, доктор медицини Володимир Серадзький. Він народився у 1870 р., був випускником медичного факультету Ягеллонського університету (1894). Після чотирирічної праці на кафедрі судової медицини цього вищого навчального закладу, він з 1898 р., обіймав посади професора та завідувача кафедри судової медицини юридичного факультету Львівського університету. На цій посаді він залишався до 1939 р. З наукового погляду В. Серадзького цікавили використання даних психопатології у судовій медицині, судово-медична експертиза та кримінальна антропологія. Серед наукових

праць ученого слід назвати статті «Випадок дітовбивства» («Przypadek dzieciobójstwa») (1898), «Сучасний стан кримінальної антропології» («Obecny stan antropologii kryminalnej») (1904).

У міжвоєнний період кримінальне право, процес та судову медицину на юридичному факультеті Львівського університету досліджував також Броніслав Лукомський. У 1922-1931 рр., він викладав на юридичному факультеті Львівського університету техніку слідства, написав праці «Слідча кореспонденція» («Korespondencja śledcza») (Львів, 1925) та «Слідча служба та кримінальна тематика разом з найважливішими відомостями зі судової медицини» («Służba śledcza i tematyka kryminalna wraz z najważniejszymi wiadomościami z medycyny sądowej») (Львів, 1924).

На початку ХХ ст., курс кримінального права і процесу на кафедрі читав Є. Давидяк (1879-1961). У 1903 р. він закінчив юридичний факультет Львівського університету, а в 1908 р., отримав ступінь доктора права. Упродовж 1904-1912 рр., Є. Давидяк працював в адвокатських канцеляріях, а в 1912-1914 рр., – адвокатом у Львові. У 1914-1921 рр., він служив в австрійській армії, згодом – в Українській галицькій армії. Після цього до 1939 р., Є. Давидяк був адвокатом у Львові, займаючись водночас юридичною діяльністю. Зокрема, у 1921-1925 рр., був професором кримінального процесу, а в 1923-1925 р., (за словами самого Є. Давидяка – до 1927) – ще й ректором Українського таємного університету у Львові. Після 1939 р., Євген Давидяк викладав у Львівському державному університеті імені Івана Франка (до 1958) кримінальне процесуальне право. До наукових зацікавлень ученого належали питання кримінального права та процесу. Зокрема, серед його наукових праць можна виокремити статтю «Замітки до нового закону про поступовання карне» (1928, 1929) та рукописне видання «До питання про т.зв. формальну оборону у кримінальному справу ванні» (1939-1941).

Упродовж 1907-1955 рр. (з перервами) курс кримінального права на кафедрі читав Ю. Макаревич (1872-1955) – один з основоположників соціологічної школи кримінального права.

Після встановлення в Західній Україні радянської влади (вересень 1939) і відновлення діяльності Львівського університету

на кафедру кримінального права і процесу приїхав з Харкова П. Бондаренко, який на короткий час і очолив її. У 1940 р., кафедру очолив прибулий з Київського державного університету професор М. Паше-Озерський, обіймаючи одночасно й посаду професора цієї кафедри, та деякий час виконуючи обов'язки проктора з навчальної частини Львівського університету.

Під час німецької окупації Львова Університет припинив свою діяльність і відновив її лише у серпні 1944 р. Тимчасовим виконувачем (впродовж 2-х місяців) обов'язків ректора Університету було призначено професора М. Паше-Озерського. З жовтня цього ж року його було призначено завідувачем кафедри кримінального права і процесу та її професором, а після його арешту (квітень 1945 р.) завідувачем кафедр став професор Ю. Макаревич.

Завідувачами кафедри кримінального права і процесу були професори Ю. Макаревич, П. Михайленко (1949-1956), доценти І. Тирічев (1962-1972), В. Лісцин (1972-1976), професор В. Нор (1976-1999). На кафедрі вже в радянський період працювали такі відомі вчені – представники криміналістичної науки, кримінального права і процесу: професор С. Гофман (1892-1967), доц. М. Наклович (1919-2005), який упродовж 1945-1986 рр., читав курс лекцій з кримінального права; доцент В. Лісцин (1924-1997) протягом 1954-1976 рр., читав курс криміналістики; доцент А. Жалінський (1932) впродовж 1961-1975 рр., читав лекційний курс кримінального процесу, а згодом кримінології; доцент, а згодом професор М. Костицький з 1976 р., до 1993 р., читав курси кримінального права, кримінального процесу, юридичної психології; старший викладач П. Бондаренко (1903-1979) читав курс кримінально-процесуального права; доцент П. Землянський (1928-2007) впродовж 1966-1998 рр., читав лекції з криміналістики та судових і правоохоронних органів; курс прокурорського нагляду читав прокурор м. Львова І. Садовський (1924-1986); прокурори-криміналісти Львівської обласної прокуратури кандидата юридичних наук М. Йоффе та О. Гарасун протягом 1998-2002 рр., читали лекції з методики розслідування окремих видів злочи-

нів; прокурор області З. Котик (1947) протягом 1994-1995, 1997-1999 рр., як викладач-сумісник, читав лекції з організації і діяльності прокуратури в Україні; впродовж 1991-1999 рр., курс кримінального права читали доцент Б. Кириш, професори В. Грищук (1950) та В. Навроцький (1956).

Наукові дослідження в галузі кримінально-процесуального права на кафедрі в радянський період охоплювали різні його аспекти. З 80-х рр., ХХ ст., зокрема, в полі зору викладачів кафедри перебували етико-психологічні аспекти та принципи кримінального процесу. Особливу увагу приділяли теоретичному обґрунтуванню необхідності застосування в кримінально-процесуальній діяльності спеціальних психологічних знань шляхом залучення експертів-психологів (причому не тільки в кримінальному, але й в інших видах юрисдикційного процесу), характеристиці основних методів, які застосовували в судово-психологічній експертизі, процесуальних та організаційних особливостей її проведення (М. В. Костицький. «Судово-психологічна експертиза») (1987).

У самостійний напрям досліджень конституювалися дослідження проблем охорони майнових прав потерпілих у кримінальному судочинстві. Цим проблемам присвятив свою монографію професор В. Т. Нор «Защита имущественных прав потерпевших в уголовном судопроизводстве» (1989). Під його керівництвом та участю була підготовлена і опублікована монографія «Кримінально-правові засоби забезпечення якості продукції» (1987), у якій обґрунтовано тактику та методику розслідування виготовлення та випуску недоброякісної продукції і підготовки до вирішення в суті кримінальних справ цієї категорії.

З проголошенням державної незалежності України почався активний розвиток наукової школи кримінального судочинства.

Науково-педагогічне забезпечення навчального процесу нині здійснюють на кафедрі 25 штатних викладачів: Бобечко Н. Р. – завідувач кафедри, професор, доктор юридичних наук; Нор В. Т. – професор, доктор юридичних наук; Когутич І. І. – професор, доктор юридичних наук; Баєва Н. П. – ст. викл.; Багрій М. В. – доцент,

кандидат юридичних наук; Береський Я. О. – доцент, кандидат юридичних наук; Бойко В. П. – доцент, кандидат юридичних наук; Борейко Г. Д. – доцент, кандидат юридичних наук; Войнарович А. Б. – доцент, кандидат юридичних наук; Гулкевич З. Т. – доцент, кандидат юридичних наук; Єзерський Р. Б. – асистент, кандидат юридичних наук; Іваницький Я. О. – асистент, кандидат юридичних наук; Калужна О. М. – доцент, кандидат юридичних наук; Конюшин Ю. І. – асистент; Лизак Я. В. – асистент; Мазур М. Р. – доцент, кандидат юридичних наук; Максимішин Н. М. – доцент, кандидат юридичних наук; Мурадов В. В. – доцент, кандидат юридичних наук; Найда А. І. – доцент, кандидат медичних наук; Павлишин А. А. – доцент, кандидат юридичних наук; Піх Ю. Т. – асистент, доктор філософії в галузі права; Рафальонт С. Р. – асистент; Фігурський В. М. – доцент, кандидат юридичних наук; Шевчук М. І. – доцент, кандидат юридичних наук; Шуневич К. А. – асистент, доктор філософії в галузі права.

На кафедрі функціонує наукова школа кримінального судочинства, яка заснована ще в середині 80-х рр., ХХ ст., проф. В. Норм. Сьогодні школа об'єднує 3 професорів, докторів юридичних наук і 18 доцентів, кандидатів юридичних наук. Проблематика і досягнення школи: створено вітчизняне концептуальне вчення про захист майнових та особистих немайнових прав і законних інтересів потерпілих (жертв) від злочинів за допомогою кримінально-процесуальної форми (у кримінальному судочинстві), створено вчення про контрольні судові стадії кримінального провадження (апеляційне, касаційне та інші провадження). Визначено і піддаються дослідженню всі можливі у вітчизняному та зарубіжному кримінально-процесуальному законодавстві способи захисту названих прав та інтересів. Опрацьовано великий обсяг наукових досліджень у цій проблематиці.

На кафедрі функціонує також наукова школа криміналістики, яку очолює доктор юридичних наук, професор Когутич І. І. Її основна проблематика пов'язана з розширенням меж використання криміналістичних знань у юрисдикційному процесі, розробка криміналістичних технологій у кримінальному провадженні

(проф. Когутич І. І., Гулкевич З. Т., Калужна О.М., Фігурський В. М., Береський Я.О., Мурадов В.В., Максимішин Н. М.). В рамках криміналістичної школи тільки за останні 5-ть років було опубліковано понад п'ять монографій (Когутич І. І., Нор В. Т.), 20 підручників та навчально-методичних матеріалів, 100 наукових статей (в т.ч. 12 з них у зарубіжних виданнях), 100 тез доповідей на наукових конференціях.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С.17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. – № 5. С. 164–176.
3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип.1(5). С. 20–33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Юридична наука і освіта на Україні / І. Б. Усенко та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Київ: Наукова думка, 1992. 304 с.
7. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

НАУКОВА ШКОЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Ігор Бойко

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: igor.boiko@lnu.edu.ua*

Володимир Кахнич

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: volodymyr.kakhnych@lnu.edu.ua*

Олена Ригіна

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: olena.ryhina@lnu.edu.ua*

Юрій Олійник

*доктор філософії у галузі права, асистент
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: yuriy.oliynyk@lnu.edu.ua*

Як відомо, на юридичному факультеті Львівського університету діяла наукова школа міжнародного права, яка сформувалася і функціонувала на кафедрі міжнародного права упродовж 1784-1992 рр.

Вивчення наукових проблем дисциплін, що містили проблематику міжнародного права, на юридичному факультеті Львівського університету активізувалося з часу його відновлення у 1784 р. Тоді ж у структурі юридичного факультету була утворена кафедра природного права, права народів та інституцій. У першій по-

ловині XIX ст. на юридичному факультеті Львівського університету міжнародне право викладали М. Фюгер, Ф. Рульф. Проте як науковий напрям міжнародне право у Львівському університеті сформувалося наприкінці XIX – у першій третині XX ст. Серед його представників насамперед варто зазначити Густава Рошковського, Александра Долінського, Людвіка Ерліха.

Одним з перших представників наукової школи міжнародного права на юридичному факультеті Львівського університету був Густав Рошковський. На відміну від своїх колег з викладання на юридичному факультеті Львівського університету він здобув ступінь не доктора права, а доктора філософії. Цьому передувало навчання на юридичному факультеті Головної школи Варшави, в університетах Берліна, Ляйпціга та Гейдельберга. У 1871 р. Г. Рошковський габілітувався з філософії права. Пізніше він займався адвокатською практикою у Варшаві. У 1878 р. Г. Рошковський обійняв посаду надзвичайного професора на юридичному факультеті Львівського університету, а впродовж 1888–1915 рр. був звичайним професором у галузі філософії права та міжнародного права. Саме цим галузям юриспруденції присвячені його наукові праці, зокрема, «Про азилі та екстрадицію» («O azylach i ekstraducji») (Львів, 1881) та «Про кодифікацію міжнародного права» («De la codification du droit international») (Брюсель, 1889).

Александр Долінський (1866-1930) з 1885 р. навчався на юридичному факультеті Львівського університету, а в 1890-1892 рр. удосконалював знання в університетах Геттінгена та Берліна. У 1890 р. А. Долінський отримав ступінь доктора права, а згодом габілітувався. У 1897/1898 н. р. А. Долінський був суплентом, а згодом став професором, завідувачем кафедри міжнародного приватного права у Львівському університеті. Цю посаду він обіймав й у міжвоєнний період.

Провідним фахівцем з міжнародного права на юридичному факультеті Львівського університету в міжвоєнний період був Людвік Ерліх (1889-1968 рр.). Навчався майбутній науковець на юридичному та філософському факультетах Львівського університету (1907-1911), в університетах Галле та Берліні (1912-

1913), в Оксфорді (1913-1916). Ще у 1912 р. він отримав ступінь доктора права. Свою викладацьку діяльність Л. Ерліх розпочав у Королівському коледжі в Лондоні в 1915 р. Упродовж 1915-1916 рр. він викладав в Оксфорді, а в 1917-1920 рр. – на юридичному факультеті Каліфорнійського університету в Берклі. У 1920 р. Л. Ерліх габілітувався на підставі наукової праці «Петиція справедливості» («Petycja sprawiedliwości»). У 1921-1923 рр. він керував Бюро преси при посольстві Польщі у Вашингтоні, а в 1927-1928 рр. обіймав посаду народного судді Постійного трибуналу міжнародної юстиції в Гаазі. У Львівському університеті Людвік Ерліх розпочав працювати ще в 1924 р. як надзвичайний професор політичного права (з 1929 р. він був звичайним професором), а також як завідувач кафедри держави та міжнародного права, яку очолював до 1940 р. У 1930 р. Л. Ерліх організував дипломатичні студії Львівського університету, які очолював до 1939 р. До наукових зацікавлень вченого належали міжнародне публічне право, історія міжнародного права у Польщі, історія політичних і правових доктрин. Варто наголосити, що Л. Ерліх був автором першого у Польщі підручника з міжнародного публічного права – «Право народів» («Prawo narodów») (Львів, 1927). Окрім того, науковець розробив доктрину відповідальності за військові злочини Німеччини на території Польщі, яку прийняв Нюрнберзький трибунал.

Представником наукової школи міжнародного права на юридичному факультеті Львівського університету був Антоній Деринг (1901-1978). У 1924 р. він закінчив юридичний факультет Львівського університету, у 1930 р. отримав ступінь доктора права (праця «Компетенція винесення вироків Постійного трибуналу міжнародної юстиції в Гаазі» («Kompetencja wyrokowania Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej»)), а через три роки габілітувався. До габілітації він з 1924 р. працював асистентом, а у 1933-1939 рр. – доцентом кафедри міжнародного права Львівського університету. Серед наукових праць А. Деринга: «Женевський протокол у справі мирного врегулювання міжнародних суперечок» («Protokół genewski w sprawie pokojowego

załatwiania sporów międzynarodowych») (Львів, 1925), «Головні тенденції розвитку міжнародного права в світлі діяльності Постійного трибуналу міжнародної юстиції в Гаазі» («Główne tendencje rozwojowe prawa narodów w świetle orzecznictwa Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej») (Львів, 1932), «Застосування міжнародних конвенцій у національному законодавстві» («L'application des conventions internationales par le droit national») (Варшава, 1937).

Ромуальд Клімув (Клімовецький) закінчив юридичний факультет Львівського університету та здобув ступінь доктора права (1920). У 1924-1928 рр. вчений займав посаду асистента кафедри польського та міжнародного права Львівського університету.

Наукові дослідження в галузі міжнародного права на юридичному факультеті Львівського університету здійснював Казімеж Гжибовський. Він закінчив юридичний факультет Львівського університету (1929), після чого навчався у Юридичній школі Гарварда (1931-1932) та у вищих навчальних закладах Женеви (1937). Ще у 1932 р. К. Гжибовський здобув ступінь доктора права (праця «Стаття 60 статуту Постійного трибуналу міжнародної юстиції в Гаазі» («Artykuł 60 statutu Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej»)), а у 1937 р. габілітувався (праця «Міжнародні трибунали та внутрішнє право» («Trybunały międzynarodowe a prawo wewnętrzne»)). У 1928-1930 рр. він був демонстратором, а у 1930-1939 рр. – асистентом кафедри міжнародного права Л. Ерліха. Варто відмітити, що у 1938-1939 рр. К. Гжибовський викладав на юридичному факультеті курс міжнародного повітряного права.

До наукової школи міжнародного права на юридичному факультеті Львівського університету можна віднести Антонія Новак-Пшигодзького (1897-1959). Він закінчив юридичний факультет Львівського університету в 1919 р. Тоді ж він отримав ступінь доктора права. У 1921 р. А. Новак-Пшигодзький стажувався в Парижі. У 1922-1932 рр. він був асистентом юридичного факультету Львівського університету, цікавився міжнародним правом.

Магістр права Єжи Зайончковський у 1928-1931 рр. працював асистентом кафедри держави та міжнародного права Львівського університету. У 1935 р. цю посаду обіймав магістр права і дипломатичних наук, уродженець Ходорова Міхал Костецький, а у 1936-1938 рр. – магістр права Тадеуш Коринек та доктор права Збігнев Янік.

Зенон Вахльовський (1905-1940) у 1927 р. закінчив юридичний факультет Львівського університету, у 1929-1933 рр. – стажувався у Західній Європі та США. У 1930 р. З. Вахльовський отримав ступінь доктора права завдяки своїй праці «Юридичний і політичний суверенітет в англійській історії та теорії» («Suwerenność prawna i polityczna w historii i teorii angielskiej»), а в 1933 р. габілітувався з політичного та міжнародного права на підставі праці «Посада президента в Сполучених Штатах Америки» («Rząd prezydencki w Stanach Zjednoczonych Ameryki»). Упродовж 1927-1938 рр. Зенон Вахльовський працював асистентом кафедри держави та міжнародного права Львівського університету. Вчений був активним учасником організації дипломатичних студій юридичного факультету Львівського університету, на яких у 1939 р. працював асистентом.

Випускник юридичного факультету Львівського університету Александр Мелень був асистентом кафедри держави та міжнародного права Л. Ерліха у 1931-1934 рр.

Леслав Адам (1908-1979 рр.) навчався на юридичному факультеті Львівського університету (1926-1930), а також у вищих навчальних закладах Великої Британії, Франції та Швейцарії (1938-1939). У 1937 р. Л. Адам отримав ступінь доктора права (праця «Законодавчі повноваження міністрів у сучасній Англії» («Delegacje prawodawcze Ministrów w Anglii współczesnej»)). Упродовж 1931-1939 рр. він працював асистентом кафедри держави та міжнародного права Львівського університету.

Майбутній польський дипломат Станіслав Наглік навчався на юридичному факультеті та дипломатичних студіях Львівського університету (1929-1933). Учений здобув ступінь магістра права та магістра дипломатичних наук. У 1933-1936 рр. С. Наглік

працював у Львівському університеті асистентом кафедри держави та міжнародного права Л. Ерліха.

Випускник юридичного факультету Львівського університету (1933), доктор права Броніслав Валашек (1910-1974) у 1935-1940 рр. працював асистентом кафедри міжнародного приватного права К. Пшибиловського.

Юрист, дипломат і перекладач Юзеф Гебультович закінчив юридичний факультет і дипломатичні студії Львівського університету. У 1937-1939 рр. працював асистентом кафедри держави та міжнародного права юридичного факультету Львівського університету.

У 1935-1937 рр. у Львівському університеті асистентом кафедри держави та міжнародного права Л. Ерліха працював випускник юридичного факультету Львівського університету, магістр права Броніслав Недушинський.

Владислав Рембіш закінчив юридичний факультет Львівського університету, а в 1937 р. здобув ступінь доктора права, захистивши працю «Юридично-політичні тенденції польського прецедентного права у справі меншин» («Prawno-polityczne tendencje polskiego orzecznictwa w sprawie mniejszości»). У 1935-1939 рр. В. Рембіш був асистентом кафедри держави та міжнародного права Л. Ерліха.

Віктор Турек упродовж 1928-1932 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. У 1935-1940 рр. був асистентом кафедри держави та міжнародного права Львівського університету. До його наукових зацікавлень належало міжнародне право західноєвропейських держав.

Посаду асистента кафедри держави та міжнародного права Львівського університету у 1938-1939 рр. обіймав магістр права Казімеж Гофман – випускник юридичного факультету та дипломатичних студій Львівського університету .

Юрист Антоній Матакевич був випускником юридичного факультету Львівського університету. Він здобув ступінь доктора права завдяки своїй праці «Засада розділення судової, законодавчої та виконавчої влад у Франції та Сполучених Штатах Америки»

(«Zasada rozdziału kompetencji sądowych od kompetencji ustawodawczych i wykonawczych we Francji i Stanach Zjednoczonych») (1934). Протягом 1930-х рр. він був асистентом кафедри держави та міжнародного права Л. Ерліха.

Міжнародне право також розвивалося на дипломатичних студіях юридичного факультету Львівського університету, де викладали Станіслав Губерт і Владислав Намисловський.

Уродженець польського міста Вадовіце Станіслав Губерт (1905-1983) закінчив у 1928 р. юридичний факультет Львівського університету, а в 1935-1936 рр. стажувався в США. У 1934 р. він отримав ступінь доктора права, захистивши наукову працю «Відновлення державної влади» («Przywrócenie władzy państwowej»), а в 1937 р. габілітувався з міжнародного права (праця «Поділи та відродження Речі Посполитої» («Rozbiory i odrodzenie Rzeczypospolitej»)). Свою кар'єру на юридичному факультеті Львівського університету він розпочинав як асистент кафедри держави та міжнародного права Львівського університету (1930-1935 рр.), згодом, у 1938-1939 рр. був доцентом міжнародного права на дипломатичних студіях Львівського університету. Здобуті у Львівському університеті навички та знання С. Губерт у перші післявоєнні роки підсумував у праці «Нарис історії розвитку сучасної міжнародної спільноти» («Zarys rozwoju nowoczesnej społeczności międzynarodowej») (Краків, 1947).

Владислав Намисловський (1889-1957) закінчив юридичний факультет Ягеллонського університету (1912р.). У 1913р. він здобув ступінь доктора права. Був дипломатом: суддею у Сараєво (Боснія і Герцеговина), послом Польщі у Белграді (Сербія), консулом Польщі у Берліні та Гамбурзі (Німеччина), Будапешті (Угорщина). Упродовж 1933-1939 рр. В. Намисловський викладав історію права південнослов'янських держав на дипломатичних студіях Львівського університету. У 1936 р. він пройшов у Львівському університеті габілітацію з історії права південнослов'янських держав. Серед наукових праць В. Намисловського – «Судовий устрій у середньовічній Сербії» («Ustrój sądowy w średniowiecznej Serbii»)

(Львів, 1922) та «Польське консульське право» («Polskie prawo konsularne») (Львів, 1926).

Такий науковий напрям, як міжнародне приватне право, представляв у міжвоєнний період Казімеж Пшибиловський (1900-1987). Він народився у Львові, навчався на юридичному факультеті Львівського університету, стажувався в університетах Парижа та Страсбурга. У 1923 р. К. Пшибиловський отримав ступінь доктора права, а в 1927 р. габілітувався із працею «Klauzula rebus sic stantibus в історичному розвитку» («Klauzula rebus sic stantibus w rozwoju historycznym»). Працюючи в органах Львівської прокуратури, К. Пшибиловський водночас був асистентом кафедри цивільного права. У 1929–1936 рр. він обіймав посаду надзвичайного професора, а з 1936 р. – звичайного професора кафедри цивільного права, якою завідував у 1927-1934 рр. Згодом К. Пшибиловський перекваліфікувався на міжнародне право і в 1934-1939 рр. був директором наукового інституту міжнародного приватного права Львівського університету. До наукових зацікавлень ученого належали спадкове та сімейне право, міжнародне приватне право. За час роботи у Львівському університеті К. Пшибиловський написав, зокрема, працю «Міжнародне приватне право» («Prawo prywatne międzynarodowe») (1935). У даній праці автор надав дефініції приватного міжнародного права, зокрема, він писав, що «приватним міжнародним правом є загальні норми, що розмежовані у сфері приватно-правних відносин у різних державах».

Українець Олександр Марітчак (1887-1981) упродовж 1905-1909 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету, згодом – в університетах Граца та Відня. У 1910 р. О. Марітчак здобув ступінь доктора права. З 1910 р. майбутній учений-юрист працював у судових та адвокатських структурах Рудок і Львова, а в 1921-1923 рр. керував канцелярією Євгена Петрушевича у Відні, був секретарем Західноукраїнського товариства Ліги Націй, членом УНДО. Упродовж 1923-1925 рр. О. Марітчак був професором Українського університету у Львові. З 1 грудня

1939 р. він обійняв посаду доцента юридичного факультету, а у січні-серпні 1940 р. завідував кафедрою міжнародного права Львівського університету, згодом до червня 1941 р. був її доцентом. У 1944 р. О. Марітчак емігрував до Мюнхена, а 1949 р. – до США.

З 1877 р. до 1915 р. у Львівському університеті на юридичному факультеті працював професор філософії права та права народів Г. Рошковський.

З 17 січня 1912 р. до 1917 р. (офіційно він перебував у штаті викладачів до 1919 р.). З. Цибіховський працював в університеті на посаді надзвичайного професора права народів та міжнародного приватного права. З цієї дати бере свій офіційний початок очолювана ним кафедра. Так професор права народів Г. Рошковський очолював упродовж 1877-1915 рр. так-звану об'єднану кафедру філософії права і міжнародного права. З. Цибіховський був призначений завідувачем надзвичайної кафедри права народів та міжнародного приватного права.

Протягом 1919- 1924 рр. кафедра міжнародного права перебувала у штаті юридичного факультету, але посада завідуючого була вакантною.

У 1924 р. Л. Ерліху присвоєно вчене звання надзвичайного професора політичного права та очолив однойменну кафедру. В 1929 р. Л. Ерліху присвоєне вчене звання звичайного професора права народів та загальної науки про державу, а очолювану ним кафедру перейменовано на кафедру права народів та загальної науки про державу, яку він очолював до кінця 1939 р.

В січні 1940 р. кафедру міжнародного права очолив доцент Олександр Михайлович Марітчак. З липня 1940 р. до червня 1941 р. (закриття університету окупаційними військами) кафедру міжнародного права очолював професор В. К. Дябло.

У 1945 р. відновлено роботу кафедри міжнародного права, яку очолював С. Огранович. З березня 1952 р. до початку 1953 р. (закриття кафедри) В. Преображенська була в. о. завідуючим кафедрою міжнародного права. Після закриття В. Преображенська працювала доцентом кафедри державного та адміністративного

права і викладала міжнародне право аж до відновлення кафедри в 1991 р.

1 вересня 1991 р. було відновлено діяльність кафедри міжнародного права на юридичному факультеті Львівського університету. 15 липня 1992 р. у зв'язку зі створенням факультету міжнародних відносин у Львівському університеті міжнародне право як окрему навчальну дисципліну було передано на кафедру міжнародного права факультету міжнародних відносин університету.

Література:

1. Бойко І.Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С.17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). *Право України*. 2016. – № 5. С. 164–176.
3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип.1(5). С. 20–33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Юридична наука і освіта на Україні / І. Б. Усенко та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Київ: Наукова думка, 1992. 304 с.
7. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

ДЕКАНИ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ліліана Шевчук

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії
держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: liliana.shevchuk@lnu.edu.ua*

1. **1784-1785; 1788-1789; 1793-1795 – БОРЗАГА Бальтазар** (17.03.1746(5), м. Анау, Австрія – 26.01.1806, м. Загреб, Хорватія). Закінчив юридичний факультет Віденського університету. Професор кафедри цивільного, пандектного та кримінального права (з 1784), засновник і перший декан юридичного факультету, ректор (1785-1786, 1801-1802) Львівського університету.
2. **1785-1786; 1790-1793; 1796-1797; 1800-1802; 1804-1805 – АМБРОЗ Ян** (21.06.1744, м. Гулкен, Чехія – 20.05.1815, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Віденського університету. Доктор права (1774), викладач канонічного та кримінального права на юридичному факультеті (1774-1784), професор, перший завідувач кафедри канонічного права (1784-1806), ректор (1789-1790, 1805-06) Львівського університету.
3. **1786-1787; 1789-1790 – ПФЛЕГЕР Антон** (24.03.1748, м. Железнікі, Словенія – 27.05.1820, м. Відень, Австрія). Закінчив юридичний факультет Віденського університету. Доктор права (1774), професор, завідувач кафедри природного права, права народів та інституцій (1774-1798).
4. **1787-1788; 1795-1796 – КЬОФІЛЬ Домінік** (18.06.1748, м. Клагенфурт, Австрія – 1809 або 1810.). Закінчив юридичний факультет Віденського університету. Перший завідувач кафедри політичних учень і австрійського законодавства (1784-1798), ректор (1793-1794) Львівського університету.
5. **1797-1798; 1802-1803 – МАРКС Францішек** (1759, м. Гмунден, Австрія – 17.06.1809, м. Львів). Завідувач кафедри римського та цивільного права (1797-1805).

6. **1798-1799 – БЕСР Йозеф** (? – ?). Доктор права (1796). Професор, завідувач кафедри політичних учень і австрійського законодавства (1798-1801).
7. **1799-1800 – ЦЕРГОЛЬ Ігнацій** (1764, м. Верхня Крайна, Словенія – 13.04.1801, м. Львів). Професор, перший завідувач кафедри природного права, права народів і кримінального права (1799-1801).
8. **1803-1804 – АППЕЛЬТАУЕР Карл** (31.01.1767, м. Відень, Австрія – 13.05.1851, м. Грац, Австрія). Професор, завідувач кафедри природного права, права народів і кримінального права (1801-1806).
9. **1805-1817 – Львівський університет було реорганізовано у Лицей (відновлено в статусі університету у 1817 р.)**.
10. **1817-1818; 1823-1827 – ФЮГЕР ФОН РЕХТБОРН Максиміліан Алоїзій** (11.10.1774, м. Грац, Австрія – 14.02.1831, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Віденського університету. Професор, завідувач кафедри природного права, права народів і кримінального права (1806-1825), ректор (1813-1814, 1822-11823) Львівського університету.
11. **1818-1819 – ГЮТТЕР рицар фон Гюттерсталь Ю. Й.**
12. **1819-1820 – ДОБЖАНСЬКИЙ ДЕ ДОБРА Ян** (1780, с. Добра Сяноцького пов. Підкарпатського в-ва, Польща – 02.08.1836, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету. Доктор права (1805). Професор давнього польського права (1810), завідувач кафедри канонічного права (1809-1810), завідувач кафедри польського права, торговельного і вексельного права та процесу (1811-1836), ректор (1834-35) Львівського університету.
13. **1820-1821 - ?**
14. **1821-1823; 1830-1833 – ФРАНК Ф.**
15. **1827-1830 – ВІСЛОБОЦЬКИЙ К.**
16. **1833-1836 - ГОЛЬЦГЕТАН Г.**

17. **1836-1839 – РАЙНЕР Й.**
18. **1839-1842 – ШИМОНОВИЧ І.**
19. **1842-1845 – ГАЙМБЕРГЕР Антоній** (03.05.1795, м. Зайтенштеттен, Австрія – 05.08.1865, м. Грац, Австрія). Закінчив юридичний та філософський факультети Віденського університету (1813-1819). Доктор права (1819). Професор, завідувач кафедри канонічного та римського права юридичного факультету (1821-1842), ректор (1838-1839) Львівського університету
20. **1845-1848 – АРБТЕР Е.**
21. **1848-1849 – ТУНА Францішек** (10.05.1800, м. Іглава, Чехія – 20.11.1862, м. Прага, Чехія). Вивчав право в Бернському, Оломоуцькому та Віденському університетах, доктор права (1830). Завідувач кафедри польського права, торговельного і вексельного права та процесу (1841-1850), ректор (1846-1847) Львівського університету; на початку 1849 р. його на посаді замінив **КОТТЕР Франц.**
22. **1849-1850; 1851-1852 – ГЕРБСТ Едвард** (09.12.1820, м. Відень, Австрія – 25.06.1892, м. Відень, Австрія). Закінчив юридичний факультет Віденського університету. Завідувач кафедри природного права, права народів і кримінального права (1856 р. перейменовано в кафедру кримінального права, філософії та енциклопедії права) (1847-1858), ректор (1853-1854) Львівського університету.
- 1850-1851; 1855-1856; 1858-1859; 1865-1866 – ПАЗДЄРА Ян** (1812, м. Велкі-Уезд, Чехія – 14.02.1896, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Оломоуцького університету. Завідувач кафедри політичних вчень (1847-1854), професор кафедри адміністрації і фінансів (1854-1871), ректор (1856-1857) Львівського університету.
- 23.

24. **1852-1853; 1857-1858; 1866-1867; 1873-1875; 1881-1882 - ФАНГОР Анджей** (1814, с. Твіржа Мостиського пов. Львівського в-ва, тепер Мостиського р-ну Львівської обл. – 23.11.1884, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету. Доктор права (1841), ад'юнкт юридичного факультету Львівського університету (1841-1845). Професор, завідувач кафедри цивільного права (1849-1884), ректор (1859-1860) Львівського університету.
25. **1853-1854 – ШОЛЬЦ Йоган** (1808, м. Барнов, Чехія – ?). Закінчив юридичний факультет Оломоуцького університету. Професор, завідувач кафедри польського, торговельного і вексельного права та процесу (1851-1856).
26. **1854-1855; 1864-1865; 1870-1871 – КОТТЕР Франц** (15.01.1813, м. Герстен, Австрія – 1874, ?). Закінчив юридичний факультет Віденського університету (1836). Доктор права (1838). Професор, завідувач кафедри канонічного та римського права (1842-1857, 1863-1874), ректор (1850-1851, 1871-1872) Львівського університету.
27. **1856-1857 – ГОРАК Андреас** (? , Чехія – ?) Професор, завідувач кафедри цивільного процесу, торговельного та вексельного права (1855-1864).
28. **1859-1860; 1867-1868 – РУЛФ Фрідріх** (08.08.1820, м. Прага, Чехія – 11.04.1900). Закінчив юридичний факультет Карлового університету в Празі. Професор та завідувач кафедри кримінального права, філософії та енциклопедії права (1858-1872), ректор (1862-1863, 1868-1869) Львівського університету.
29. **1860-1861 - ЗЕЛЬОНАЦЬКИЙ Йосафат** (28.11.1818, с. Гонічки, Польща – 28.04.1884, с. Гонічки, Польща). Закінчив юридичний факультет Берлінського університету (1845). Професор, завідувач кафедри римського права (1857-1870).
30. **1861-1862 – МОР Ойген** (? – ?). Завідувач кафедри канонічного права (1858-1864), завідувач кафедри цивільного, торговельного та вексельного права (1865-1870), ректор (1865-1866) Львівського університету.
31. **1862-1863 – БШОФ Фердинанд** (24.04.1826, м. Оломоуц, Чехія – 16.08.1915, м. Грац, Австрія). Закінчив юридичний факультет Оломоуцького університету (1850). Доктор габілітований з історії

австрійського цивільного права (1854). Професор, завідувач кафедри німецького права (1855-1865).

32. **1863-1864 – КОПШЕЛЬ Йоган** (27.06.1808 (1799), м. Клімковіце, Чехія – 11.06.1866, м. Львів), доктор права. Завідувач кафедри адміністрації та економії (1863-1866).
33. **1868-1869 – БАЙЄР Йоган** (? – 1870). Доктор права, філософії, вільних мистецтв. Надзвичайний (1864-1867), звичайний (1867-1870) професор фінансового та адміністративного права.
34. **1869-1870 – БРУННЕР Гайнріх** (21.06.1840, м. Вельс, Австрія – 11.08.1915, м. Бад-Кіссінген, Німеччина). Закінчив юридичний факультет Віденського університету (1862). Доктор права (1864), габілітований доктор німецького та римського права (1865). Професор, завідувач кафедри німецького права (1868-1870).
35. **1871-1873 – БУЛЬ Едвард** (1825, Чехія – 12.04.1883, Чехія). Закінчив юридичний факультет Карлового університету в Празі. Професор історії держави та німецького права (1870-1883) Львівського університету.
36. **1875-1876 – КАБАТ Маврицій** (05.09.1814, м. Самбір Львівської обл. – 09.12.1890, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1838). Доктор права (1838), ад'юнкт історії давнього польського права (1839-1841), надзвичайний (1867-1870), звичайний (1870-1883) професор кафедри цивільного провадження з польською мовою викладання, ректор (1874-1875) Львівського університету.
37. **1876-1877; 1882-1883; 1886-1887 – БІЛІНСЬКИЙ Леон** (15.06.1846, м. Залішки Тернопільської обл. – 06.06.1923, м. Відень, Австрія). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1867). Доктор права (1867), габілітований доктор права з суспільної економіки (1874). Приват-доцент (1868-1871), надзвичайний професор політичних наук (1871-1877), звичайний професор політичної економії (1877), ректор (1878-1879) Львівського університету.

38. **1877-1878 – ЖРУДЛОВСЬКИЙ Фердинанд** (13.01.1843, м. Львів – 20.12.1894, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівсько-го університету. Доктор права, габілітований доктор з цивільного права (1866). Суплент, надзвичайний професор (1868-1870), звичайний професор цивільного права (1870-1872), завідувач кафедри римського права (1872-1889).

39. **1878-1879; 1883-1884; 1890-1891 – П'ЄНТАК Леонард** (24.02.1841, м. Перемишль, – 25.02.1909, м. Відень, Австрія). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1864). Доктор права (1867), габілітований доктор права (1871). Суплент (1868), доцент (1868-1871), професор (1872) торговельного та вексельного права, ректор (1881-1882, 1788-1789) Львівського університету.

40. **1879-1880; 1885-1886 – РІТТНЕР Едвард** (26.12.1845, м. Бурштин, Рогатинського пов. Станіславівського в-ва, – 27.09.1899, м. Відень, Австрія). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1868). Доктор права (1870), габілітований доктор права (1873), суплент (1872-1874), надзвичайний (1874-1877), звичайний професор канонічного (1877) та приватного австрійського (1877-1886) права, ректор (1883-1884) Львівського університету.

41. **1880-1881; 1884-1885; 1889-1890; 1900-1901 – ПІЛЯТ Тадеуш** (08.09.1844, с. Гумніска, Польща – 09.01.1923, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського (1862-1866) та Ягеллонського університету. Доктор права (1867). Приват-доцент (1869-1872), надзвичайний (1872-1878), звичайний (з 1878 р.) професор австрійського адміністративного права, науки адміністрації і статистики, ректор (1886-1887) Львівського університету.

42.

На початку 1886 р. РІТНЕРА Едварда на посаді замінив **ОГОНОВСЬКИЙ Олександр Михайлович** (17.03.1848, смт. Букачівці Рогатинського пов. Станіславівського в-ва, – 10.11.1891, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1870). Доктор права і філософії, габілітований доктор права (1874), суплент (1872-1874), приват-доцент (1874-1877), надзвичайний професор (1877-1882), звичайний професор завідувач кафедри австрійського приватного та цивільного права з українською мовою викладання (1882-1891) Львівського університету.

43. **1887-1888 – КАШНИЦА Юзеф** (20.05.1834, м. Динів Львівського, тепер Підкарпатського в-ва, Польща – 07.10.1887, м. Львів). Юридичну освіту здобув у Ягеллонському та Віденському університетах. Доктор права (1856). Звичайний професор канонічного права (1885-1887).

44. **1888-1889; 1891-1892; 1902-1903 – ЯНОВИЧ Олександр** (16.08.1843, м. Львів – 11.03.1919, с. Рудоловіце, Польща). Закінчив юридичний факультет Львівського університету. Доктор права (1867), габілітований доктор права (1881). Приват-доцент кафедри цивільного права (1881-1882) і кафедри історії держави та права (1882-1883); надзвичайний (1883-1887), звичайний (1887-1917) професор німецького права.

45.

1892-1893; 1912-1913 – БАЛЬЦЕР Освальд (23.01.1858, м. Ходорів Жидачівського р-ну Львівської обл. – 11.01.1933, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського (1878-1880), Ягеллонського (1882/1883), Берлінського (1884/1885) університетів та філософський факультет Львівського університету (1882). Доктор права (1883), габілітований доктор права (1885). Звичайний професор, завідувач кафедри історії польського права. Засновник історико-правової юридичної школи Львівського університету. Ректор (1895-1896).

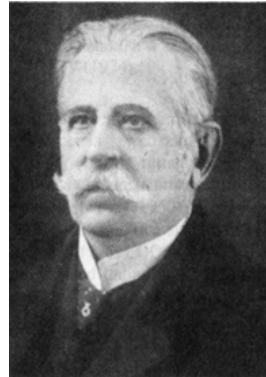

46. **1893-1894; 1914-1916 – АБРАГАМ Владислав** (10.10.1860, м. Самбір Львівської обл. – 15.10.1941, м. Львів). Навчався на юридичному факультеті Ягеллонського та Берлінського університетів. Доктор права (1883), доктор габілітований з канонічного права (1886). Професор, завідувач кафедри канонічного права (1888-1936), ректор (1899-1900) Львівського університету.

47. **1894-1895; 1904-1905 – ГРИЗЕЦЬКИЙ Фелікс** (18.05.1837, м. Львів – 3.07.1923, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету. (1859). Доктор права (1862), габілітований доктор права (1869). Викладач кримінального права і кримінального процесу (1867–1869), приват-доцент (1869-1870), надзвичайний (1870-1891), звичайний (1891-1907) професор австрійського кримінального права і слідства, ректор (1906-1907) Львівського університету.

48. **1895-1896; 1918-1919 – СТАЖИНСЬКИЙ Станіслав** (18.04.1853, с. Деревня, Жовківського р-ну Львівської обл. – 17.11.1935, м. Львів). Навчався на юридичному факультеті Львівського (1872-1876) та Віденського (1880-1881) університетів. Доктор права (1879), габілітований доктор з австрійського політичного права (1883). Суплент конституційного права (1883-1889), надзвичайний професор (1889-1892), завідувач (до 1925) кафедри політичного права, звичайний професор загального і австрійського політичного права (1892), ректор (1913-1914) Львівського університету.

49. **1896-1897 – РОШКОВСЬКИЙ Густав** (07.04.1847, с. Серники, Польша – 07.04.1915, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Варшавської вищої школи (1869), навчався в університетах Берліна, Ляйпціга та Гейдельберга. Доктор філософії (1870), габілітований доктор філософії права (1871). Надзвичайний (1878), звичайний (1888-1915) професор філософії права і міжнародного права, декан юридичного факультету Львівського університету.

50. **1897-1898 – ОХЕНКОВСЬКИЙ Владислав** (21.12.1840, с. Скжешев, Польща – 08.05.1908, м. Львів). Доктор філософії (1867), габілітований доктор права (1878). Звичайний професор суспільної економіки (1892-1908), ректор (1902-1903) Львівського університету.
51. **1898-1899 – СТЕБЕЛЬСЬКИЙ Петро Якович** (15.07.1857, с. Немирів Рава-Руського пов. Львівського в-ва, – 24.09.1923, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1878). Доктор права (1879), працівник судових установ м. Львова (1878-1888). Суддя Львівського крайового суду (1888-1892). Приват-доцент (1885-1892), професор, завідувач кафедри кримінального права (австрійського кримінального права і процедури) з українською мовою викладання (1892) Львівського університету.
52. **1899-1900 – ГЛОМБІНСЬКИЙ Станіслав** (25.02.1862, м. Сколе Львівської обл. – 14.08.1941, м. Харків). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1884). Навчався в університетах Берліна та Відня (1887-1888). Доктор права (1887), габілітований доктор з суспільної економіки (1888). Викладач суспільної економіки (1888-1892), надзвичайний (1892-1895), звичайний (1895) професор, завідувач першої кафедри суспільної економіки (1892-1934) та кафедри фінансового права (1920), ректор (1909-1910) Львівського університету. У 1939 р. заарештований органами НКВС, загинув у в'язниці м. Харкова.
53. **1901-1902; 1913-1914 – БАЛАШИЦ А.**
54. **1903-1904 – ШАХОВСЬКИЙ Станіслав** (1838, с. Блоня, Польща – 18.08.1906, м. Львів). Навчався на юридичному факультеті Гейдельберзького, Паризького університетів (1864-1968). Доктор права (1872), габілітований приват-доцент (1877), приват-доцент римського та цивільного французького права (1877), секретар і нотаріус (1880), надзвичайний (1894), звичайний (1902) професор римського права, Львівського університету.

55. **1905-1906 – ХЛЯМТАЧ Марцелій** (26.04.1865, с. Шарпанці Сокальського пов. Львівського в-ва, – 07.01.1947, м. Львів). Юридичну освіту здобув у Львівському, Віденському (1891-1892) та Берлінському (1892-1894) університетах. Габілітований доктор з римського права, секретар і нотаріус (1895-1901), доцент (1898-1900); надзвичайний (1900-1904), звичайний (1904-1939) професор, завідувач кафедри римського права Львівського університету.

56. **1906-1907 - ТІЛІЬ Ернест** (04.01.1846, м. Бережани Тернопільської обл. – 21.03.1926, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1865-1870). Доктор права (1871), габілітований доктор права (1877). Суплент цивільного права (1885-1888), титулований (1888-1895), надзвичайний (1895-1905), звичайний (1905) професор цивільного права Львівського університету.
57. **1907-1908 – ГАЛЬБАН Альфред** (22.09.1865, м. Краків, Польща – 26.09.1926, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Ягеллонського університету (1886). Доктор права (1887), габілітований доктор з канонічного (1889) та німецького (1894) права. Надзвичайний (1894-1897), звичайний професор німецького права й історії устрою Австрії (1897-1905) Чернівецького університету. Звичайний професор у галузі порівняльного правознавства (1905-1916).
58. **1908-1909 – КОШЕМБАР-ЛИСКОВСЬКИЙ Ігнацій** (03.02.1864, Польща – 10.01.1945, Польща). Закінчив юридичний факультет Берлінського університету. Доктор права (1888), габілітований доктор з римського права Надзвичайний (1900-1906), звичайний (1906-1916) професор римського права Львівського університету.
59. **1909-1910; 1919-1920 – МАКАРЕВИЧ Юліуш** (05.05.1872, м. Самбір Львівської обл. – 20.04.1955, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Ягеллонського університету. Звичайний професор кримінального права (1907-1954, з невеликими перервами), керівник Інституту кримінального права до 1940 р., ректор (1923-1924) Львівського університету.

60. 1910-1911 – ГРАБСЬКИЙ С.

61.

1911-1912; 1921-1923 - ДОЛІНСЬКИЙ Александр (18.02.1866, с. Ласківці (Тернопільщина) – 23.12.1930, м. Львів). Здобув юридичну освіту у Львівському університеті (1885), в університетах Геттінгена та Берліна (1890-1892). Доктор права (1890), габілітований доктор права (1895). Суплент (1897), надзвичайний (1904), звичайний (1909) професор з торгового та вексельного права, завідувач кафедри міжнародного приватного права (1925-1930), керівник Інституту міжнародного приватного права Львівського університету.

62. 1916-1917 – БУЗЕК Й.

63.

1917-1918; 1926-1929 – СТЕФКО Каміль (08.04.1875, м. Золочів Львівської обл. – 17.02.1966, м. Вроцлав, Польща). Навчався на юридичному факультеті Львівського (1892-1897) та Берлінського (1905-1906) університетів. Доктор права (1902), габілітований доктор права (1907). Надзвичайний (1910-1916), звичайний (1916-1939) професор, директор наукового інституту права слов'янських народів (1931-1939), ректор (1933-1934) Львівського університету.

64.

1920-1921; 1925-1926; 1944-1946 – ДОМБКОВСЬКИЙ Пшемислав (23.02.1877, м. Львів – 18.12.1950, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1898). Доктор права (1900), габілітований доктор з польського права (1906), з німецького права (1913). Доцент кафедри історії польського права (1906-1910), надзвичайний професор кафедри історії польського, словацького та західноєвропейського права (1910), завідувач кафедри історії німецького права (1916-1919), кафедри давнього польського права (1920-1939).

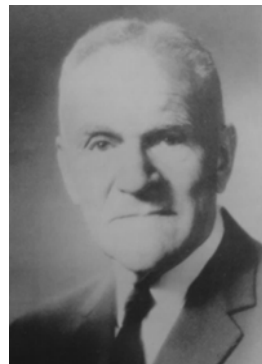
65. Початок **1923-1924; 1924-1925; 1932-1934** – **ПАЗДРО Збігнєв** (09.02.1873, с. Переволока, Буцацького р-ну Тернопільської обл. – 13.09.1939, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету, навчався в Мюнхені (1902-1903). Доктор права (1900), габілітований доктор із суспільної економіки (1908). Професор науки адміністрації та польського адміністративного права (1920-1923), керівник і засновник економіко-адміністративних студій юридичного факультету Львівського університету.

66. **1923-1924; 1929-1932** – **ЛЬОНШАМ ДЕ БЕР'Є Роман** (09.08.1883, м. Львів – 04.07.1941, м. Львів). Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1900-1905). Навчався на юридичному факультеті Берлінського університету (1907-1908). Доктор права (1906), габілітований доктор права (1916). Надзвичайний (1920-1922), звичайний (1922) професор кафедри цивільного права, викладач цивільного права західноєвропейських держав (1940-1941), ректор (1939) Львівського університету. Розстріляний німцями в липні 1941 р.

1934-1937 – **ЕРЛІХ Людвік** (11.04.1889, м. Тернопіль – 31.10.1968, м. Краків, Польща). Навчався на юридичному та філософському факультетах Львівського університету (1907-1911), в університетах Галле та Берліна (1912-1913), в Оксфорді (1913-1916). Доктор права (1912), габілітований доктор права (1920). Викладач у Королівському коледжі в Лондоні (1915), в університетах Оксфорду (1915-1916), Берклі (Каліфорнія) (1917-1920), Праги (1929), Ясс (1934), Лондона (1934). Надзвичайний (1924-1929), звичайний (1929) професор політичного права,

67. завідувач кафедри держави і міжнародного права (1928-1940), декан (1934-1937), організатор і керівник дипломатичних студій (1930-1939) Львівського університету.

68.

1937-1939 – ПШИБИЛОВСЬКИЙ Казимир (09.10.1900, м. Львів – 01.10.1987, м. Краків, Польща). Навчався на юридичному факультеті Львівського університету (1919-1923), стажувався в університетах Парижа, Страсбурга, Базеля (1924-1925). Доктор права (1923), габілітований доктор права (1927). Асистент кафедри цивільного права (1923-1927), заступник професора (1927-1928), завідувач II кафедри цивільного права, надзвичайний (1929-1936), звичайний (1936) професор кафедри цивільного права; директор Інституту міжнародного приватного права (1934-1939), завідувач кафедри цивільного права (1939-1941) та кафедри цивільного і процесуального права, (1944-1945) Львівського університету.

69.

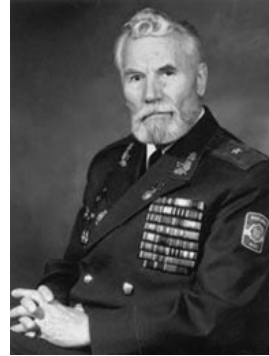

1939-1941; 1952-1954 – НЕДБАЙЛО Петро Омелянович (1907-1974), доктор юридичних наук, професор, 1946-1954 завідувач кафедри теорії та історії держави і права.

70. **1946-1948 – МАЯК І.**

71. **1948-1949 – ПОЛТОРАЦЬКИЙ Ф.**

72. **1949-1952; 1954-1956 – МИХАЙЛЕНКО Петро Петрович** (1914-2008), доктор юридичних наук, професор, 1949-1956 – завідувач кафедри кримінального права і процесу.

73. **1956-1958 – СТАНІК В. ( )**, кандидат юридичних наук, доцент, 1957-1962 рр. – завідувач кафедри кримінального права і процесу.

74. **1958-1962 – КАЛИНОВИЧ Володимир Іванович** (1907-1994), український історик держави і права; кандидат юридичних наук, доцент, 1954-1960 – завідувач кафедри теорії та історії держави і права.

75. **1962-1967; 1972-1977 – СОКУРЕНКО Володимир Гаврилович** (1921-1994), доктор юридичних наук, професор, 1960-1990 – завідувач кафедри теорії та історії держави і права.

76.

1968-1970; 1977-1980 - ЛУЦЬ Володимир Васильович (1933-2021), доктор юридичних наук, професор, 1976-1996 – завідувач кафедри цивільного права і процесу.

77.

1971-1972 – ФЕДОНІЮК Костянтин Євгенович (1925-1972), кандидат юридичних наук, доцент, 1967-1972 – завідувач кафедри державного і адміністративного права.

78.

1980-1986; 1988-1991; 1994-2002 – ГОР Василь Тимофійович (1940), доктор юридичних наук, професор, 1976-1999 – завідувач кафедри кримінального права і процесу, 1999-2023 – завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики.

79. **1986-1988 – БОРИСЛАВСЬКИЙ Любомир Володимирович** (1940), кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права.

80. **1991-1994 – КОСТИЦЬКИЙ Михайло Васильович** (1948), доктор юридичних наук, професор. У 1973-1991 – асистент, старший викладач, доцент кафедри кримінального права і процесу, професор кафедри теорії та історії держави і права, завідувач кафедри психології філософського факультету; 1995-1997 – проректор з наукової роботи Української академії внутрішніх; 1996-2005 – суддя Конституційного Суду України

81. **2002-2015 – БОЙКО Андрій Михайлович** (1963), доктор юридичних наук, професор, 2003-2014 – завідувач кафедри кримінального права і кримінології.

82.

2015 – дотепер – БУРДІН Володимир Миколайович (1974), доктор юридичних наук професор кафедри кримінального права і кримінології.

Література:

1. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення). // *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С. 17–24.
2. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету). // *Право України*. 2016. – № 5. С. 164–176.
3. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка. // *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1961. Вип.1(5). С. 20-33.
4. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939): монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.
5. Тищик Б., Бойко І. Історія. *Юридичний факультет*. URL: <http://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Юридична наука і освіта на Україні / І. Б. Усенко та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Київ: Наукова думка, 1992. 304 с.
7. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661-2016): монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.

Наукове видання

**МІСЦЕ І РОЛЬ ВИДАТНИХ ВИПУСКНИКІВ
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ**

**Збірник матеріалів
Всеукраїнської наукової конференції**

25 квітня 2024 р.

м. Львів

Випуск 4

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 19,3. Тираж 150 пр. Зам.

Видавець та виготовлювач:

Львівський національний університет імені Івана Франка.

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Місце і роль видатних випускників юридичного факультету Львівського університету в національній та європейській історії»: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 25 квітня 2024 р.) / І. Й. Бойко (голова редколегії), Ю. В. Олійник (відп. секр.). – Львів, 2024. – Вип. 4. – 332 с.

УДК 378.4.063.016:34](477.83-25)